

**19. YÜZYIL SONU MUHACİR YERLEŞMELERİ:
İNEGÖL/TAHTAKÖPRÜ KASABASI ÖRNEĞİ**

Kadriye DURMUŞ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL 2019

Kadriye DURMUŞ tarafından hazırlanan “19. YÜZYIL SONU MUHACİR YERLEŞMELERİ: İNEGÖL/TAHTAKÖPRÜ KASABASI ÖRNEĞİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Mimarlık Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Önder AYDIN

Mimarlık Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Başkan: Prof. Dr. Zehra Gediz URAK

Mimarlık Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Nurçin ÇELİK

Mimarlık Ana Bilim Dalı, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Tez Savunma Tarihi: 25/09/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Dr. Sena YAŞYERLİ

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Kadriye DURMUŞ

25/09/2019

19. YÜZYIL SONU MUHACİR YERLEŞMELERİ: İNEGÖL/TAHTAKÖPRÜ

KASABASI ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Kadriye DURMUŞ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eylül 2019

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğunda, 19. yüzyıldan İmparatorluğun yıkılışına kadarki bir asırlık dönem, Kırım, Kafkaslar ve Balkanlar'daki toprakların elden çıkması ile Anadolu'ya yönelen kitlesel göç olaylarına sahne olmuştur. Özellikle 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı ile Kafkaslar ve Balkanlardan hızlanarak devam eden bu göçler, Anadolu'nun demografik, sosyal, kültürel yapısını şekillendiren gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, söz konusu büyük göç dalgasında meydana çıkabilecek olumsuzluklara karşı, dönemin ağır koşullarında elinden geldiğince tedbirler alarak, çeşitli düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Muhacirlerin temel ihtiyaçları ve iskânlarını sağlamak üzere, 1860 yılında kurulan “İskân-ı Muhâcirîn Komisyonu”nun da içinde bulunduğu yeni bir idari örgütlenmeye gidilmiştir. Yaşanan gelişmelerin sonucu olarak muhacirlerin iskânı için, Anadolu şehirlerinde muhacir mahalleleri ortaya çıkarken, kırsalda iskâna uygun boş arazilerde muhacir köyleri kurulmuştur. Çalışmanın araştırma alanı olarak dönemin Hüdavendigâr Vilâyeti Ertuğrul livasına bağlı İnegöl kazası, göçten etkilenen önemli bir merkez olması nedeniyle seçilmiştir. Tez çalışması, bu kapsamda 19. yüzyılın son çeyreğinden Cumhuriyet'in ilanına kadar İnegöl'de kurulan muhacir yerleşimlerinden birisi olan Tahtaköprü kasabasını mercek altına almıştır. Yazılı ve sözlü kaynaklar ile yerinde gerçekleşen tespit çalışmalarından yararlanarak muhacirler için kurulan kasabanın gelişim süreci ele alınmıştır. Kasabanın ilk iskân bölgesinde bulunan konut yapıları başta olmak üzere, mimari örneklerin inşa yöntemi, mimari tarzı, iç mekân oluşumu ve zaman içinde gelişimi gibi hususlara yönelik bir değerlendirme yapılmıştır.

Bilim Kodu	: 80109
Anahtar Kelimeler	: 19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi, Göç, Göçmen Yerleşimleri, İnegöl, Kırsal Mimari
Sayfa Adedi	: 243
Danışman	: Doç. Dr. Önder AYDIN

MIGRANT SETTLEMENTS IN THE LATE 19TH CENTURY: THE CASE OF
İNEGÖL/TAHTAKÖPRÜ TOWN

(M. Sc. Thesis)

Kadriye DURMUŞ

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

September 2019

ABSTRACT

The Ottoman Empire was a scene from the 19th century to the collapse of the Empire, the destruction of the lands in the Crimea, the Caucasus and the Balkans, and mass migration to Anatolia. In fact, these migrations that accelerated from the Caucasus and the Balkans with the Ottoman-Russian War of 1877-1878 brought about the formations that shaped the demographic, social and cultural structures of Anatolia. The Ottoman Empire took various measures against the negative effects of the immigration wave under the harsh conditions of the period and realized various arrangements. In order to provide the basic needs and resettlement of immigrants, a new administrative organization including the “Commission of Settlement Emigrants” was established in 1860. As a result of the developments, for the resettlement of immigrants, while the immigrant quarters emerged in Anatolian cities, immigrant villages were established in the rural areas suitable for settlement. Inegöl Kaza due to Ertuğrul Sanjak of Hüdavendigâr Province of the period was chosen as the research area of the study because it is an important center affected by migration. In this context, the thesis focused on Tahtaköprü town, one of the settlers settled in İnegöl from the last quarter of the 19th century until the proclamation of the Republic. The development process of the town established for immigrants by using written and verbal resources and on-site detection studies were discussed. An evaluation was made on the construction method, architectural style, interior formation and development over time, especially of the residential buildings in the first settlement area of the town.

Science Code : 80109
Key Words : 19th Century Ottoman Period, Migration, Migrant Settlements,
İnegöl, Rural Architecture
Page Number : 243
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Önder AYDIN

TEŞEKKÜR

Çalışmam sürecinde değerli görüş ve katkıları ile beni yönlendiren danışman hocam Doç. Dr. Önder AYDIN'a; jüride yer alarak görüşleri ve yapıcı eleştirileri ile teze katkı sağlayan Prof. Dr. Z. Gediz URAK ve Dr. Öğr. Üyesi Nurçin ÇELİK hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Bilgi ve tecrübelerinden çokça faydalandığım değerli hocalarım Zübeyde MAT ve İsmail KAYA'ya; çalışmam için kaynak bulmamda çok büyük yardımları olan Salim SOYLU, Hidayet OKTAY, Veli ERGÜN ve Faruk DİNÇER'e; alan çalışmalarımda destek olan Nagihan AKSOY, Gülseren ERİM ve Nagihan ERSOY YÜCE'ye katkılarından dolayı çok teşekkür ederim. İki sene boyunca arşivlerini kullanma imkânı sağlayan İnegöl Kent Müzesi, İnegöl Müftülüğü, İnegöl Belediyesi ve Faik Deniz Halk Kütüphanesi çalışanlarına teşekkürlerimi sunuyorum. Yüksek lisans sürecinin başından sonuna her zaman destekleri ile yanımda olan arkadaşlarım Şule Betül DEMİRKOL, Elif KILIÇ, Sevdâ KÜTÜK, Mehria QURBAN, Beyzanur TUHAN, Sadakat Safiye MUMCUOĞLU ve Gizem DURSUN'a çok teşekkür ederim. Son olarak, hayallerimin peşinden gitmem için beni destekleyen aileme bu süreçte de yanımda olduklarından dolayı çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	x
RESİMLERİN LİSTESİ	xi
HARİTALARIN LİSTESİ.....	xxii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xxiii
1. GİRİŞ.....	1
2. 19. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA GÖÇLER VE İSKÂN.....	5
2.1. 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Göçler.....	5
2.2. 19. Yüzyılda Hüdavendigâr Vilâyetine Göçler.....	9
2.3. Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Politikaları.....	13
2.3.1. Göçmen yönetmelikleri	16
2.3.2. Muhâcirîn komisyonu	20
3. İNEGÖL'DE MUHACİR YERLEŞMELERİ.....	27
3.1. İnegöl'ün Coğrafi Konumu ve Özellikleri	27
3.2. İnegöl'ün Tarihi.....	28
3.3. İnegöl'de Kurulan Muhacir Köyleri.....	33
2.3.1. Dağınık köyler.....	41
2.3.2. Toplu (çekirdeklenmiş/kümelenmiş) köyler	58
2.3.3. Hat boyu/yol boyu köyler.....	73

Sayfa

2.3.4. Köy camileri ve okulları.....	88
4. KATALOG: TAHTAKÖPRÜ KASABASI EVLERİ VE DİĞER YAPILAR	97
4.1. Mustafa Öztürk Evi	105
4.2. Ahmet-Habibe Öztürk Evi	113
4.3. Meryem Aksoy Evi	118
4.4. Olgunlar Evi	126
4.5. Ayşe Türkmen Evi	133
4.6. Halil İbrahim Güngör Evi	139
4.7. Fatma Muslu Evi	144
4.8. Nagihan Aksoy Evi	151
4.9. Hüseyin Yıldırım Evi	156
4.10. Ahmet Erkan Evi.....	161
4.11. Halil Üner Evi	167
4.12. Davut Tanrıkulu Evi.....	170
4.13. Ramazan-Tenzile Turhan Evi	173
4.14. İsmail Oktar Evi	177
5. DEĞERLENDİRME	183
5.1. Yerleşim Dokusu.....	183
5.2. Plan Kurgusu	185
5.3. Cephe Özellikleri	187
5.4. Yapı Tekniği ve Malzeme	197
5.4. Cami ve Okul	202
6. SONUÇ	205
KAYNAKLAR	209

Sayfa

EKLER.....	215
EK-1. Göç yollarının gösterir harita	216
EK-2. 1303 tarihli Hüdavendigâr Salnâmesi	217
EK-3. İnegöl'e göçler.....	219
EK-4. Muhacir köyü planı	222
EK-5. Ankara'da Boşnak muhacirler için inşa edilen evlerin planı	223
EK6. İnegöl'ün konumu.....	224
EK-7. İnegöl'ün 1927'deki yerleşimi	225
EK-8. Tahtaköprü'de iskân.....	226
EK-9. Tahtaköprü Hamidiye Cami restorasyon projesi.....	237
EK-10. Tahtaköprü sıbyan mektebi restorasyon projesi.....	238
EK-11. Tahtaköprü ilk iskân bölgesi	241
EK-12. Tahtaköprü kasabası evleri ve diğer yapılar.....	242
ÖZGEÇMİŞ	243

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Hüdavendigâr Vilayeti'ne gönderilen muhacirlerin dağılımı	13
Çizelge 2.2. Cami ve mektep yapımı için hâne sayılarına ilişkin 1890 yılına ait veriler	25
Çizelge 3.1. İnegöl'e iskânı yapılan muhacir nüfusu	31

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 2.1. 1770-1923 arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda göçler	6
Resim 2.2. Anadolu'da ve Hüdavendigâr'da muhacirlerin dağılımı	10
Resim 2.3. Kasım 1879 tarihinden sonra Bursa'ya sevk edilen göçmen miktarını gösteren belge	12
Resim 2.4. Muhacir köyleri için hazırlanmış umumî plan.....	17
Resim 2.5. Ankara Boşnak mahallesinde konut dokusu.....	18
Resim 2.6. 1916 Tarihli Talimatname'ye göre köy planı	19
Resim 2.7. Mersin çevresinde kurulan bir yerleşmenin fotoğrafı.....	21
Resim 2.8. Eskişehir'den Ankara'ya doğru inşa edilmekte olan demiryolu hattının kuzey ve güney yönlerindeki devlet hazinesine ait boş arazilerin yerleri ile kat edilen mesâfe ve güzergâhı gösterir harita	22
Resim 2.9. Muhacir köyü.....	23
Resim 2.10. Muhacir evleri.....	24
Resim 2.11. a. İnegöl Boşnak göçmeni mahallesi Muradiye'de yapılacak okulun planı b. İnegöl Boşnak göçmeni mahallesi Muradiye'de yapılacak okulun görünüşü	26
Resim 3.1. İnegöl'ün eski yerleşimi	29
Resim 3.2. Pelitli çayırında Boşnakların iskânı ve köye Mecidiye adı verilmesi.....	32
Resim 3.3. Göçmenlerin oluşturduğu yerleşme dokusundan iki örnek a. Haymana İkizce köyü, b. Ankara Boşnak Mahallesi	35
Resim 3.4. Kafkas muhaciri yerleşimi Fındıklı köyü	35
Resim 3.5. Yerli Manav yerleşimi Kulaca köyü.....	36
Resim 3.6. a)Bütünüyle toplu yerleşme b)Orta derecede toplu yerleşme c) Dağınık yerleşme	39
Resim 3.7. Yerleşme dokularının yerleşme tipleri ile ilişkisi.....	40
Resim 3.8. 1877 yılında Kafkasya'dan gelen bir Gürcü grup tarafından kurulan Hayriye köyü	42

Resim	Sayfa
Resim 3.9. 1960'lı yıllarda hazırlanan Hayriye köyü yerleşme planı.....	43
Resim 3.10. Hayriye köyünün görünümü.....	44
Resim 3.11. Hayriye köyünde bir ev	44
Resim 3.12. Hayriye köyünde bir çiftlik evinin bölümleri	45
Resim 3.13. Kuru ot deposu.....	46
Resim 3.14. Bir bagen.....	46
Resim 3.15. Hayriye köyünde bir evin müstemilatları a)bir bagen (naila), b, c) samanlıklar	47
Resim 3.16. Gazelli köyü.....	48
Resim 3.17. Hulo ilçesinin Gorcom köyü.....	48
Resim 3.18. Gazelli köyü yerleşimi.....	49
Resim 3.19. Gazelli köyünde eski bir ev	50
Resim 3.20. Gazelli köyünde eski bir evin iç mekânı.....	50
Resim 3.21. Tuzla köyü	51
Resim 3.22. Tuzla köyü yerleşimi	51
Resim 3.23. Tuzla köyünün sokak dokusu	52
Resim 3.24. Tuzla köyünde yapılan ilk evlerden biri ve planı	52
Resim 3.25. Tuzla köyünde yapılan ilk evlerden biri ve müstemilâtları	53
Resim 3.26. Çiftlikköy yerleşimi	54
Resim 3.27. Çiftlikköy genel görünümü.....	55
Resim 3.28. Çiftlikköy'de evler.....	55
Resim 3.29. Bahçekaya köyü yerleşimi.....	56
Resim 3.30. Bahçekaya köyünde evler ve müstemilâtlar	57
Resim 3.31. İskân çekirdeği ve değişik tipte iskân gruplarında meskenlerin durumu ...	58
Resim 3.32. Sultaniye köyü genel görünüm	59

Resim	Sayfa
Resim 3.33. Sultaniye köyü yerleşimi	59
Resim 3.34. Sultaniye köyünde ilk yapılan evlerden biri	60
Resim 3.35. Muzaffer Filiz evi ve müstemilâtları	60
Resim 3.36. Muzaffer Filiz evi avludan görünüş.....	61
Resim 3.37. Muzaffer Filiz evi bahçeden görünüş	61
Resim 3.38. Muzaffer Filiz evi planı	62
Resim 3.39. Muzaffer Filiz evi üst kattan görünüş.....	62
Resim 3.40. Karahasanlar köyü	63
Resim 3.41. Karahasanlar köyü yerleşimi	63
Resim 3.42. Karahasanlar köyü meydanı	64
Resim 3.43. Karahasanlar köy içi yolundan görünüş	64
Resim 3.44. Mehmet Ali Kurt evi ev misafir evi.....	65
Resim 3.45. Mehmet Ali Kurt evi yerleşim planı.....	65
Resim 3.46. Mehmet Ali Kurt evi planları	66
Resim 3.47. Mehmet Ali Kurt evi müstemilâtları.....	66
Resim 3.48. Esenköy yerleşim dokusu	67
Resim 3.49. Yusuf Doyan evi	68
Resim 3.50. Kurutma birimi	68
Resim 3.51. Hacıkara köyü yerleşimi	69
Resim 3.52 Hacıkara köyünden görünüş	69
Resim 3.53. Aşağıballık köyü yerleşimi	70
Resim 3.54. Aşağıballık köyü genel görünüm.....	70
Resim 3.55. Aşağıballık köy içi yolundan görünüş	71
Resim 3.56. Sülüklügöl köyü yerleşimi	72

Resim	Sayfa
Resim 3.57. Sülüklügöl köyü meydanı	72
Resim 3.58. Kocakonak köyü yerleşimi	73
Resim 3.59. Kocakonak köyü genel görünümü	74
Resim 3.60. Kocakonak köyünde dere boyu hattında yerleşim.....	74
Resim 3.61. Hasan Aybey evi.....	75
Resim 3.62. Hasan Aybey evi planları.....	75
Resim 3.63. Hasan Aybey evi zemin kattan görünüş	76
Resim 3.64. Hasan Aybey evi sofa	76
Resim 3.65. Tekkeköy yerleşimi	77
Resim 3.66. Tekkeköy yol hattından görünüş	77
Resim 3.67. Tekkeköy yol hattından görünüş	78
Resim 3.68. Tekkeköy yerleşimi genel görünüş.....	78
Resim 3.69. İskaniye köyü yerleşimi	79
Resim 3.70. İskaniye köyü yol hattından görünüş	80
Resim 3.71. İskaniye köy içi yolu.....	80
Resim 3.72. İskaniye köyü genel görünüş	81
Resim 3.73. Hilmiye köyü yerleşimi	81
Resim 3.74. Hilmiye köyü görünüş	82
Resim 3.75. Hilmiye köyünde bir ev ve müştemilât.....	82
Resim 3.76. Saadet köyü yerleşimi	83
Resim 3.77. Bir Gürcü yerleşimi	84
Resim 3.78. Saadet köyü genel görünüm.....	84
Resim 3.79. Saadet köyünde bir serender.....	84
Resim 3.80. Saadet köyünde bir ev ve müştemilâtı	85

Resim	Sayfa
Resim 3.81. Babaoğlu köyü yerleşimi	86
Resim 3.82. Babaoğlu köy içi yolundan görünüş	87
Resim 3.83. Çaylıca Köyü Camisi	88
Resim 3.84. Çiftlik Köyü Camisi	89
Resim 3.85. Gülbahçe Köyü Camisi okul ve cami planı	89
Resim 3.86. İhsaniye Köyü	90
Resim 3.87. Hamidiye köyünde yapılan ilk cami	91
Resim 3.88. Tuzla Köyü Camisi	92
Resim 3.89. Tuzla Köyü Camisi iç mekân	92
Resim 3.90. İskaniye Köyü Camisi	93
Resim 3.91. İskaniye Köyü Camisi iç mekân	94
Resim 3.92. İskaniye Köyü Camisi planları	94
Resim 3.93. Mezit köyü okulu	95
Resim 4.1. Tahtaköprü ve çevresi topografik haritası	97
Resim 4.2. Tahtaköprü’de iskân	99
Resim 4.3. Tahtaköprü kasabasının ilk iskân bölgesi	100
Resim 4.4. Tahtaköprü kasabası gelişim evreleri	101
Resim 4.5. Tahtaköprü kasabasının günümüzdeki durumu	102
Resim 4.6. Tahtaköprü Hamidiye Camisi planları	103
Resim 4.7. Tahtaköprü Hamidiye Camisi rölöve görünüşleri	103
Resim 4.8. Mektebin yıkılmadan önceki ve bugünkü durumu	104
Resim 4.9. Tahtaköprü sıbyan mektebi planı	104
Resim 4.10. Mustafa Öztürk evi vaziyet planı	105
Resim 4.11. Ahmet-Habibe Öztürk ve Mustafa Öztürk evi yerleşim planı	106

Resim	Sayfa
Resim 4.12. Mustafa Öztürk evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüş	106
Şekil 4.13 Mustafa Öztürk evi kat planları	107
Resim 4.14. Mustafa Öztürk evi günlük oda	108
Resim 4.15. Mustafa Öztürk evi üst kat ara mekân	109
Resim 4.16. Mustafa Öztürk evinde üst katta bir oda.....	109
Resim 4.17. Mustafa Öztürk evi avlu cephesi	110
Resim 4.18. Mustafa Öztürk evine eklenen yapının üst katı	112
Resim 4.19. Mustafa Öztürk evine eklenen yapının ahır ve samanlık katı.....	112
Resim 4.20. Ahmet-Habibe Öztürk evi vaziyet planı	113
Resim 4.21. Ahmet-Habibe Öztürk evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüş	114
Resim 4.22. Ahmet –Habibe Öztürk evi kat planları.....	114
Resim 4.23. Ahmet-Habibe Öztürk evi taşlık	115
Resim 4.24. Ahmet-Habibe Öztürk evi mutfaktan görünüş	115
Resim 4.25. a) Alt kat giriş holü b) Üst kat ara mekân.....	115
Resim 4.26. Ahmet-Habibe Öztürk evi avludan görünüş	116
Resim 4.27. Ahmet-Habibe Öztürk evi müştemilâtları	117
Resim 3.28. Meryem Aksoy evi vaziyet planı.....	118
Resim 4.29. Meryem Aksoy evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüş	119
Resim 4.30. Meryem Aksoy evi yerleşim planı.....	120
Resim 4.31. Meryem Aksoy evi kat planları	120
Resim 4.32. Meryem Aksoy evi avludan görünüş	121
Resim 4.33. Meryem Aksoy evi taşlık.....	121
Resim 4.34. Meryem Aksoy evi ara mekân.....	122
Resim 4.35. Meryem Aksoy evi üst kattaki günlük oda.....	122

Resim	Sayfa
Resim 4.36. Meryem Aksoy evi yan cephe	123
Resim 4.37. Meryem Aksoy evi tavan.....	124
Resim 4.38. Meryem Aksoy evine ait depo	125
Resim 4.39. Meryem Aksoy evine ait bahçe ve samanlık	125
Resim 4.40. Olgunlar evi vaziyet planı.....	126
Resim 4.41. Olgunlar evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüş	127
Resim 4.42. Olgunlar evi kat planları	127
Resim 4.43. Olgunlar evinin zemin kattaki taşlık ve merdiven holü.....	128
Resim 4.44. Olgunlar evi üst kattaki ara mekân	129
Resim 4.45. Olgunlar evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüş	129
Resim 4.46. Olgunlar evi avlu cephesi	130
Resim 4.47. Olgunlar evinde üst kattaki bir oda.....	131
Resim 4.48. Olgunlar evinde bir iç duvar	131
Resim 4.49. Ayşe Türkmen evi vaziyet planı	133
Resim 4.50. Ayşe Türkmen evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüş	134
Resim 4.51. Ayşe Türkmen evi kat planları	134
Resim 4.52. Ayşe Türkmen evi taşlık.....	135
Resim 4.53. Ayşe Türkmen evinde zemin kattaki ara mekân.....	135
Resim 4.54. Ayşe Türkmen evinde üst kattaki ara mekân.....	136
Resim 4.55. Ayşe Türkmen evi avlu cephesi.....	137
Resim 4.56. Ayşe Türkmen evine ait müştemilâtlar.....	138
Resim 4.57. Halil İbrahim Güngör evi vaziyet planı	139
Resim 4.58. Halil İbrahim Güngör evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüşü	140
Resim 4.59. Halil İbrahim Güngör evi kat planları	140

Resim	Sayfa
Resim 4.60. Halil İbrahim Güngör evi taşlık.....	141
Resim 4.61. Halil İbrahim Güngör evinde üst kattaki ara mekân.....	141
Resim 4.62. Halil İbrahim Güngör evinin avlu cephesi.....	142
Resim 4.63. Fatma Muslu evi vaziyet planı.....	144
Resim 4.64. Fatma Muslu evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüş.....	145
Resim 4.65. Fatma Muslu evi kat planları	146
Resim 4.66. Fatma Muslu evine ait kuruluk altı.....	147
Resim 4.67. Fatma Muslu evi ara mekân.....	147
Resim 4.68. Fatma Muslu evi giriş holü.....	148
Resim 4.69. Fatma Muslu evi günlük oda	148
Resim 4.70. Fatma Muslu evi avlu cephesi	149
Resim 4.71. Fatma Muslu evine ait müstemilâtlar	150
Resim 4.72. Nagihan Aksoy evi vaziyet planı.....	151
Resim 4.73. Nagihan Aksoy evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüş	152
Resim 4.74. Nagihan Aksoy evi kat planları	152
Resim 4.75. Nagihan Aksoy evi günlük oda.....	153
Resim 4.76. Nagihan Aksoy evinde alt kat ara mekân ve üst kat ara mekân	153
Resim 4.77. Nagihan Aksoy evi giriş	154
Resim 4.78. Hüseyin Yıldırım evi vaziyet planı.....	156
Resim 4.79. Hüseyin Yıldırım evi Korucular Sokak'tan görünüş	157
Resim 4.80. Hüseyin Yıldırım evi kat planları	158
Resim 4.81. Hüseyin Yıldırım evi giriş holü	158
Resim 4.82. Hüseyin Yıldırım evi alt kat ara mekân	159
Resim 4.83. Hüseyin Yıldırım evi üst kattaki ara mekân	159

Resim	Sayfa
Resim 4.84. Ahmet Erkan evi Cevdet Okur Caddesi'nden görünüş.....	161
Resim 4.85. Ahmet Erkan evi kat planları.....	162
Resim 4.86. Ahmet Erkan evi taşlık	162
Resim 4.87. a)Alt kat giriş holü, b)Üst kat ara mekân	163
Resim 4.88. Ahmet Erkan evi avludan görünüş	164
Resim 4.89. Ahmet Erkan evi ara mekândan avluya bakış.....	164
Resim 4.90. Ahmet Erkan evi üst kattaki günlük odadan görünüş.....	165
Resim 4.91. Ahmet Erkan evine ait müştemilât	166
Resim 3.92. Halil Üner evi Cevdet Okur Caddesi'nden görünüş.....	167
Resim 4.93. Halil Üner evi kat planları	168
Resim 4.94. Halil Üner evi taşlık.....	168
Resim 4.95. a)Alt kat ara mekânı, b)üst kat ara mekânı	169
Resim 4.96. Davut Tanrikulu evi planı.....	170
Resim 4.97. Davut Tanrikulu evi Cevdet Okur Caddesi'nden görünüş	171
Resim 4.98. Davut Tanrikulu evi avludan görünüş	171
Resim 4.99. Davut Tanrikulu evi ara mekân	171
Resim 4.100. Davut Tanrikulu evi taşlık	172
Resim 4.101. Ramazan-Tenzile Turhan evi Hacıkara Sokak'tan görünüş	173
Resim 4.102. Ramazan-Tenzile Turhan evi kat planları.....	174
Resim 4.103. Ramazan-Tenzile Turhan evi taşlık	175
Resim 4.104. Ramazan-Tenzile Turhan evi giriş holleri	175
Resim 4.105. Ramazan-Tenzile Turhan evi ara mekân	176
Resim 4.106. İsmail Oktar evi Hacılar Sokak'tan görünüş	177
Resim 4.107. İsmail Oktar evi kat planları	178

Resim	Sayfa
Resim 4.108. İsmail Oktar evi zemin kattaki oda.....	179
Resim 4.109. İsmail Oktar evi giriş holü	179
Resim 4.110. İsmail Oktar evi üst kat ara mekân	180
Resim 4.111. İsmail Oktar evi üst kattaki bir oda.....	180
Resim 4.112. İsmail Oktar evi avlu cephesi	181
Resim 5.1. İlk iskân bölgesinde gridal plan.....	183
Resim 5.2. Tahtaköprü kasabasının günümüzdeki yerleşimi.....	184
Resim 5.3. İlk iskân bölgesinden görünüş	185
Resim 5.4. Rodoplar'da bir Pomak evi.....	186
Resim 5.5. Türk evinde doğal yapı ile üst kat arasındaki bağlantıyı gerçekleştiren giriş katının iç görünüşü	187
Resim 5.6. Türk evinde üst kat ve yapının doğayla ilişkileri	187
Resim 5.7. Anadolu'daki Türk evinde uygun çevreye yönelme	188
Resim 5.8. Tipik Pomak evleri	188
Resim 5.9. Tipik Pomak yerleşimlerinde zemin kattaki hayat	189
Resim 5.10. Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüş	189
Resim 5.11. Zemin katı boşaltılmış konutlar	190
Resim 5.12. Zemin kat düzenleri	191
Resim 5.13. Dış sofalı tip.....	192
Resim 5.14. Pomak evi temel tipinin zemin ve üst kat planı	193
Resim 5.15. Pomak evlerinde üst kattaki ara mekân	193
Resim 5.16. Dış sofalı evler.....	194
Resim 5.17. İç sofalı tip	195
Resim 5.18. İç sofalı evler	195
Resim 5.19. Avluya eklenen bir atölye ve bıçkışane.....	197

Resim	Sayfa
Resim 5.20. Cephe düzeni Meryem Aksoy evi sokak cephesi	198
Resim 5.21. Tahtaköprü’de bir evin konstrüksiyonu.....	199
Resim 5.22. Tahtaköprü evlerinde bağdadi duvar	201
Resim 5.23. Bağdadi duvar	201
Resim 5.24. Ahşap çerçeveli yapılar a)Pomak yerleşiminde bağdadi yapı b)Pomak yerleşiminde bağdadi ve çatma kombinasyonu yapı	202
Resim 5.25. Bağdadi yapım tekniği ile inşa edilmiş müstemilât.....	202
Resim 5.26. Abdülhamit döneminde yapılmış olan camilerden Mahmudiye Hara Camisi planı	203
Resim 5.27. Muhacir köyleri için çizilmiş iki cami ve mektep planı	203

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 2.1. Balkanlar’da etnik dini nüfus dağılımı haritası.....	9
Harita 3.1. İnegöl ilçesi ve çevresinin fiziki haritası.....	27
Harita 3.2. 19. yüzyılda İnegöl’ün kırsal yerleşimi	34

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklamalar

km

Kilometre

km²

Kilometrekare

m

Metre

m²

Metrekare

Kısaltmalar

Açıklamalar

BOA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

ÇEKÜL

Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı

ICOMOS

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi

1. GİRİŞ

Göçler, tarih boyunca farklı kültür, din, dil ve toplumsal yapıya sahip toplulukların bir araya gelmesine ve toplulukların etkileşimlerine neden olmuştur. Etkileşimler sonucunda sentez kültürler, yeni yaşam biçimleri, yeni idare biçimleri ortaya çıkmış ve günümüz toplumları bu şekilde oluşmuştur (Karpat, 2017:9). Göçün sebep olduğu değişimler ve etkileşimler göçmenlerin yeni yerleşmelerinde ve mimarilerinde kendini göstermektedir.

19. yüzyıl çok uluslu bir yapıya sahip Osmanlı İmparatorluğu'nun yıpratıcı savaşlar, ulus devlet kurma isteği ile baş gösteren iç isyanlar sonucunda hızlı kitlesel çözümlerin yaşandığı dönemdir. Toprak kayıpları ile Kırım, Kafkaslar ve Balkanlar üzerinden Anadolu'ya yönelen büyük göç olayları yaşanmıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasındaki dönem Anadolu'da yerleşim ve yapılaşma faaliyetlerinde önemli bir role sahiptir. Savaşın sonunda Rumeli'de ve Kafkasya'da kaybedilen topraklardan Anadolu'ya büyük göçmen kitleleri gelmeye başlamıştır. 'İskân' bu dönemden itibaren devletin yoğun olarak çalışmalar yaptığı bir alan haline gelmiştir. 19. yüzyıl öncesinde dışa dönük olarak işleyen iskân politikası, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren içe dönük iskân politikası halini almıştır.

Savaşlar süresince gelen iki milyon göçmen, kapsamlı bir yönetmelik hazırlanmasını zorunlu hâle getirmiştir. 1877 tarihli Muhâcirîn İdaresi Nizamnâmesi, imparatorluk geneli için çıkartılmış ilk yönetmeliktir. Bu nizamnameyle göçmenlere yardım ve iskân konusunun, artık tanımlı ve düzenli bir biçimde çözülmesi amaçlanmıştır. Yine bu dönemde İskân-ı Muhâcirîn Talimatnâmesi iskân konusuyla ilgili bilgi vermektedir (Eres ve Akın, 2010). Göçmen komisyonlarının çalışmaları ile muhacirler için uygun iskân alanlarının belirlenmesi sağlanmıştır. Bu dönemde iskân siyasetini kalabalık grupların en hızlı şekilde eşitlikçi bir şekilde yerleştirilmesi amacı şekillendirmiştir. Buna paralel olarak devlet tarafından planlı köyler kurulmuş; cami, okul yapımı için gerekli yardımlar sağlanmıştır.

Hüdavendigâr Vilâyeti bu dönemde önemli iskân bölgelerinden biri haline gelmiştir. Tezde araştırma alanı olarak dönemin Hüdavendigâr Vilâyeti Ertuğrul livasına bağlı İnegöl kazası, göçten etkilenen önemli bir merkez ve örnekleme bakımından uygun bir bölge olması

nedeniyle seçilmiştir. İnegöl ovasını çevreleyen dağ kuşağı göçmen iskânının yoğun olarak yapıldığı bir bölgedir. Göçmenlerin yaşama alışkanlıkları ve ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmelerine olanak sağlayan fiziksel koşullara sahip olduğundan bu yörede kurulan göçmen köyleri günümüzde varlığını sürdürmektedir.

Göçler ve göç yerleşmeleri ile yapılan birçok çalışma mevcuttur. Kocacık'ın (1978) farklı dönemlerde kurulan iki köy üzerinden mukayeseler yaptığı doktora tezi 'Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1900) Karşılaştırmalı Yerli ve Göçmen Köyü Monografileri' yerleşmelerin sosyolojik ve kültürel boyutunu değerlendirmeye yönelik örnekler sunmaktadır. Eres'in (2008) 'Türkiye'de Planlı Kırsal Yerleşmelerin Tarihsel Gelişimi ve Erken Cumhuriyet Dönemi Planlı Kırsal Mimarisinin Korunması Sorunu' konulu doktora tezinde ise, Cumhuriyet döneminde kurulan planlı köyler ve Osmanlı dönemine ait örnekler üzerinden göçmen yerleşmelerinin genel özellikleri ve tarihsel gelişimi incelenmiştir. Yılmaz'ın (1996) 'Konya Vilayeti'nde Muhacir Yerleşmeleri 1854-1914' konulu doktora tezinde Konya özelinde muhacir iskânı incelenmiştir. Çok sayıda muhacir köyünün bulunduğu İnegöl ve çevresinde muhacir yerleşmeleri ve mimari ile ilgili çalışma yoktur. Çalışma bu alandaki eksik bilgileri tamamlama ve literatüre katkı sağlama amacı taşımaktadır.

Rumeli ve Kafkasya'dan gelenlerin yerleştirildikleri önemli vilayetlerden birisi de Hüdavendigâr olmuştur.

Tez çalışması Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma döneminde Anadolu'ya yönelen göçler sonucunda kurulan muhacir yerleşmelerinin özellikleri, yerleşmelerdeki ilk iskân faaliyetleriyle ilgili belge ve bilgileri toplamayı, günümüze ulaşan örnekleri belgelemeyi, bunlar üzerinden yerleşmelerdeki değişim ve dönüşümleri açıklamayı amaçlamaktadır. Balkan ve Kafkas göçlerinin yoğun olarak yaşandığı ve göçmen iskân çalışmalarının yapıldığı 19. yüzyılın son çeyreği çalışmanın zaman dilimi olarak seçilmiştir. Tezin ana çerçevesini 19. yüzyılda Anadolu'daki iskân çalışmalarının genel olarak tanıtılması ve konunun düşünsel boyutlarının açıklanması oluşturur. Belirlenen bölgede sınırlı bir zaman aralığında kurulan yerleşmelerin ve gerçekleştirilen imar faaliyetlerinin incelenmesi tezin özgün bölümünü oluşturmaktadır.

Tez kapsamında konut yapıları başta olmak üzere, mevcut yapılar üzerinden inceleme yapılmıştır. 19. yüzyıl sonunda Hüdavendigâr Vilâyeti Ertuğrul livasına bağlı İnegöl'e gelerek yerleşen göçmenlerinin kurduğu köylerin yerleşim özellikleri, göçmen konutlarının mimari ve yapısal özellikleri açıklanmış ve sonrasında kuruluşundan günümüze köy yerleşimi ve konutlardaki değişimler incelenmiştir. Değerlendirme bölümünde inceleme Tahtaköprü kasabası özelinde yapılmıştır.

Tezin yöntemi, göçlerle kurulan yerleşimlerin genel özellikleri ve mimari özellikleri ile Türk evi ve geleneksel mimari örnekler ile karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmesi olmuştur.

İlk aşamada tez konusu olarak çalışılacak yerleşimlerin belirlenmesi amacı ile yazılı ve sözlü kaynaklardan köylerle ilgili veriler toplanmıştır. Seçilen köylerin yerleşim dokusu hakkında bilgi alabilmek için kadastro planlarına ulaşılmıştır. Bunların günümüzdeki halleri ve geçirdikleri süreçlerle ilgili değerlendirmesi için alan gezileri yapılmıştır. Bu aşamada 19. yüzyıl sonunda muhacir göçleri ile kurulan 43 köyün olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bunlardan 14'üne ulaşılarak yerinde inceleme yapılmıştır. Şehir merkezinde olan muhacir mahalleleri ve yerleşim dokusu tamamen bozulmuş olan köyler değerlendirmeye alınmamıştır. İncelemelerde köylerin ilk iskân bölgelerinde yapılan evler, cami, okul gibi yapıların varlığı araştırılmış; eski yerleşim dokusundan ve yapılardan günümüze ulaşan örneklerin durumu incelenmiştir. İlk iskân bölgesindeki yerleşim dokusunun bozulmamış; cami ve okulun günümüze yakın bir zamana kadar korunmuş olması sebebi ile Tahtaköprü kasabası tez çalışmasının örnekleme alanı olarak seçilmiştir.

İkinci aşamada, muhacir yerleşmeleri ile ilgili daha detaylı bilgilere ulaşabilmek için İnegöl Kent Müzesi ve Bursa Göç Tarihi Müzesi arşivleri taranmış, İnegöl'ün göç tarihi ile ilgili çalışmalar incelenmiştir.

Çalışma alanındaki yapılarda mevcut durumları tespit edilmiş ve rölöve çalışmaları yapılmıştır. Dönemin camileri ile ilgili detaylı bilgilere ulaşmak için İnegöl Müftülüğü arşivleri taranmıştır. Restorasyon ve rekonstrüksiyon projeleri yapılmış olan cami ve okul yapılarına İnegöl Belediyesi arşivinden ulaşılmıştır. Alan çalışması için gidilen köylerde günümüze ulaşan camilerin rölöve çizimleri yapılmıştır.

Köylerin geçmişi ile ilgili daha detaylı bilgilere ulaşabilmek için Başbakanlık Osmanlı Arşivi taranmış ve bazı belgelerin transkripsiyonu yapılmıştır.

Tezin ana çerçevesini oluşturan '19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Göçler ve İskân Politikaları' ikinci bölümde anlatılmıştır. Cumhuriyet'e kadarki yaklaşık bir asırlık süreçte bu politikaların gelişimi ile ilgili genel bilgiler sunulmuştur.

Çalışma alanı olan İnegöl'ün coğrafi konumu ve özellikleri ve tarihi hakkında bilgiler üçüncü bölümde verilmiştir. 'İnegöl'de Kurulan Muhacir Köyleri' başlığında köylerde yapılan alan çalışmaları yer almaktadır. Köyler yerleşim dokularına göre tasnif edilerek anlatılmıştır. Köylerdeki konutlar ve diğer yapıların genel özelliklerine ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

Dördüncü bölümde, örnekleme alanı olarak seçilen Tahtaköprü'nün yerleşim dokusundaki kuruluşundan günümüze olan değişim incelenmiştir. İlk iskân bölgesindeki en eski konutlar başta olmak üzere, ulaşılan en eski yapıların mevcut durumlarından plan ve cephe özellikleri, malzeme ve yapım tekniği gibi alt başlıklarla ele alınarak katalog çalışması yapılmıştır. İncelemede ilk iskân bölgesindeki yerleşim özellikleri analiz edilmiştir.

Değerlendirme bölümünde, Tahtaköprü kasabasının ilk iskân bölgesinin yerleşim dokusunun özelliklerinin tespiti yapılmış; konut dokusu ile Anadolu ve Balkanlar'daki Türk evi modeli plan, cephe, yapım tekniği ve malzeme açısından karşılaştırılmıştır.

2. 19. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA GÖÇLER VE İSKÂN

Göçün tanımı

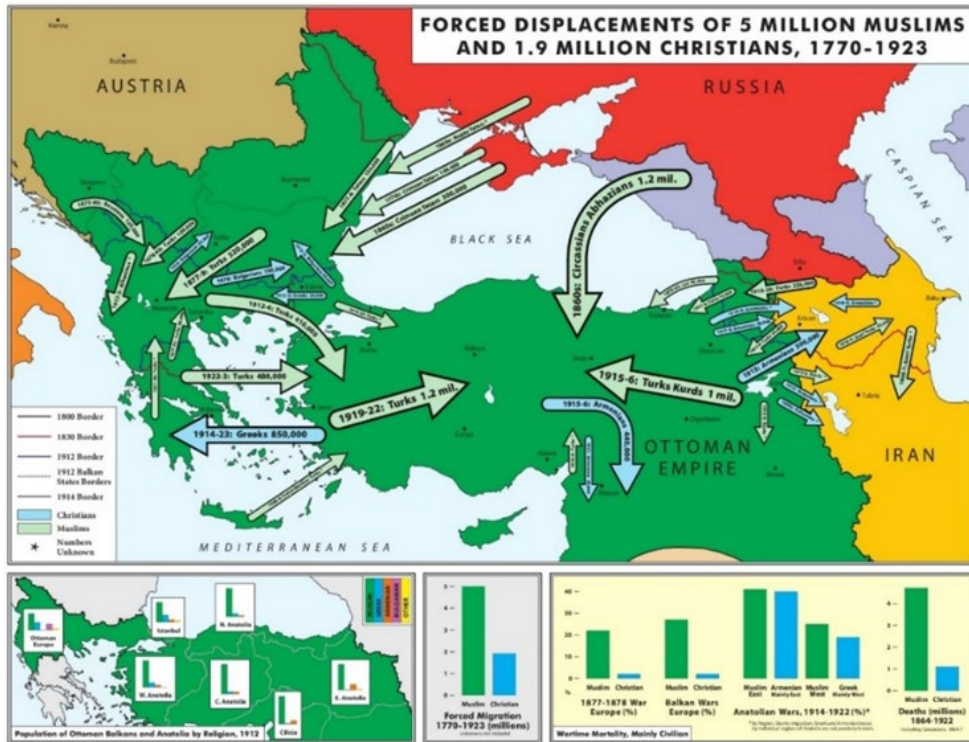
En kısa tanımıyla göç; asıl yerinden, ulaşmak istenen yere harekettir (The movement from the place of origin to the place of destination) (Karpas, 2017:71,136). TDK sözlüğünde göçün tanımı, "Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret" şeklinde yapılmıştır (sozluk.gov.tr). Göç Terimleri Sözlüğünde göç: "Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir." şeklinde açıklanmıştır (Perruchoud ve Redpatch-Cross, 2013:22).

2.1. 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Göçler

Osmanlı Devleti, 13. yüzyılda kuruluşundan 16. yüzyılın sonlarına kadar Anadolu ve Balkanlar'da sınırlarını hızla genişletip güçlenmiştir. Fethedilen bölgelere Türk nüfusu yerleştirerek Türkleşmesini sağlayan bir iskân politikası uygulamıştır. Ancak, gerileme dönemine gelindiğinde iskân politikası tersine işlemeye başlamış, fethedilen topraklara yerleştirilen Müslüman Türkler, sınırlar daraldıkça yurtlarını ve topraklarını terk etmişlerdir (Ağanoğlu, 2003:337). Osmanlı topraklarında yaşayan Müslümanların göçünü zorunlu kılan sebepler, devletin ekonomik ve siyasi zayıflığı, Hristiyan halklar arasında yayılan ulusçuluk düşüncesi ve Rusların emperyalist yayılışıdır (McCarthy, 2014:5).

Osmanlı Devleti'nin muhacir meseleleriyle ilk tanışması 1683 Viyana kuşatmasında bozguna uğramasına dayanmaktadır. Sınır boylarında yaşayan Müslümanların geri çekilmeleri ile Osmanlı topraklarına ilk göçler başlamıştır. Kuşatmanın sonrasında başlayan 1683-1699 Osmanlı-Avusturya savaşlarında önemli şehir merkezleri zarar görmüş ve buralarda yaşayan halk da göç etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da toprak kayıplarına paralel olarak göç de hızlanmıştır (Ağanoğlu, 2003:31).

19. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun kademeli olarak çözüldüğü, özellikle Balkanlar'da ulusçuluğun etkisi ile bağımsız ve özerk ulus devletlerin kurulduğu bir süreçtir. İlk aşamada ulusal oluşumda, dinin bir topluluğu bir arada tutan ve ona kimlik kazandıran birincil bağ olduğu görüşü hâkimdir. Avrupalı liderler, Hristiyan kimliğini diğer etnik ve kültürel kimliklerin üzerinde tutarak, kendilerine bağlı topluluklar arasındaki bağları güçlendirmeyi, ayrıca Müslüman topluluk ve iktidardan ayırtırmayı amaçlamışlardır. Aynı şekilde Türk ve Müslümanı eş değer anlamlarda kabul etmişlerdir. Bu görüş daha sonra Balkan ulusçuluğunun temelini oluşturmuştur. Ulusçuluk hareketinin liderleri, hak iddia ettikleri topraklar üzerinde Müslüman nüfusun bulunmasını 'Türk nüfusu sorunu' olarak tanımlamış, etnik ve kültürel olarak homojen bir durumun sağlanabilmesi için bu bölgelerde demografik değişimin sağlanmaya yönelik politikalar izlemişlerdir (Karpas, 2017:149-150). Balkanlar'da ortaya çıkan ulusçuluk akımı etkisiyle Osmanlı topraklarında yaşayan Sırp, Bulgar ve Rum isyanları uzun yıllar sürmüş ve imparatorlukta siyasi ve ekonomik olarak büyük kayıplara sebebiyet vermiştir (İpek, 1999:2). Birçok topluluk bu süreçte bağımsızlıklarını ilân ederek Osmanlı hâkimiyetinden ayrılmıştır. Osmanlı-Rus Savaşları'nın sonuncusu olan 93 Harbi, Osmanlılık politikasının sonudur. Bu savaş Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilgisiyle sonuçlandığında artık Osmanlılık politikasının yerini İslâmcılık ve Türkçülük politikaları almıştır (Köse, 2006).

Resim 2.1. 1770-1923 arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda göçler (tc-america.org)

İlk göç hareketleri, Avrupa devletlerinin Osmanlı toprakları üzerindeki fetih politikaları sebebiyle meydana gelmiştir. Balkanlar'da Rusya'nın uyguladığı Panslavizm politikası ile Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan tüm Slav topluluklarının koruyuculuğunu üstlenmesi Osmanlı'nın Balkanlar'daki varlığı için tehdit oluşturmaya başlamıştır. Ruslar görünürde Slav halklarını ve Hristiyanları korumak amacıyla hareket etse de asıl amacı güneye inmek, Karadeniz'de hâkimiyet kurmak ve sonunda stratejik açıdan büyük önem taşıyan İstanbul ve boğazları ele geçirecek bir pozisyon elde etmektir (Karpas, 2017:331). Rusya'nın Karadeniz'in kuzeyinden başlayarak Kafkaslar, Boğazlar ve Balkanlar'a doğru devam eden ilerleyişi ve bu bölgelerde uyguladığı tehcir politikası Müslüman halkın göçünü zorunlu kılan bir sebep olmuştur. Ruslar boşalttıkları yerlere Hristiyanları yerleştirerek demografik yapıyı değiştirmeyi amaçlamışlardır (İpek, 1999:1).

Göçler önceleri savaş alanına en yakın emniyetli bölgelere yapılmakta iken, sonraları iç bölgelere yönelmiştir. Kırım, Balkanlar ve Kafkasya'dan gelen göçmenlerin nihai yerleşim bölgeleri son yurt olarak gördükleri Anadolu toprakları olmuştur. Bu dönemde Osmanlı coğrafyasının çok çeşitli yerleşim ve kültür çevrelerinde gelen göçmenler Anadolu'da iskân edilmiştir (Demirel, 2008:31).

Ruslar tarafından zorunlu göçe tabi tutulan ilk Müslümanlar Kırım Tatarları olmuştur. Tatarlar Osmanlı topraklarına 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması sonunda Rus ilerleyişine paralel olarak göç etmeye başlamıştır. İkinci büyük Tatar göçü 1783 Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ile başlayıp 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu süreçte 300 ile 500 bin arasında muhacir Anadolu ve Rumeli'de Dobruca ve Beserabya'da iskân edilmiştir (McCarthy, 2014:16-17; Tekeli, 1990). 1806-1812 ve 1829 savaşları sonrasındaki dönem, özellikle 1853-1856 Kırım Savaşı sonrası Rusların baskısı ile Kırım üzerinden göçlerin yoğunlaştığı dönemlerdir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Rumeli'de iskân edilmiş olan Kırım Tatarlarının çoğu Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır (Karpas, 2017:330-331).

Rus istilasından kaynaklı diğer göçler Kafkaslar üzerinden olmuştur. Kafkaslar'daki Şeyh Şamil'in öndeliğindeki Müridizm direnişinin 1859 yılında bastırılması ve Şeyh Şamil'in esir düşmesiyle Rus üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. 1864'te Çerkezlerin de teslim olmasıyla bölge Rus hâkimiyetine geçmiştir. Kafkaslarda Rusya'nın Osmanlı topraklarında ilerlediği bölgelerden Anadolu'ya 1860-1879 yılları arasında büyük kitleler halinde göçler başlamıştır. Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı'nın Romanya ve Bulgaristan'ı kaybetmesiyle bu

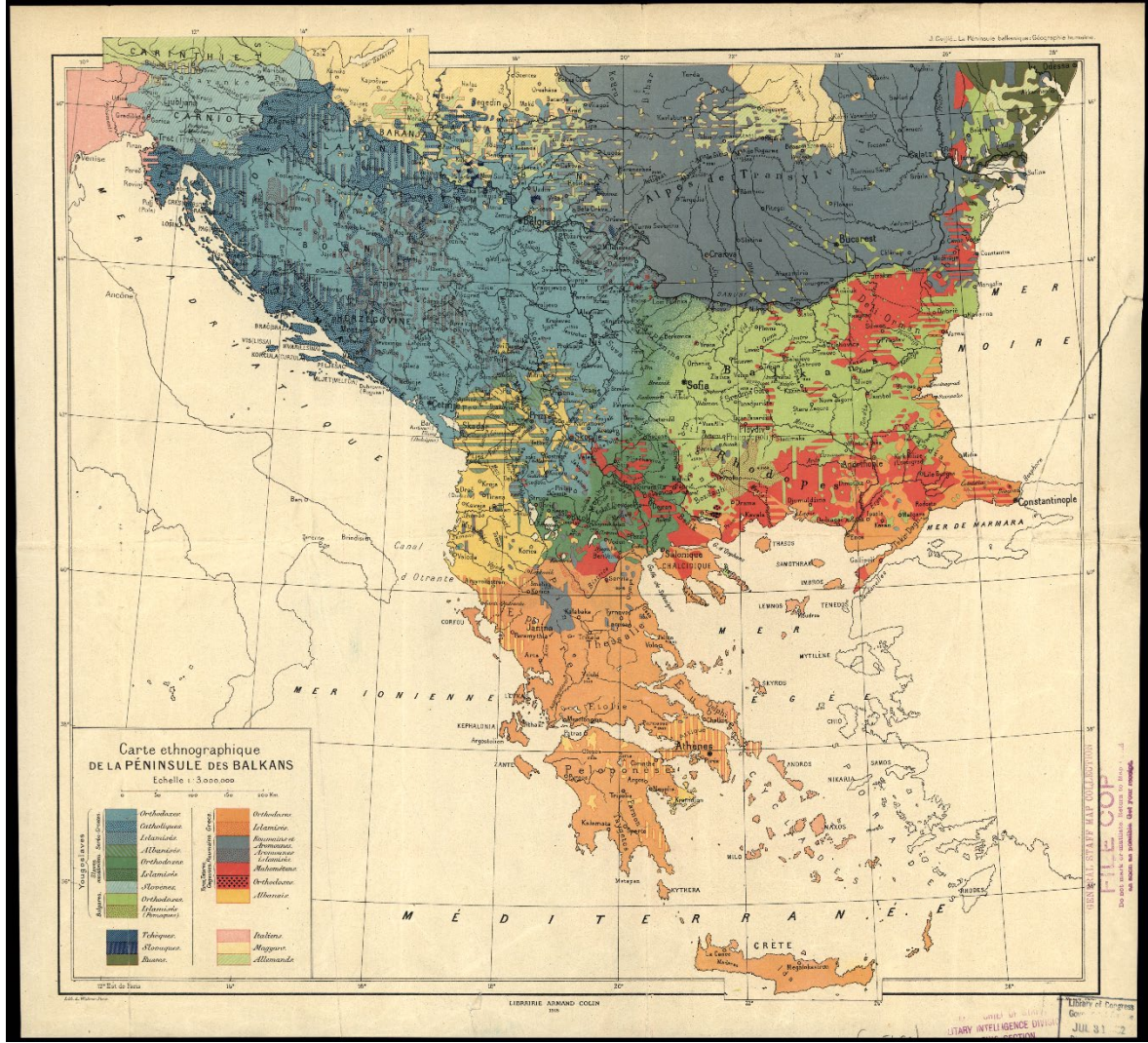
bölgelerde yaşayan Müslüman halkın Anadolu'ya göçü daha büyük boyutlara ulaşmıştır. Savaş sonunda Romanya ve Bulgaristan bağımsızlığını ilân etmesiyle bölgede yaşayan Müslümanlar soykırım politikalarına maruz kalmıştır. Kayıtlara göre, bu göçler sırasında 250-300 bin Müslüman öldürülmüş, 1,5 milyon Müslüman Osmanlı topraklarına sığınmıştır (Karpas, 2017:331;İpek, 1999). Kafkasya göçü 1914'e kadar devam etmiştir (Tekeli,1990).

Balkanlar'dan büyük göç dalgası, 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında başlamıştır. Bu savaş Doğu Anadolu ve Balkanlar'da olmak üzere iki cephede Rusya ile savaşan Osmanlı Devleti'nin yenilgisi ile sonuçlanmıştır. 3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Osmanlı Devleti batıda Romanya, Sırbistan ve Karadağ'ı; doğuda ise Kars, Ardahan ve Batum'u kaybetmiştir. Bu antlaşma ile amaçlarına ulaşan Rusya, Balkanlar ve Doğu Anadolu'ya yerleşmiştir. Romanya ve Bulgar Prenslığının kurulması üzerine bu bölgelerden 1,5 milyon Müslüman Trakya ve Anadolu'ya göç etmiştir (Kaplanoğlu ve Kaplanoğlu, 2014:46-47).

Osmanlı-Rus Savaşı döneminden 1891 yılına kadar çoğu Rumeli göçmeni olmak üzere 717.339 kişi gelmiş ve bunların tamamı Anadolu eyâletlerine iskân için sevk edilmiştir. 1893 Temmuz'una kadar Hüdavendigâr (Bursa) vilayetinde 41.318 hâne(169.283 kişi) iskân edilmiştir. 1878-1908 yılları arasında Bursa'ya gelen Kafkas göçmenlerinin sayısı 50-60 bin dolaylarındadır. 1878 ile 1914 yılları arasında Rumeli'den 1 milyon ve Kafkaslar'dan 1,5 milyon olmak üzere toplam 2,5 milyon muhacirin Anadolu'ya sığınarak burayı yurt edindiği tahmin edilmektedir (Polat, 2017).

1912-13 yıllarında yaşanan Balkan Savaşları, Türkler için tam bir felâket olmuştu. Bu savaşta 200 bini Bulgarlar tarafından zorla gönderilenler olmak üzere 400 bini aşkın Türk, yaşadıkları topraklardan göç ettirilmiştir. Bu göçmenlerin 117.352'si, 1912-13 yıllarındaki Balkan Savaşı sırasında gelmiştir.1920 yılına kadar gelen toplam göçmen sayısı ise 413.922'ye yükselmiştir. 1912–1915 yılları arasında Hüdavendigâr Vilâyetine gelen göçmen nüfusu 14.993 kişidir (Kaplanoğlu ve Kaplanoğlu,2014:155).

1860-1914 yılları arasında Osmanlı topraklarına göç edenlerin sayısı yaklaşık 5 ile 7 milyondur (Karpas, 2017:331).

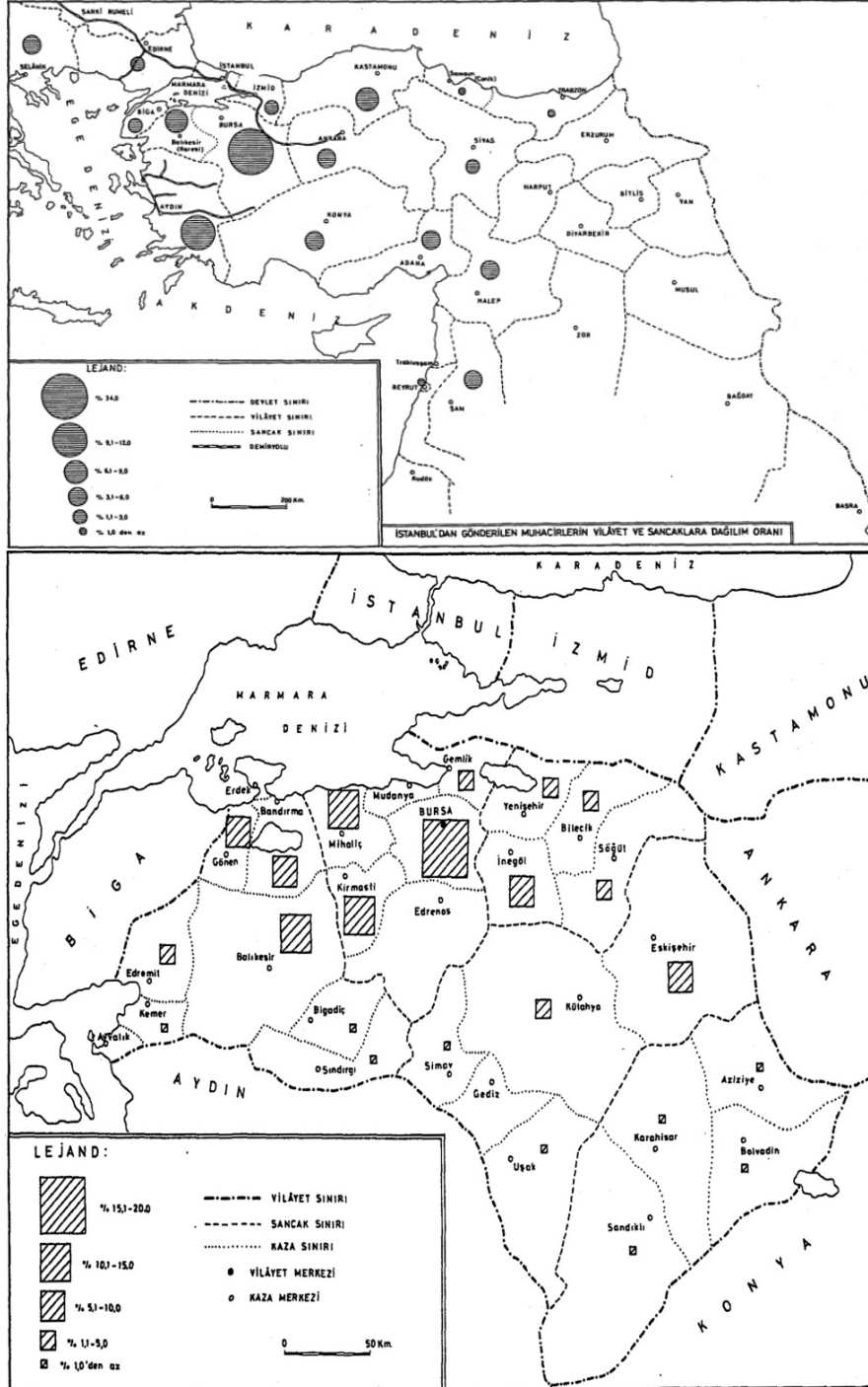
Harita 2.1. Balkanlar'da etnik dini nüfus dağılımı haritası (www.loc.gov)

Rusların politikaları sonucunda Kuban, Kırım, Kafkasya, Batum, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan, Romanya, Yunanistan, Girit, Dağıstan, Kaşgar ve İran'dan Anadolu'ya göçmen toplulukları gelmiştir (Kaplanoğlu ve Kaplanoğlu, 2014). İpek (2003) göçmek zorunda kalanların sayısını 1.230.000 olarak belirtmiştir.

2.2. 19. Yüzyılda Hüdavendigâr Vilâyeti'ne Göçler

Rumeli ve Kafkasya'dan gelenlerin yerleştirildikleri önemli vilâyetlerden birisi de Hüdavendigâr olmuştur. Göçmen iskânları neticesinde Hüdavendigâr'ın nüfusu büyük bir artış göstermiştir. Hüdavendigâr vilâyetinin 1831 tarihli nüfus sayımına göre, nüfusu 384.539 iken, 1893 tarihli sayımda 1.334.884'tür. Hüdavendigâr (Bursa) sancağının 1831

tarihli nüfus sayımına göre, nüfusu 169.058'dir. 1893 sayımına göre ise nüfus, 285.782 kişi olmuştur (Karpas, 2003:150-174).

Resim 2.2. Anadolu'da ve Hüdavendigâr'da muhacirlerin dağılımı (İpek, 1991)

1831'de Hüdavendigâr Vilâyetine Bursa, Kütahya ve Eskişehir sancakları bağlıdır. Hüdavendigâr sancağına Bursa, İnegöl, Yenişehir, Lefke, Gölpazarı, Taraklı, Torbalı Köynek, Karamihal, Karahisar Nallı, Gümüşabad, Nallıhan, Beypazarı, Küllük Mihaliççik,

Günyazı, Seferihisar, Söğüt, Yarhisar, Pazarcık, Domaniç, Harmancık, Gemlik, Mudanya, Mihaliç, Soma, Kırkağaç, Gönen, Gökçedağ, Kepsut, Kismasti, Aydıncık, Ayvacık, Bergama, Atranos, Kete, Bayramiç ve Kozak kazaları bağlıdır (Karpaz, 2003:150).

1893'te Hüdavendigar vilayetine Bursa, Ertuğrul, Kütahya, Afyonkarahisar(Karahisar-i Sahip) ve Karesi sancakları bağlıdır. Bursa sancağına Bursa, Mudanya, Gemlik, Orhaneli (Atranos), Karacabey (Mihaliç) ve Mustafakemalpaşa (Kirmasti) kazaları bağlıdır (Demirel, 2008:31).

1885 yılında Hüdavendigar vilayetindeki toplam göçmen nüfusu 81.253 kişidir(18.919 hâne).Bu muhacirlerden 26.263(6.342 hâne) nüfusu Rumeli göçmeni, 9.215(2.147 hâne) nüfus Çerkez muhacirdir. 29.886 (6.609 hâne) kişilik muhacir grubu ise vilâyet içinde dağınık iskân edilmiştir (İpek, 1999:185).

Bazı göçmen topluluklarının muhâcir komisyonu defterlerine kaydedilmemiş olması ve 1895-1912 arasında gelen göçmenlerle ilgili istatistiki bilgiler bulunmuyor olmasından dolayı kesin sayılara ulaşmak mümkün değildir. Mevcut istatistiklere göre 1876-1894 arasında 512.343 erkek, 502.612 kadın göçmen, muhacir komisyonu defterlerine kayıtlıdır (Kaplanoğlu ve Kaplanoğlu, 2014:47).

1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı ve sonrasında, Rumeli'de soykırım politikalarına maruz kalan Türk ve Kafkasyalı 500 bin civarı göçmen Anadolu'ya sevk edilmek üzere İstanbul'da toplanmıştır. Kayıtlara göre 162.028 kişi, 41.318 hâne Hüdavendigâr'a sevk edilmiştir. Bu sayı yaklaşık %34'lük bir dilimi kapsamaktadır (Kaplanoğlu ve Kaplanoğlu, 2014).

1876-1906 yılları arasında Bursa vilâyetinin nüfusu 841.305 kişiden 1.691.277 kişiye yükselmiştir. Bu artışta Bosna, Romanya, Sırbistan ve Bulgaristan'dan gelen muhacirler etkili olmuştur. Göçler sayesinde Bursa'daki Hristiyanların oranı %15 gerilemiştir (Polat, 2017).

Tuna boylarından ve Dobruca'dan gelenler Bursa'nın merkezindeki; Rusçuk, Selimiye, Vidin, Kamberler, Tırnova, Cuma-i Cedid (Yeni Cuma), Mecidiye, Mollaaarp ve Namazgâh mahallelerinde 2.741 hane olarak yaşamaya başladılar. Fethiye, İhsaniye, Ümit-alanı, Ermiri, Nilüfer, Maksem-pınarı, Geçit, Hüseyiniye, Hançerli, Teşvikiye, Kumlukalanı köylerinde de 569 hâne olarak iskân edildi. Ayrıca

Rumeli'nin Aydos Kazası muhacirlerinden 35 hanedeki 160 kişilik nüfus İnegöl'ün Tahtaköprü köyüne; Rumeli Tırnova göçmenlerinden 25 hanelik kabile ise İnegöl'ün Koca ve Karabatak yaylalarına (Kara köy) yerleştirildi. Bosna göçmenleri için ise genellikle İnegöl civarındaki devlet toprakları tahsis edilerek Mecidiye köyü kuruldu (Bursa Göç Tarihi Müzesi Arşivi).

۷. نسبت به مبلغ قایم بجزد افتاد از اسناد ایرتقیرای مقدار

اسناد ایرتقیرای افتاد از اسناد ایرتقیرای	۲۹۷
مبلغ قایم بجزد افتاد از اسناد ایرتقیرای	۵۰۷۱
مبلغ قایم بجزد افتاد از اسناد ایرتقیرای	۲۹۷
مبلغ قایم بجزد افتاد از اسناد ایرتقیرای	۱۵۰
مبلغ قایم بجزد افتاد از اسناد ایرتقیرای	۲۱۵۵
مبلغ قایم بجزد افتاد از اسناد ایرتقیرای	۱۲۹۶۵

Resim 2.3. Kasım 1879 tarihinden sonra Bursa'ya sevk edilen göçmen miktarını gösteren belge (Kaplıanoğlu ve Kaplıanoğlu, 2014:48)

Arşiv belgelerine göre ise Bursa'da 27.312, Gemlik'te 3.749, Karacabey'de 16.128, M.Kemalpaşa'da 19.161, İnegöl'de 9.229, Yenişehir'de 6.521 göçmen geldiği tespit edilmiştir (Kaplıanoğlu ve Kaplıanoğlu, 2014; 1303 Tarihli Hüdavendigar Salnamesi, 89-90).

Çizelge 2.1. Hüdavendigâr Vilayeti'ne gönderilen muhacirlerin dağılımı (İpek, 1999:186)

Sancak	Kaza	Nüfus	Toplam
Bursa	Bursa	27.312	66.350
	Gemlik	3.749	
	Mihaliç	16.128	
	Kirmasti	19.161	
Ertuğrul	Bilecik	7.220	27.455
	İnegöl	9.229	
	Yenişehir	6.521	
	Söğüt	4.485	
Kütahya	Kütahya	1.547	9.330
	Eskişehir	7.641	
	Simav	80	
	Uşak	62	
Karesi	Balıkesir	20.465	46.220
	Bandırma	14.585	
	Gönen	8.769	
	Edremit	1.766	
	Kemer	164	
	Bigadiç	136	
	Sıdırgı	335	
Karahisar	Karahisar	786	2.432
	Aziziye	482	
	Sandıklı	607	
	Bolvadin	557	
Toplam			151.787

2.3. Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Politikaları

Osmanlı Devleti'nin kırsal iskân politikasında ilk aşamada büyük toplulukların en kısa sürede yerleştirilmesi düşüncesi hâkimdir. Batılılaşma düşüncesinin her alanda etkisini göstermesiyle çağdaş kırsal yerleşimler oluşturmak da bir amaç haline gelmiştir. Çeşitli yasal düzenlemeler yapılarak kır yerleşimlerinin fiziksel nitelikleri iyileştirilmeye çalışılmıştır (Eres, 2008).

İskân tanımı

İskân dar anlamıyla yerleşme, oturtma, ev sahibi etme demektir. Diğer bir tanımıyla ise bir yere yerleşmeyi, köy ve şehirlerin tabi ve ekonomik çevre dâhilindeki yerini ifade etmektedir (Acun,1976). Geniş anlamı ile iskân; bir beşeri yerleşmedir. Dönemsel olarak yapılan yer değişimleri, yerleşik grupların münferid mesken, köy, köy-altı, kasaba, şehir yerleşimleri; dağınık veya toplu, daimi veya geçici bütün yerleşimleri kapsar (Halaçoğlu, 1999:581).

Osmanlı Devleti'nin iskân politikası

Osmanlı Devleti kuruluşunda cihat düşüncesinin etkisiyle dışa dönük iskân politikası uygulamıştır. Osmanlılar fethettikleri yerlerdeki boşalan arazileri, derbendleri, köprüleri ve menzil mahallelerin muhafazası ve emniyeti amacı ile bu yerlerde yeni köyler kurmuşlardır. Bu köylerde iskân edilen konar-göçerler bölgenin hem şenlendirilmesini hem de korunmasını sağlamışlardır. Anadolu ve Rumeli'de güvenlik ve toprakların iktisadi gelişimini de bu şekilde sağlanabilmiştir (Halaçoğlu, 1999:581; Barkan, 2015). Bunun yanında uygulanan 'İstimalet politikası'¹ Anadolu dışındaki topraklarda Osmanlı (Türk) varlığı kesinleştirmiştir (Ağanoğlu, 2003:28). Ancak 17. yüzyıl sonundan itibaren devlet, Avrupa'da büyük toprak kayıplarına uğramıştır. Bu dönemden sonra Osmanlı Devleti, kuruluş döneminin aksine içe dönük bir iskân politikası uygulamak zorunda kalmıştır (Yılmaz, 1999:587).

Osmanlı Devleti'nin muhacir meseleleriyle ilk tanışması 1683 Viyana Kuşatmasında bozguna uğramasına dayanmaktadır. Sınır boylarında yaşayan Müslümanların geri çekilmeleri ile Osmanlı topraklarına ilk göçler başlamıştır. Kuşatmanın sonrasında başlayan 1683-1699 Osmanlı - Avusturya savaşlarında önemli şehir merkezleri zarar görmüştür ve buralarda yaşayan halk da göç etmek zorunda kalmıştır(Ağanoğlu, 2003:31). Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da toprak kayıplarına paralel olarak göç de hızlanmıştır. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım'ın hâkimiyeti Osmanlı Devleti'nden çıkmıştır. Bu tarihten itibaren 19. yüzyıla kadar olan süreçte 300 ile 500 bin arasında muhacir Anadolu ve Rumeli'ye göç etmiştir (Yılmaz, 1999:588).

¹ Osmanlı Devleti'nin istimalet politikası din ve ırk farkı gözetmeksizin kendine tabi olanları birleştiren uzlaşıcı, koruyucu ve hoşgörülü bir sistemdir. Bkz. Halil İnalçık, Türkler ve Balkanlar, agm.

1800lü yıllara gelindiğinde Balkanlar, Germen ve Slav nüfus sathının kesişiminde yer almaktadır. 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra Balkanlar'da izlenen politikalar nedeniyle bu bölgelerde yaşayan Müslüman nüfus Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçmenlerin çoğu Anadolu topraklarına yerleştirilmiştir.

Sınırların güvenliği, nüfusun artırılması, etnik dengenin sağlanması, stratejik hedefler ve toprağın kullanılır hale getirilmesi gibi sebepler 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin göçmenleri iskân politikasında etkili olmuştur (Erkan, 1999:613; Saydam,1992).

Osmanlı Devleti'nin öncelikli amacı boş arazileri değerlendirmek ve bunları zirai kullanıma açmaktır. Göçmenlerin yoğun olarak yerleştikleri vilayetler Edirne, Aydın, Ankara, Kastamonu ve Hüdavendigâr'dır. Anadolu'da yapılan iskânlarda Bursa, Adapazarı, Aydın, İzmir, Çukurova, Bafra, Çarşamba gibi tarıma açılması planlanan bölgelere öncelik verilmiş, ayrıca limanlardan ulaşımı kolay olan bölgelere de yerleştirme yapılmıştır. Arazinin yetersiz kaldığı durumda Ankara, Konya, Kayseri, Suriye gibi bölgelerde de iskân yapılmıştır. Diyarbakır, Van, Musul, Bağdat, Halep ve Basra'daki arazilere ulaşım ağının olmaması; Rumeli ve İstanbul'a uzak olması; iklim koşullarının göçmenlere uygun olmaması gibi sebeplerle büyük kitleler yerleştirilememiştir. Bursa sancağında miri arazilerde ve orman alanlarında iskân alanları belirlenmiştir (Kaplanoğlu ve Kaplanoğlu, 2014:57; Erkan, 1999:613).

Osmanlı-Rus Savaşı Göçmenleri Hüdavendigâr Eyaletine son yıllarda yükselen gayrimüslim nüfusa bir karşı önlem olarak yerleştirilmiştir. Anadolu'nun çok önemli bir hattı olan Samanlı Dağları, Adapazarı'ndan Armutlu 'ya kadar olan bölge askeri açıdan stratejik bir bölgeydi. Bu bölgenin bir önemi de bu hat üzerinde, Hristiyan nüfus Müslüman Türk nüfusa yakındı. Göçmenlerin büyük bölümünün oluşturduğu köyler, Rum ve Ermeni köylerini kuşatacak bir biçimde dağlarda yer almaktadır. Göçmenlerin dağlara yerleştirme nedenlerinden biri ovalarda yeterince arazinin bulunmayışıdır (Kaplanoğlu ve Kaplanoğlu, 2014:59)

İskân politikasında etkili olan diğer bir unsur, İmparatorluğun halifeliği elinde bulundurmasıdır. Bu dönemde imparatorluk esaret altında kalan vatandaşlarına duyarsız kalmayıp Anadolu'ya göçlere izin vermiştir. Ayrıca diğer ülkelerde yaşayan Müslümanlara da kapılarını kapatmamıştır (Yılmaz, 1999:587).

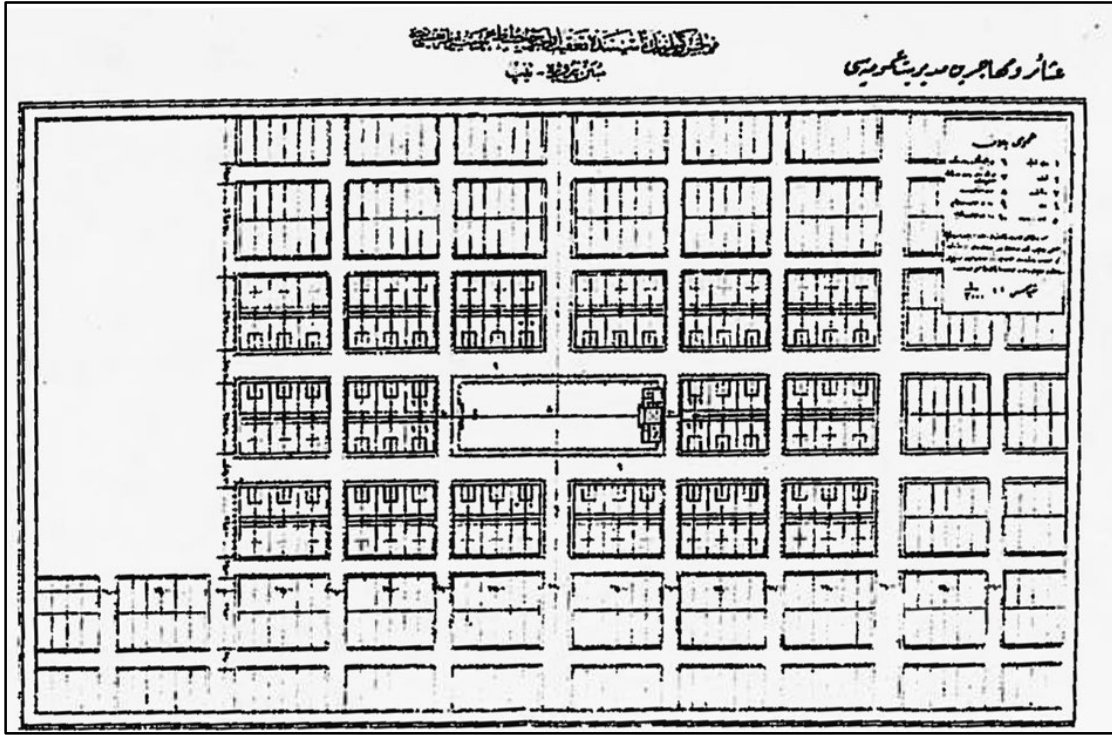
2.3.1. Göçmen yönetmelikleri

1856 Kırım Savaşı, Kırım ve Kafkasya’da yaşayan birçok Müslümanın Osmanlı topraklarına göçüne sebep olmuştur. Rusya’nın bölgede uyguladığı politika, savaş etkisi dışındaki kitleleri de bu bölgeden göç etmeye zorlamıştır. Bu göçler sonucu Osmanlı Devleti büyük bir göçmen sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’na kadar olan dönemde çeşitli bölgesel ya da genel yönetmelik ve örgütlenmelerle göçmenlerin iskân sorunu çözülmeye çalışılmıştır (Yılmaz, 1999:588). 3 Mart 1856’da Kırımlı göçmenlerin Osmanlı topraklarına giriş merkezi olarak belirlenmiş olan Silistre Valiliği’ne gönderdiği yönetmelik, bu alanda yapılan ilk yasal uygulamadır (Eres ve Akın, 2010).

Dokuz paragraftan oluşan talimatnamenin ilk paragrafı, göçmenler ilk geldiklerinde yapılacak işler ve acil yardımla ilgilidir. İkincisi, iskân politikası çerçevesinde arazi dağıtımı ve köylere yerleştirmenin nasıl yapılacağı, iskân sürecinde uzun vadede sağlanan vergi ve askerlik ile ilgili kolaylıklar, özel haklarla ilgilidir. Üçüncü paragraf, yeni kurulacak köylerin sokak düzeninin nasıl olacağı, evlerin yapı sisteminin ve plan tipinin ne olacağının belirtilmesi, devlet tarafından inşaat örgütlenmesinin nasıl yapılacağı konularıyla ilgilidir. Son altı talimat ise, göçmenlerin iskân edildikleri yeni köylerde bir an önce üretici çiftçi konumuna geçebilmeleri için gerekli tarımsal yardımın yapılmasıyla ilgilidir. Bu maddelerde oldukça uzun ve kapsamlı bir biçimde çift hayvanlarının, tohumun, yemin, tarım aletlerinin hangi ödeneklerle nasıl sağlanıp, göçmenlere nasıl verileceği, bunların kayıt işlemleri vb. konular anlatılmaktadır (Eres, 2008).

Silistre Valiliği’ne gönderilen yönetmelikte göçmenler için kurulacak mahalle ve köyler için yerleşme dokusunun nitelikleri ile ilgili ayrıntılı bir tanım yapılmıştır:

‘Yapılacak evler her ne kadar ahşap olacak ise de mümkün mertebe bir tarzda ve bir sırada yapılmasına ve sokakların müsavat (eşitlik) ve vüs’at (genişlik) üzere olmasına itina buyurulacaktır.’ (Aktüre, 1978:104)

Resim 2.4. Muhacir köyleri için hazırlanmış umumî plan (Dündar, 2000)

Hükümet 1877 yılına kadar göçmenlere büyük şehirlerde iskân izni vermemiştir. 1878’de çıkarılan bir talimatnâme ile göçmenlerin şehirlerin çevresinde iskânına izin verilmiştir. Bununla birlikte Anadolu’nun birçok şehrinde göçmen mahalleleri kurulmaya başlanmıştır (Aktüre, 1978:104).

1861 tarihli başka bir tâlimâtname, mevcut köylerdeki boş hanelere göçmenlerin dağıtılması, bunun yeterli olmaması durumunda yerli halkın ve göçmenlerin katılımıyla evler inşa edilmesi, bunun da yeterli olmaması durumunda kalan evlerin devlet tarafından inşa ettirilmesi istenmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı süresince gelen iki milyon göçmen kapsamlı bir yönetmelik hazırlanmasını zorunlu hale getirmiştir. 1877 tarihli Muhâcîrîn İdaresi Nizamnamesi, imparatorluk geneli için çıkartılmış ilk yönetmeliktir. Bu nizamnameyle göçmenlere yardım ve iskân konusunun artık tanımlı ve düzenli bir biçimde çözülmesi amaçlanmıştır. Yine bu dönemde İskân-ı Muhâcîrîn Talimatnamesi iskân konusuyla ilgili bilgi vermektedir (Eres ve Akın, 2010).

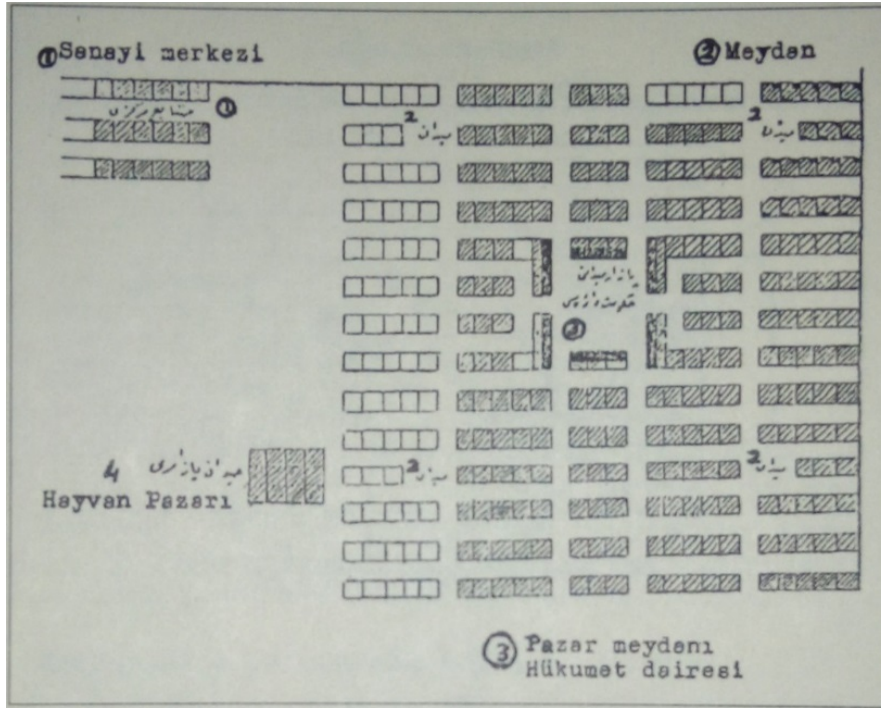
1856 tarihli ilk göçmen yönetmeliğinden 2. Meşrûtiyet’e kadarki yarım asırlık dönemde devlet, göçmen politikaları ile ilgili kapsamlı bir değişiklik yapmamıştır. Temel anlayış muhacirlerin ivedi olarak yerleştirilmesi ve üretime başlayabilmesinin sağlanmasıdır. 2.

Meşrutiyet döneminde sosyal devlet olma ve muasırlaşma düşüncesi ile kırsal alanda ülke genelinde düzenlemeler yapılmıştır. Geleneksel yaşam modelindeki yapılı çevredeki sağlıklı ve niteliksiz koşulların düzeltilmesi için çözüm önerileri geliştirilmiştir. Bununla ilgili birçok yönetmelik yayınlanmış ve projeler hazırlanmıştır (Eres, 2014).

Resim 2.5. Ankara Boşnak mahallesinde konut dokusu (Aktüre, 1978:134)

‘Balkan Savaşı sonrasında 15 Mayıs 1915 tarihli Muhâcîr Nizamnâmesinde muhacirler için kurulacak köylere ait asgari şartlar belirlenmiştir. Bu özellikler 1333 (1917) yılında çıkarılan bir talimatname ile daha da genişletilmiştir’ (Dündar, 2000).

Resim 2.6. 1916 Tarihli Talimatname'ye göre köy planı (Cengizkan, 2014:57)

2.3.2. Muhâcirîn komisyonu

1853 Kırım Savaşı'na kadar muhacirlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve uygun yerlere yerleştirme yapılması için bir teşkilât bulunmamaktadır. İlk muhacir talimatnâmesi 1856 yılında yayınlanmıştır. Bu tâlimâtname ile Şehremaneti, muhacirlere uygun yer bulmak veya Rumeli'de iskân etmekle görevlendirilmişti. Ancak imparatorluğun çeşitli bölgelerinden içeriye göçün artması, Kırım ve Kafkaslardan büyük kitlelerin gelmesi ile var olan Şehremaneti kurumunun ve bölgesel yönetmeliklerin yetersizliği anlaşılmıştır. Ocak 1860'da Ticaret Nezareti'ne bağlı olarak bir Muhâcirîn Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon muhacirlerin iskânı ve bunun için kaynak sağlanması ile görevlendirilmiştir (Yılmaz, 1999:589).

93 Harbi göçlerinin yoğunluğu sebebiyle bu kurum da yeterli düzeyde fayda sağlamamıştır. Teşkilâtın daha aktif hale getirilmesi için merkezi İstanbul olan İskân-ı Muhâcirîn Komisyonu oluşturulmuştur. Daha sonra her vilâyette İskân-ı Muhâcirîn müdürlükleri kurularak, İstanbul'daki umûm müdürlüğüne bağlanmıştır. Bu teşkilât 1914'te yeni düzenlemeler yapılarak Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyet-i Umûmiyesi adını almıştır (Halaçoğlu, 1999:585; Yılmaz, 1999:591).

2.3.3. Devlet eliyle kurulan muhacir yerleşmeleri

Mecidiye yerleşimi

Tanzimat'la birlikte benimsenen batılılaşma düşüncesi ile mevcut kentlerin modernleşmesi ve Avrupa'daki kent merkezleri örnek alınarak yeni kentlerin inşa edilmesi Osmanlı idaresinin 19. yüzyıldaki yeni kent politikasını olmuştur. Bu dönemde yeni kent planları çizilmiş ve 19. Yüzyılın önemli meselelerinden olan göçmen iskânı için kurulacak köy ve kasabalarda bu planlardan yararlanılmıştır.

Mecidiye², kuzeyde ve batıda Tuna Nehri, doğuda Karadeniz, güneyde Lom ve Pravadi nehirleriyle sınırlandırılmış Dobruca'nın merkezinde kurulmuştur. Eski Karasu kasabasının bulunduğu bölgede Kırımlı göçmenlerin iskânı ve Dobruca'nın ticari gelişimi için bir merkez olması amacıyla Ticaret Nezareti ve Ebniye Meclisi'nin teknik daireleri tarafından yeni sisteme göre planlanmış ve inşa edilmiş ilk yerleşmedir.

Mecidiye yerleşiminin planlarına ulaşılammıştır. Teknik daireler arasındaki yazışmalardan anlaşılacağı üzere kent çarşının ve kentin merkezinin oluşturan ana cadde, bu caddeyle bağlantılı geniş sokaklar ve daha dar sokaklar olmak üzere hiyerarşik bir nizama göre planlanmıştır³ (Karpaz, 2003:261-276).

Osmanlı Dönemi'nde kırsal muhacir yerleşimleri

Osmanlı Devleti'nin kırsal iskân politikasında ilk aşamada büyük toplulukların en kısa sürede yerleştirilmesi düşüncesi hâkimdir. Batılılaşma düşüncesinin her alanda etkisini göstermesiyle çağdaş kırsal yerleşimler oluşturmak da bir amaç haline gelmiştir. Çeşitli yasal düzenlemeler yapılarak kır yerleşimlerinin fiziksel nitelikleri iyileştirilmeye çalışılmıştır (Eres, 2008).

² Mecidiye, 1839'dan 1861 'e kadar iktidarda olan 31. Osmanlı sultanı Abdülmecid'den almıştı. Kurulan yeni yerleşimlere dönemin padişahının verilmesi bir gelenektir. Karpaz, 2003 ve Dündar, 2000, Balkan Savaşları Sonrasında Kurulmaya Çalışılan Muhacir Köyleri

³ "Çarşının ve kent mahallinin merkezini oluşturan ana caddenin (memleket beyni) genişliğinin yirmi beş zira, ana yolun sağında ve solunda kalan sokakların genişliğinin on zira ve diğer sokakların ... sekiz zira olacağı" belirtilmiştir. Bkz. Kemal Karpaz, 2003, Osmanlı Nüfusu 1830-1914, 261-276.

Devlet tarafından kurulan köylerde çoğunlukla ızgara plan şeması kullanılmıştır. Birbirine paralel sokaklar üzerinde evler sıralanmakta, köyün orta kesiminde meydan niteliğinde bir açık alan ve meydan kenarında olasılıkla mescit yer almaktadır. Planlı kırsal yerleşmelerin kurulma sebepleri, çağdaşlaşma beklentileri doğrultusunda kırsal alanların yeni yaşam modeline uygun planlanması ve gelenekselin yerine çağdaş çevrenin oluşturulmasıdır. Diğer bir amaç ise geniş bir bölgede iskân uygulanacağı zaman kolay uygulanabilir ve eşitlikçi bir yerleştirmenin yapılmasıdır (Eres, 2008).

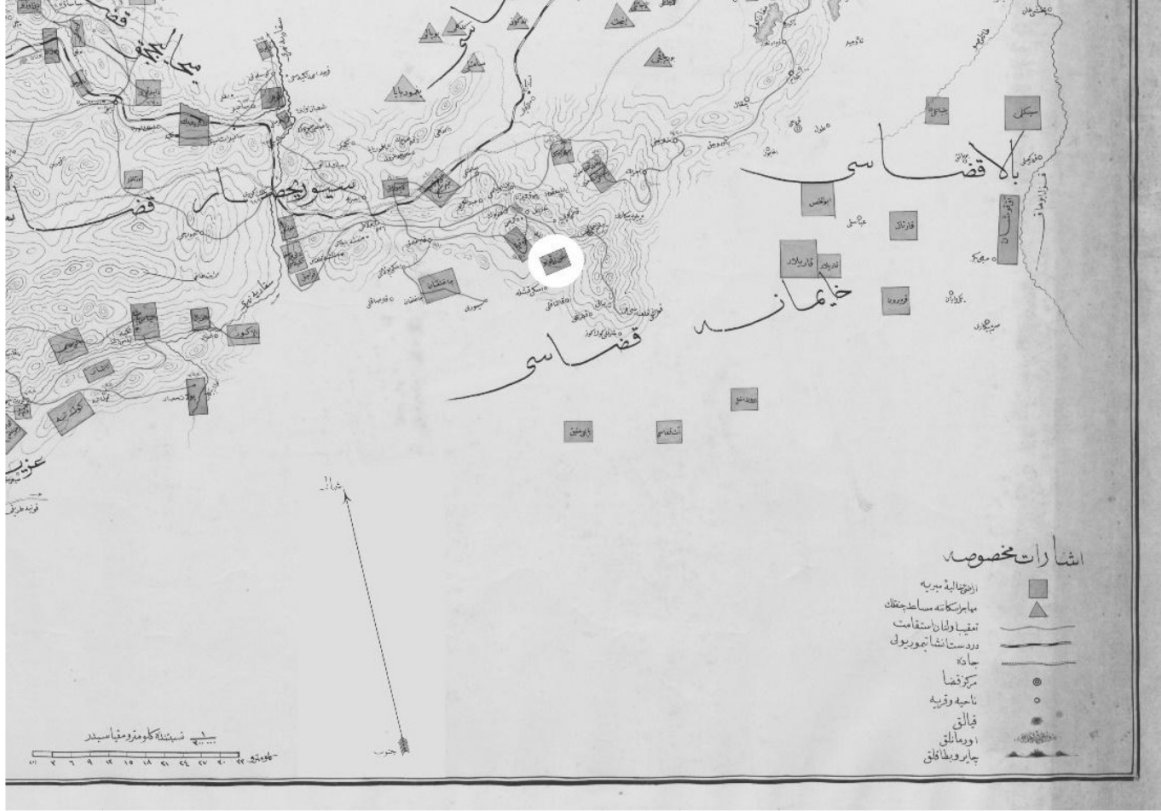

Resim 2.7. Mersin çevresinde kurulan bir yerleşmenin fotoğrafı (Servet-i Fünûn No:476’ dan aktaran: Eres, 2010)

Köy kurma

19. Yüzyılda yerleşme birimleri ile ilgili herhangi bir standart bu dönem için söz konusu değildir. Ancak, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Balkan Savaşı sonrasında kurulan muhacir köylerindeki çözümler, Cumhuriyetin ilk on yıllık iskân uygulamalarının temel anlayışını şekillendirmiştir. Bu süreçte iskân uygulamalarının sağladığı tecrübe ile yerleşim ve konut tasarımı daha planlı ve kapsamlı bir şekilde yapılabilmektedir. (Cengizkan, 2004:83)

Köy kurma, arazinin morfolojik ve jeolojik özellikleri incelenerek iskâna elverişli olup olmadığını tespiti ile başlamaktadır. Demiryolu, ana kara yolu, sulama yollarına mesafelerin yakın olması hususlarına dikkat edilmiştir (Cengizkan, 2004:27).

Resim 2.8. Eskişehir'den Ankara'ya doğru inşa edilmekte olan demiryolu hattının kuzey ve güney yönlerindeki devlet hazinesine ait boş arazilerin yerleri ile kat edilen mesâfe ve güzergâhı gösterir harita (Özen Yavuz, Sağiroğlu ve Aydın, 2018:36)

Bu dönemde çok sayıda köy kurulmuştur. Anadolu'nun kırsal yerleşme yapısı 93 Harbi sonrasında değişmiştir. Bu dönemde kurulan köylerin hane sayıları genellikle azdır. Büyük ölçekli yerleşimlerin genellikle kent merkezine yakın yerlerde konumlanan yerleşimler olduğu görülmektedir. Köy yerleşimleri kurulduktan sonra resmi olarak köy statüsü kazanmış ve muhtarlık mührü almışlardır. Köydeki yapı parselleri için devlet tarafından tapu düzenlemeleri yapılmıştır (Eres, 2008).

Kırsalda göçmenler tarafından kurulan yerleşimlerde, göçmenlerin yaşam alışkanlıklarının izleri görülür. Örneğin; 1877 yılında Kafkasya'dan gelip İnegöl'e yerleşen 80 hanelik Gürcü yerleşimi olan Hayriye köyünde önceki geleneklere uygun olarak dağınık bir yerleşme görülür (Eres, 2008).

Resim 2.9. Muhacir köyü (Nadir Eserler Kütüphanesi Arşivi)

Dağlık bölgelerden gelen Kafkas göçmenlerinin yerleşimlerinin dağlık bölgelerde olduğu, Rumeli göçmenlerinin yerleşimlerinin büyük çoğunluğunun ovalara daha yakın konumlandığı görülmektedir (Kaplanoğlu ve Kaplanoğlu, 2014).

Osmanlı Devleti göç eden kitleleri iskâna elverişli yerlere yerleştirmek amacındaydı. Göçmenlerin bir bölümü Balkanlar'daki jeostratejik bölgelerde nüfusu artırarak güvenliğini sağlamak amacıyla iskân edilmiştir. Anadolu'ya gelen göçmenlerin ise boş arazilerin zirai kullanıma açılması amacıyla uygun görülen yerlerde yeni mahalle ve köyler kurularak iskânı yapılmıştır (Kaplanoğlu ve Kaplanoğlu, 2014).

Ev inşaatı

Evler muhacirler tarafından yapılmış veya devlet tarafından emanet usulü yaptırılmıştır. Evler genellikle iki- üç odalı olarak yapılmıştır. Ev ihtiyacının önemli bir maliyetine karşılık gelen kerestenin miri ormanlardan karşılanmasına izin verilmiştir. İşçilik ücretleri devlet tarafından karşılanmıştır (Cengizkan, 2004:37; Eres, 2008).

Evlerin mimari özellikleri bölgenin kırsal mimarisinden kolaylıkla ayırt edilebilen suni bir karaktere sahiptir. Devlet basit ve geçici evler yaparak konut sorununu hızlı ve ucuz şekilde çözmeyi amaçlamıştır. Konut sorunu öncelikle nicel olarak çözülmeye çalışılırken toplumsal ve kültürel uyum dikkate alınmamıştır (Eres, 2008). Aynı ev tipine farklı bölgelerde rastlanabilmekte, aynı muhacir gruba farklı ev tipleri verilebilmektedir. Evler genellikle

bölgeden kolaylıkla sağlanabilen malzemeler kullanılarak inşa edilmiştir. Yapı malzemesi olarak Kafkas muhacirlerin taş, kerpiç, ot ve saz kullanırken; Kırım ve Romanya muhacirlerinin kerpiç, toprak, saz ve kiremit; Yunanistan ve Bulgaristan muhacirlerinin toprak ve taş kullandıkları görülmektedir (Tunçdilek, 1967:73-74; Cengizkan, 2004:37).

Resim 2.10. Muhacir evleri (Nadir Eserler Kütüphanesi Arşivi)

Cami ve okul yapımı

Muhacir yerleşimlerinde barınma ihtiyacına ek olarak cami ve okul ihtiyacı acil bir sorundu. Bu dönemde cami ve okul ihtiyacının devlet tarafından giderilmesi için yazılan arzuhâllere tesadüf edilmektedir. Arşiv belgelerinde yeni binalarla ilgili yazışmalar, malzeme ve işçi ücretlerini gösterir keşif raporlarını mevcuttur (bkz. Ekler)

Devlet bu konuya hassasiyetle eğilmiş, yeni cami ve okullar inşa etmiş ve burada çalışanlara maaş tahsis etmiştir.

1892 yılında İnegöl'ün 32 muhacir köyünden 24'üne ve kasaba içinde yer alan 3 muhacir mahallesine ahali tarafından mektepler inşa edilmiştir. Diğer 8 köye devlet tarafından mektep yapılmıştır.

Yeni kurulan muhacir köylerine ne kadar büyüklükte bina inşa edileceğine köyün nüfusu tespit edilerek karar verilmiştir.

Çizelge 2.2. Cami ve mektep yapımı için hâne sayılarına ilişkin 1890 yılına ait veriler (Kaplıanoğlu ve Kaplıanoğlu, 2013:63)

Sıra	Köy İsimleri	Kadın Nüfusu	Erkek Nüfusu	Toplam Nüfus	Hane Sayısı
1	Mezit	217	272	489	122
2	Kanlıkonak	75	70	145	35
3	Tüfekçikonağı	80	70	150	38
4	Tahtaköprü	85	75	160	36
5	Hilmiye	21	34	55	15
6	Hamidiye	32	50	82	15
Toplam Nüfus		510	571	1081	261

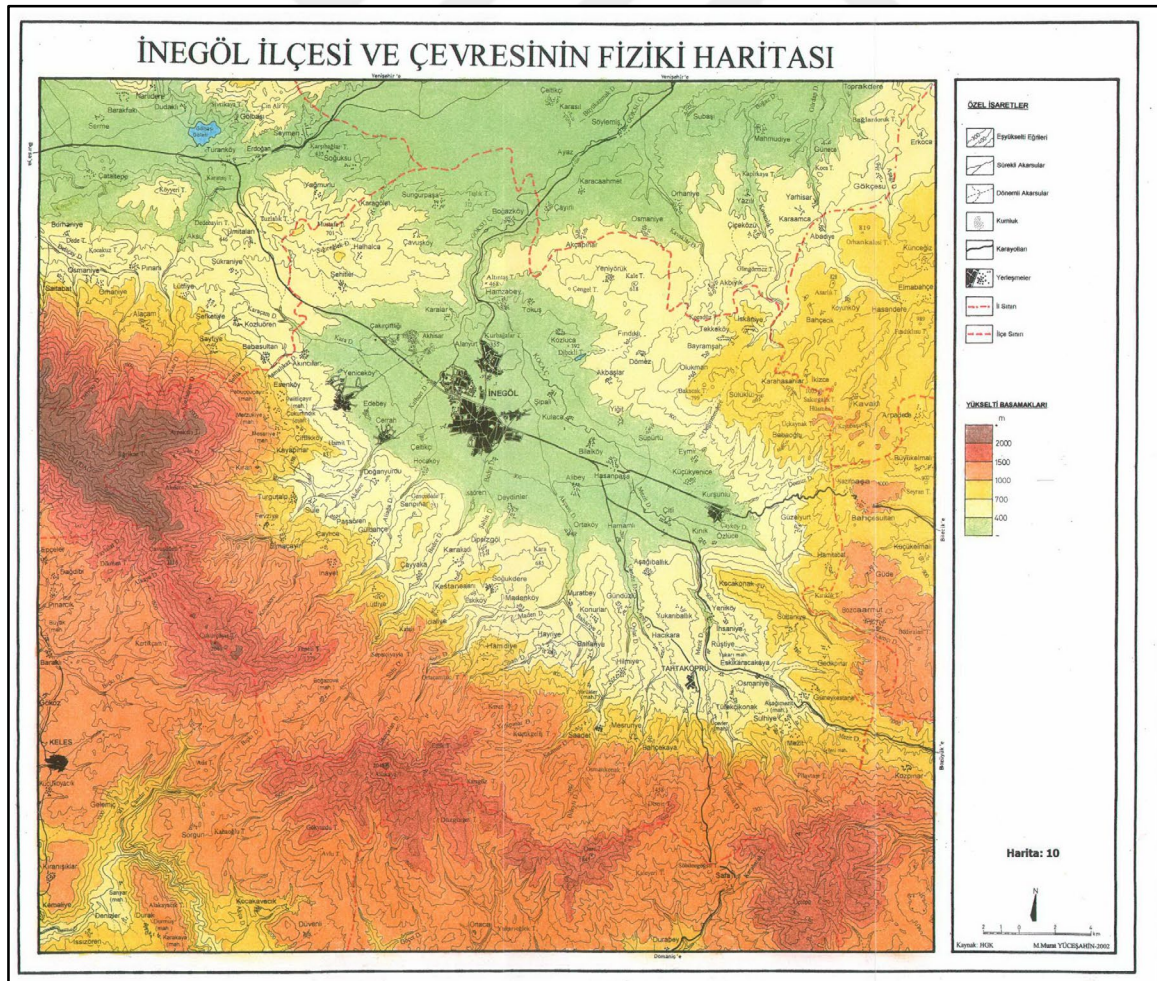

3. İNEGÖL'DE MUHACİR YERLEŞMELERİ

3.1. İnegöl'ün Coğrafi Konumu ve Özellikleri

İnegöl, Anadolu yarımadasının kuzeybatısında, Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara bölümünde bulunan Bursa iline bağlı bir ilçedir. İlçe merkezi, 40°09' kuzey enlemi ve 29°49' doğu boylamı arasında yer alır (İnegöl Tanıtım ve Kent Rehberi [İTKR], 2013:14). İnegöl'ün yüz ölçümü 1031 km²'dir (www.inegol.bel.tr).

Bursa'nın doğusunda yer alan ilçe, güneyde Kütahya'nın Domaniç ilçesi, doğuda Bilecik'in Merkez ve Pazaryeri ilçesi ile Bursa'nın il sınırını çizmektedir. Güneybatıda Bursa'nın ilçesi Keles, batıda merkez ilçeleri olan Osmangazi ve Kestel, kuzeyde Yenişehir ilçesi ile sınırlanmaktadır.

Harita 3.1. İnegöl ilçesi ve çevresinin fiziki haritası (Yüceşahin, 2002)

İlçe, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan 148 kmlik alana yayılan İnegöl Ovası üzerinde kurulmuştur (İTKR, 2013:18). Ova havzası batıdan Uludağ, güneyden Domaniç Dağları, doğuda Ahı Dağı ile çevrilidir.

Bölge Akdeniz ve Karadeniz ikliminin geçiş karakterleri görülmektedir. Yaz sıcaklık ortalaması 21,9°C, kış sıcaklık ortalaması 2.3°C olmak üzere, yıllık ortalama sıcaklık 12,4°C'dir. Eldeki verilere göre, ölçülen en yüksek sıcaklık değeri 41,2°C, en düşük sıcaklık değeri -22,7°C'dir (İTKR, 2013:16). Hâkim rüzgârları Karadeniz'den gelen kuzey ve Akdeniz'den gelen güney rüzgârlarıdır (Mamaş, 1947:6).

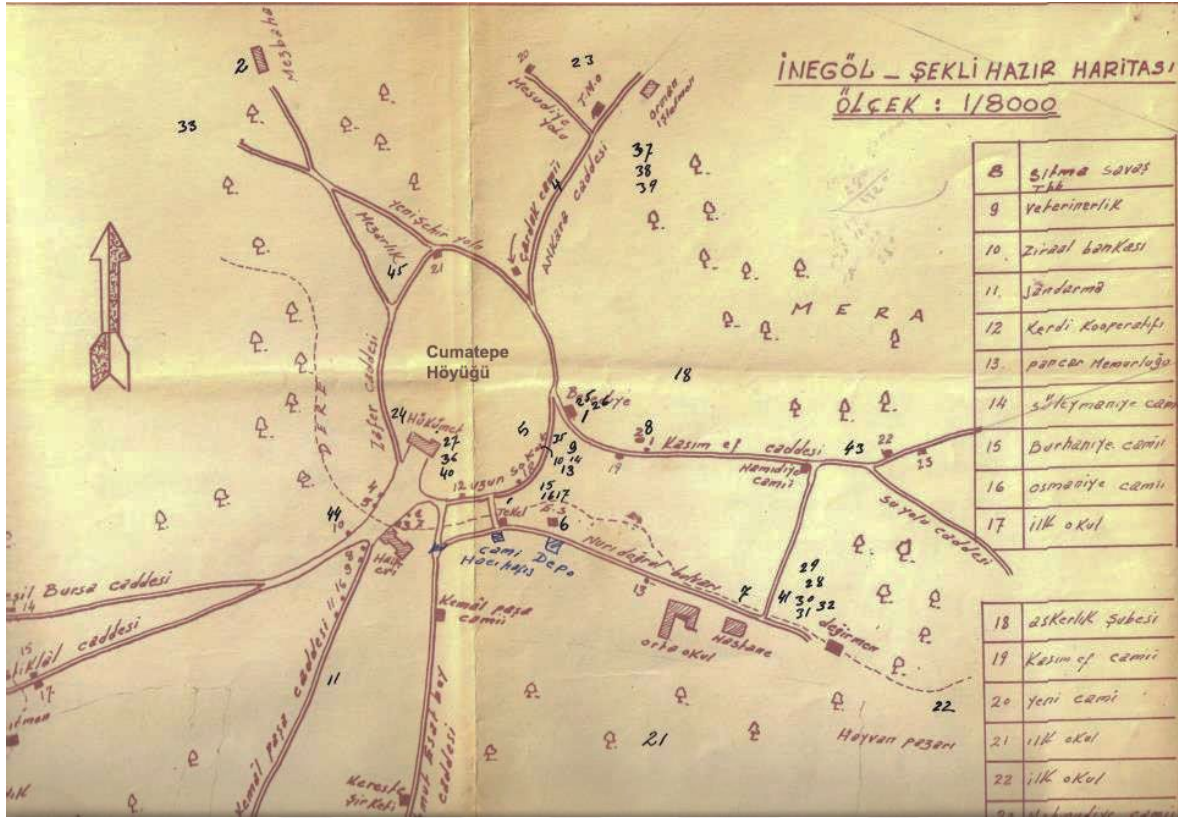
Ormanlar ilçe arazisinde %46.4'lük bir paya sahiptir (Yüceşahin, 2002). 104.447 hektarlık alanı ormanlar oluşturur. Genel ağaç türleri: çam, kayın, göknar, söğüt, kavak, karaağaç, meşe, ıhlamur ve kestanedir (İTKR, 2013:17).

İnegöl Ovasının tamamı, kuzeydeki platonun büyük bir bölümü ve güney dağ kuşağının ovaya bakan kuzey yamaçları tarımın yoğun olarak yapıldığı bölgelerdir. Bu sahayı batı, güney ve doğudan kuşatan yoğun orman ve çayır alanları, kerestecilik ve hayvancılık faaliyetlerinin ikincil geçim kaynakları olmasına olanak tanımaktadır (Yüceşahin, 2002).

Ova köylerinde tarım faaliyetleri, iskânı 19. ve 20. yüzyılda yapılan muhacirlerin dağ köylerine göre daha eskiye dayanmaktadır. Muhacir köyleri düzenli bir tarım sistemine ancak Cumhuriyet'le geçilebilmişlerdir. Ova köylerinde sulama olanakları ile meyve-sebze yetiştiriciliği de yapılmasına karşın dağ köylerinde daha yoğun olarak tahıl üretimi yapılmaktadır. Orman işçiliği, dağ köylerinin ikincil faaliyet alanını oluşturmaktadır (Yüceşahin, 2002).

3.2. İnegöl'ün Tarihi

Yapılan kazı ve yüzey çalışmaları verilerine göre, İnegöl'de ilk yerleşim MÖ 3000'lere uzanmaktadır. İnegöl'de Cumatepe, İnegöl 2, Şibali, Boğazköy, Palangatepe ve Kurşunlu olmak üzere 6 höyük bulunur (İTKR, 2013:38).

Resim 3.1. İnegöl'ün eski yerleşimi (İnegöl Kent Müzesi Arşivi)

Sırasıyla Frigyalılar, Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Bitinyalılar, Roma(MÖ II. yüzyıl sonu), Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans İmparatorluğu) himayesinde kalmıştır. 1078 tarihinde Selçuklu egemenliğine giren İnegöl, 1097'de Haçlı Savaşlarıyla tekrar Bizans yönetimine geçmiştir. Osman Gazi'nin fethine kadar birkaç kez Türkler ve Doğu Roma arasında el değiştirmiştir (Polat, 2017). Doğu Roma himayesindeyken Angelacoma olarak adlandırılan İnegöl, sonrasında Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuna kadar tekfurluk merkezi haline gelmiştir (İTKR, 2013:39).

Miladi 1285 (Hicri 684) yılında İnegöl yerleşimi içinde bulunan Kulaca Kalesi Osmanlı Beyliği tarafından alınmıştır. 1299 yılında Turgut Alp'in kuşatması sonucu tamamı Osmanlıların yönetimine geçmiştir. İnegöl'ün fethinden sonra bu bölgede iskân çalışmalarına başlanmıştır. Kayı boyuna bağlı Türkmenlerin bir kısmı Bizans'tan alınan Rum köylerine yerleşirken, bir kısmını yerleştirmek için yeni köyler kurulmuştur.

1867 yılındaki idari reformlar sırasında Bursa Sancağına bağlı bir kaza (ilçe) durumuna getirilen İnegöl, 1885 yılında idari olarak liva haline getirilen Ertuğrul'a (Bilecik) bağlanmıştır(Akakuş, 2001:113). 1878 yılında belediyesi, 1880li yıllarda belediye örgütü

kurulmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde 1925 yılındaki İl Genel Meclisi kararıyla Bilecik ilinden ayrılarak Bursa'ya bağlanmıştır. 139 köyü ile birlikte Bursa iline bağlanan İnegöl 1926 yılında ise ilçe statüsüne kavuşmuştur (İTKR, 2013:24).

İnegöl'de göç ve iskân

Yaşanan göçler Anadolu'yu idari, mali, demografik, sosyal, kültürel yönden etkilemiş ve günümüze dek uzanan derin izler bırakmıştır. Çalışma alanımız olan İnegöl'de de aynı etkiler mevcuttur.

1830 yılında İnegöl idari olarak 3 mahalle ve 42 köyden oluşan bir kaza merkeziydi. Kasaba ve köylerinin toplam 2229 nüfustur. Merkez 1830'lu yıllarda yaklaşık olarak 400 hane ve 900 erkek nüfustan oluşmaktaydı.

İnegöl'ün 1287/1870 tarihli ilk vilayet salnamesinde nüfusu 12.447 olarak belirtilmiştir. Gayrimüslim erkek nüfusu 3170, Müslüman erkek nüfusu 9277 kişidir. Köy sayısı 76, hane sayısı 4578 hane olarak gösterilmektedir.

93 Harbi sonrasında Balkan ve Kafkas göçmenleri nüfusun önemli bir kısmını oluşturmuşlardır. Göçmenler merkezde 3 yeni mahalle ve yerleşime açılan boş arazilerde 32 yeni köy kurulmuştur. Bu köylerde 12.578 kişi iskân edilirken, 1.570 kişi de eski köylere yerleştirilmiştir. Bu dönemde 25.000 olan yerli nüfusa yeni göçen 14.148 kişi daha eklenmiştir (Zafer, 2015).

1873 tarihinde İnegöl 3 mahalle ve 92 köyden oluşmaktaydı. Toplamda 4405 hane bulunuyordu. 3638 gayrimüslim, 8112 Müslüman erkek toplam 11750 nüfusa sahiptir. H.1303/M.1885-1886 salnamesinde belirtildiğine göre İnegöl, toplamda 106 köy ve mahalle, 7051 hane 33.731 nüfusa sahiptir (Polat, 2017).

Çizelge 3.1. İnegöl'e iskanı yapılan muhacir nüfusu Salnâme-i Vilayet-i Hudâvendigâr., 1303/1885-1886, s. 84-85. (alıntı yapan: Polat:2017)⁴

Sıra	Hane (adet)	Nüfus (Adet)	Köy ve Mahallelerin İsimleri	Hicret Edilen Yer
1	59	214	Dipsizgöl Karyesi	Rumeli
2	15	72	Soğukdere Karyesi	Rumeli
3	41	185	Olukman Karyesi	Rumeli
4	14	55	Gülbahçe Karyesi	Rumeli
5	15	75	Kızanlık Karyesi	Rumeli
6	63	224	Hasanpaşa Karyesi	Batum
7	41	173	Muratbeğ Karyesi	Batum
8	88	425	Hayriye Karyesi	Batum
9	18	87	Kadı Karyesi	Batum
10	36	121	Fındıkçık Karyesi	Çerkez
11	73	233	Kestane Alanı Karyesi	Çerkez
12	121	488	Mezid Karyesi	Çerkez
13	37	163	Güney Kestane Karyesi	Çerkez
14	28	104	Gedik Pınar Karyesi	Çerkez
15	14	53	Tüfekçikonağı Karyesi	Çerkez
16	30	145	Kanlıkonak Karyesi	Çerkez
17	125	429	Hacıkara Karyesi	Çerkez
18	95	467	Eski köylerde ahalinin yanında iskân olunan	Karışık
TOPLAM	913	3712		

H.1303/M.1885-1886 salnamesinde belirtildiğine göre İnegöl'de 3 mahalle ve 28 köye 5 muhacir yerleştirilmiştir. Rumeli'den gelen 558 hanede 2471 kişi, Çerkez muhaciri 598 hanede 2266 kişi, Tatar muhaciri 51 hanede 204 nüfus, Batum muhaciri 370 hanede 1609 kişi ve çeşitli yerlerden 164 hanede 697 kişi göç etmiştir. Toplamda göçmen nüfusu 1741 hane ve 7247 nüfusa ulaşmaktadır (Polat, 2017; Kahraman, 2006:41).

93 Harbi'nden sonraki göçte Bulgaristan'dan gelenlerin oluşturduğu köylerin isimleri şunlardır; Hamidabad, Güzelyurt, Babaoğlu, Karahasanlar, Sülüklügöl, Tekke, İskaniye, Olukman, Akhisar, Dipsizgöl, Halhalca, Aşağıballık, Yukarıballık, Tahtaköprü, İhsaniye,

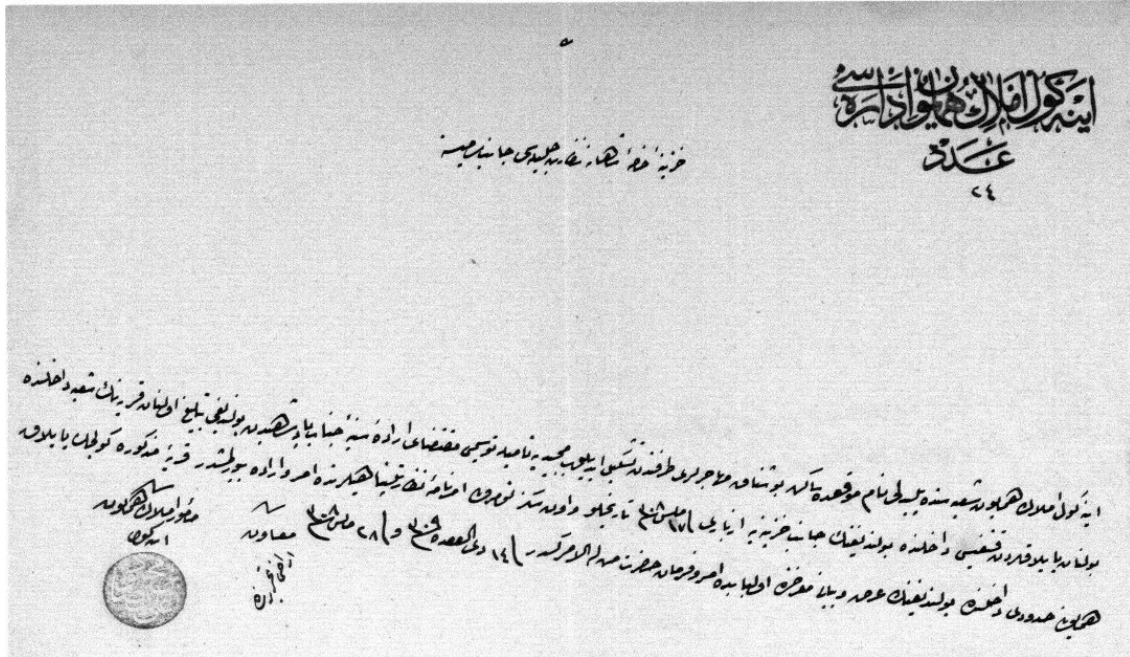
⁴ Tabloda Mecidiye, İhsaniye, Lütüfiye, Feyziye, Ümraniye gibi köylerin yazılmaması eksiklik olarak görülebilir. Bugün, tamamının Batum göçmenlerinden oluştuğunu bildiğimiz köyler Rumeli muhaciri olarak gösterilmektedir. Muhtemelen köylerin kurucuları, belirtilen muhacirler olmakla birlikte bir süre sonra bunlar terk etmiş ve yerlerine Gürcüler yerleşmiştir. Çerkez diye belirtilen köylerde ise günümüzde Abaza ve Gürcülerin de bulunması tablonun düzenlendiği tarihten sonra da göçlerin ve yer değişikliklerinin devam ettiğine bağlanabilir. bkz. Polat, M. 2017. agt.

⁵ Bazı kaynaklara göre 24 köy kurulmuştur. Bu durum göçün devam etmesi sonucu kurulan Hasanpaşa, İnayet, Mesudiye ve Esenköy'ün sayıya dâhil edilmemesinden kaynaklı olabilir. Kahraman K. (2006). age, s.41 ve Zafer, A.B.(2015) agt

Eski Köy ve Kazıklı. 93 Harbi'nden sonra Yugoslavya'dan gelen Arnavutlar ve Boşnaklar da İnegöl'e yerleşmişlerdir. Boşnaklar tarafından İnayet(Tuzla), Fındıklı(Esenköy) ve Mesudiye köyleri kurulmuştur. Yine 93 Harbi denilen savaştan sonra Kafkasya'dan gelen Gürcüler ve Çerkezler ise yaşadıkları yerlere uygun buldukları Uludağ eteklerinde ve Uludağ'ın sarp yamaçlı ve sık ormanlı bölgelerine yerleşmişlerdir. Gürcüler; Hayriye, Muratbey, Çaylıca, Gülbahçe, Fevziye, Fındıklı, Çiftlik, Hasanpaşa, Hamidiye, Sulhiye, Tüfekçikonak, Saadet, Bahçekaya, Karakadı, Güneykeşane, Yeniköy ve Eski Karacakaya gibi köyleri kurmuşlardır. Abazalar; Mezit, Osmaniye, Kestanealan ve Rüştüye köylerini, Çerkezler ise Hacıkara ve Fındıklı köylerini kurmuşlardır (Bilge Zafer, 2015).

Farklı ve birbirine benzemeyen coğrafi bölgelerden gelen göçmenlerin iskân yerlerini tespit etmelerinde gelenekleri önemli bir yer oynamıştır. Çerkez ve Abazalar, özellikle, dağlık ve ormanlık sahaları, Rumeli'nin step sahalarından gelenler ise plato düzlükleri ile alivüyal ovaları daha çok iskân mahalli olarak tercih etmişlerdir (İpek, 2003:47).

Devlet arazilerine ve vakıf çiftliklerine yerleştirilen muhacirler, kerpiç ve taş barakalar inşa etmişlerdir (Kahraman, 2006:41).

Resim 3.2. Pelitli çayırında Boşnakların iskânı ve köye Mecidiye adı verilmesi (İnegöl Kent Müzesi Arşivi)

3.3. İnegöl’de Kurulan Muhacir Köyleri

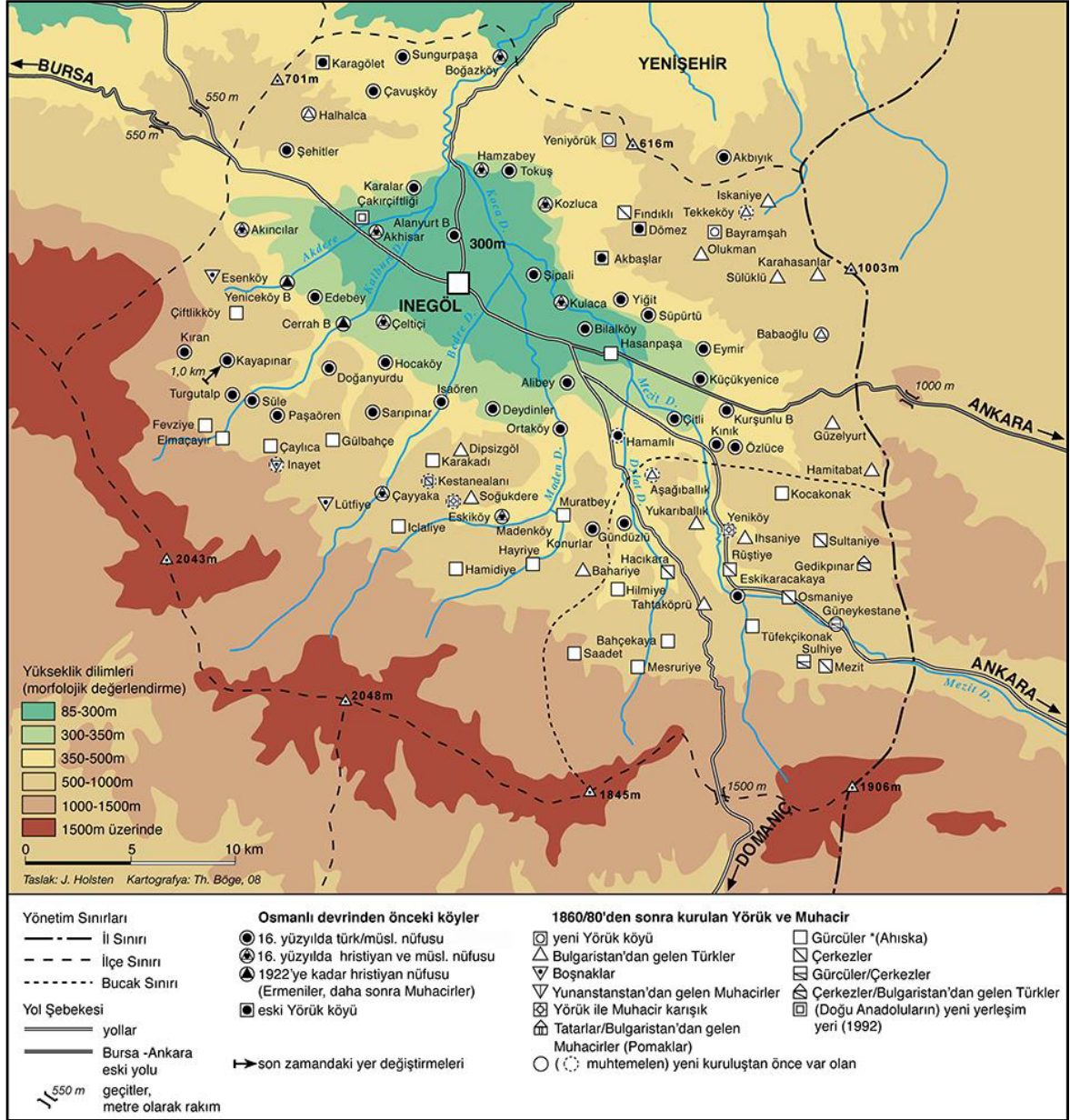
Bu bölümde köyler, ev ve müstemilatları ile birlikte bütün olarak ele alınacak; evlerin yerleşim içindeki dağılım ve ilişkilerinin değerlendirilmesi ile yerleşim biriminin ‘köy yerleşimi (settlement form)’ tipleri belirlenecektir. Alana ait coğrafi özellikler ve ev görünümleri arasındaki ilişkiler ve etkileşimler ortaya konulacaktır. Ev ve eklentileri yapısal ve biçimsel özellikleri ile ele alınacak; ev ve eklentileri arasındaki ilişki değerlendirilecek; evin şekilsel özellikleri analiz edilmiştir.

Muhacir köylerinin genel özellikleri

Osmanlı Devleti muhacirleri jeostratejik olarak önemli bölgelere yerleştirmiştir. 93 muhacirlerinin büyük bölümünün oluşturduğu köyler, Rum ve Ermeni köylerini kuşatacak bir biçimde dağlarda yer almakta idi. Bu köyler ekseriyetle dağlarda kurulmuştur. Kafkasya'dan gelen göçmenler genellikle dağın yüksek kesimlerinde ve ormanlara yakın konumlanmaktadır. Rumeli göçmenlerinin ise genellikle ovaya yakın bölgelere yerleşmeye çalıştıkları görülmektedir (Ağanoğlu, 1999; Kaplanoğlu ve Kaplanoğlu, 2014: 59).

19. yüzyılda İnegöl’de Balkanlar ve Kafkaslardan gelen göçmenler İnegöl ovasının çevreleyen Uludağ ve Domaniç dağlarının yamaçlarında iskân edilmiştir. Bu alandaki arazi eğimi, su kaynaklarının durumu, doğal bitki örtüsü ve iklim koşulları göçmenlerin eski yaşam bölgeleri ile benzer nitelikler taşımaktadır.

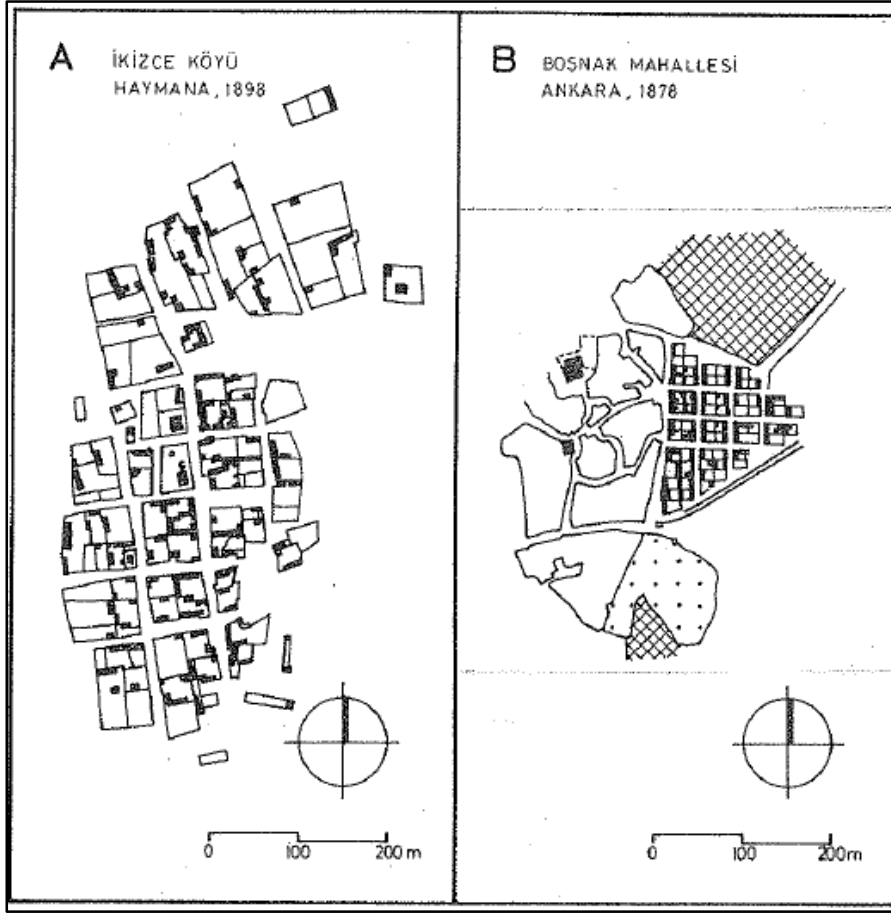
Bu bölgelerde ortaya çıkan dağınık ve yarı dağınık yerleşim dokusuna sahip yerleşmeler, fiziki çevre şartlarını ve göçmenlerin yaşam alışkanlıklarının bir sonucudur. Vadi, akarsu, dik yamaçların doğal sınırlar oluşturduğu, küçük ev grupları ve tek tek evler yerleşme üzerinde dağınık bir görünüm oluşmasına sebep olmuştur. Birbirinden uzak küçük ev gruplarının, yerleşme içinde çok sayıda mahalle oluşmasına sebep olduğu köyler de vardır (Yüceşahin, 2002).

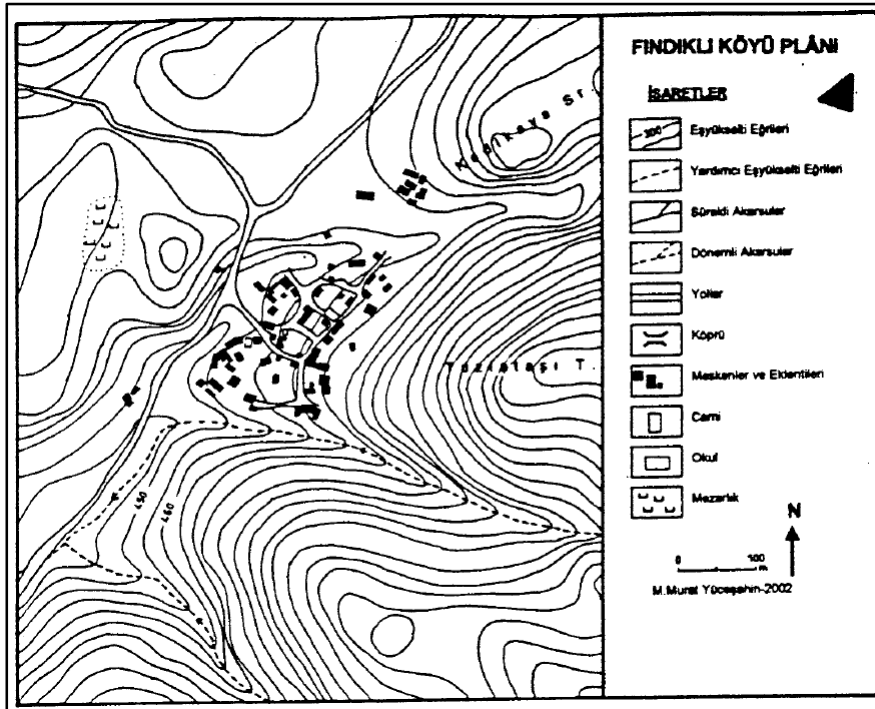
Harita 3.2. 19. yüzyılda İnegöl'ün kırsal yerleşimi (Polat, 2017)

Köy yerleşim şekillerinde göçmenlerin hayat alışkanlıklarının etkisi görülmektedir. Evlerin yapı malzemeleri bölgeden kolaylıkla elde edilebilecek taş, kerpiç ve ahşaptır. Yapı tekniklerinde farklılıklar söz konusudur. Farklı kültürlerden gelen göçmenlerinin konutlarının avluyla kurduğu ilişki, iç taksimatı, eklentileri, eklentileri ile ilişkisinde yine kullanıcının değişmesi ile farklılaştığı görülmektedir.

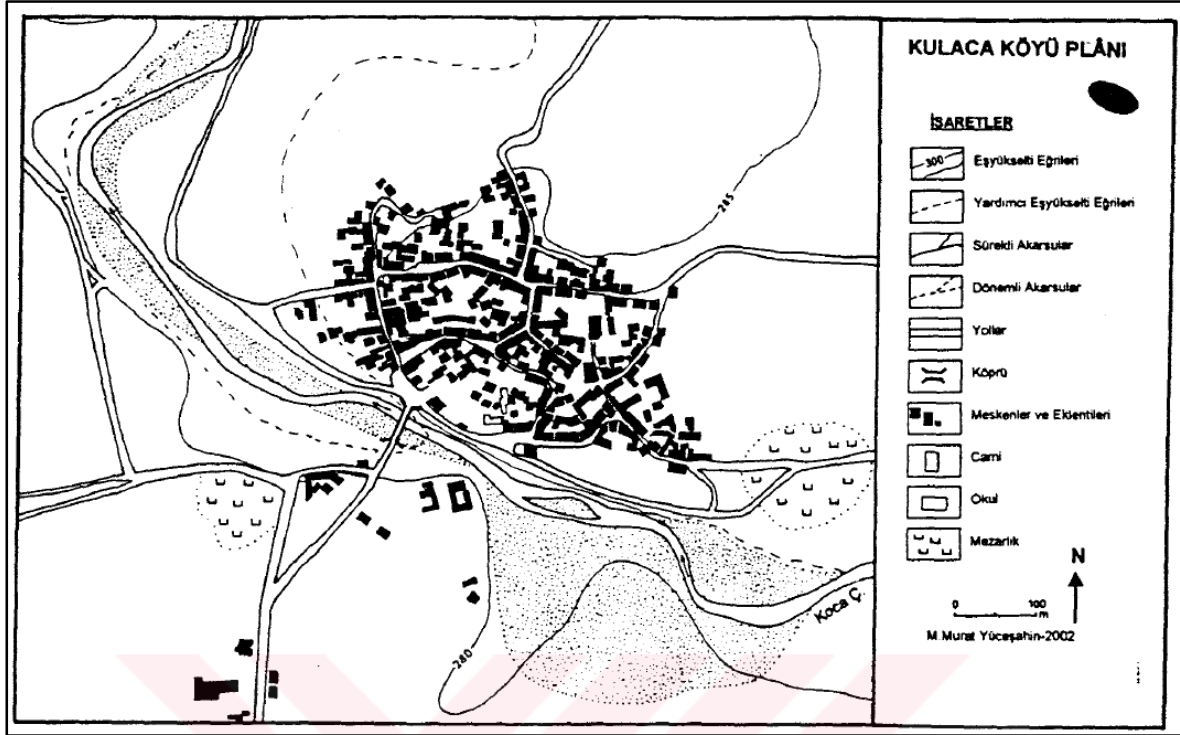
Gridal ulaşım ağı dokusu ve parselasyon planı ile düzenli bir görünüme sahip muhacir yerleşmeleri, organik dokuda gelişmiş olan yerel mahalle ve köy yerleşimlerinden kesin bir şekilde ayrılmaktadır (Aktüre, 1978:104).

Resim 3.3. Göçmenlerin oluşturduğu yerleşme dokusundan iki örnek (Aktüre, 1978:105)
a.Haymana İkizce köyü b.Ankara Boşnak mahallesi

Resim 3.4. Kafkas muhaciri yerleşimi Fındıklı köyü (Yüceşahin, 2002:204)

Resim 3.5. Yerli Manav yerleşimi Kulaca köyü (Yüceşahin, 2002:199)

Köy yerleşmelerinin şekil analizi

Kırsal yerleşim, şekil ve fonksiyonları bakımından kentsel yerleşimlerden ayrılan ekonomileri çoğunlukla tarıma dayanan küçük toplulukların daimi olarak ikamet ettiği bir yerleşme şeklidir. İskân çekirdeği ile başlayıp birkaç muhtarlıkla idare edilen köylere kadar farklı şekillerde olabilir(Tunçdilek, 1967:98). İdari olarak kent, kasaba ve köy ayrımı nüfusa göre yapılmıştır. ‘Nüfusu iki binden aşağı yurtlara köy ve nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara kasaba ve yirmi binden çok nüfusu olanlara şehir denir’ (Köy Kanunu, 1924).

Kırsal yerleşimlerin en yaygın olan şekli olan köy, iş bölümünün gelişmediği, kendine has örgütlenmesi, kültürü, özel bir adı, geçmişi bulunan, kentsel yerleşimlerden daha az nüfusu bulunan toplum birimlerini ve bunların yerleşik bulunduğu sahayı ifade eder (Geray, 1968). 442 sayılı Köy Kanunu’nda(1924) ise tanımı şu şekilde yapılmıştır: ‘Cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler.’

Üretim biçimi ve çeşitliliği, iş bölümü ve uzmanlaşma, insanlar arasındaki ilişkiler, kentle ilgili olanaklara ulaşabilme durumu gibi nitelikler köy kavramının tanımlanmasında esas ölçütlerdendir (Özensel, 2015:35).

Kırsal yerleşmelerde dağılışa etki eden faktörler

Kırsal yerleşmenin dağılışı fiziki ve beşeri faktörlerin birlikte etkisinin bir sonucudur. Kuruluş safhasındaki durum ve sonrasında geçirdiği değişimler yerleşimin bugünkü şeklini almasında önemli bir yere sahiptir.

Fiziki faktörler

Yerleşimin biçimlenmesinde etkili olan fiziki faktörler asli olanlar topografya, toprak yapısı, su kaynakları, iklim ve bitki örtüsüdür.

Bir yerleşmenin ova, yamaç veya plato düzlüğü üzerinde bulunması yerleşim planını etkiler. Yerleşmeler şeklini büyük ölçüde üzerinde kurulu olduğu jeomorfolojik birimden almaktadır. Topografya, ulaşım yollarının gelişimi ve bunla bağlantılı olarak iktisadi faaliyetlerin gelişimi ve değişimini; yerleşimdeki sokak dokusunu, yapılar arasındaki ilişkileri, evlerin yönelişini, yerleşim formunun dağınık ve toplu olma durumunu belirler.

Evin avlu etrafında şekillenmesi, üst örtünün şeklini, ev ve eklentilerin malzemelerini belirleyen faktör iklimdir (Yüceşahin, 2002:188). İklim koşulları yerleşmenin ve nüfusun yer kabuğu üzerindeki dağılışını takriben belirlemektedir (Tolun-Denker, 1977:25-27).

Su kaynakları yerleşim özelliklerini ve dağılışı etkileyen önemli bir faktördür. İktisadi faaliyetleri çoğunlukla tarıma dayalı olan toplulukların yerleşmelerinin su kaynaklarına ait vadilerde hat boyunca yayıldığı görülmektedir (Tolun-Denker, 1977:25-27). Su kaynaklarına erişimin zor olduğu durumlarda su kaynağı yakınında yerleşmenin toplu bir karakterde olduğu görülürken; suyun aşırı bol olduğu durumlarda doğal felaketlere karşı emniyetli bir bölgede toplanılması ile toplu yerleşim meydana gelebilmektedir. Ancak suyun etkisi ile yer şekillerinin parçalı bir hal alması yerleşimde dağınık yerleşim dokusu gelişmesine sebep olmaktadır (Yüceşahin, 2002:138).

Beşeri faktörler

Yerleşme düzeninde asıl belirleyiciler fiziki faktörler olsa da yerleşimlerin gelişmesi ve değişmesi, beşeri faktörlere bağlıdır. Yerleşme şeklinde rol oynayan beşeri faktörler: iktisadi faaliyet çeşidi, tarihi özellikler ve kültürel özelliklerdir. İktisadi faaliyetleri tarıma dayalı bir köy ile hayvancılığa dayalı olan köyün yerleşim özellikleri farklılık göstermektedir. Yerleşmenin kuruluşunda yer seçimini, yönelişi ve yerleşme şeklini kültürel ve tarihi özellikler belirlemektedir. Yerleşimi meydana getiren topluluğun yaşayış alışkanlıkları, sosyal ilişkiler, din ve inanışların izlerini yerleşim üzerinde görmek mümkündür. Evlerin sokakla olan ilişkisi ve cephe düzeni sosyokültürel yapıyla ilişkili olarak şekillenmektedir (Hayli ve Canpolat, 2018).

Köy yerleşme şekilleri ve yerleşme dokuları

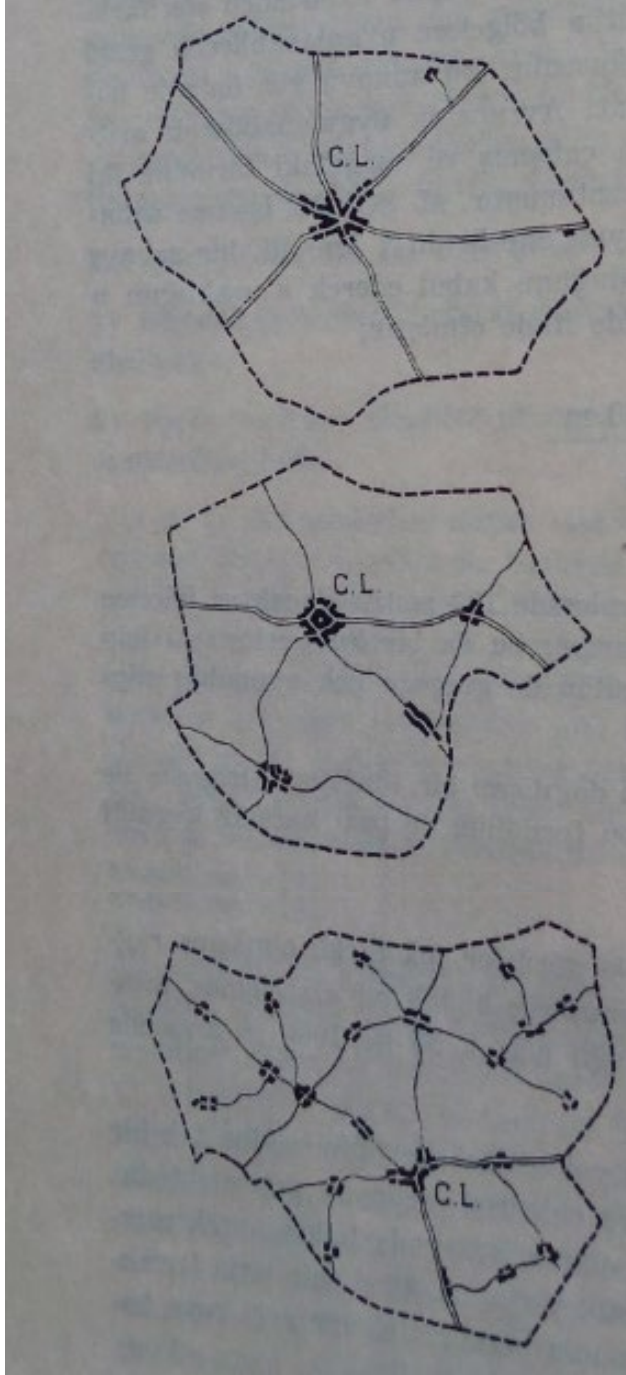
Bir yerleşimin çekirdeklenmiş veya dağınık olması ile ilgili mekânsal özellikleri yerleşme şeklini(settlement form) belirlemektedir (Wetherick ve diğerleri, 2001:240). Yerleşim şekli, yerleşmeyi meydana getiren yapıların mekânsal organizasyonu ve fonksiyonları arasında yakın bir bağ vardır. Yerleşmeyi meydana getiren binaların diziliş düzeni, yerleşmenin doku özelliklerini belirlerken, yerleşme şeklinin ana taslağını oluşturur (Yüceşahin, 2002).

Yerleşme dokusu(patern), bir bölge boyunca -tekli çiftlikler, hamletler, köyler, pazar/panayır kasabaları (market town) gibi- çeşitli yerleşim elemanlarının mekânsal düzenine veya dağılışına uygulanır. Bununla birlikte, bazen terim hem mekânsal düzeni hem dağılışı kapsamaktadır. Yerleşme elemanlarının dağılışı ‘dağınık’, ‘çekirdeklenmiş’ veya ‘dağılım ve çekirdeklenme karışımı’ yerleşim dokuları olmak üzere 3 katmanlı bir sınıflandırma yapılmaktadır.

-Tek tip veya düzenli yerleşme dokusu, yerleşimin sahada eşit aralıklı dağıtıldığını ve merkezi yer teorisinde kabul edilen geometrik düzenlemeye yaklaşmaya başladığı yerleri ifade eder.

-Çekirdekli tip veya kümelenmiş yerleşme dokusu, evlerin ve diğer yapıların dar bir alanda kümeler halinde yoğunlaştığı elemanlardan oluşan bir yerleşim düzenini veya dar bir alandaki tek bir kümeyi belirtmek için kullanılır.

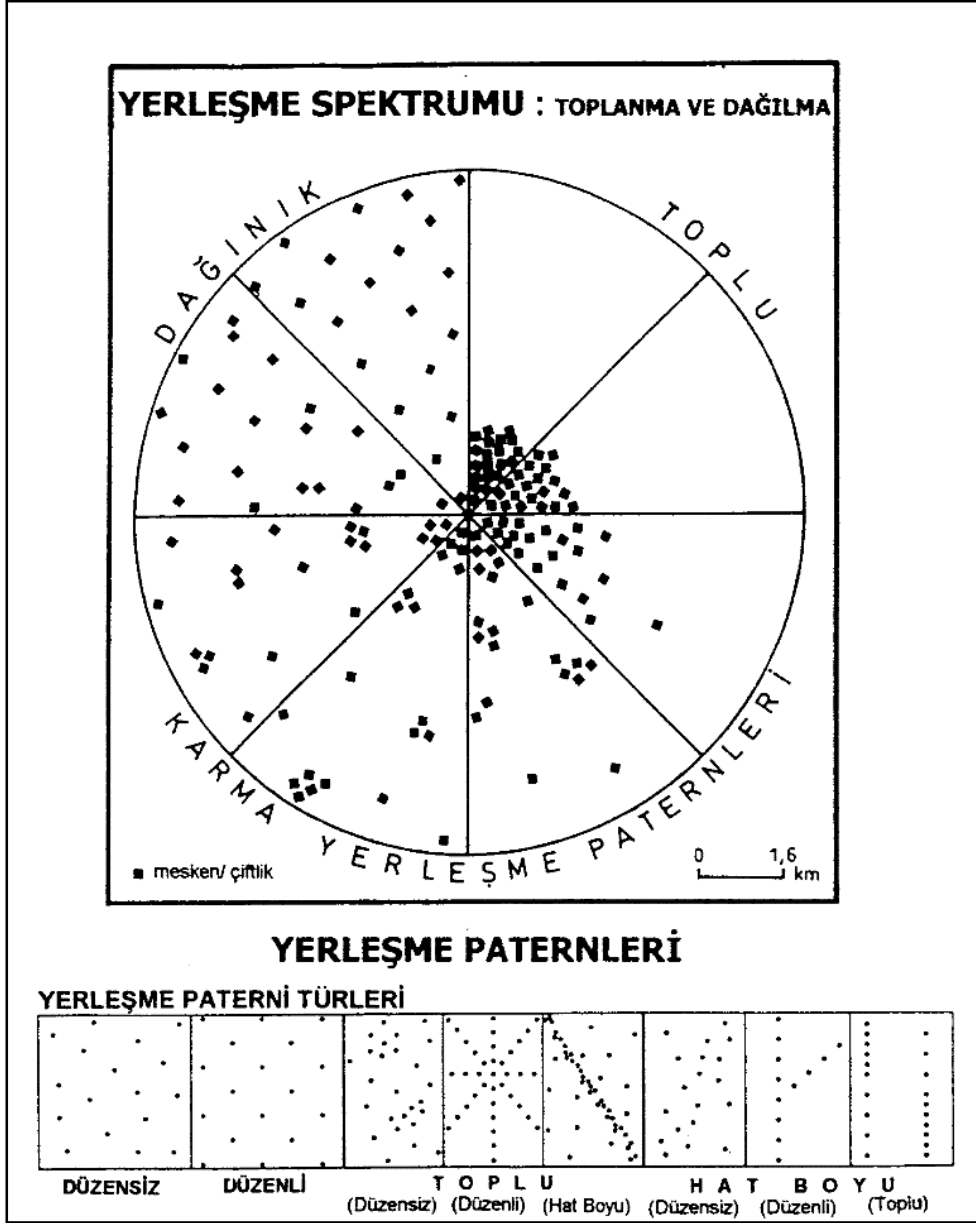
-Düzensiz/Gelişigüzel yerleşme dokusu: herhangi bir yerleşimin konumunun sahadaki diğer yerleşimlerin konumundan hiçbir şekilde etkilenmeden dağıldığını ifade eder (Witherick ve diğerleri, 2001:179).

Resim 3.6. a)Bütünüyle toplu yerleşme, b)Orta derecede toplu yerleşme ,c)Dağınık yerleşme (Tolun-Denker, 1967:150)

Meskenlerin sıralanış özellikleri ve birbirlerine göre konumları yerleşme dokusu özelliklerini etkilemektedir; aynı dokuda düzenli ve düzensiz görünümeler ortaya çıkarmaktadır.

Yerleşimlerde zaman içinde gelişmeye bağlı olarak gelişen yeni bölgelerde ortaya çıkan farklı dokularla birlikte karma dokular da görülebilmektedir (Yüceşahin, 2002).

Resim 3.7. Yerleşme dokularının yerleşme tipleri ile ilişkisi (Yüceşahin, 2002)

Şekil 3.7'deki spektrumda mevcut olan çeşitli olasılıkların çokluğunu gösterir. Şekildeki her kare tek çiftlik alanını/işletme avlusu/yerleşme ünitesi (ev ve avlusundaki müştemilâtları), çember bir grup çiftçinin birlikte yaşadığı bölgeyi temsil etmektedir. Bu derecelendirme çiftliklerin birbiriyle temasa geçebileceği tek tek binalar arasında çeşitlenen derecelerde ayrılma derecelerini gösteren kümeler vasıtasıyla, toplam dağılımın benzer düzenlenmesiyle başlayan bir çekirdeklenme durumu ile başlar.

Spektrumun saat yönünde hareketinde baskın çekirdeklenme kademeli olarak daha parçalanmış hale gelir, çekirdeklenmeye ilave olarak dağınık oluşumlar meydana gelir. Böylece baskın çekirdeklenme sonunda diğer küçük kümelerden -mezra, hamlet gibi- boyut olarak ayırt edilemez duruma gelir ve bölge genelinde dağılır. Son aşama tam yayılmayı temsil etmektedir. En uç noktası tamamen düzenli bir paterni içerir. Bu düzenli dokuda her bir eleman arasında maksimum mesafe elde edilmektedir (Roberts, 1996:19).

Kırsal alandaki dağınık yerleşim, tekli paterne sahiptir. Evlerin ve binaların birbirinden belirgin bir şekilde ayrılmış olduğu tekli konutlar (tek başına konutlar) hâkimdir. Çekirdekli yerleşim binaların kümeler halinde birbirine yakın inşa edildiği bir yapıya sahiptir. Buradaki sorun, dağınık yerleşim yoğunluğunun nerede bitip çekirdeklenmiş yerleşimin nerede başladığını belirlemektir. Aslında tamamen dağınık veya tamamen çekirdekli olan saf yerleşim dokusu nadiren bulunur. Dağınık yerleşmeler bir miktar çekirdeklenmiş doku karakteri içerebilir, aynı şekilde çekirdeklenmiş bir yerleşim dağınık karaktere sahip bölgeler içerebilir. Bir yerleşme tamamen çekirdeklenmiş olarak tanımlanması herkesin tek bir merkezde yaşadığı anlamına gelir (Roberts, 1996:24).

3.3.1. Dağınık köyler

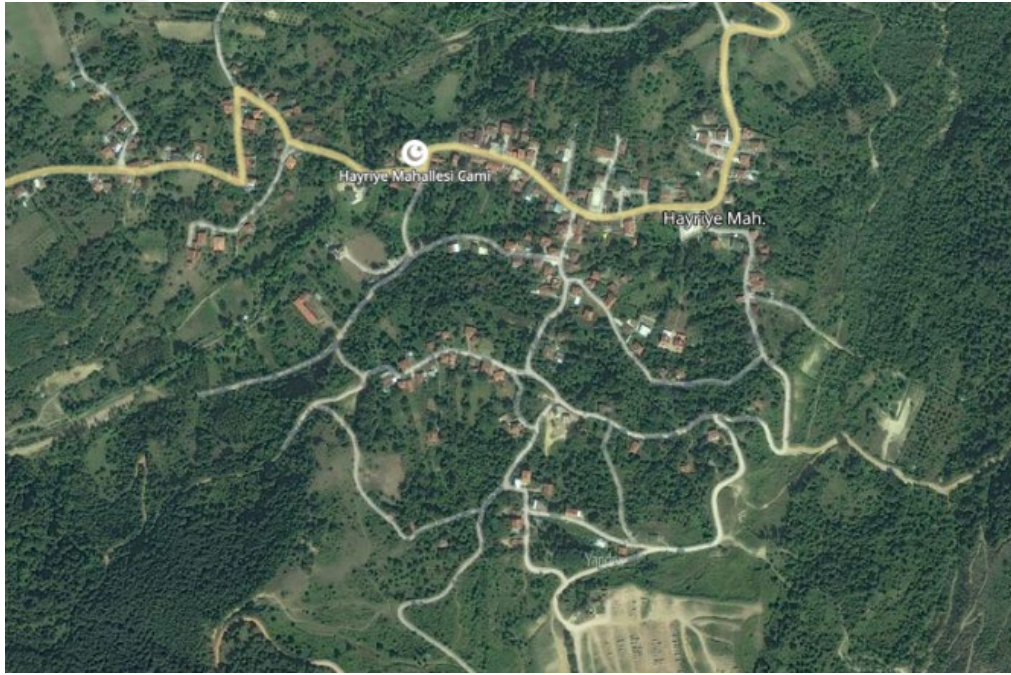
Dağınık yerleşmelerde tarım alanlarının parçalı ve dağınık olmasından dolayı evler tek tek veya birbirinden uzakta birkaçı kümelenmiş biçimde arazi üzerinde dağılmış vaziyettedir. Meskenler arasındaki mesafeler iktisadi faaliyet alanı olarak kullanılmaktadır (Özensel, 2015:36). Yerleşme üniteleri ulaşımı sağlayan ana yolların etkisinde şekillenir. Köy merkezinde ortak amaçlı kullanılan cami, okul gibi yapılar bulunmaktadır.

Geleneksel olarak çekirdeklenmiş yerlerde, ortak açık alanların kapatılması, topluluk bağlarının genişletilmesi ve modern verimi tarım gereksinimleri belirli bir dereceye kadar dağılımını teşvik eden faktörlerdir (Wetherick ve diğerleri, 2001:75).

Köy içi mesken gruplarının farklı mahalleler oluşturduğu da görülmektedir. Bu tür yerleşmelerde yerleşim dokusunun şekillenmesini etkileyen en önemli unsurlar; vadiler, sarp yamaçlar, akarsu yatakları, heyelan bölgeleri gibi iskâna engel oluşturan yer şekilleridir (Yüceşahin, 2002)

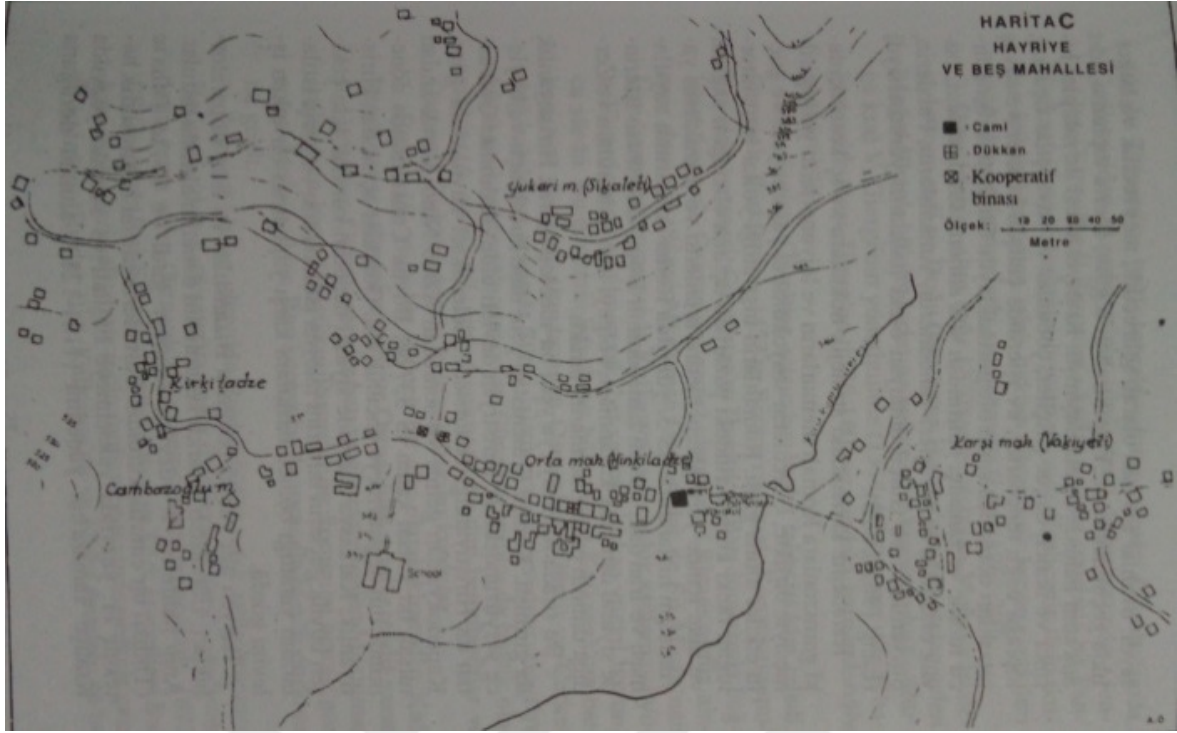
Hayriye köyü

Kuruluşu 1886 öncesi olarak bilinen Hayriye köyü, İnegöl'ün güneyinde, Uludağ'ın doğu eteklerinde dağ ormanına yakın bir konumda kurulmuştur. Yöredeki mahalleler belirgin biçimde birbirinden ayrılmaktadır ve konutlar genellikle mahalle merkezlerinde kümelenme oluşturmaktadır. Yerleşmenin genel arazi yapısı koyak ve boğazlarla parçalanmış olmasından dolayı evler arası mesafeler fazladır ve meskenler düzensiz bir dizilim göstermektedir. Köy kuruluşunda doğu-batı yönünde bir toprak yol üzerinde aşağı-yukarı çizgisel bir hat üzerindedir. Zamanla güneye ve batıya genişleyerek ormanlık yamaçlara yayılmıştır (Kaplanoğlu, 2001:138; Yüceşahin, 2002).

Resim 3.8. 1877 yılında Kafkasya'dan gelen bir Gürcü grup tarafından kurulan Hayriye köyü (Yandex Haritalar)

Günümüzde köy kümelenmiş biçimde evler ile ek yapıların bulunduğu beş mahalleden oluşmaktadır. Mahalleleri birbirinden ayıran unsurlar ağaç koruları, bahçeler, küçük otlaklar, bir ırmak ve bir çaydır. Vadinin doğu yamacındaki düzlükte bulunan Orta Mahalle'de köy camisi, ilkokul kahvehane, bakkallar ve devlet kuruluşları yer almaktadır. Bu mahalle egemen ailelerden biri olan Hinkiladze'den adını alır. Doğuda küçük düzlükler üzerinde Cambazoğlu ve Kirkitadze, güneyde daha yüksek olan yamaçta Yukarı Mahalle (Sikaleti), batıda ufak düzlüklerde Karşı Mahalle (Vakiyeli) yer alır (Magnarella, 1997:32; Yüceşahin, 2002).

Resim 3.9. 1960'lı yıllarda hazırlanan Hayriye köyü yerleşme planı (Magnorella, 1997:23)

Köydeki evlerin tamamına yakını taş bir temel üzerine oturtulmuş iki katlı yapılardır. Evler ahşap karkas arası kerpiç dolgu sistemle inşa edilmiştir. Duvarlar iç kısımda çamur sıvayla, dış kısımda tercihe göre farklı malzemelerle kapatılmıştır. Evler genellikle mavi veya beyaz kireçle badanalıdır. Çatılar kırmızı kiremitle örtülmüştür. Evlerin tasarımı bakımından Karadeniz kıyısında uzanan Laz ve Gürcü köy evlerine benzerdir.

Geleneksel olarak bütün yapı malzemeleri yerel kaynaklardan sağlanmaktadır. Direklerde kestane, çatı yapımında kavak ağaçları kullanılmıştır.

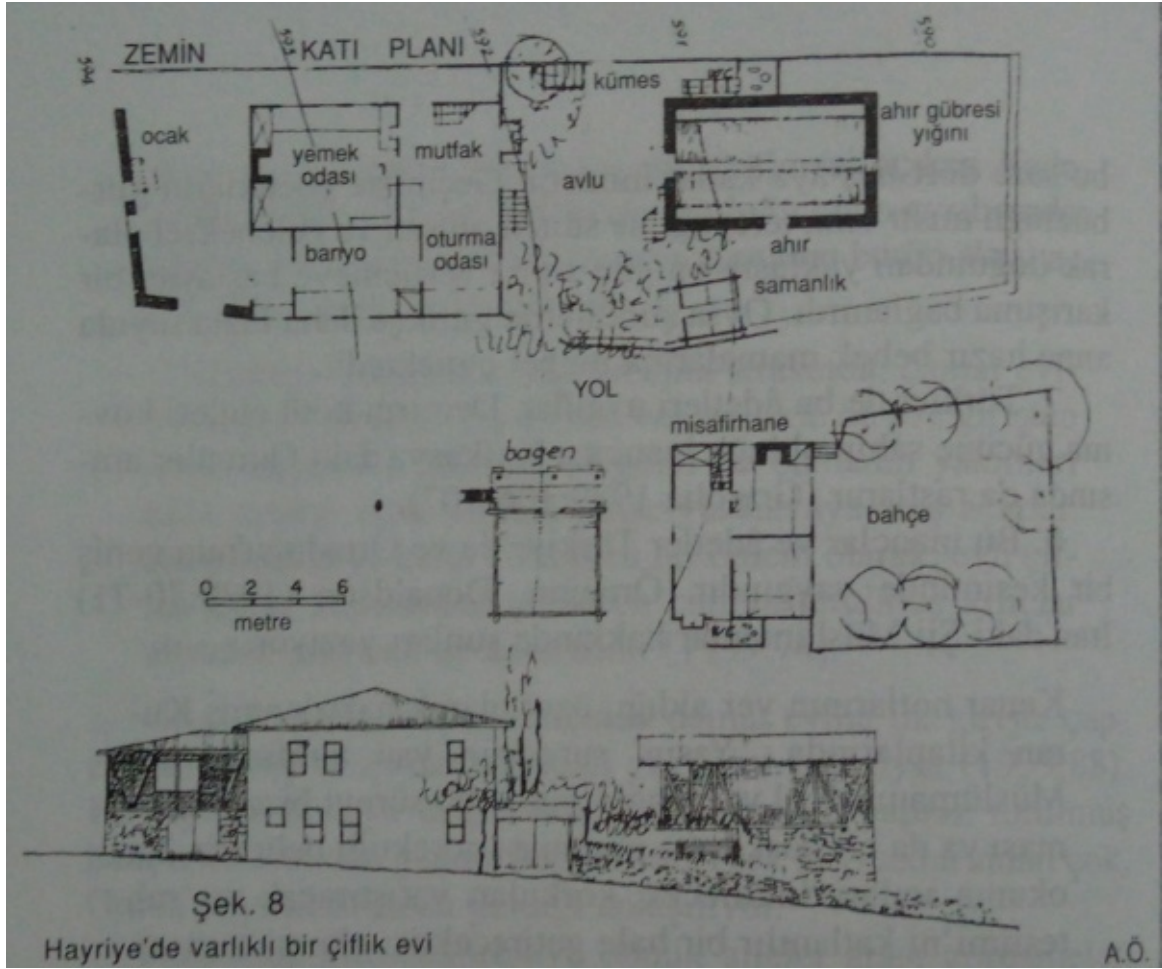

Resim 3.10. Hayriye köyünün görünümü (İnegöl Kent Müzesi Arşivi)

Evin ana kapısının hemen dışında küçük bir seki bulunur. Evin girişi büyük bir sofa ile bağlantılıdır. Bu sofa duruma göre iki, üç ya da dört odaya bağlanır. Zemin katta oturma amaçlı kullanılan hayat, mutfak ve yatak odaları vardır. Üst kat da benzer biçimdedir. Bu kattaki hayat yaz aylarında ailenin yaşam alanı ve misafir ağırlama amaçlı kullandığı bir mekândır. Mekân özellikleri ve düzeni ile diğer odalardan ve alt kattaki hayattan ayrılır. Büyük pencerelerle süslüdür ve iki duvarında sedirler bulunur. İkinci kattaki yatak odaları yetişkin ve evli oğullara ayrılmıştır.

Resim 3.11. Hayriye köyünde bir ev (Magnarella, 1997:92)

Resim 3.12. Hayriye köyünde bir çiftlik evinin bölümleri (Magnarella, 1997:88)

Evi tamamlayan yapılar iki katlı ahır, bir samanlık, bir ambar ve bagen denen yüksekçe bir tahıl sundurmasıdır. Ahır, samanlık ve ambar genellikle kalaslardan inşa edilmiştir. Bu yapıların hepsi genelde yüksek bir kazıklı çitle kapatılmış avluya bakar. Ev ve bagen gibi, kazıklı çit de Gürcü köylerinin ayırt edici bir özelliğidir (Magnarella, 1997: 90).

Evin dışında ekmek pişirmek için tandır bulunur. Evin içinde yemek pişirmek ve kışın ısınmak için kullanılan ocak veya sac sobalar vardır (Magnarella, 1997: 90).

Resim 3.13. Kuru ot deposu (Magnarella, 1997:92)

Resim 3.14. Bir bagen (Magnarella, 1997:36)

Resim 3.15. Hayriye köyünde bir evin müstemilâtları a)bir bagen(naila), b,c)samanlıklar

Hamidiye (Gazelli) köyü

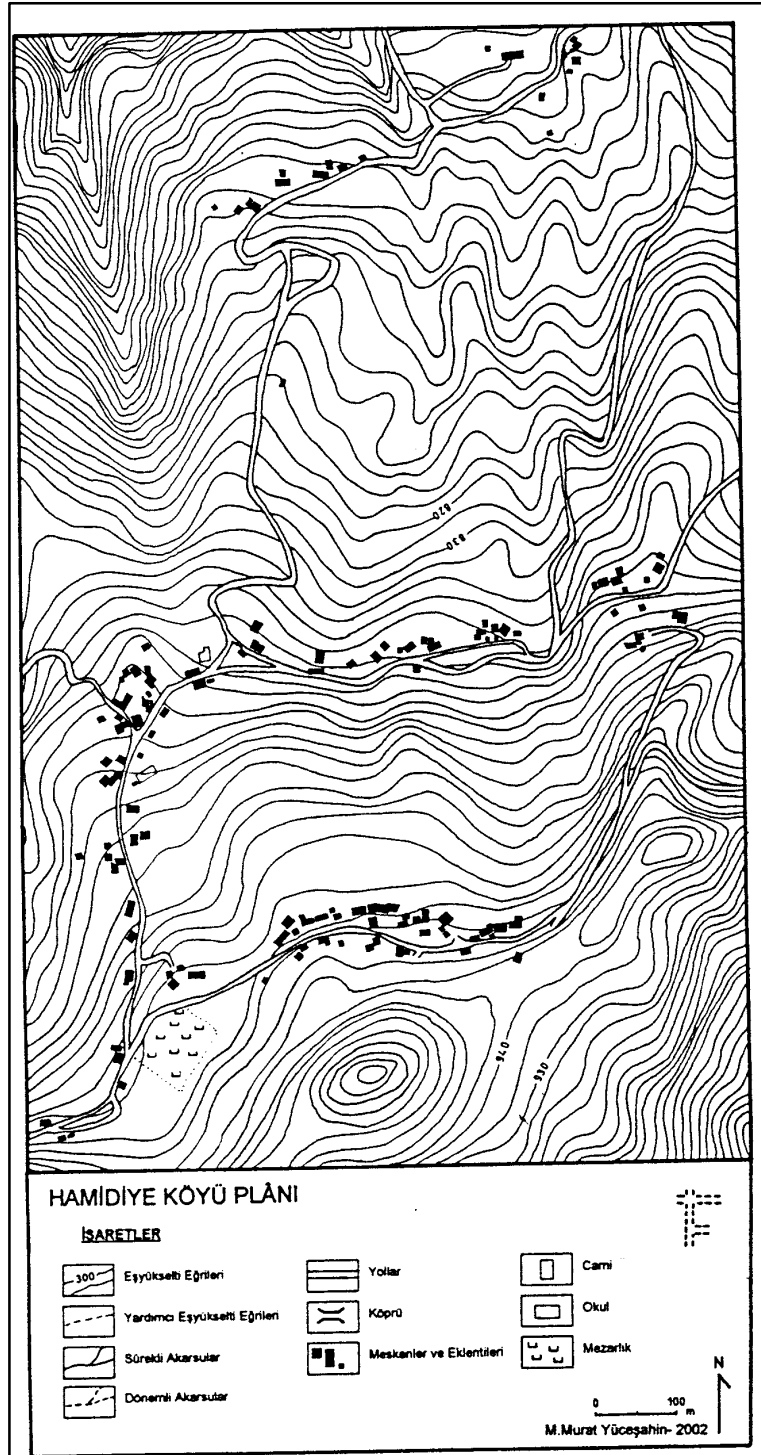
Resim 3.16. Gazelli köyü (Tataoroğlu, 2007)

Resim 3.17. Hulo ilçesinin Gorcom köyü (Tataroğlu, 2007:133)

Hamidiye köyü Uludağ'ın doğu yamaçlarında, İnegöl'ün güneyindedir. 93 Harbi sonrasında Acara bölgesindeki Hulo'dan göç eden Batum muhacirleri tarafından kurulmuştur (Tataroğlu, 2007:6). Göç eden aileler önce daha yüksek kısımlara yerleşmiş, kış şartlarının çok ağır olması nedeniyle köyü şimdiki yerine kurmuşlardır. 19. yüzyıl belgelerine göre köyün diğer adının Bahtiyar veya Bahtiyariyye olduğu kayıtlıdır. 1895 Yıllığı'na göre köyde

32 hane yaşamaktaydı. Halkın geneli geçimlerini ormancılıkla sağlamaktadır (İTKR, 2013:240; Kaplanoğlu, 2001:132).

Resim 3.18. Gazelli köyü yerleşimi (Yüceşahin, 2002)

Köy kendi içinde beş mahalleye bölünmüştür: Aşağı Mahalle, Orta Mahalle, Cami Mahallesi (Camigar), Çukur Mahalle, Yukarı Mahalle (Tataroğlu, 2007:49).

Köyün yerleşim dokusu düzensiz ve dağınıktır. Evlerin dağınık olması neticesinde geniş yer kaplayan 'napızar' adı verilen arka bahçeler ortaya çıkmıştır. Evler genellikle iki katlı olup birbirine geçirilmiş ağaçlarla oluşturulmuştur (Tataroğlu, 2007:20).

Resim 3.19. Gazelli köyünde eski bir ev (Tataroğlu, 2007)

Resim 3.20. Gazelli köyünde eski bir evin iç mekânı (Tataroğlu; 2007)

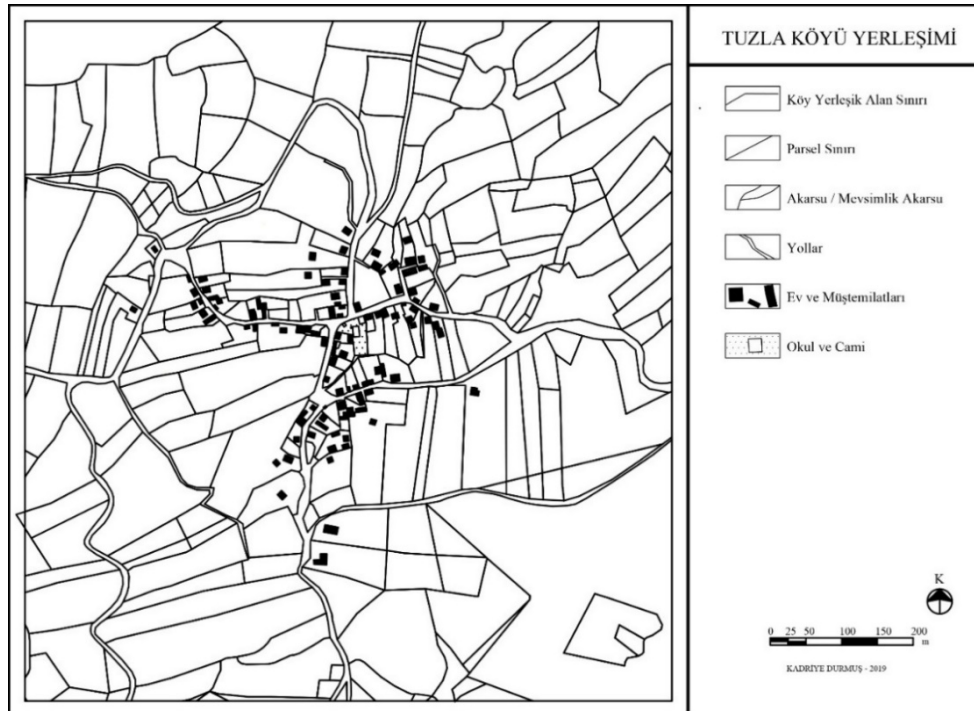
Tuzla (İnayet) köyü

1878 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i işgalinden sonra Bosna'dan gelen göçmenler tarafından kurulmuştur (İTKR, 2013:249).

Yerleşme dokusu dağınıktır. Evler yerleşimde düzensiz dağılım göstermektedir.

Resim 3.21. Tuzla köyü

Resim 3.22. Tuzla köyü yerleşimi (Kadastral plana göre düzenlenmiştir)

Köy genelinde evler tek katlıdır. En yaygın kerpiç evler olmakla birlikte yığma sistemle yapılmış briket evler de görülmektedir. Avlular taş duvarlarla veya ahşap çitlerle sınırlandırılmıştır. Evlerin avlularında depo, odunluk, ambar gibi ek yapılar görülmektedir.

Resim 3.23. Tuzla köyünün sokak dokusu

Resim 3.24. Tuzla köyünde yapılan ilk evlerden biri ve planı

Köyde bulunan en eski evler tek katlıdır. Bu evler taş temel ile yükseltilmiş, duvarları ahşap taşıyıcılı kerpiç dolgulu olarak inşa edilmiştir. Ahşap kırma çatı ile kapatılmıştır. Dışta ahşap kaplama yapılmıştır. Bu tür kaplamaya köydeki kerpiç evlerde ve müştemilâtlarda da rastlanmaktadır.

Köyde bulunan en eski evler tek katlıdır. Bu evler taş temel ile yükseltilmiş, duvarları ahşap taşıyıcılı kerpiç dolgulu olarak inşa edilmiştir. Ahşap kırma çatı ile kapatılmıştır. Dışta ahşap kaplama yapılmıştır. Bu tür kaplamaya köydeki kerpiç evlerde ve müştemilatlarda da rastlanmaktadır.

Resim 3.25. Tuzla köyünde yapılan ilk evlerden biri ve müştemilâtları

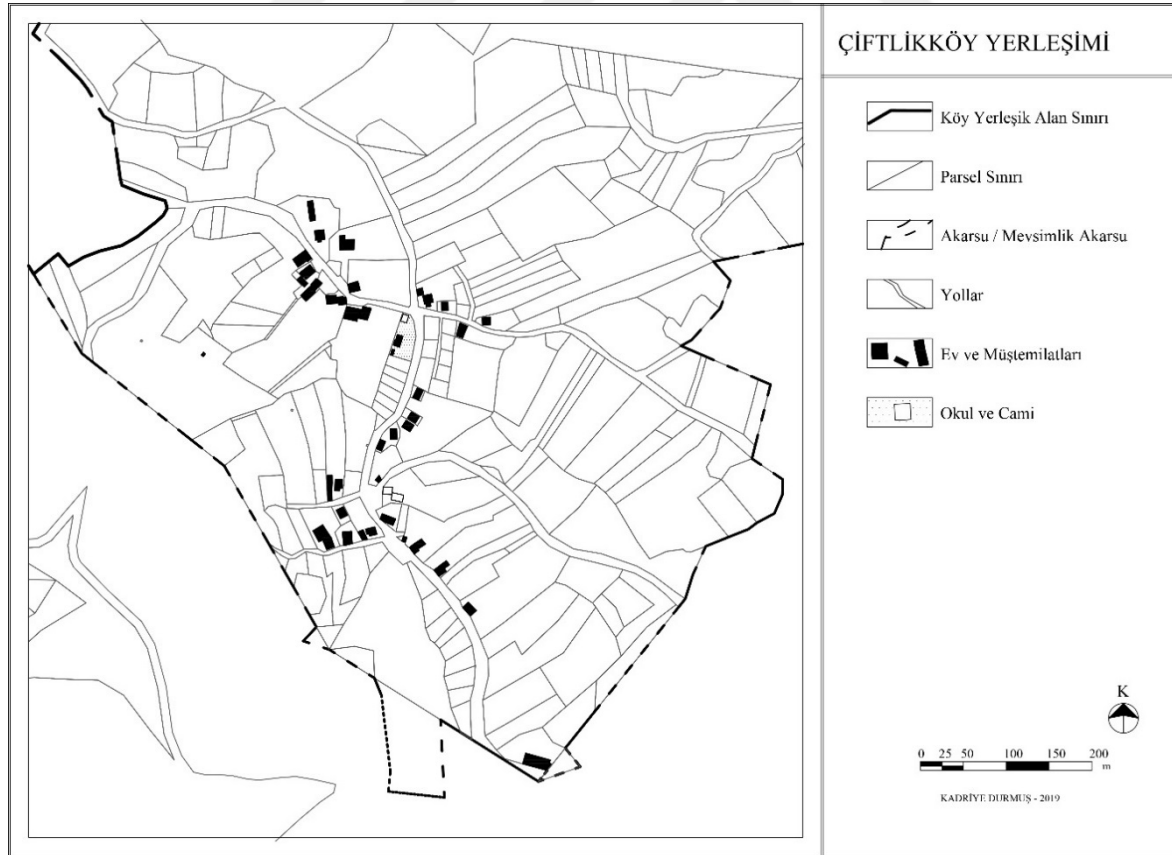
Çiftlikköy

İnegöl'ün batısında, merkeze 10 km mesafededir.

Eski kayıtlarda Merzukiye, Mesâriye adı ile geçmektedir. Köyün adı daha sonra değiştirilerek Çiftlikköy olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra gelen Batum muhacirlerinin yerleşimidir (İTKR, 2013:218).

Köyün yerleşim dokusu dağınıktır. Alan üzerindeki meskenler düzensiz bir görünüme sahiptir (Resim 3.26).

Köy genelinde tek ve iki katlı ahşap karkas sistemli evler görünüme hâkimdir. Yapılar arasındaki boş alanlar ekim-dikim alanı olarak kullanılmaktadır. Bahçeler ahşap kazıklı çitlerle komşu araziden ayrılmaktadır (Resim 3.28).

Resim 3.26. Çiftlikköy yerleşimi (Kadastral plana göre düzenlenmiştir)

Resim 3.27. Çiftlikköy genel görünüm (İnegöl Kent Müzesi Arşivi)

Resim 3.28. Çiftlikköy’de evler

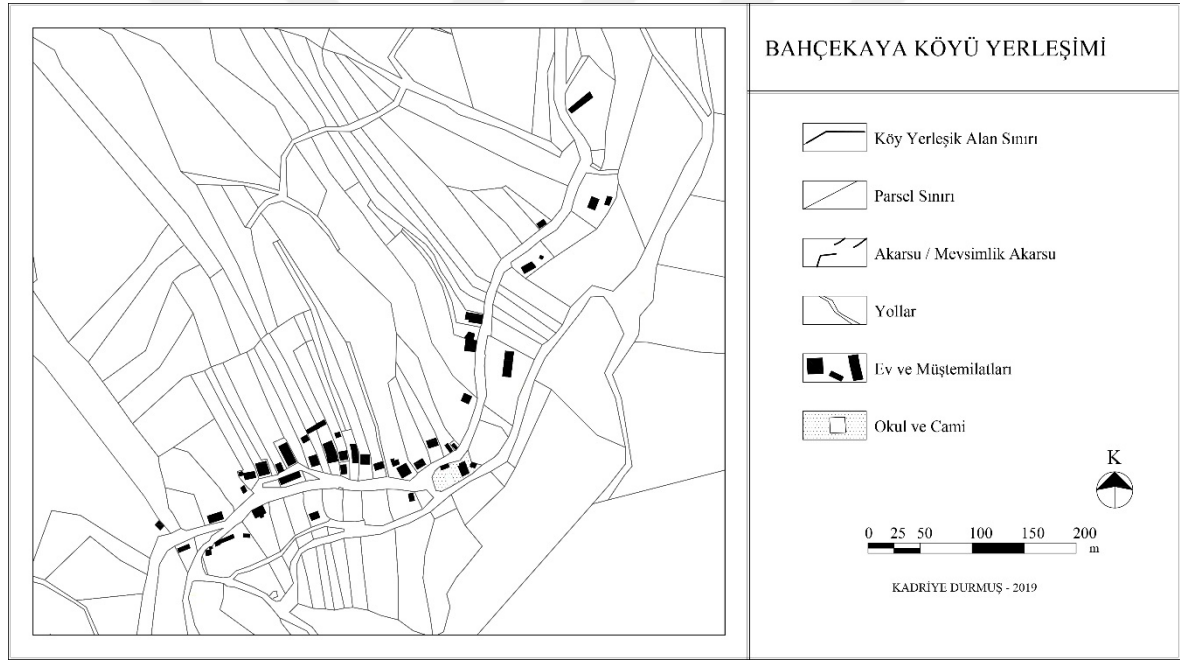
Bahçekaya köyü

İnegöl'e 25 km mesafede, ilçenin güneydoğusunda bulunmaktadır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Batum'dan gelen muhacirlerin yerleşimidir. Mesruriye yerleşimine bağlı Çürüksu Mahallesi iken, 1993 yılında Bahçekaya adını almıştır (İTKR, 2013:210)

Köy yerleşiminde düzensiz, dağınık yerleşim dokusuna sahiptir.

Yerleşimin eski ev ve müstemilâtlarında çoğunlukla ahşap karkas sistemli kerpiç dolgu sistem kullanılmıştır.

Resim 3.29. Bahçekaya köyü yerleşimi (Kadastral plana göre düzenlenmiştir)

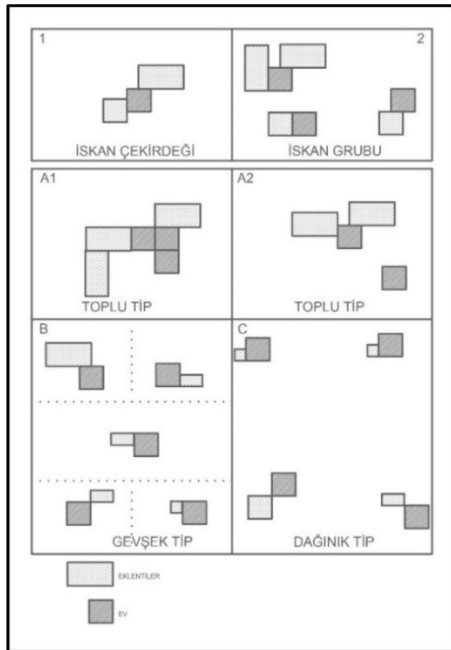
Resim 3.30. Bahçekaya köyünde evler ve müştemilâtlar

3.3.2. Toplu (çekirdeklenmiş/kümelenmiş) köyler

Yığın ya da küme köyler olarak da adlandırılmaktadır. Birbirine yakın bir dizilimi olan evler ile diğer binalar ve yerleşimin kendisi ile çevresindeki kırsal arasında iyi tanımlanmış bir mesafe vardır. Toplu bir dokunun düzeni çeşitli biçimlerde olabilir, genellikle etrafında veya içinde geliştiği yaya yolundaki örüntü ile şekillenmektedir. Örneğin, bir anayol boyunca doğrusal olduğu gibi, çoklu kesişme noktalarında yıldız şeklinde ya da tek bir kesişme noktasında T şeklindedir (Witherick ve diğerleri, 2001:185). Kısa çıkmaz sokaklar veya farklı büyüklükte meydanlar gibi karakterler barındırabilir (Tolun-Denker, 1977:192).

Evler genellikle bir dini yapı, çeşme veya kuyu gibi bir su kaynağının çevresinde toparlanmış bir vaziyettir (issuu.com). Köy yerleşiminin kümелendiği merkez, çekirdek kısmını oluşturmaktadır. Bahçeler, ekili alanlar ve boş araziler bu çekirdeğin çevresinde yer almaktadır (Özensel, 2015:36). Tarım alanları yerleşim içinde geniş bir alana yayılmaktadır (Doğanay ve diğerleri, 2005:334).

Bu kümelenmiş dokunun ortaya çıkmasındaki sebepler; korunma ve emniyet ihtiyacı, yerleşimin gelişmekte olan ulaşım ağının düğüm noktalarına yakın bulunma isteği olabilir (Witherick ve diğerleri, 2001:185).

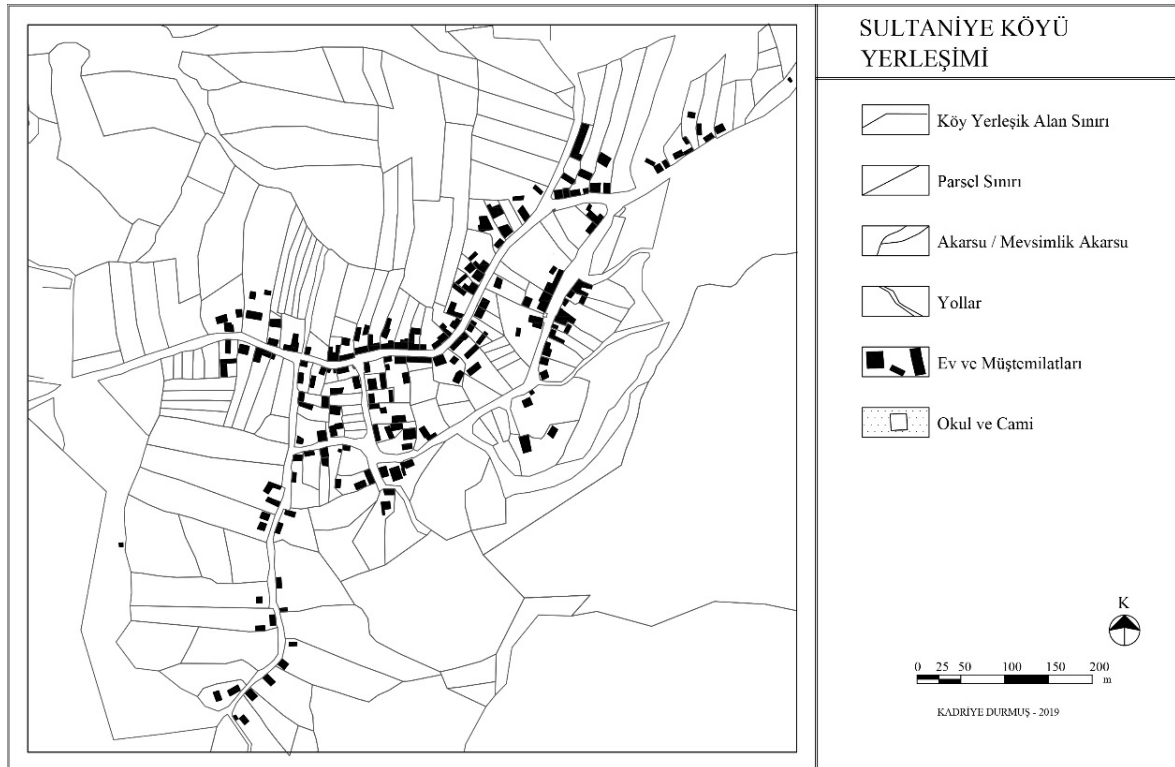
Resim 3.31. İskân çekirdeği ve değişik tipte iskân gruplarında meskenlerin durumu (Tunçdilek, 1967:105)

Sultaniye köyü

Resim 3.32. Sultaniye köyü genel görünüm

İlçenin güneydoğusunda konumlanan Sultaniye köyüne 1860'lı yıllarda göç eden Abhaz muhacirler yerleşmişlerdir. Daha sonra Bulgaristan muhacirlerinin iskânı yapılmıştır. Günümüzde Bulgaristan muhacirlerine ait bir yerleşmedir. Meskenler köy içi ulaşım ağının oluşturduğu geniş ve düzensiz parseller üzerinde toplu bir şekilde dizilmiştir (Kaplanoğlu, 2001:258; İTKR, 2013).

Resim 3.33. Sultaniye köyü yerleşimi (Kadastral plana göre düzenlenmiştir)

Köyün ev parselleri genellikle büyüktür. Evlerin bitişğinde etrafında ahır, depo, fırın gibi yapılar avluyu sınırlandırmaktadır. Avlu dışındaki alanlar genellikle bahçe olarak kullanılmaktadır.

Resim 3.34. Sultaniye köyünde ilk yapılan evlerden biri

Muzaffer filiz evi

Resim 3.35. Muzaffer Filiz evi ve müştemilâtları

Resim 3.36. Muzaffer Filiz evi avludan görünüş

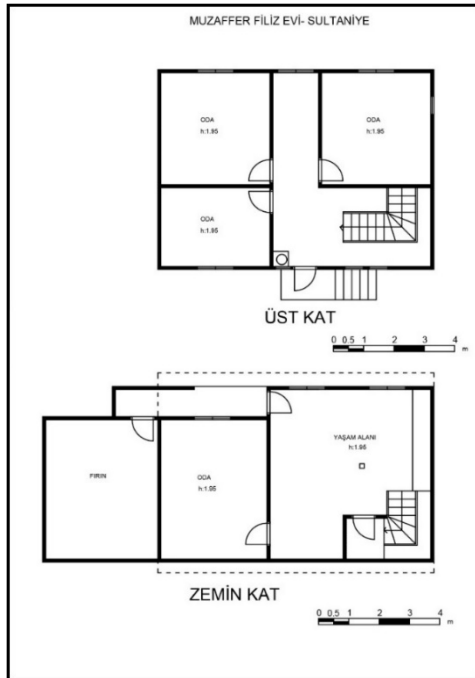
Resim 3.37. Muzaffer Filiz evi bahçeden görünüş

Evin yapı malzemesi ahşap ve kerpiçtir. Ahşap elemanların birbirine bağlantısında yine ahşap elemanlar kullanılmıştır. Bu şekilde inşa edilen köydeki tek örnektir. Cephesi çamurla sıvanmış, avluya bakan cephesine beyaz badana yapılmıştır.

Sokaktan önce avluya girilip daha sonra eve girilmektedir. Avlunun etrafında ambar ve depo amaçlı kullanılan birimler bulunmaktadır. Avlu bahçe ile de bağlantılıdır. Fırına evin giriş kısmından ulaşım sağlanmaktadır.

Ev iki katlı olarak yapılmıştır. Zemin katında mutfak ve günlük hayatı geçirdikleri yaşam alanı bulunur. Bu yaşam alanı ile bağlantılı yatak odası da bu kattadır. Üst katta genelde kullanılmayan üç oda bulunmaktadır. Arazideki kot farkından kaynaklı olarak zemin katın bir kısmı gömülü vaziyettedir. Üst kattan da bir merdivenle arka bahçeye ulaşım sağlanmıştır.

Evin odaları yaklaşık olarak 3.50x3.50 ölçülerinde eşit birimlerden oluşmaktadır. Kat yüksekliği her iki katta da 1.95 m'dir. Evin avlu ve bahçe cephesinde yaklaşık 40 cm ahşap çıkımlar bulunmaktadır.

Resim 3.38. Muzaffer Filiz evi planı

Resim 3. 39. Muzaffer Filiz evi üst kattan görünüş

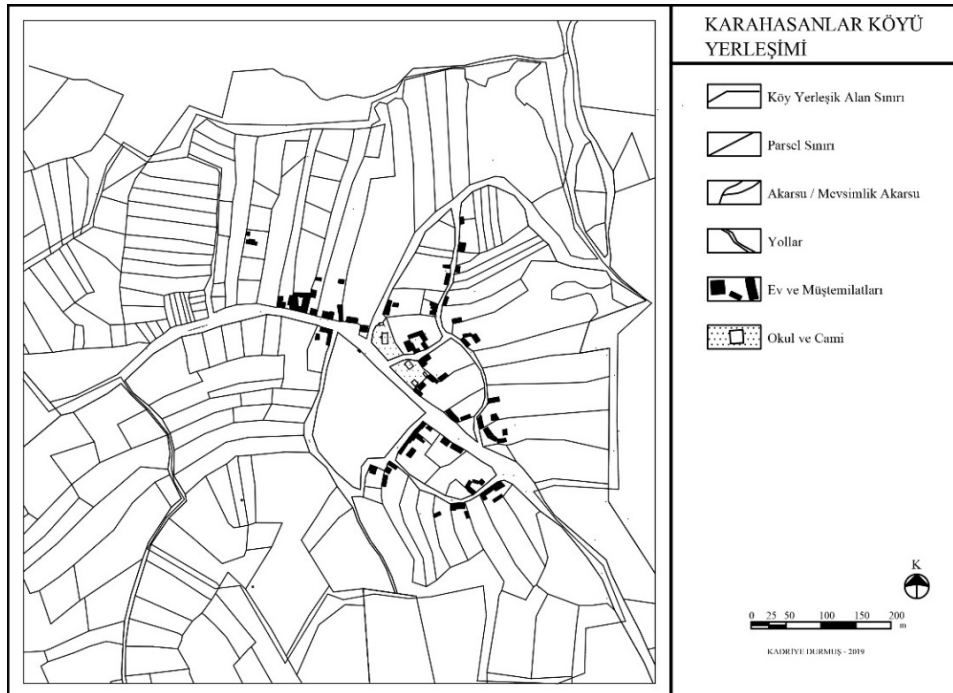
Karahasanlar Köyü

Resim 3.40. Karahasanlar köyü

İlçenin en doğusunda, Bilecik'e sınır çizecek şekilde konumlanan Karahasanlar köyü, Ahı dağı'nın zirvesine yakın meşelik bir bölgedir (www.gencgazete.net). Günümüzde Bulgaristan muhacirlerinin yerleşmesidir.

Evler yolların iki yanında veya tek tarafında sıralanarak oluşturduğu grid planlı ama düzensiz bir görünüme sahiptir. Köy içindeki yolların durumuna göre şekillenen parseller geniş ve düzensiz parçalar olarak bölünmüştür (Yüceşahin, 2002).

Resim 3.41. Karahasanlar köyü yerleşimi (Kadastral plana göre düzenlenmiştir)

Günümüzde köyün büyük bir bölümü boşalmış olduğundan yerleşim sınırlarında genişleme yoktur. Sokak dokusu büyük ölçüde korunmuştur. Köy meydanının çevresinde köyün ortak kullanımında olan cami, okul ve kuyu bulunmaktadır.

Resim 3.42. Karahasanlar köyü meydanı

Köy evleri genellikle ahşap karkas arası kerpiç dolgu sistemle inşa edilmiş iki katlı yapılardır. Avlu sınırları eski yapılarda kerpiç duvarlarla ve ahşap kazıklı çitlerle belirlenmiştir. Avlu içinde bulunan ahır, samanlık, kiler gibi müştemilatlar da kerpiç malzeme ile inşa edilmiştir. Çatılar ahşaptır ve kiremitle kaplıdır.

Evlerin alt katları ahır, samanlık ve depo olarak kullanıldığı örnekler de vardır. Bazı evlere ek olarak misafir evi yapılmıştır. Üst katlarda dış sofalı plan uygulandığı görülmüştür.

Resim 3.43. Karahasanlar köy içi yolundan görünüş

Mehmet Ali Kurt evi

Resim 3.44. Mehmet Ali Kurt evi ev misafir evi

Ev, köy camisine bitişik olan parselde bulunmaktadır. Ev ve içinde bulunduğu avlu parselin yaklaşık yarısına oturmaktadır.

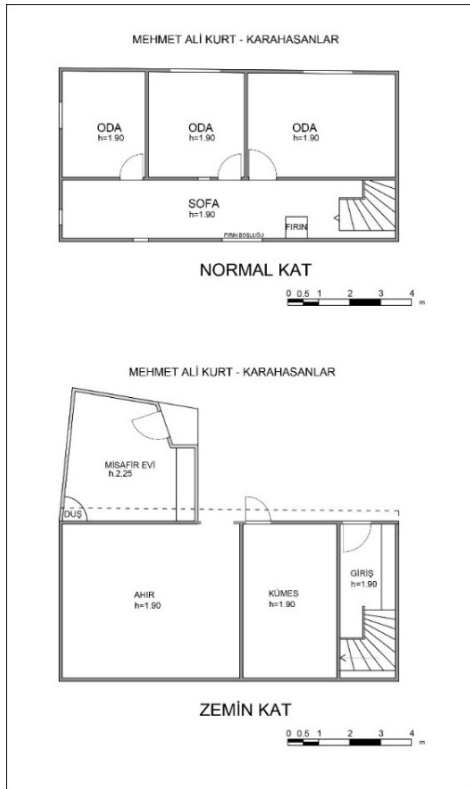
Ev zemin üstü bir kattır. Zemin katı ahır ve kümes olarak kullanılmaktadır. Zemin kattaki ahşap L merdivenle üst katın sofasına ulaşılmaktadır. Üst kat sofası üç oda ile bağlantılıdır.

Resim 3.45. Mehmet Ali Kurt evi yerleşim planı

Ev taş temeller üzerine ahşap karkas sistemle inşa edilmiştir. Karkasların arası kerpiç tuğla ile doldurulmuştur. Ahşap çatısı alaturka kiremitle kaplanmıştır.

Evin bitişiğinde kerpiç bir misafir evi bulunmaktadır. Avluda ayrıca kerpiç bir ahır, samanlık, fırın ve kullanılmayan bir müştemilat mevcuttur. Ev günümüzde kullanılmamaktadır. Avluda yeni karkas bir ev inşa edilmiştir.

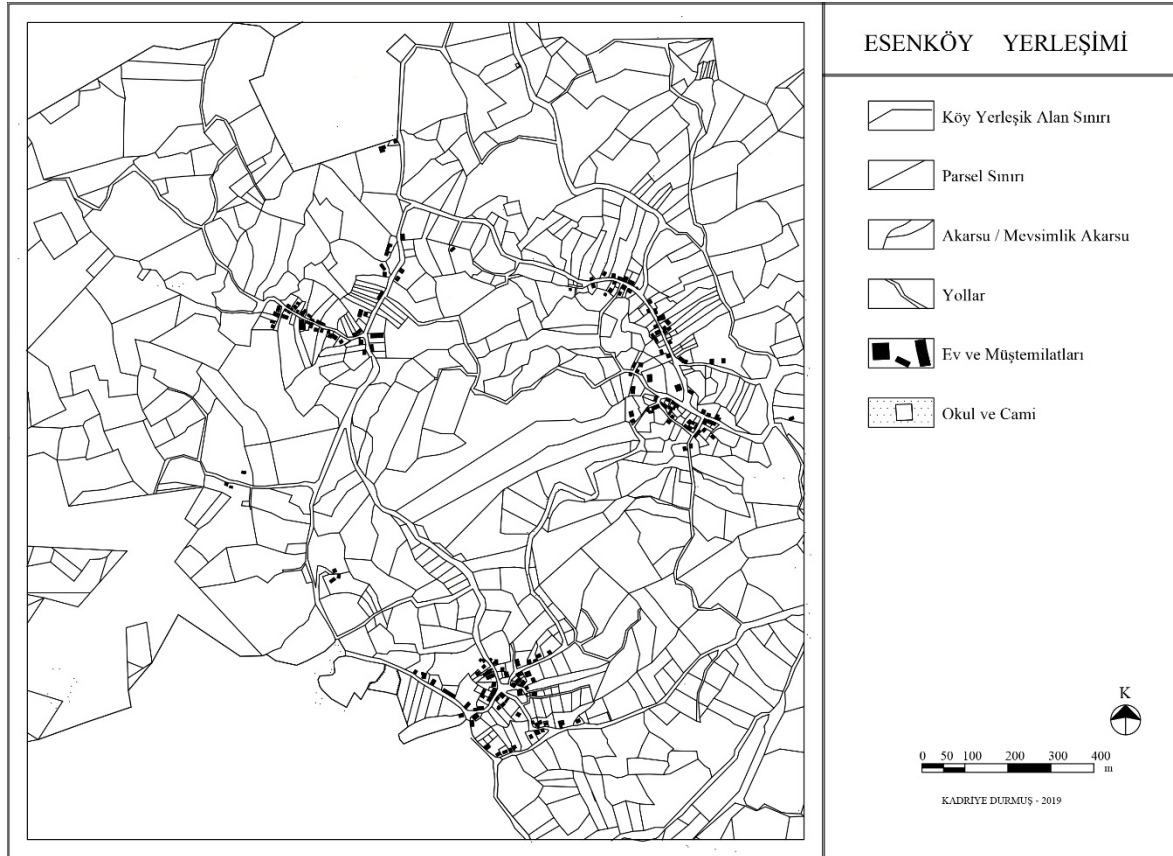
Resim 3.46. Mehmet Ali Kurt evi planları

Resim 3.47. Mehmet Ali Kurt evi müştemilâtları

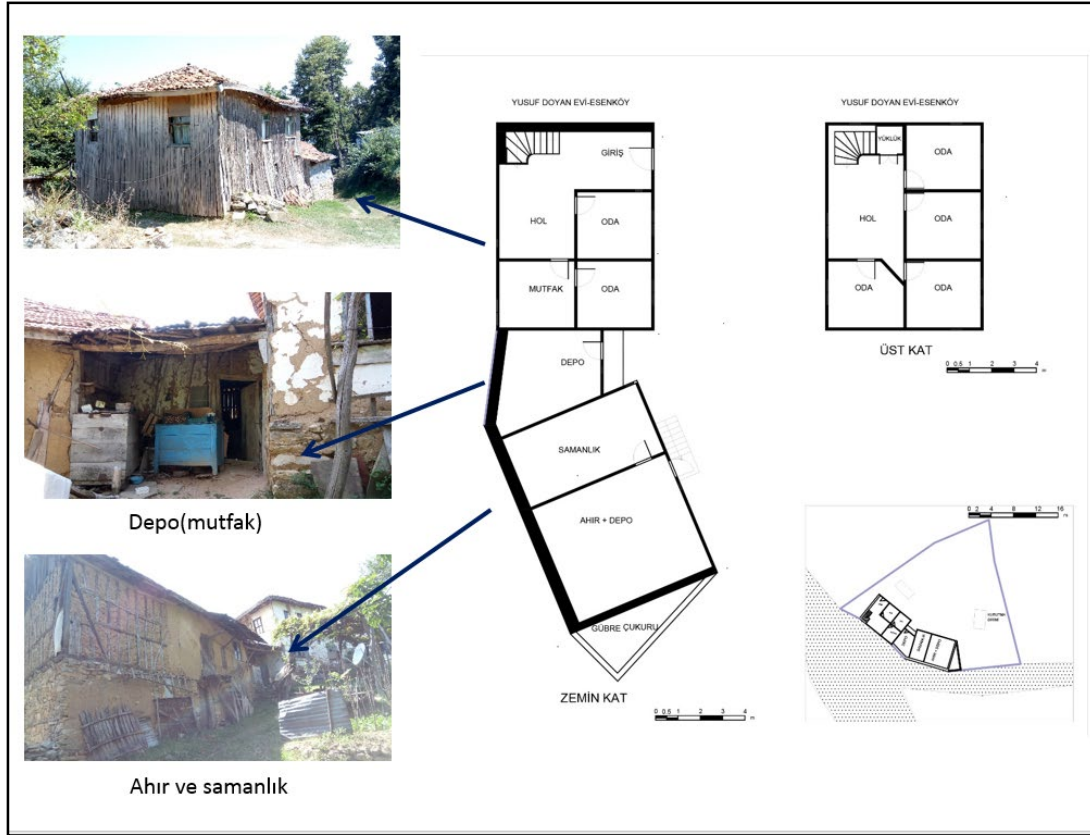
Esenköy

İnegöl ilçe merkezinin batısında, Uludağ'ın güney yamaçlarında konumlanan Esenköy, Rumeli'nin Eski Cuma bölgesinden gelen Boşnak göçmenlerce kurulmuştur. Köyün kuruluş bölgesi saraya ait Dombay Çayırı olarak bilinen ait çayırlıktır. Eski kayıtlarda Ruşentahtaköprü olarak geçmektedir. Günümüzde Ruşentahtaköprü, Pabuçuçayır ve Teleferik Çayırı olmak üzere üç mahalleden oluşmaktadır (Kaplanoğlu, 2001:102; İTKR, 2013). Yerleşimin eski çekirdeği elipse yakın bir görünümde olup, gelişimi hat boyu devam etmektedir.

Resim 3.48. Esenköy yerleşim dokusu (Kadastral plana göre düzenlenmiştir)

Yusuf Doyan evi

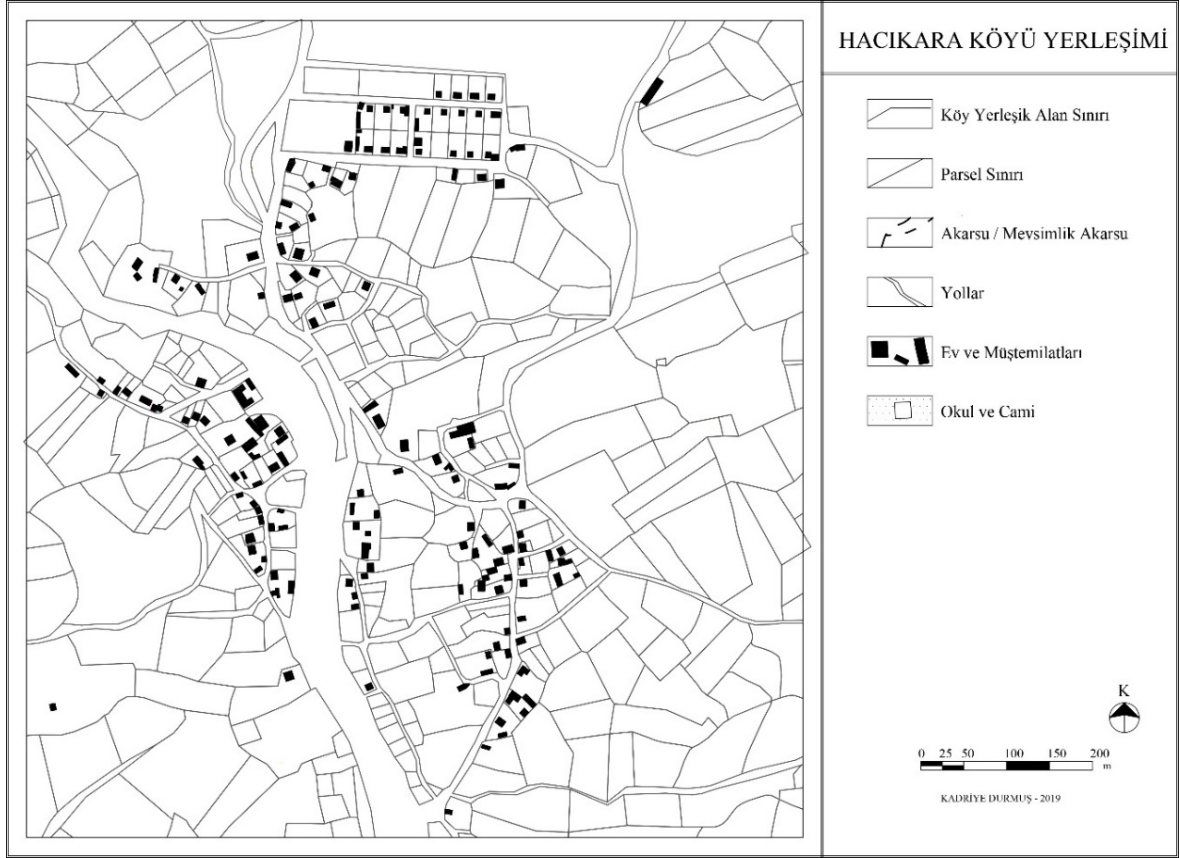
Resim 3.49. Yusuf Doyan evi

Resim 3.50. Kurutma birimi

Hacıkara köyü

Bölgede meydana gelen heyelanlar ilk yerleşimi grid planlı düzende olan Hacıkara'nın bazı kısımlarında yer değiştirmesine sebep olmuştur. Yeni genişlemelerde mesken dizilimleri yol boylarına paralellik göstermektedir. Köy bu haliyle grid planlı ve yol boyu yerleşim formunun birlikte görüldüğü bir örnektir (Yüceşahin, 2002).

Resim 3.51. Hacıkara köyü yerleşimi (Kadastral plana göre düzenlenmiştir)

Resim 3.52 Hacıkara köyünden görünüş (nartajans.net)

Aşağıballık köyü

İlçenin güneydoğusunda bulunan Aşağıballık, Bulgaristan muhacirlerinin yerleşimidir.

Yerleşim dokusu düzenli, ızgara planlı bir görünüme sahiptir (Resim 3.53). Köy günümüzde güneybatı yönünde gelişimine devam etmektedir. Köyün en eski evlerinin genellikle ahşap karkas sistemli kerpiç dolgulu iki katlı evler olduğu görülmüştür.

Resim 3.53. Aşağıballık köyü yerleşimi(Kadastral plana göre düzenlenmiştir)

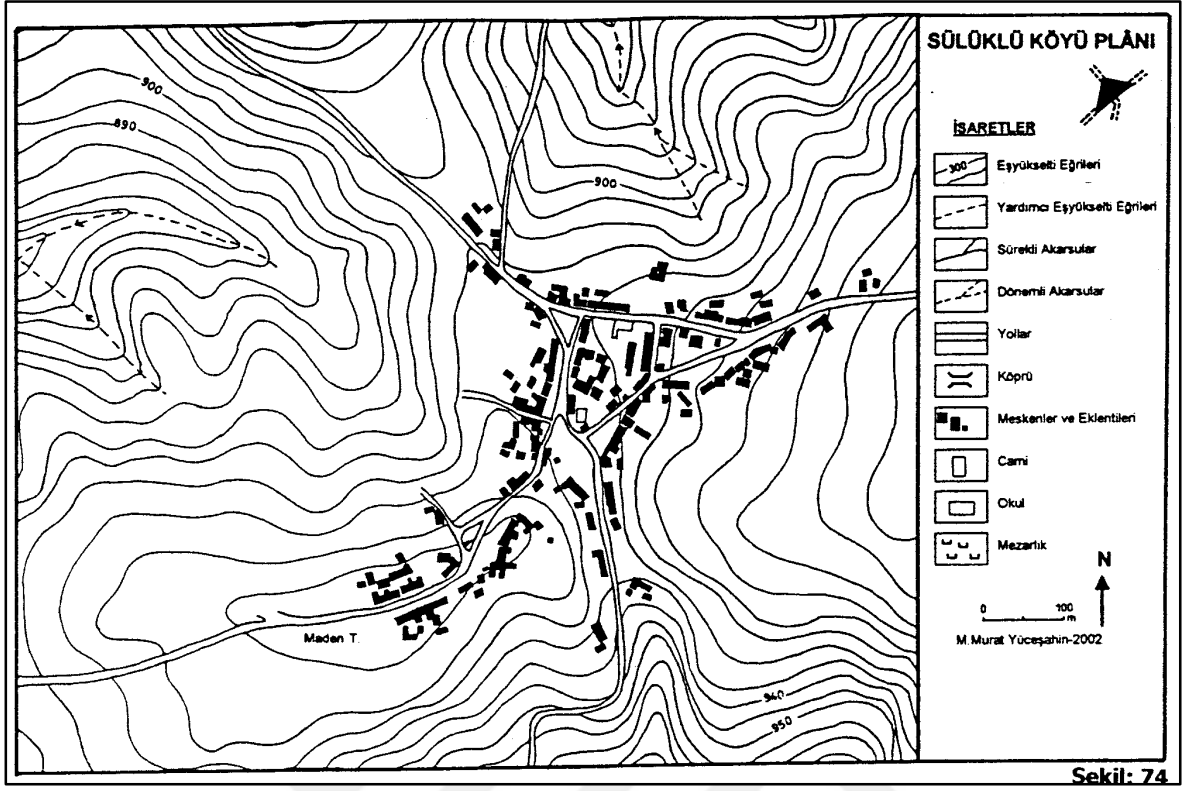
Resim 3.54. Aşağıballık köyü genel görünüm

Resim 3.55. Aşağıballık köy içi yolundan görünüş

Sülüklügöl köyü

Çevresinde bulunan üç tepenin kesiştiği üçgen şekilli boyun kesimindeki düzlük üzerinde kurulmuştur. Köyde yeni gelişen bölümünde meskenler yol hatları boyunca dizilmiştir. Üçgen planlı eski yerleşme ve yeni eklenen yol boyu yerleşmelerle karma bir görünüme sahiptir (Yüceşahin, 2002).

Resim 3.56. Sülüklügöl köyü yerleşimi (Yücesahin, 2002)

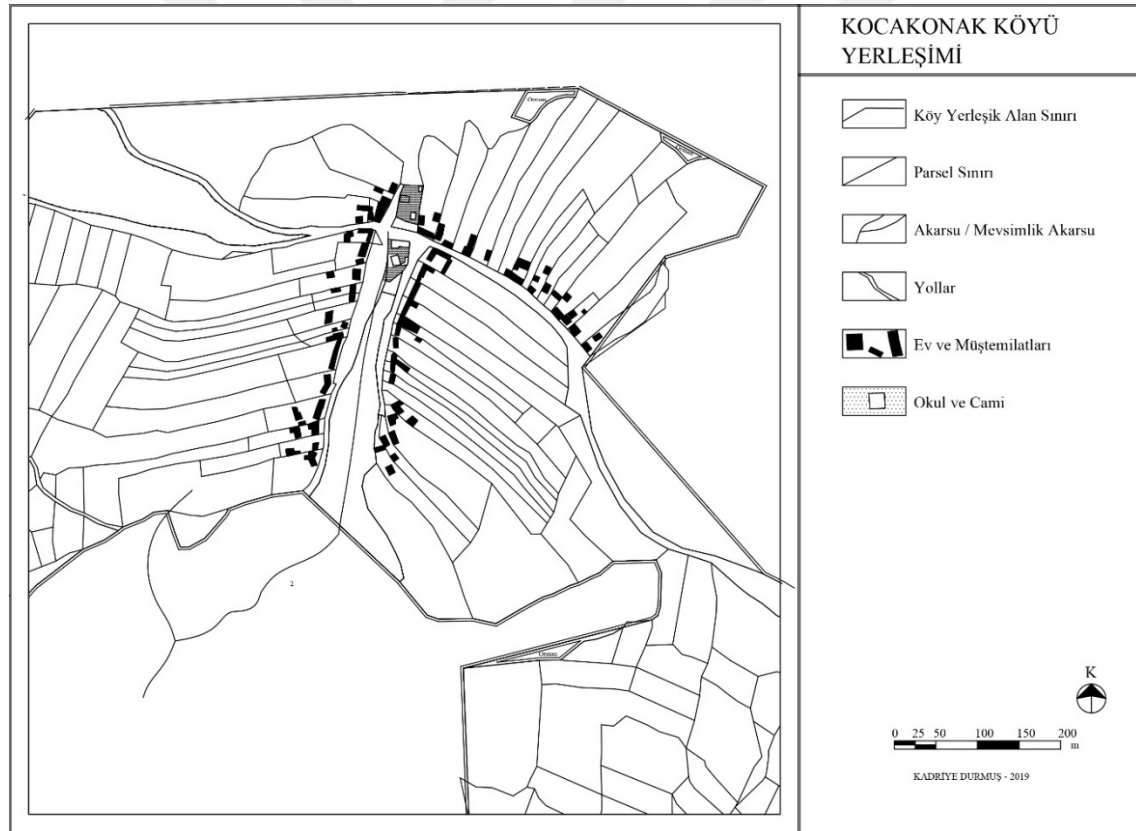
Resim 3.57. Sülüklügöl köyü meydanı

3.3.3. Hat boyu/yol boyu köyler

Yol boyu yerleşmeler, yolun bir ya da iki tarafında gevşek veya toplu olarak sıralanmış meskenlerden meydana gelmektedir (Tolun-Denker, 1977:180).

Hat boyu yerleşmeleri ise bir akarsuyu, vadiyi, kanalı veya seddi takip edecek şekilde bir ya da iki yana sıralanan meskenler oluşturmaktadır. İskân üniteleri ev ve müştemilâtları ile arkasında bulunan şerit şeklindeki tarım arazisinden meydana gelmektedir (Tolun-Denker, 1977:182-183).

Kocakonak köyü

Resim 3.58. Kocakonak köyü yerleşimi (Kadastral plana göre düzenlenmiştir)

Kuzeyinde sırt üzerinde, güneyindeki vadi üzerinde kuruludur. Düzenli hat boyu yerleşim dokusuna sahiptir. Köy, iki sıra akarsu boyunca, bir anayol ve anayola dik bir yol boyu hattı boyunca yerleşmiştir. Güney kesimdeki karşılıklı iki sıralı mesken dizilimi ortadan geçen akarsuya paralel bir hat üzerindedir. Akarsu hattını dik kesen doğu-batı yönündeki ana yol

meskenlerin dizildiği diğer hattı meydana getirmektedir. Bu yolun kuzeyinde akarsu hattına benzer şeklilde yola dik olarak uzanan kısımdaki meskenler de akarsu hattının devamını oluşturmaktadır. Arazi parçaları bir ucu akarsu veya yol hattına dayanan geriye doğru uzayan şeritler şeklindedir (Resim 3.58).

Resim 3.59. Kocakonak köyü genel görünüm (İnegöl Kent Müzesi Arşivi)

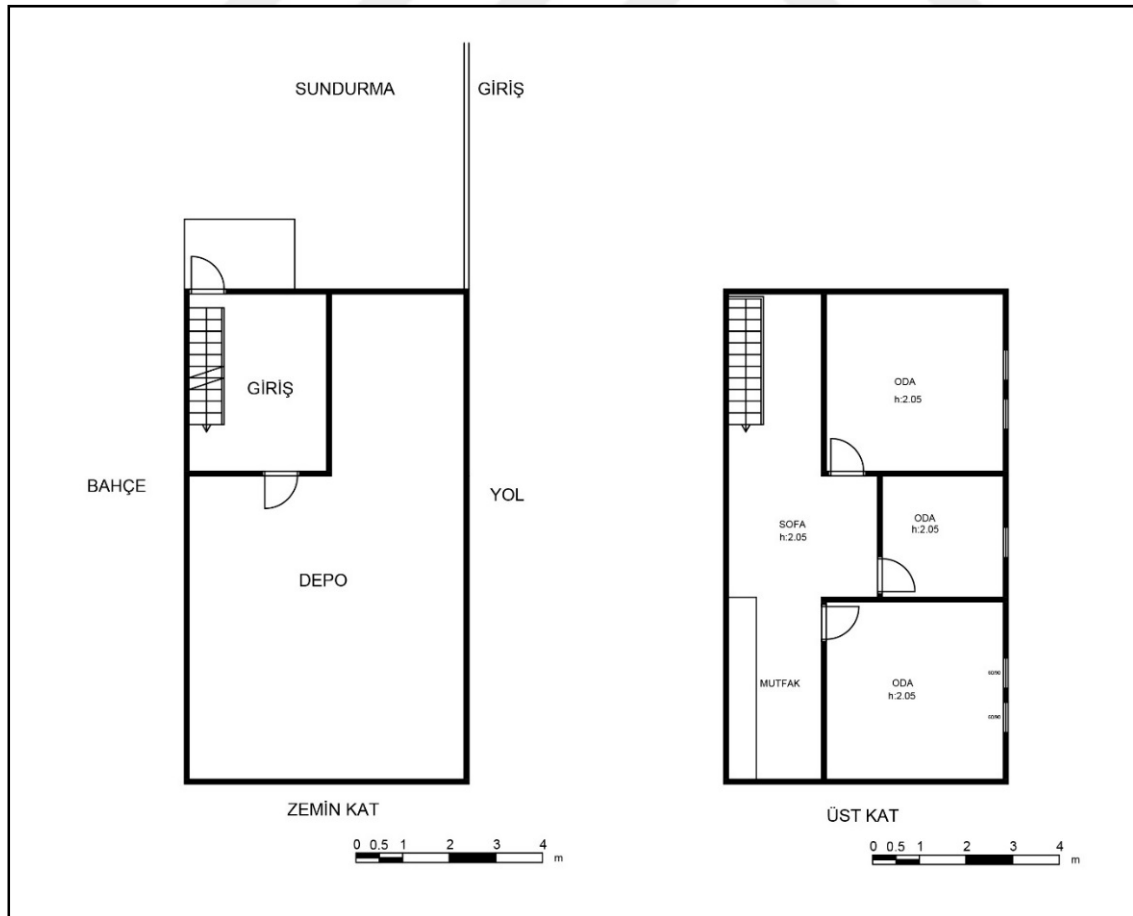

Resim 3.60. Kocakonak köyünde dere boyu hattında yerleşim

Hasan Aybey evi

Resim 3.61. Hasan Aybey Evi

Resim 3.62. Hasan Aybey evi planları

Resim 3.63. Hasan Aybey evi zemin kattan görünüş

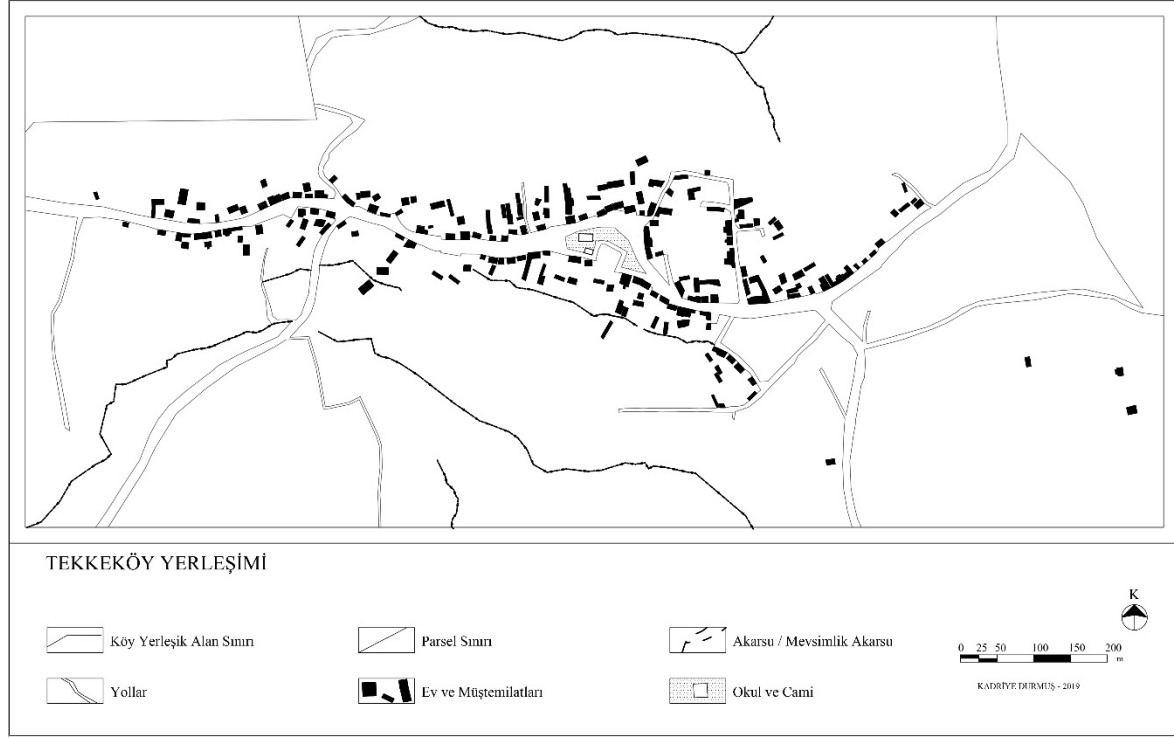
Resim 3.64. Hasan Aybey evi sofa

Ev doğrudan sokakla bağlantılı değildir. Sokak girişinden üstü kapalı sundurmaya, daha sonra eve ulaşılmaktadır.

Ev, zemin üstü bir kattır. Zemin kat ahır ve depo olarak kullanılmaktadır. Üst katta dış sofalı plan kurgusuna sahiptir. Sofa ve sofanın bağladığı üç odası bulunmaktadır. Sofanın bir bölümü mutfak olarak kullanılmaktadır.

Tekkeköy

Bilecik-İnegöl karayolu üzerinde yol boyu gelişen Tekkeköy, meskenlerin dağılışında düzensiz bir doku oluşturmaktadır (Resim 3.65).

Resim 3.65. Tekkeköy yerleşimi (Kadastral plana göre düzenlenmiştir)

Resim 3.66. Tekkeköy yol hattından görünüş

Resim 3.67. Tekkeköy yol hattından görünüş

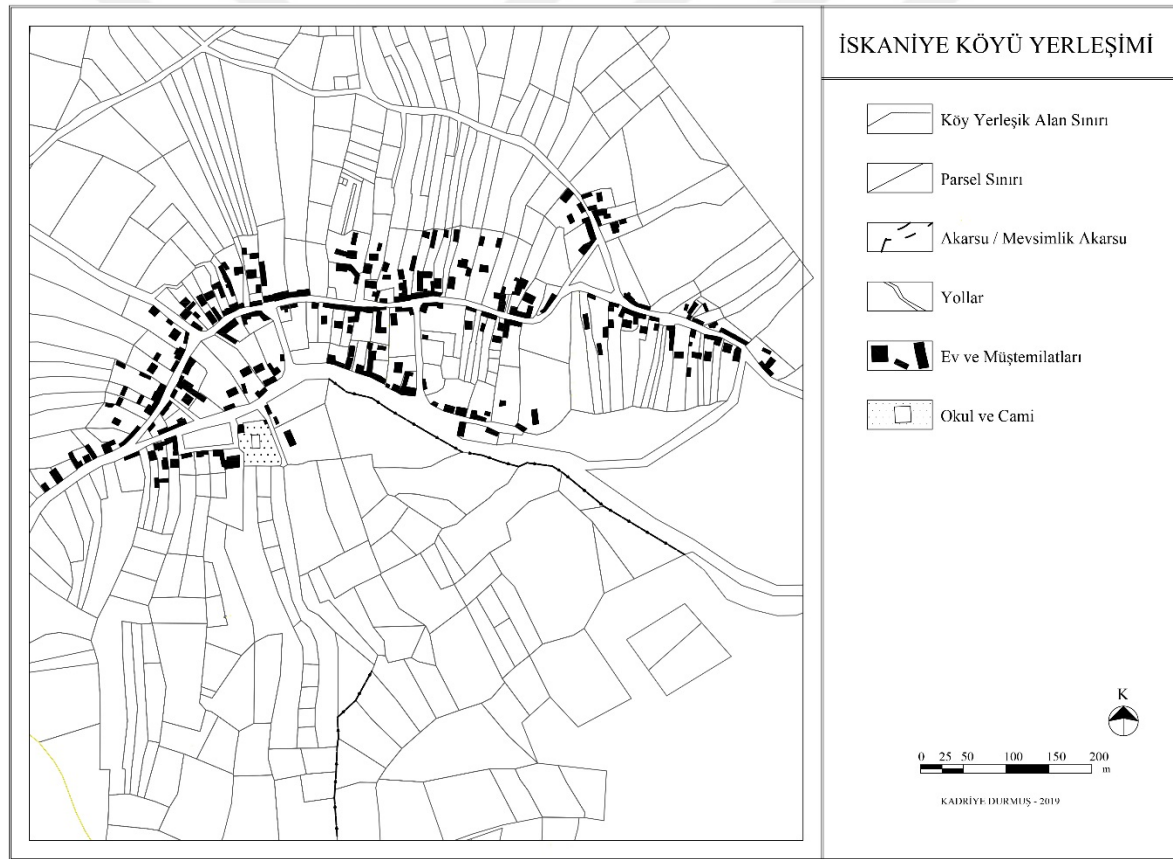
Resim 3.68. Tekkeköy yerleşimi genel görünüş (İnegöl Kent Müzesi Arşivi)

İskaniye (Cemiyet) köyü

İlçe merkezinin kuzeydoğusunda yer alır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve 1911-1912 Balkan Savaşı sonrasında gelen Bulgaristan göçmenleri yerleştirilmiştir (İTKR, 2013:251).

Köy, iki akarsu vadisi arasında uzanan sırt boyunca şekillenen hat boyu yerleşim dokusuna sahiptir. Ev ve müştemilâtların sahadaki dağılışı düzensiz bir görünüm oluşturmaktadır.

Köy evleri ve müştemilâtları çoğunlukla ahşap karkaslı kerpiç dolgulu sistemle inşa edilmiştir. Tek katlı evler genel görünüşte hâkimdir (Resim 3.70-71).

Resim 3.69. İskaniye köyü yerleşimi

Resim 3.70. İskaniye köyü yol hattından görünüş

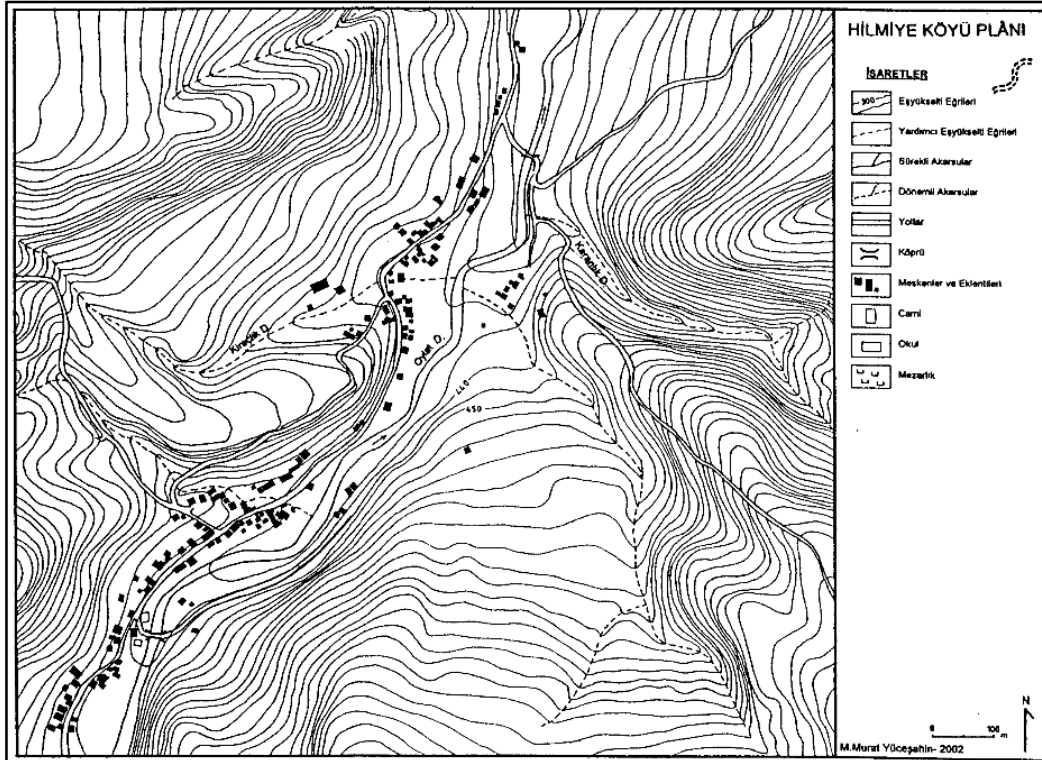

Resim 3.71. İskaniye köyü içi yolu

Resim 3.72. İskaniye köyü genel görünüş (İnegöl Kent Müzesi Arşivi)

Hilmiye Köyü

Resim 3.73. Hilmiye köyü yerleşimi (Yüceşahin, 2002)

İnegöl'ün güneyinde, Uludağ'ın doğu yamaçlarında konumlanan Hilmiye köyü ilçeye 16 km uzaklıktadır (Kaplanoglu, 2001:139).

Su kaynaklarının aşırı bolluğundan kaynaklı meydana gelen taşkınlardan korunma amacıyla vadinin korunaklı olan batı kısmı yerleşme için seçilmiştir. Yerleşme, akarsu vadisi hattı ve içinde bulunan yol hattı olmak üzere toplamda 3 km uzunluğundaki hat boyunca uzanmaktadır. Bölgedeki en uzun hat boyu olan yerleşmedir. Mesken dizilişi, arazinin engebeli oluşu ve yeryüzü şekillerinin parçalı oluşu sebebiyle düzensiz dağılıma sahiptir (Yüceşahin, 2002).

Resim 3.74. Hilmiye köyü görünüş (İnegöl Kent Müzesi Arşivi)

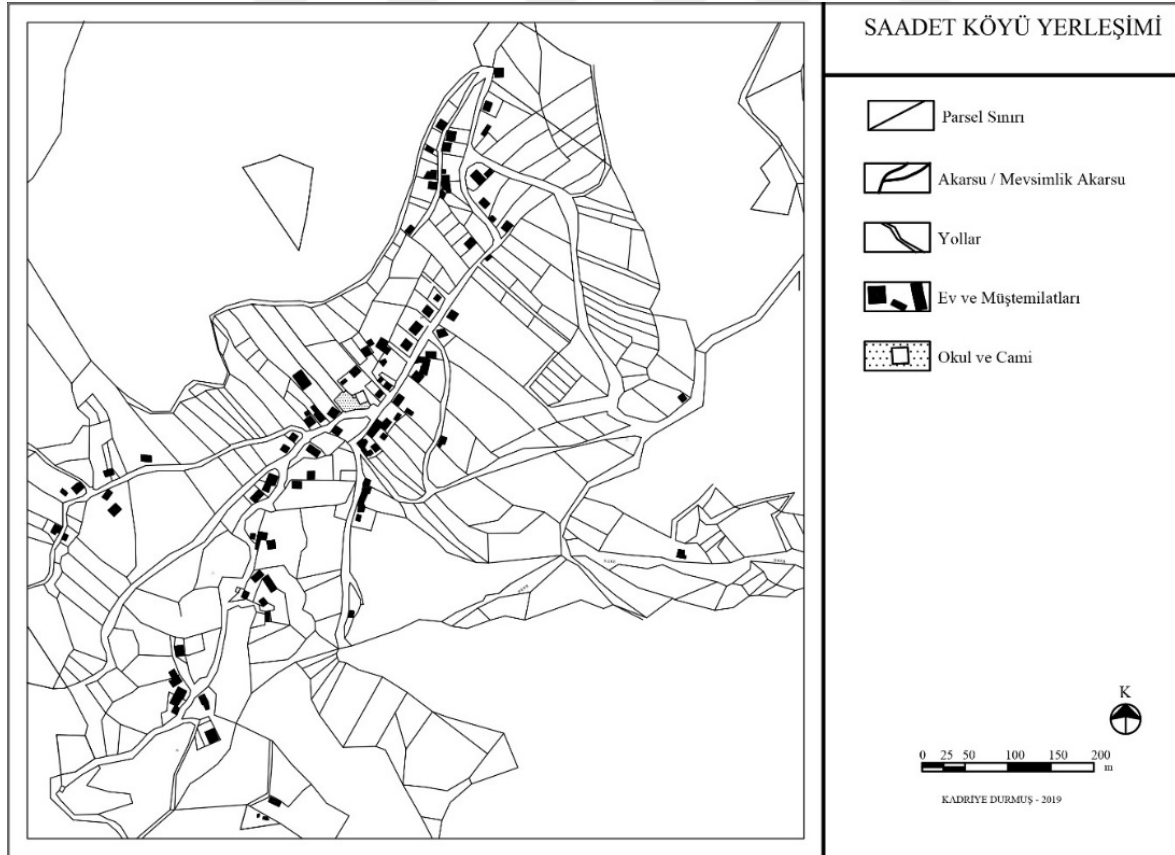
Resim 3.75. Hilmiye köyünde bir ev ve müştemilât

Saadet (Pazaralan) köyü

Köy, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonunda gelen Batum'dan gelen Gürcü muhacirler tarafından kurulmuştur (İTKR, 2013:276).

Köy yerleşim dokusu, sırtın su bölüm hattını takip ederek şekillenmiştir. Ulaşım ağı da bu hattı takip ederek gelişmiştir. Evler dizilişleri ile düzensiz görünüm oluşturmaktadır. Bu yönleri ile Gürcü yerleşimlerine benzer bir görünüm çizmektedir (Resim 3.76-77).

Köy Gürcü yerleşimlerinde olduğu gibi etrafı sağlam ve düzenli çitlerle çevrili olan avluların ortası her haneye özgü olarak vaktiyle aralarında bölünmüş ve düzenlenmiş olan tarlalardan oluşmaktadır. Avluların içinde ambar ve nalia (serender/seren) dedikleri yapılar mevcuttur. Bu yapıların üstü genellikle saz ya da mısır saplarıyla örtülür. Serenler esasen bir sıva ile sıvanmayıp birbirine geçen ağaçların üst üste oturmasıyla yapılmıştır (İsmetzaade, 2002:46)

Resim 3.76. Saadet köyü yerleşimi (Kadastral plana göre düzenlenmiştir)

Resim 3.77. Bir Gürcü yerleşimi (burusi.wordpress.com)

Resim 3.78. Saadet köyü genel görünüm (İTKR, 2013:276)

Resim 3.79. Saadet köyünde bir serender

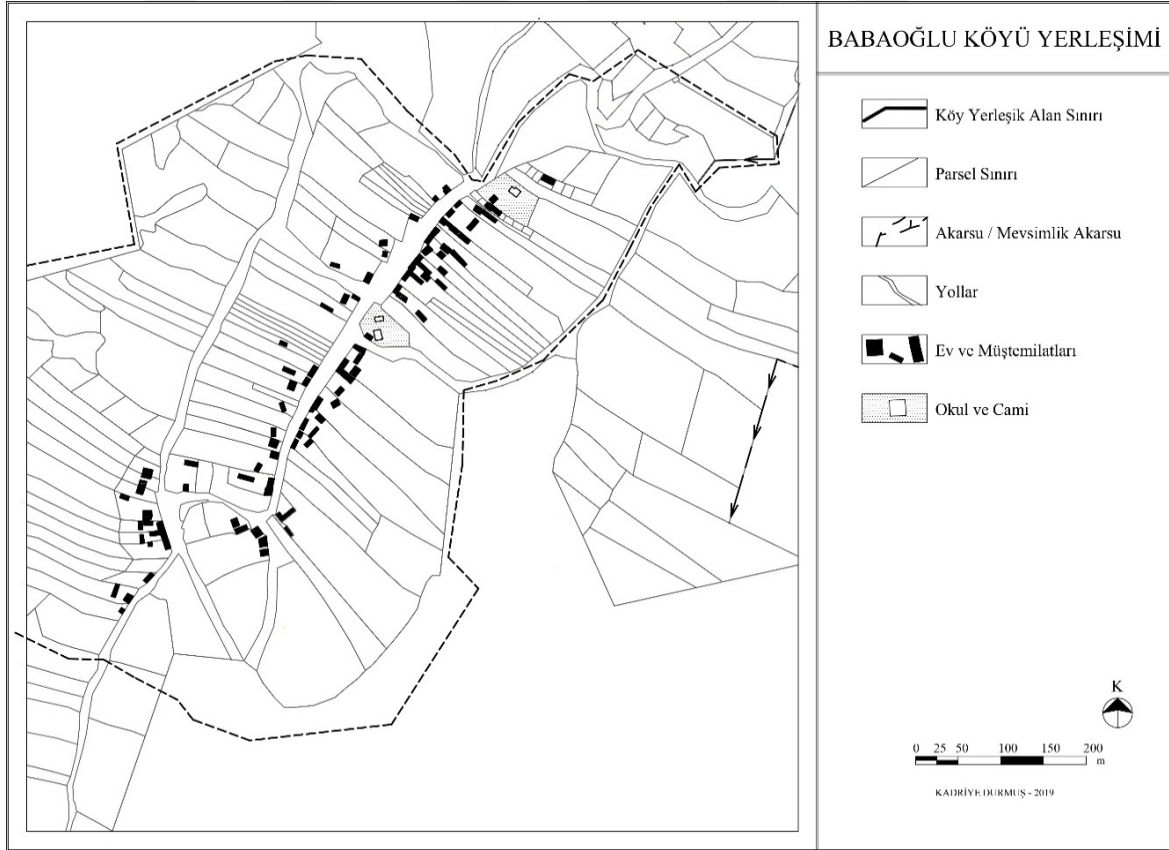
Resim 3.80. Saadet köyünde bir ev ve müştemilâtı

Babaoğlu köyü

İnegöl'ün doğusunda, ilçeye 23 km uzaklıktadır.

Köyün adı eski kayıtlarda Babaçeşme, Babaoğluçeşme olarak da kullanılmıştır. 187-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Balkan Savaşları sonucunda Bulgaristan'dan gelen muhacirlerin yerleşimidir (İTKR, 2013:208).

Köy, hat boyu yerleşim şekline sahiptir. Meskenlerin arazi üzerindeki dağılışı düzensiz bir görünüm oluşturmaktadır (Resim 3.81). Ahşap karkas sistemli iki katlı evler genel görünüme hâkimdir (Resim 3.82).

Resim 3.81. Babaoğlu köyü yerleşimi (Kadastral plana göre düzenlenmiştir)

Resim 3.82. Babaoğlu köy içi yolundan görünüş (İnegöl Kent Müzesi Arşivi)

3.3.4. Köy camileri ve okulları

Çaylıca Köyü Camisi

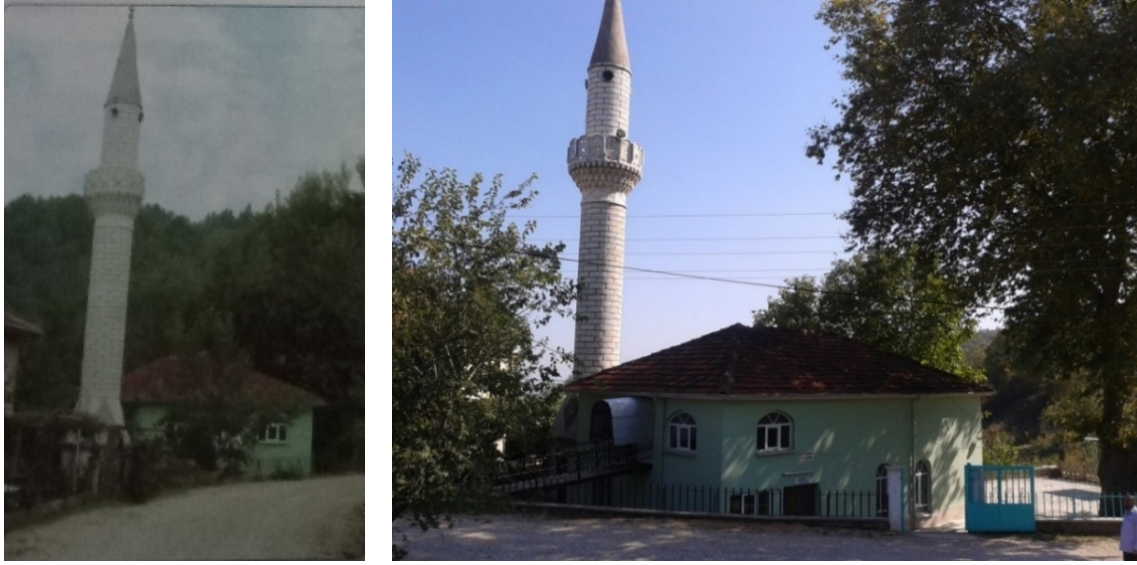
1912 yılında yapılan caminin müştemilatı 100 m² olup, iç alanı 70 m²dir. Dış duvarları örme taştır. Girişin sağ tarafında minaresi ana küttleden ayrı olarak yapılmıştır (Bursa Müftülüğü, 2004:187).

Resim 3.83. Çaylıca Köyü Camisi (Bursa Müftülüğü, 2004:187)

Çiftlikköy Camisi

1929'da yapımına başlanan cami, 1930'da ibadete açılmıştır. İnşası köy halkı tarafından yapılmıştır. Taban alanı 62 m² olup, müştemilatı ve avluyla birlikte 500 m²dir. Minaresiz ve kubbesiz olarak inşaa edilmiştir. Üst örtüsü kırma çatıdır. Minare 1996 yılında ilave edilmiştir (Bursa Müftülüğü, 2004:188).

Resim 3.84. Çiftlik Köyü Camisi (Bursa Müftülüğü, 2004:188; İnegöl Müftülüğü Arşivi)

Gülbahçe Köyü Camisi

Resim 3.85. Gülbahçe Köyü Camisi; Okul ve cami planı (Kaplanoğlu ve Kaplanoğlu, 2013:88 ; plus.google.com)

Gülbahçe, eski adı Tatavlenon Kome olan eski antik şehrin üzerine kurulmuştur. 1877/1878 Osmanlı- Rus Savaşı'ndan sonra, Batum'dan gelen göçmenler yerleştirilmiştir (İTKR, 2013:233)

II. Abdülhamit dönemi mimarisini yansıtan cami, 120 m² taban alanına sahiptir. Avlu ve müştemilat ile toplam alan 650 m² alana sahiptir. Ahşap çatının üstü kiremitle örtülmüştür. Minare yığma tuğladır ve tek şerefesi bulunur. Avlusunda betonarme bir şadırvan yer almaktadır (Bursa Müftülüğü, 2004:196).

İhsaniye Köyü Camisi

Resim 3.86. İhsaniye Köyü Camisi (wowturkey.com)

Köy camiinin yapımına 1905 yılında başlanmış, 1915 yılında tamamlanmıştır. Taban alanı 120m² olan cami, avlusuyla 650m²lik alana sahiptir. Tek şerefeli bir minaresi bulunmaktadır. Üst örtü kırma ahşap çatıdır. Duvarlarında taş malzeme kullanılmıştır. Taşıyıcısı ahşaptır. İç mekanda pencere pervazlarına kadar çini kaplamadır (Bursa Müftülüğü, 2004:203).

Hamidiye Köyü Camisi

II. Abdülhamit'in emri ile 1902 yılında köyde cami ve iptidai mektebi inşa edilmiştir. Cami Abdülhamit'in tuğrasını taşımakta idi. Şu an mektep ve cami yerinde bulunmamaktadır (Bursa Müftülüğü, 2004:201).

Resim 3.87. Hamidiye köyünde yapılan ilk cami (Tataroğlu, 2007)

Tuzla (İnayet) Köyü Camisi

İlk yapılan caminin kar yükünden dolayı çökmesi sonucu aynı plan kullanılarak yerine bugünkü cami yapılmıştır. Taban alanı 84m² olan cami avlusuyla birlikte 200m² alana sahiptir (Bursa Müftülüğü, 2004:204). Tek mekanlı, galerilidir. Tek şerefeli minaresi orijinal değildir.

Resim 3.88. Tuzla Köyü Camisi

Resim 3.89. Tuzla Köyü Camisi iç mekân

İskaniye Köyü Camisi

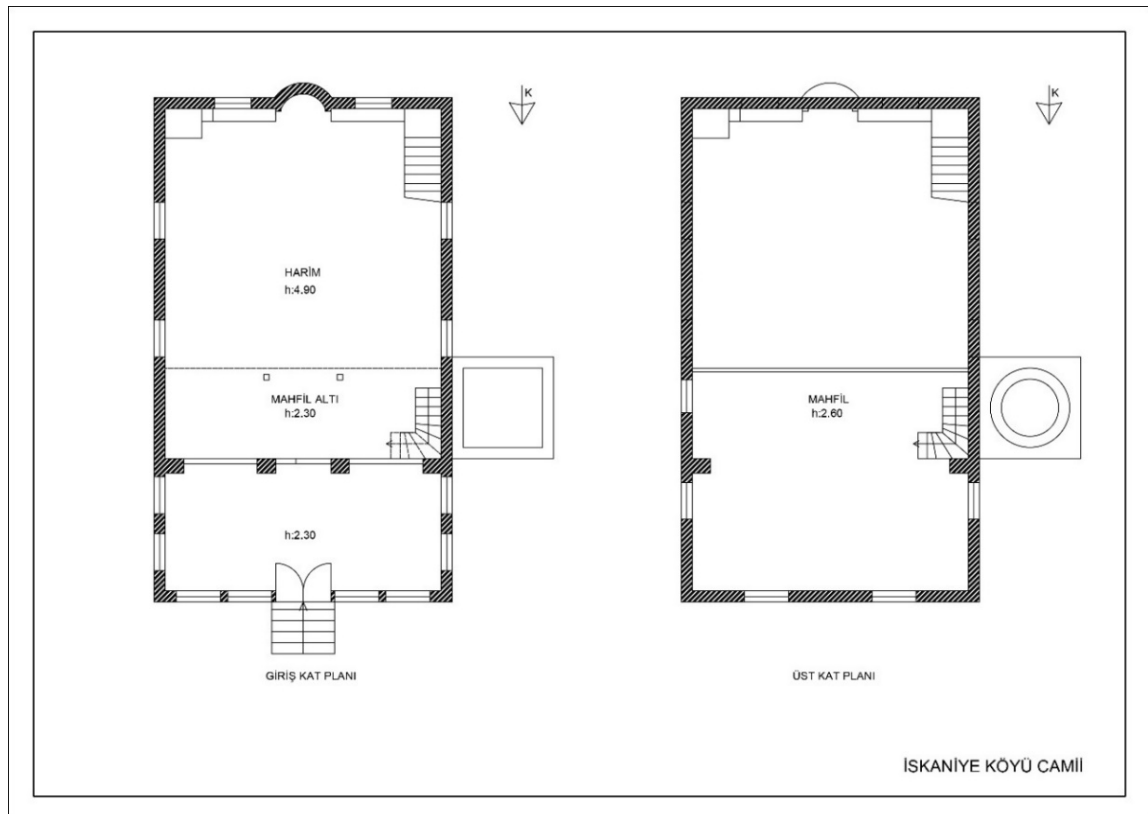

Resim 3.90. İskaniye Köyü Camisi

Resim 3.91. İskaniye Köyü Camisi iç mekân

Caminin ne zaman ve kimler tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Mülkiyeti cami derneğine aittir. 106m² iç mekana sahiptir. Yığma taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Üst örtüsü ahşap kırma çatıdır. Tek şerefeli bir minaresi bulunur. Tek mekânlı ve galerilidir.

Resim 3.92. İskaniye Köyü Camisi planları

Mezit Köyü Okulu

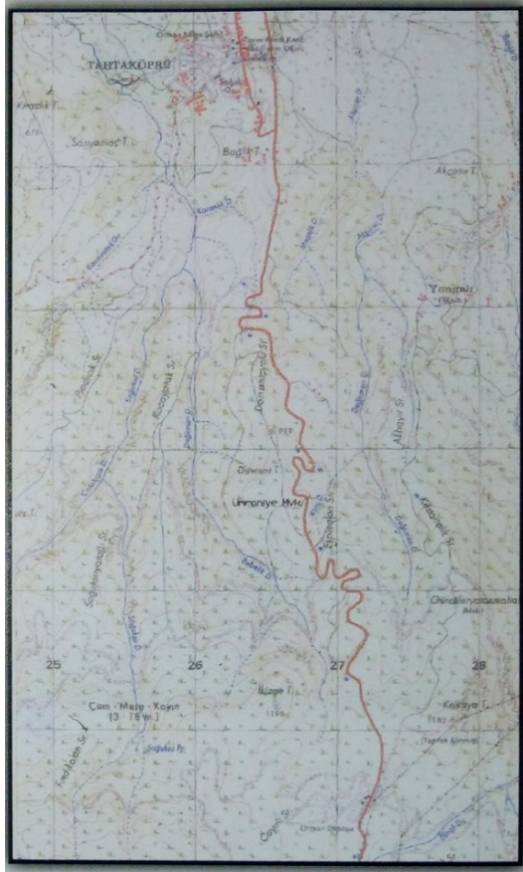
Resim 3.93. Mezit köyü okulu (İnegöl Belediyesi Arşivi - Tahtaköprü Cumhuriyet Okulu restitüsyon analiz raporundan)

4. KATALOG: TAHTAKÖPRÜ KASABASI EVLERİ VE DİĞER YAPILAR

19. yüzyıl sonu muhacir yerleşimi olan Tahtaköprü kasabasının ilk iskân bölgesini oluşturan Hüseyin Alp Caddesi ve dik doğrultudaki Korucular Sokak ve Halim Sokak üzerinden yerleşim özellikleri, konut yapıları ile müştemilatlarının ve kamusal yapıların mimari özellikleri, inşa yöntemi, mimari tarzı, iç mekân taksimatı ve zaman içindeki gelişimine yönelik değerlendirme yapılmıştır.

Tahtaköprü kasabasının konumu

Tahtaköprü, İnegöl ovasının güneydoğusunda, Domaniç dağlarının kuzey eteklerinde orta eğimli bir alanda konumlanmaktadır. İnegöl'e uzaklığı 22 km'dir (İTKR, 2013:194). Köyün yerleşim alanı yamaç sularının yüzeye çıktığı bir bölgede bulunduğundan zemini sert değildir. Zemin koşullarına bağlı olarak köyün Hacıkara köyü tarafında zemin kaymaları görülmektedir (Kahraman, 2006:14).

Resim 4.1. Tahtaköprü ve çevresi topografik haritası (Kahraman, 2006:49)

Tahtaköprü kasabasının tarihi

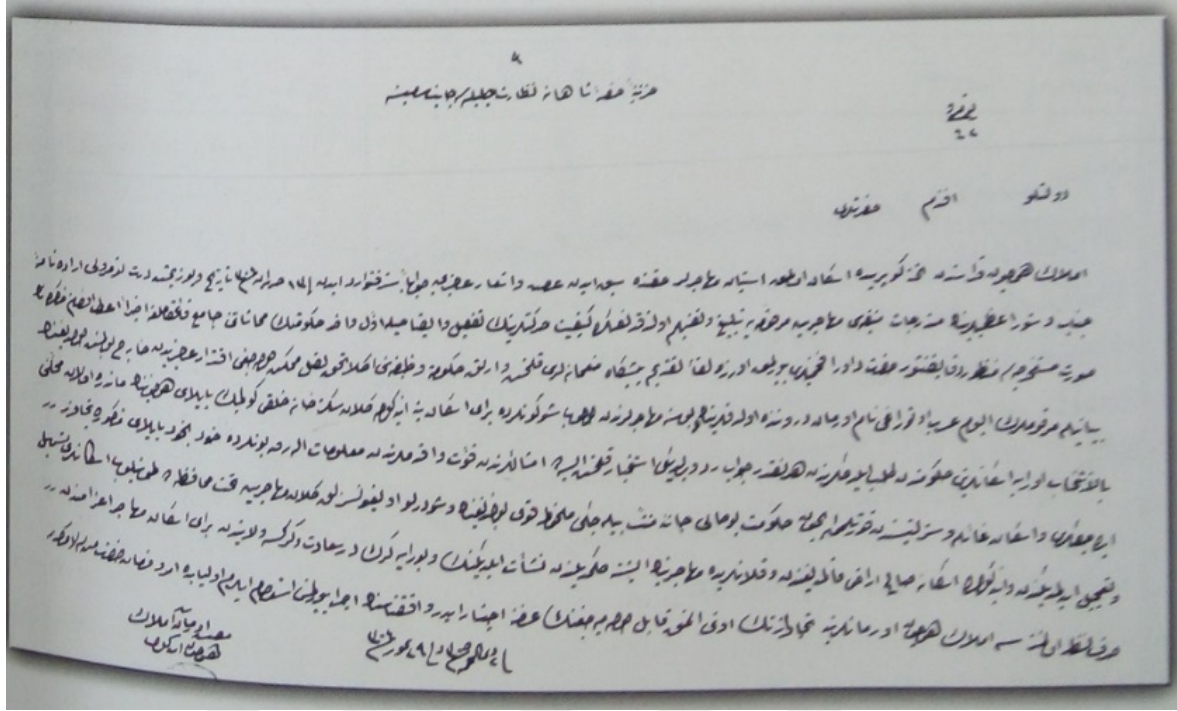
Muhacir komisyonu tarafından 1886(Rumi 1302) tarihinde Bulgaristan'ın Aydos (Bulgarca: Айтос) bölgesinden gelen muhacirlerin Tahtaköprü⁶ mevkisine yerleşmelerine izin verilmiştir. Yerleşilen alan Emlak-ı Hümayuna ait ormandır. İlk gelen muhacir kafilesi dere boyu ve bağlık altı bölgelerine yerleşmiştir. Bu bölge Domaniç dağlarının yüzeye çıktığı sulak bir arazi olduğundan köy yerleşimi devlet gözetiminde İnegöl-Domaniç yoluna doğru kaydılmıştır. Dönemin sultanı II. Abdülhamid 1887 (Rumi 1303) Emlak-ı Hümayûn'a ait Kazmut yaylası ve Kocayayla'yı Tahtaköprü halkına tahsis etmiş; 1888'de muhacir köyü olan Tahtaköprü, Hamidiye, Hilmiye, Kanlıkonak, Tüfekçikonak, Mezit köylerine yerleşen halk için ev ve samanlık yapımı için yardım yapılmasını ve arazi dağıtılmasını emir buyurmuştur (Kahraman, 2006:47). 1890 (Rumi 1306) tarihinde bu köylere birer cami ve okul yaptırılması için keşif yapılmasını emretmiştir. Tahtaköprü'deki Hamidiye Camisi'nin yapımı 1896'da tamamlanmıştır (Bkz. Ekler BOA HH.THR 333/40).

Yaklaşık bir yıl sonra 16 hanelik grup Ortaköy'den gelerek dere boyu mevkisine yerleşmiştir. 1887(1303 Rumi) nüfus sayımında köy 36 hanede 160 kişidir. 1891 (Rumi 1307) ve 1897(Rumi 1313) yıllarında köye Aydos'tan gelenlerin iskânına ilişkin belgeler mevcuttur (Bkz. Ekler).

Tahtaköprü, Rumeli muhacirlerinin iskân edildiği Ümraniye ve Arapoturağı⁷ köylerinden göç alarak 1900 sayımında 61 haneye ulaşmıştır. Köyün kuruluşu 1886-1900 yılları arasında gerçekleşmiştir (Kahraman, 2006:42-50).

⁶ Bursa'dan Kütahya'ya uzanan bir kervan yolu güzergâhında bulunan Tahtaköprü'nün kurulduğu bölge sulak bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda engebeli bir bölge olmasından dolayı Domaniç dağlarının İnegöl ovasına bağlandığı derbent adı verilen geçitler yoğun olarak bulunmaktadır. O dönemde Domaniç'e ulaşan bir derbent Tahtaköprü'den başlamakta idi. Derbentler üzerinde zemin şartlarından ve engebeli yapıdan dolayı ulaşım tahta köprülerle sağlanmakta idi. Kahraman (2006:21) bu sebeplerden dolayı bölgenin Tahtaköprü adı ile anılmaya başlandığı belirtmektedir. Bkz. age

⁷ Ümraniye ve Arapoturağı köyleri günümüzde yoktur. Ümraniye köyü, Tahtaköprü köyünün güneyinde bugün Derbent olarak bilinen bölgede kurulmuş tahmini 25 hanelik bir yerleşimdir. Arapoturağı yerleşimi, bugün aynı isimle anılan yaylada kurulmuştur. Bkz. Kahraman, 2006:45-46.

Resim 4.2. Tahtaköprü'de iskân (Kahraman, 2006:47)

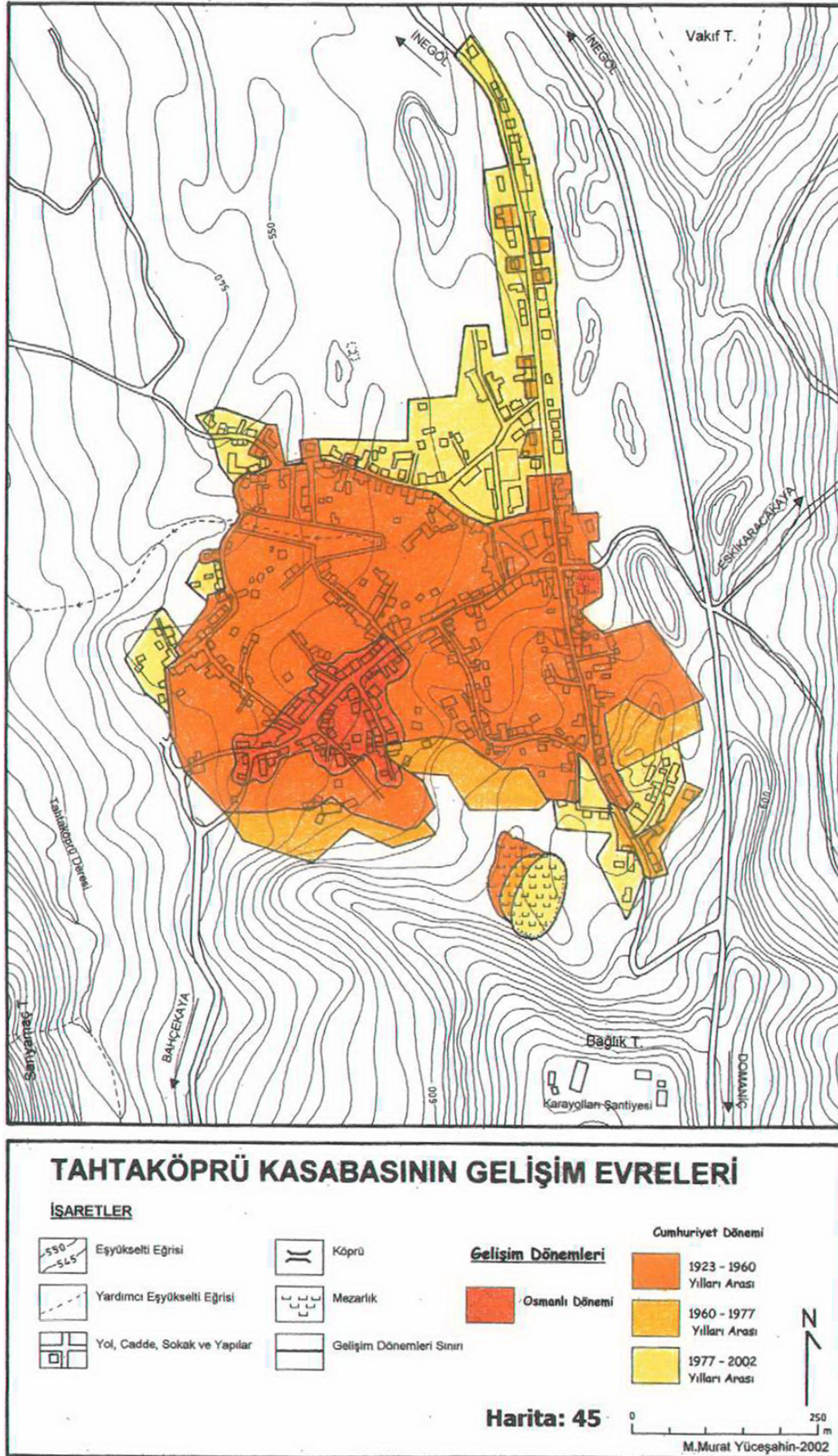
Tahtaköprü kasabası yerleşimi

İlk yerleşim bölgesi ortadaki ana yolu dik kesen dört tali yoldan meydana gelmektedir. Ana aksı Hüseyin Alp Caddesi çizmektedir. Bu aksı kesen doğudan batıya Hacı Hasan Çıkmazı, Korucular Çıkmazı ile onun devamı Kuru Çıkmazı, Ok Çıkmazı ve Halim Sokak bulunmaktadır. Ok Çıkmazı ve Kuru Çıkmazı günümüzde sokak niteliğini kaybederek bahçeler arasındaki dar boşluklar olarak görülmektedir (Resim 4.3).

Resim 4.3. Tahtaköprü kasabasının ilk iskân bölgesi

1923-1960 yılları arasında kuzey yönünde ve Domaniç yoluna doğru genişlemiştir. 1960lı yıllardan sonra kasaba güneydoğuya, sonrasında İnegöl Caddesi üzerinde gelişme göstermiştir. Gelişme yönlerini belirleyen etmen, ulaşım yolları ile birlikte yerleşmenin engebeli bir bölgede olması ve jeomorfolojik yapısıdır. Yerleşmenin güneybatısı tamamen heyelan bölgesidir. Heyelan sebebiyle ortaya çıkan bozuk zemin, evlerin açılan yollar boyunca sıralanmasına sebep olmuştur. 1960-1977 yılları arasında güney kesiminde yaşanan heyelanlar, halkın ilçe merkezine göçüne sebep olmuş, dokunun gelişimini olumsuz etkilemiştir. 1977-2002 yılları arasında kasabanın gelişimi İnegöl-Domaniç Caddesi'ne bağımlı olarak doğrusal bir hattan meydana gelmiştir. Günümüzde eski belediye binası ve çevresi kasabanın çarşı kesimini oluşturmaktadır. Yeni işyerleri İnegöl Caddesi üzerinde gelişmiştir (Resim 4.4).

Resim 4.4. Tahtaköprü kasabası gelişim evreleri (Yüceşahin, 2002)

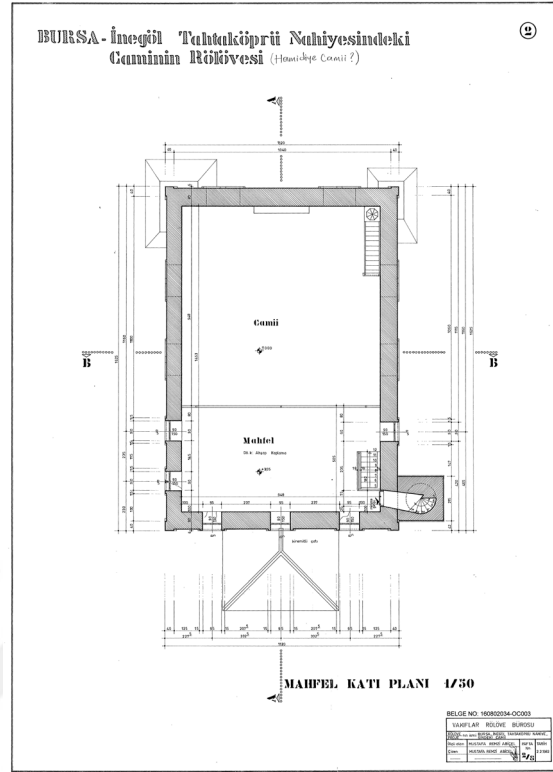
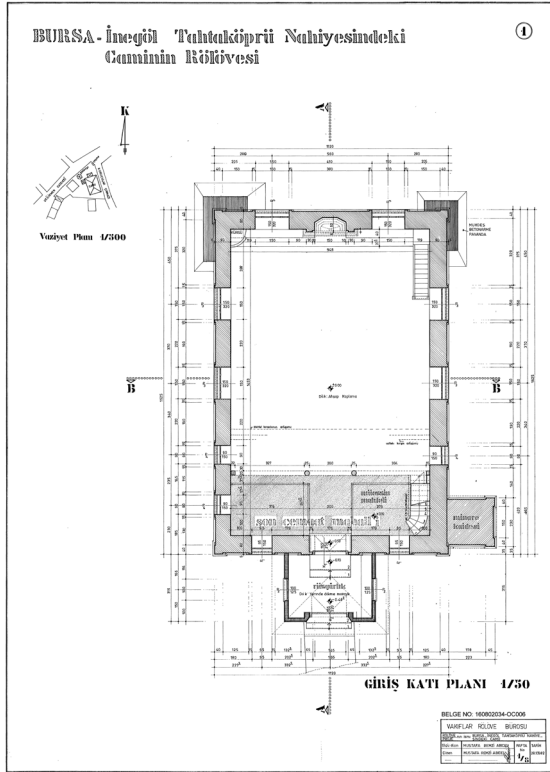
Resim 4.5. Tahtaköprü kasabasının günümüzdeki durumu (Yandex haritalar)

Tahtaköprü Hamidiye Camisi

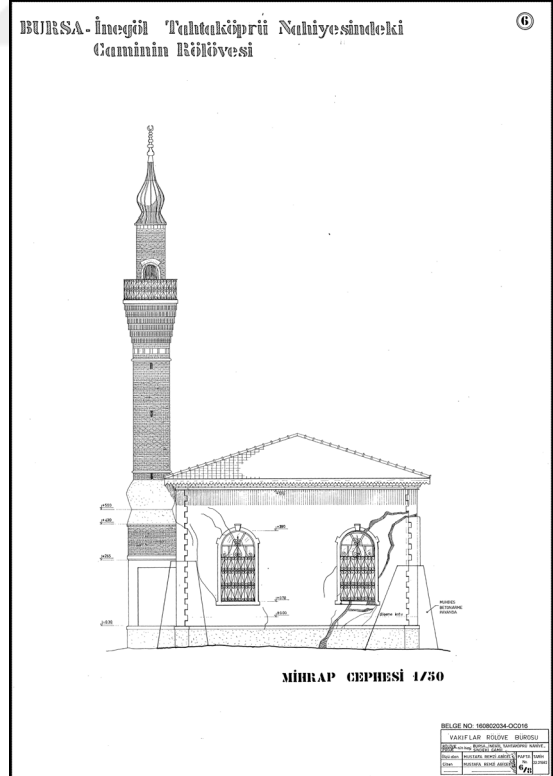
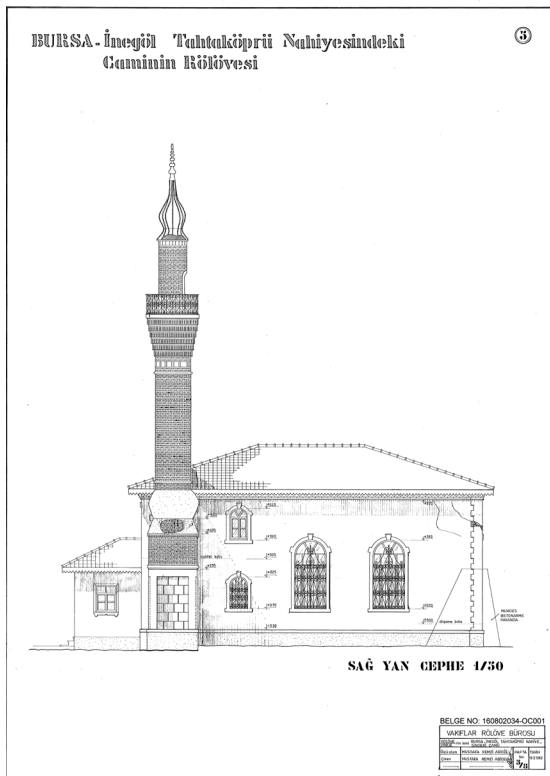
Caminin kuzey kapısı üzerinde hicri 1313/miladi 1895-1896 tarihi yazılıdır.

Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı caminin güney duvarı ekseninde çokgen mihrap nişi ve mihraba göre simetrik olarak yerleştirilmiş yuvarlak kemerli iki pencere yer almaktadır. Kuzey duvarında ortada kapı ve iki yanında pencereler bulunmaktadır. Doğuda dört, batıda üç penceresi vardır. Batı cephesinde üç altlık ve kuzey cephesinde bir üstlük yuvarlak pencere yer almaktadır. Aynı tipte doğu cephesinde altlık ve üstlük pencereler vardır.

İçte düz tavanlıdır. Üst örtü kırma çatıdır. Kuzey tarafında yer alan mahfil kısmı dört destek üzerinde taşınmaktadır. Güneydoğuda minber, güneybatı köşesinde vaiz kürsüsü vardır. Kuzeybatı köşesinde kare planlı minare kaidesi yer almaktadır. Minare kübik kaideli, silindirik gövdeli ve tek şerefelidir. Şerefe altında testere dişi bezeme vardır. Külâh soğan biçimindedir (Ötüken ve diğerleri, 1986:147). Caminin kuzeyinde yer alan küçük mekân modernidir.

Resim 4.6. Tahtaköprü Hamidiye Camisi planları (Tahtaköprü Belediyesi Arşivi)

Resim 4.7. Tahtaköprü Hamidiye Camisi rölöve görüşleri(Tahtaköprü Belediyesi Arşivi)

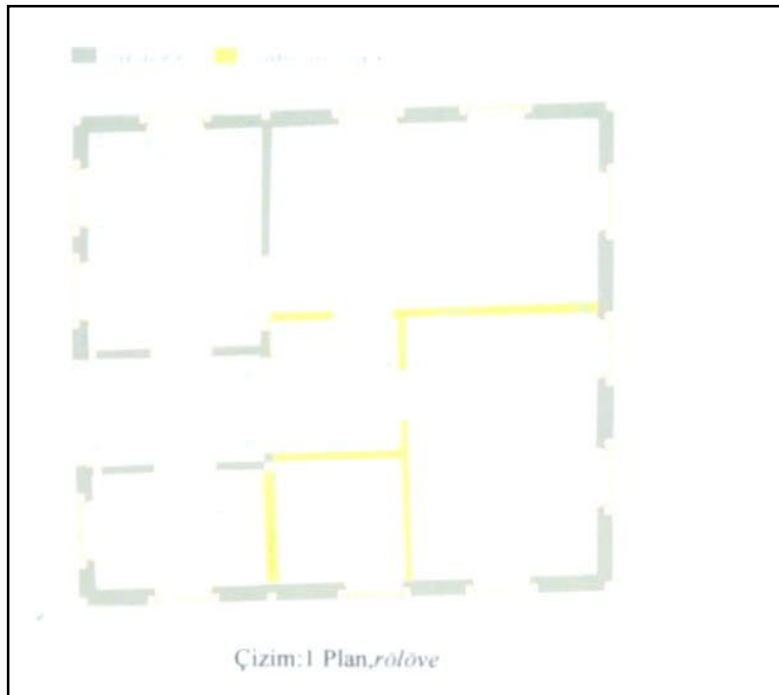
Tahtaköprü Sıbyan Mektebi

1896 yılında yanına yapılan Hamidiye Camii ile aynı zamanda inşa edilmiştir. Bugün yerinde orijinaline uygun olarak yapılmış bina yer almaktadır. Orijinal mektep bağdadi yığma tekniği ile yapılmıştır. Yıkıldığı zamana kadar adliye, jandarma, muhtarlık, ve kooperatif binası olarak kullanılmıştır (Kahraman, 2006:76).

Yapı restorasyon raporundaki bilgilere göre tek katlıdır. İki oda ve bir sınıf olmak üzere üç birimlidir.

Resim 4.8.Mektebin yıkılmadan önceki ve bugünkü durumu (Tahtaköprü Belediyesi arşivi)

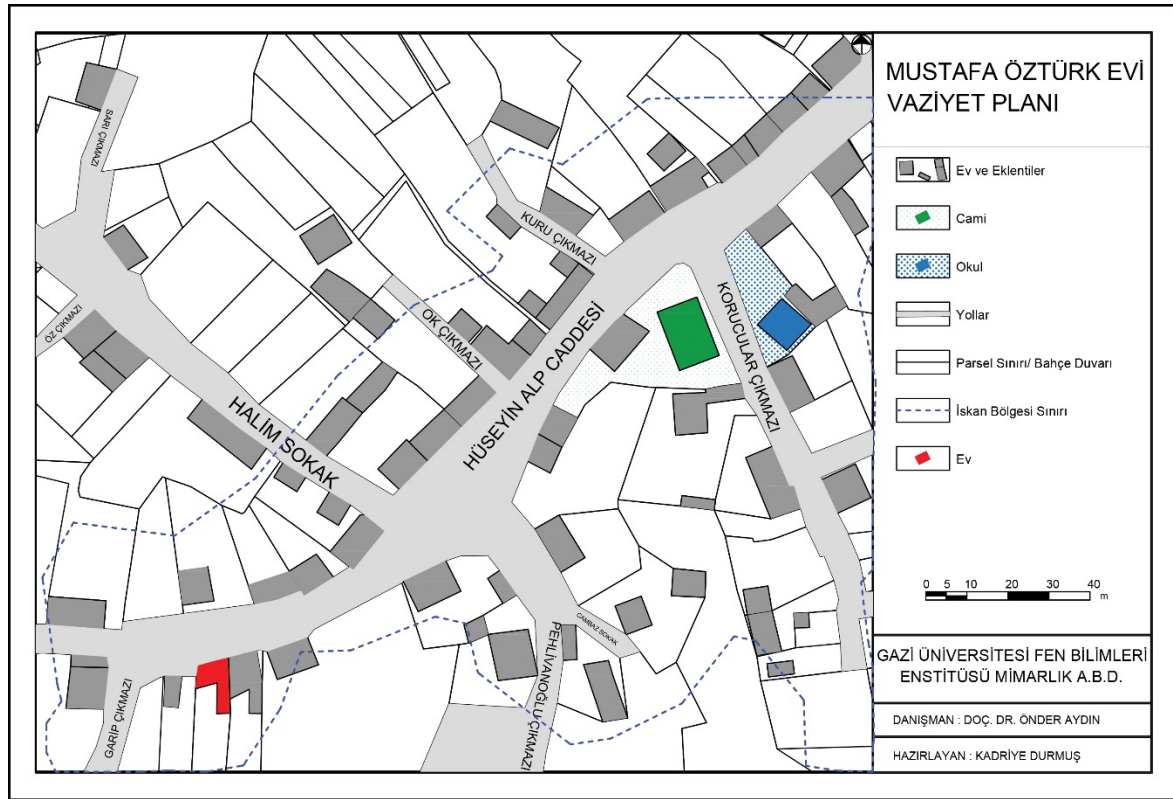

Resim 4.9. Tahtaköprü sıbyan mektebi planı (Tahtaköprü Cumhuriyet İlkokulu restorasyon projesinden – İnegöl Belediyesi Arşivi)

4.1. Mustafa Öztürk Evi

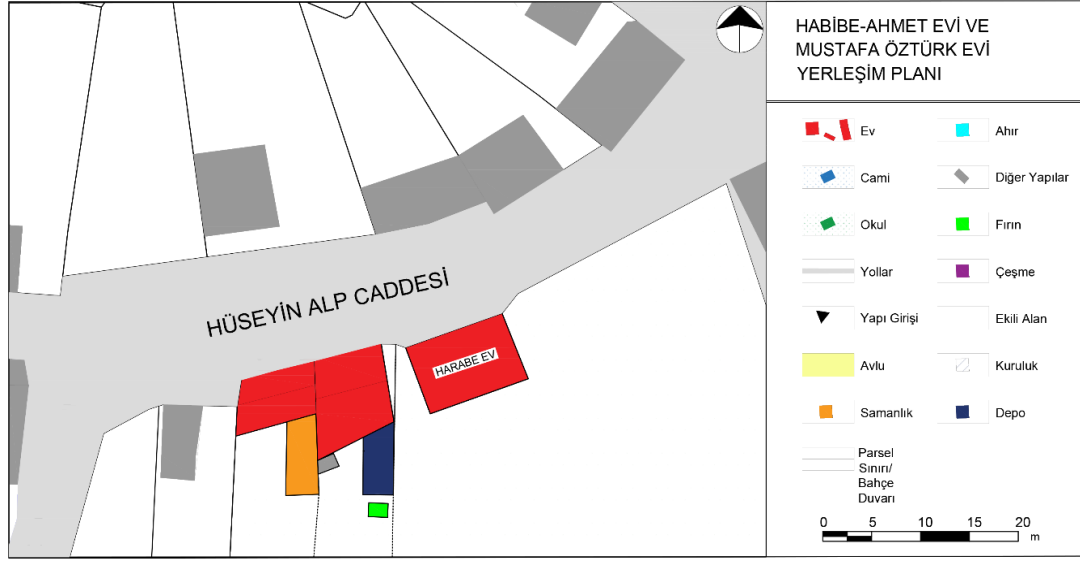
Tanıtımı

Yapı, Hüseyin Alp Caddesi'nin güney sırası üzerinde 7.50x6 m ölçülerinde tabana oturmaktadır. Ahmet-Habibe Öztürk evine bitişik vaziyettedir. Farklı parsellerde olmalarına rağmen avlu tektir, arada herhangi bir engel bulunmamaktadır.

Resim 4.10. Mustafa Öztürk evi vaziyet planı

Yapım yılı 1951-1952 olarak bilinmektedir. Evin güneyine daha sonraki dönemde bitişik olarak iki katlı bir yapı eklenmiştir. Yapının üst katı evin ara katını oluştururken, alt kat samanlık ve ahırdır. Yapı günümüzde kullanılmamaktadır (Öztürk ve Öztürk, 2019).

Resim 4.11. Ahmet-Habibe Öztürk ve Mustafa Öztürk evi yerleşim planı

Plan özellikleri

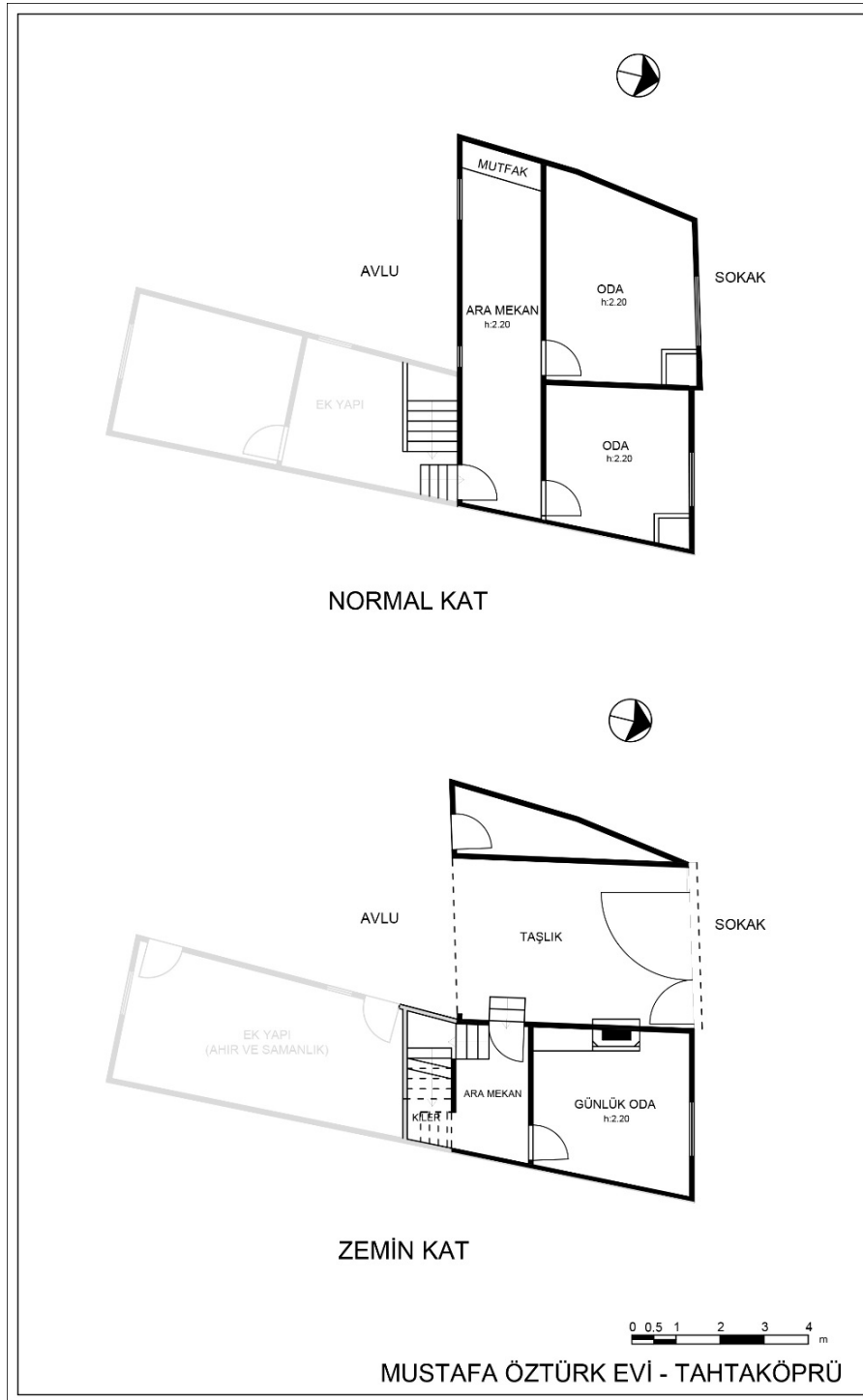
Ev oturma amaçlı kullanılan kısmen boşaltılmış bir zemin kat ve bir üst kat olmak üzere iki katlıdır.

Caddeden 3.65 m genişliğinde toprak zeminli taşlığa girilmektedir. Taşlık, evin alt katında boşaltılmış bir alandır. Sokak ve avlu tarafında sınırlayıcı bir eleman yoktur, diğer iki yanda dış duvarlarla sınırlıdır.

Resim 4.12. Mustafa Öztürk evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüş

Ev temeller üzerinde yükseltilmiştir, taşlıktan eve iki basamaklı ahşap bir merdivenle ulaşılmaktadır. Evin iç kapısından ulaşılan ilk bölüm, kattaki odanın açıldığı ara mekândır. Ara mekân 1.70x 2.80 m boyutlarında, 2.20 m yüksekliğindedir. Buradan sonradan eklenmiş olan ara kata ahşap L merdiven ile ulaşılmaktadır. Merdiven altına gelen bölüm, diğer evlerdeki ile benzer şekilde kiler olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.13 Mustafa Öztürk evi kat planları

Alt kattaki oda, 2.20m yüksekliğinde 360x360 m ölçülerinde yaklaşık kareye yakın plana sahiptir. Odada ocak ve bitiğinde yıkanma yeri mevcuttur. Odanın caddeye bakan dikdörtgen bir penceresi bulunmaktadır.

Resim 4.14. Mustafa Öztürk evi günlük oda

Sonradan eklenen ara katta odanın açıldığı diğerlerine göre daha geniş ve oturmaya uygun boyutlarda ara mekân bulunmaktadır. Sonradan eklenen bölüm plan ve cephe özelliklerinin mukayesesinde yapıya dâhil edilmeden sınıflandırma yapılacaktır.

Üst katta 8x1.80 m boyutlarındaki ara mekân ve bunun bir tarafına dizilmiş iki oda bulunmaktadır. Ara mekânda mutfak olarak kullanılan bölüm eklenmiştir. Kat yüksekliği odalarda ve ara mekânda 2.20 m'dir. Odalar 3.60x3.60 m ve 3.60x 4.40 m boyutlarındadır. Odalarda köşelerde yıkanma yeri yapılmıştır.

Bu kattaki ara mekân avlu yönünde açılmış dikdörtgen pencerelerle aydınlatılmaktadır. Odalar, avlu ile ilişkilendirilmiş bu ara mekânın aksine sokakla görsel olarak bağlantılıdır.

Resim 4.15. Mustafa Öztürk evi üst kat ara mekân

Resim 4.16. Mustafa Öztürk evinde üst katta bir oda

Cephe

Evin Hüseyin Alp Caddesine bakan kuzey cephesi, bitişiğinde bulunan ve yaklaşık aynı dönemde inşa edilmiş olan Ahmet-Habibe Öztürk evi ile benzer şekilde biçimlenmiştir. İki ev cephede birbirini tekrar eden ve tamamlayan düzende yan yana gelmektedir.

Zemin kattaki taşlık ve ara mekân doluluk-boşluk ve yöneliş bakımından aynı kurgu ile şekillenmiştir. Taşlık cephede boşluğu, oda ile bağlı olduğu ara mekân kütledeki doluluğu tanımlamaktadır. Üst katta biri çıkmalı diğeri zemin katla aynı hizada iki oda bulunmaktadır. Buradaki cephe düzeni, arkadaki mekânların fonksiyonlarından bağımsız olarak sadece cephe yüzeyindeki önde geride olma durumuna göredir. Böylece hem zemin katta hem de üst katta birbirinden farklı düzlemlerde bir araya gelen yüzeyler arasında zıtlıklarla hareketli bir cephe oluşturulmuştur. Her odada bir dikdörtgen pencere olacak şekilde zemin katta bir, üst katta iki pencere bulunmaktadır. Cephe kerpiç sıvalı ve beyaz badanalıdır.

Resim 4.17. Mustafa Öztürk evi avlu cephesi

Avluya bakan güney cephesinde taşlık boşaltılmış bir alandır. Evin güneyine eklenen iki katlı yapı cepheyi büyük oranda kapatmaktadır. Üst katta avluya bakan ara mekânda iki pencere bulunmaktadır. Güney cephesi sıvasızdır. Ahşap karkaslar ile arasındaki kerpiç dolgu ve dışa yüzeye çıkılan çıtalar cephede görünmektedir.

Doğu ve batı cepheleri komşu yapılara bitişik olduğundan sağırdır. Yapının üst örtüsü ahşap beşik çatıdır.

Yapım tekniği ve malzeme

Ev yaklaşık 0.60 m su basman seviyesine kadar üzeri kerpiç toprağı ile sıvanmış taş temeller üzerine inşa edilmiştir. Duvarlar ahşap karkaslar kurularak oluşturulmuştur. Karkasların arası kerpiç malzeme ile doldurulmuştur. Yöreye özgü bir teknik olarak duvar yüzeylerinin dışına sık aralıklı ahşap çıtalar çakılmıştır. Evin iç duvarları kerpiç sıva üzerine beyaz badanalıdır. Aynı şekilde kuzey cephesinde ve taşlığın yan duvarlarında kerpiç sıva üzerine beyaz badana yapılmıştır. Güney cephede ise sıva yoktur. İç mekânlardaki tavanlar kontrplak ile kaplanmıştır. Merdiven ahşaptır. Ahşap beşik çatı, Marsilya kiremitle örtülüdür.

Müştemilâtları

Evin güney tarafında 7.50x3 m tabanında iki katlı ahşap karkaslı, kerpiç dolgulu bir depo bulunmaktadır. Eklentinin ahır ve samanlık olarak kullanılan alt katına doğrudan avludan ulaşılmaktadır. Üst katı, evin içinden geçilerek ulaşılan ara kattır. Ara kat 3x4 m ölçülerinde bir oda ve merdivenin ulaştığı bir ara mekândan meydana gelmektedir. Ara mekân 3.70x 3 m boyutlarındadır. Yapının alt katı kerpiç toprağı ile sıvalıdır. Üst kattaki iç duvarlar kerpiç sıva üzerine beyaz badanalıdır. Yapının dış duvarları sıvasızdır. Yapının üstü tek tarafa meyilli sundurma çatı ile örtülüdür.

Avlunun geri kalan kısmı meyve ağaçlarına ve ekim-dikim işleri için bırakılmıştır.

Resim 4.18. Mustafa Öztürk evine eklenen yapının üst katı

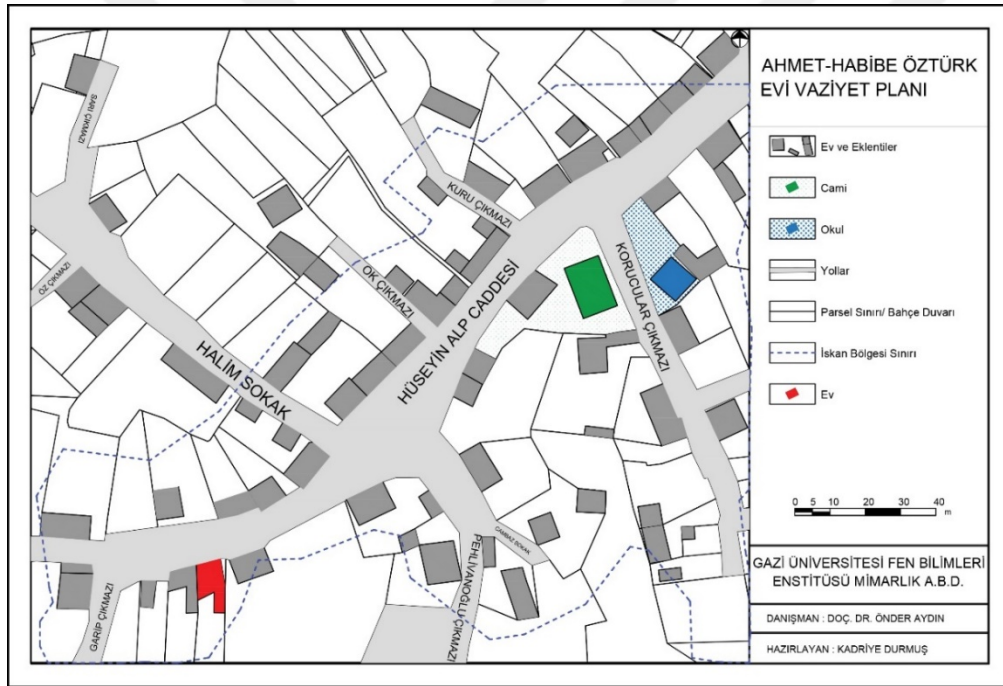
Resim 4.19. Mustafa Öztürk evine eklenen yapının ahır ve samanlık katı

4.2. Ahmet-Habibe Öztürk Evi

Tanıtımı

Yapı, Hüseyin Alp Caddesi'nin güney sırası üzerinde 7.50x8.50 m ölçülerinde dörtgen tabana oturmaktadır. Mustafa Öztürk evine bitişik vaziyettedir. Farklı parsellerde olmalarına rağmen avlu sınırlandırılmamıştır.

Yapım yılı 1950 olarak bilinmektedir. Evin güneyine daha sonraki dönemde bitişik olarak tek katlı kerpiç bir yapı eklenmiştir (Öztürk ve Öztürk, 2019).

Resim 4.20. Ahmet-Habibe Öztürk evi vaziyet planı

Plan özellikleri

Ev oturma amaçlı kullanılan kısmen boşaltılmış bir zemin kat ve bir üst kat olmak üzere iki katlıdır.

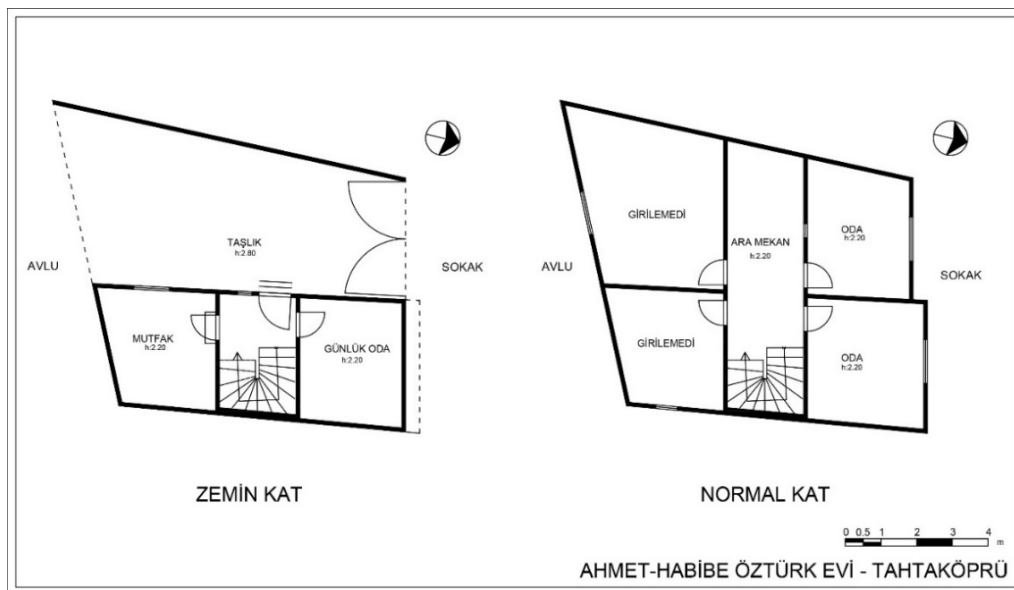
Caddeden 3.45 m genişliğinde toprak zeminli taşlığa girilmektedir. Taşlık, evin alt katında boşaltılmış bir alandır. Sokak ve avlu tarafında sınırlayıcı bir eleman yoktur, diğer iki yanda dış duvarlarla sınırlıdır.

Resim 4.21. Ahmet-Habibe Öztürk Evi Hüseyin Alp Caddesi'nden Görünüş

Ev temeller üzerinde yükseltilmiştir, taşlıktan eve iki basamaklı beton bir merdivenle ulaşılmaktadır. Evin iç kapısından ulaşılan ilk bölüm, kattaki odanın açıldığı ara mekândır. Ara mekân 1.80x 3.20 m boyutlarında, 2.20 m yüksekliğindedir. Bu katta bir günlük oda ve sonradan mutfağa dönüştürülen bir bölüm bulunmaktadır. Ara mekân bu birimlerin arasında bulunmaktadır.

Üst katta ara mekân karşılıklı iki oda dizisinin arasında uzanan 2.25x7.35 boyutlarında kapalı bir alandır. Katta ikisi sokak, ikisi avlu yönüne bakan toplam dört oda vardır. Ara mekân sokak ve avlu ile görsel bir ilişki kurmamaktadır.

Resim 4.22. Ahmet –Habibe Öztürk evi kat planları

Resim 4.23. Ahmet-Habibe Öztürk evi taşlık

Resim 4.24. Ahmet-Habibe Öztürk evi mutfaktan görünüş

Resim 4.25. a) Alt kat giriş holü b) Üst kat ara mekan

Cephe

Evin Hüseyin Alp Caddesine bakan kuzey cephesi, bitişiğinde bulunan ve yaklaşık aynı dönemde inşa edilmiş olan Mustafa Öztürk evi ile benzer şekilde biçimlenmiştir. İki ev cephede birbirini tekrar eden ve tamamlayan düzende yan yana gelmektedir.

Zemin kattaki taşlık ve ara mekân doluluk-boşluk ve yöneliş bakımından aynı kurgu ile şekillenmiştir. Taşlık cephede boşluğu, oda ile bağlı olduğu ara mekân kütledeki doluluğu tanımlamaktadır. Üst katta biri çıkmalı diğeri zemin katla aynı hizada iki oda bulunmaktadır. Buradaki cephe düzeni, arkadaki mekânların fonksiyonlarından bağımsız olarak sadece cephe yüzeyindeki önde geride olma durumuna göredir. Böylece hem zemin katta hem de üst katta birbirinden farklı düzlemlerde bir araya gelen yüzeyler arasında zıtlıklarla hareketli bir cephe oluşturulmuştur. Her odada bir dikdörtgen pencere olacak şekilde zemin katta bir, üst katta iki pencere bulunmaktadır. Cephe kerpiç sıvalı ve beyaz badanalıdır.

Avluya bakan güney cephesinde taşlık boşaltılmış bir alandır. Evin güneyine eklenen tek katlı yapı cepheyi büyük oranda kapatmaktadır. Üst katta avluya bakan bir oda penceresi bulunmaktadır. Güney cephesi sıvasızdır. Ahşap karkaslar ile arasındaki kerpiç dolgu ve dışa yüzeye çakılan çıtalar cephede görünmektedir.

Batı cephesi komşu yapılara bitişik olduğundan sağırdır. Doğu cephesinde üst katta odayı aydınlatan bir pencere açılmıştır. Yapının üst örtüsü ahşap beşik çatıdır.

Resim 4.26. Ahmet-Habibe Öztürk evi avludan görünüş

Yapım tekniği ve malzeme

Yapı taş temeller üzerinde inşa edilmiştir. Ahşap karkasları düzenlenen duvarlar, taşıyıcı elemanlar arasına kerpiç dolgu yapılarak oluşturulmuştur. Duvarların dışında sıva yüzeyi oluşturmak için yakın mesafelerle yatay çıtalar çakılmıştır. Dış tarafta yan cephe duvarlarına kerpiç sıva yapılmıştır. Sokak cephesinde kerpiç sıva kazınarak yerine çimentolu sıva yapılmıştır. İç mekândaki duvar yüzeyleri kerpiç sıva üzerine beyaz badanalıdır. Bölgesel olarak farklı renkler de kullanılmıştır. Evin döşemeleri ve kirişleri ahşap malzemedendir. Oda tavanlarında sıva veya kaplama bulunmamaktadır. Üst kattaki ara mekânda tavanda ahşap kaplama yapılmıştır.

Müştemilâtlar

Avluda üstü çatıyla kapatılmış bir fırın bulunmaktadır. Evin tuvaleti taşlığın yanında ayrı bir birim olarak yapılmıştır. Eve bitişik olarak bir ahşap karkaslı kerpiç dolgulu bir depo yapılmıştır. Depo ile ev arasında kalan sundurma yakacak deposu olarak kullanılmaktadır.

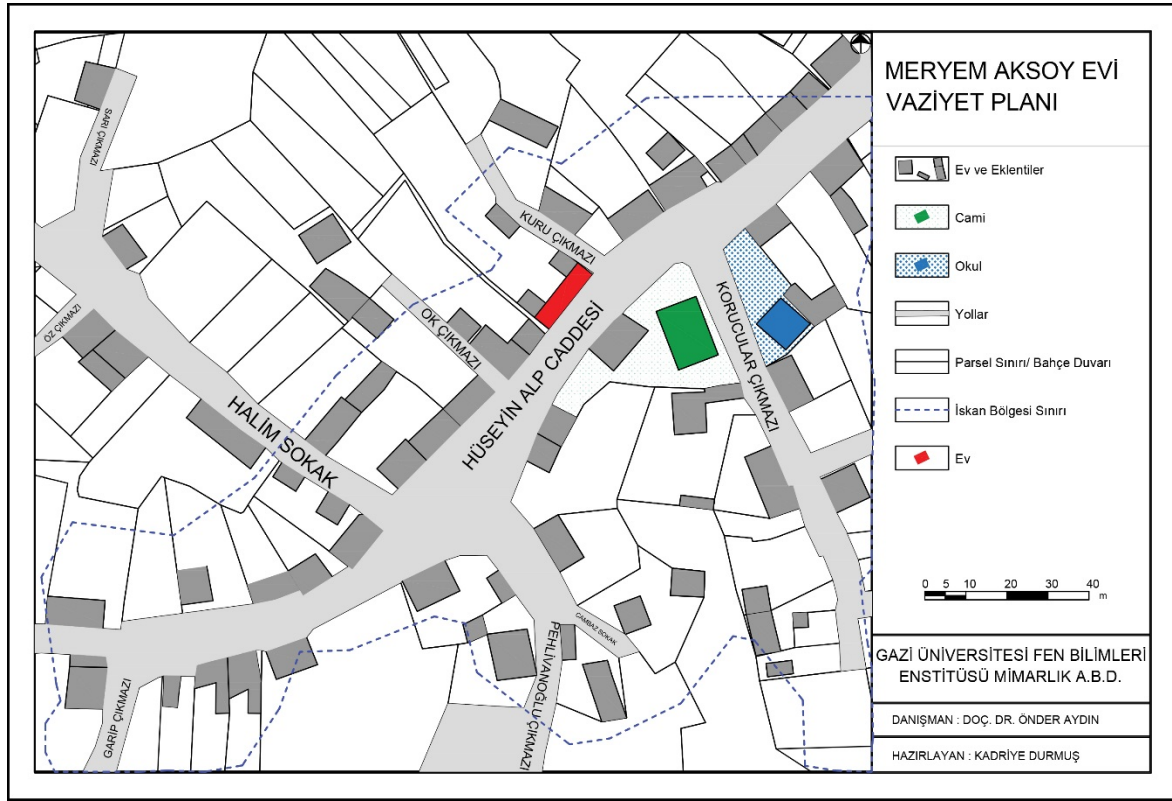

Resim 4.27. Ahmet-Habibe Öztürk evi müştemilâtları

4.3. Meryem Aksoy Evi

Tanıtımı

Yapı, Hamidiye Mahallesi Hüseyin Alp Caddesi'nin kuzey tarafında, Hamidiye Camii'nin kuzeyinde 148/30 parselde yer almaktadır. Tabanda takribi 15x4 m ölçülerinde bir alana oturmaktadır. Ev, maliklerinden alınan bilgiye göre 1940lı yıllarda inşa edilmiştir (Aksoy, 2018).

Resim 4.28. Meryem Aksoy evi vaziyet planı

Plan özellikleri

Ön cephesi güneydoğu yönünde olmak üzere kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan dikdörtgen plana sahip ev zemin üstü bir kattır. Doğu duvarı toprak hizasında olmak üzere yolun meyline göre temel duvarları diğer taraflarda yükseltilmiştir. Ev iki ayrı hanenin kullanımı için yapılmış iki evin birleştirilmesi ile günümüzdeki şeklini almıştır. Fonksiyon ve boyut olarak değiştirilen ve yenilenen bölümler mevcuttur.

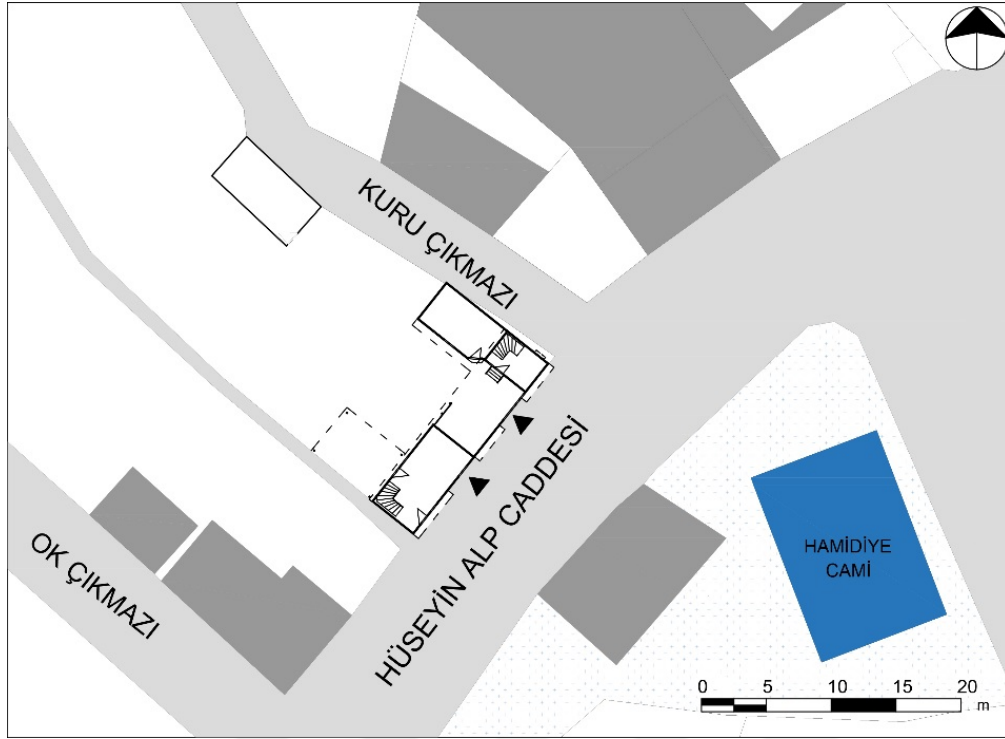
Cümle kapısı güney duvarı üzerinde yer almaktadır. Ana girişten avluya ve evin iç kapısına ulaşılan bir alan (taşlık) bulunmaktadır. Evin girişi bu taşlıkla sokak girişinden koparılmış, özel ve kamusal bölge arasında tampon geçiş alanı oluşturulmuştur. Bu alan toprak zeminlidir ve avlu ile aynı kottadır. Bu girişten ayrı olarak daha batısında yer alan tek kanatlı bir kapıdan evin batı kanadına doğrudan avlu ile bağlantılı bir giriş daha bulunmaktadır. Girişin önünde kırma çatılı bir kuruluk mevcuttur.

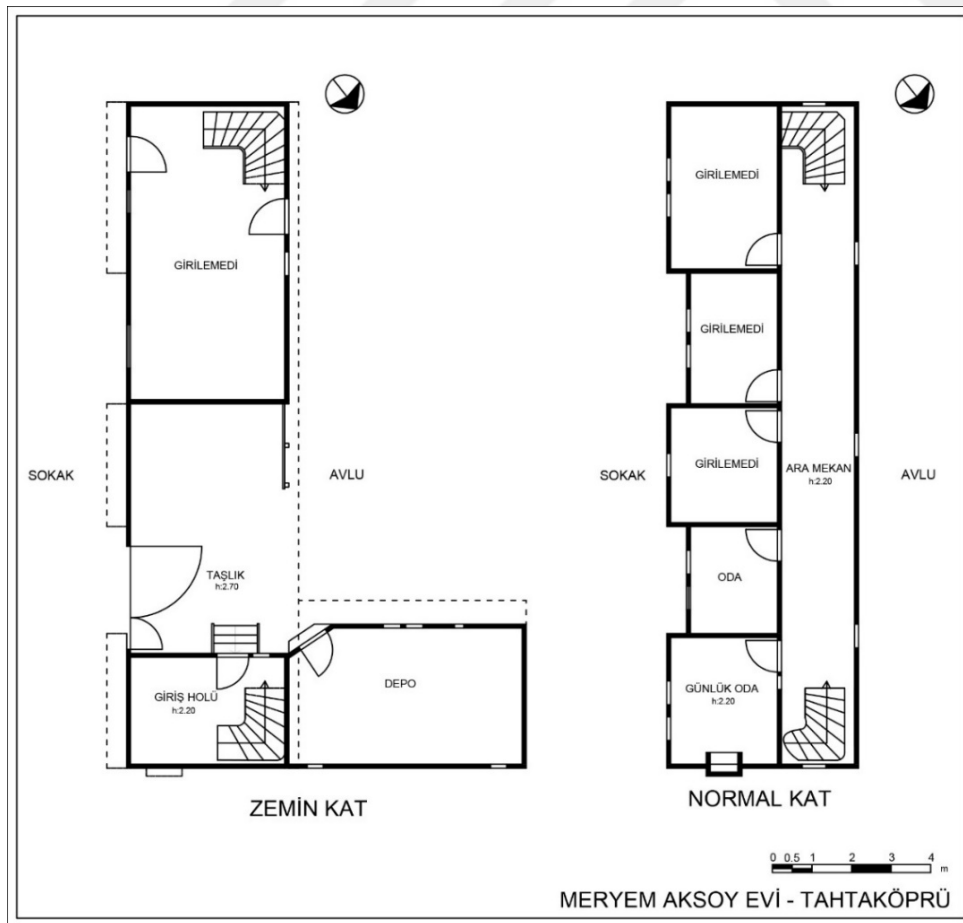
Resim 4.29. Meryem Aksoy evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüş

Zemin kat, evi taşıyan direklerden ve doğu ve batı tarafındaki iki ayrı giriş holünden meydana gelmektedir. Bugün batı taraftaki daha büyük olan giriş kullanılmamaktadır. Yörede 'hayat' olarak adlandırılan bu geniş giriş mekânının bir köşesinde iki dik duvara hizalanmış vaziyette üst kata ulaşan L şeklinde merdiven yer almaktadır. İki ayrı girişten de kuzey cepheye hizalanmış iki ayrı merdivenle üst kata ulaşılabilir.

Üst katta 5 göz odanın sıralandığı avluya bakan 1.10 m genişliğinde, 2.20 yüksekliğinde bir koridorla dolaşım sağlanmaktadır. Bu koridor avluya doğru açılmış 3 dikdörtgen giyotin pencere ve karşılıklı merdivenlerin yan duvarlarındaki iki dikdörtgen pencere ile aydınlatılmaktadır. Koridorun tavanı ahşap kaplanarak yüksekliği kiriş altına düşürülmüştür.

Resim 4.30. Meryem Aksoy evi yerleşim planı

Resim 4.31. Meryem Aksoy evi kat planları

Ana merdivenin ulaştığı ilk oda günlük oda olarak kullanılmaktadır. İ ten 2.70x3.20 m boyutlarında 2.30 yüksekliğindedir. Bu oda  n cephede yapılan çıkma ile genişletilmiştir. Sokağa bakan iki dikdörtgen giyotin pencere ve karşı duvarındaki koridora bakan bir küçük penceresi bulunmaktadır.

Odanın yan cepheye gelen duvarı ocağın yer aldığı duvardır. Bu evde diğer evlerden farklı olarak ocak duvarın hizasının dışında çıkma şeklinde uzamaktadır.

Resim 4.32. Meryem Aksoy evi avludan görünüş

Resim 4.33. Meryem Aksoy evi taşlık

Resim 4.34. Meryem Aksoy evi ara mekân

Resim 4.35. Meryem Aksoy evi üst kattaki günlük oda

Cephe

Evin cephesi zemin katta girişlere göre şekillenmektedir. Sokaktan girişler dışında cephe sağırdır. Üst katta evin ön cephesinde yapılan çıkmalarla, işlevlerine göre odaların boyutları genişletilmiştir. Çıkma ve içte kalan duvarların düzeninde düşey simetrine göre bir düzen vardır. Bu düzen pencerelerin diziliminde aynı eksene göredir.

Deponun cephesine batıda iki dikdörtgen giyotin pencere ve bir küçük kare pencere; doğuda iki farklı yükseklikle küçük kare pencere açılmıştır.

Resim 4.36. Meryem Aksoy evi yan cephe

Yapım tekniği ve malzeme

Ahşap karkasın kerpiç malzeme ile doldurulması ile oluşturulmuş dış duvarlar kuzey, güney ve doğu cephede kerpiç sıvası ile sıvanmıştır; batı cephesinin büyük bölümünde sıvasız ahşap dikmeler ve yatay çıtalar görünmektedir.

Oda duvarları içten kerpiç çamuru ile sıvalı, tavana yakın bir hizaya kadar beyaz badanalıdır. Tavanda 60 cm aralıklı ahşap kirişlere dik yönde yerleştirilen ahşap kaplamanın üzerine kerpiç çamuru sıva devam ettirilmiştir. Ara mekânda tavan ahşap kaplama ile kapatılmıştır. Üst örtü orijinallliğini yitirmiştir. Ev, Marsilya kiremit ile kapatılmış beşik çatı ile sonlanmaktadır.

Depo olarak kullanılan birim, evle benzer şekilde ahşap karkasın arasına ahşap çıtalar çakılıp kerpiç ile doldurulması ile inşa edilmiştir. Duvarlar dıştan kerpiç sıvalıdır ve belli bir hizanın üstü beyaz badana yapılmıştır. Üstü alaturka kiremit örtülü olan beşik çatısında ahşap tavan kirişlerinin hem avlu tarafında hem de zıt yönde yaklaşık 50 cm çıkma vardır.

Samanlığın taş temel üzerinde yükselen duvarları diğer yapıların duvarları ile benzer özelliklere sahiptir.

Resim 4.37. Meryem Aksoy evi tavan

Müştemilâtlar

Evin kuzey tarafında bitişik vaziyette, parselin batı sınırına hizalanmış depo olarak kullanılan müştemilât yer almaktadır. Yerden yükseltilmiş olduğundan, bu depoya bir basamak sahanlıktan girilmektedir.

Avluda parselin batısına hizalanmış olarak kullanılmayan bir samanlık bulunmaktadır. Samanlığın yanındaki sebze ve meyve yetiştirmek için kullanılan bahçe ve avlu birbirinden ayrılmıştır. Avluda ayrıca bir çeşme ve batıdaki avlu girişine bitişik kuruluk olarak kullanılan kırma çatılı yarı açık birim mevcuttur. Banyo ve tuvalet, üst kattaki iki oda dönüştürülerek yapı içine alınmıştır.

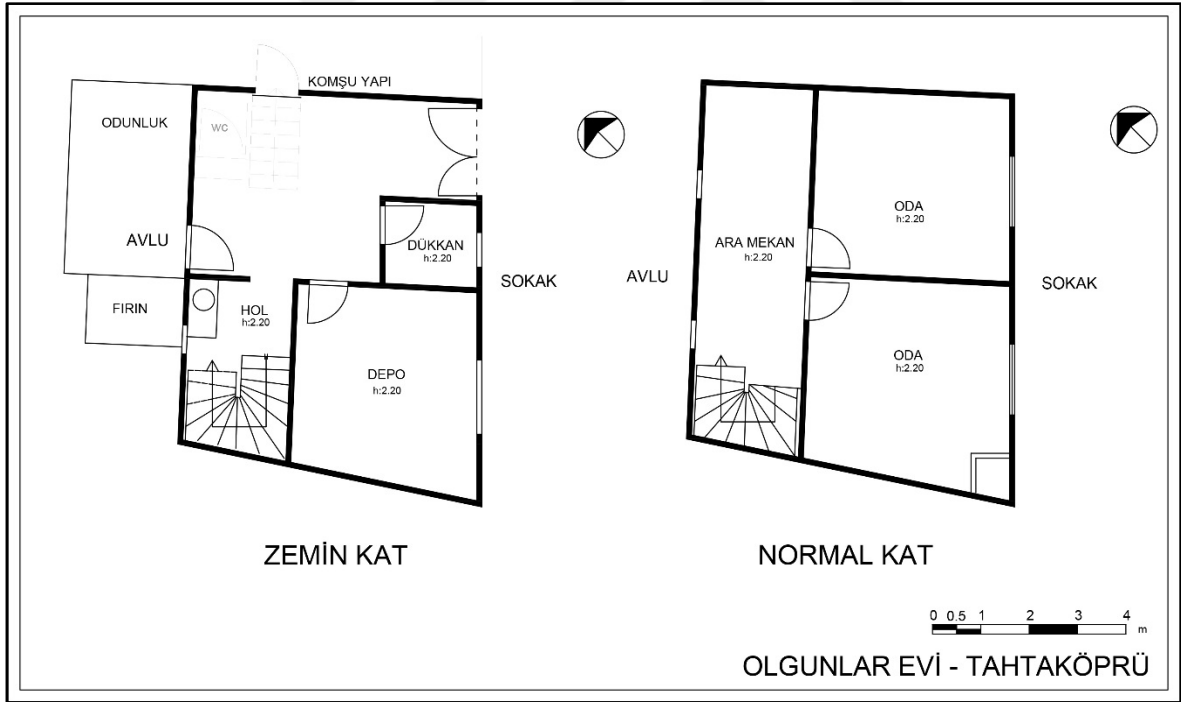
Resim 4.38. Meryem Aksoy evine ait depo

Resim 4.39. Meryem Aksoy evine ait bahçe ve samanlık

Resim 4.41. Olgunlar evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüş

Resim 4.42. Olgunlar evi kat planları

Yol ile bağlantılı büyük kapıdan alt katta bulunan kapalı giriş mekânına ve arkadaki avluya ulaşan taşlık bulunur. Taşlık, sokağın ve bahçenin devamı niteliğinde bir geçiş mekânıdır; sokağı ve avluyu birbirine bağlar ve evle dışarısı arasında yarı özel bir mekân tanımlar.

Resim 4.43. Olgunlar evinin zemin kattaki taşlık ve merdiven holü

Bitişigine yapılmış olan yeni eve geçiş bu evin taşlığındaki merdivenlerle sağlanmaktadır. Daha önce evden ayrı olan ıslak hacimler daha sonra bu alanda bölünmüştür. Sokak girişinin yanında önceden dükkân ve imalathane olarak kullanılan birimler yer almaktadır.

Alt kattaki giriş mekânından U merdivenlerle üst kattaki ara mekâna ulaşılır. Giriş mekânında sonradan eklenmiş bir mutfak nişi bulunmaktadır.

Asıl evin bulunduğu birinci kat, iki göz odadan ve bunların açıldığı 2.20 m genişliğinde, en alçak noktasında 2.30 m yüksekliği olan beşik çatı ile sınırlanan bir ara mekândan oluşmaktadır. Bu mekânın yan cepheleri sağırken, avlu tarafında pencereleri bulunmaktadır. Merdivene yakın olan odada sabit tefriş olarak yıkanma bölümü bulunur.

Resim 4.44. Olgunlar evi üst kattaki ara mekân

Cephe

Resim 4.45. Olgunlar evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüş (2018 yılına ait)

Yolun doldurulmuş olması sebebi ile taş temeller ön cephede görülmemektedir. Ön cephede alt katta farklı büyüklükte iki pencere ve sokak kapısı bulunmaktadır. Duvarda sıvaların dökülmüş olduğu kısımlarda duvarları oluşturan ahşap karkaslar ve örüntü şeklinde ahşap çıtalar görülmektedir. Cephe beyaz badanalıdır. Evin üst katındaki cephe boyunca yapılmış çıkıntılarla odalar ön cephede sokağa taşmaktadır.

Evin arka cephesinde alt katta avluya açılan tek kanatlı bir kapı ve merdiven holünü aydınlatan kare pencere, üst kattaki holde ahşap pencerelerle kapatılmış iki küçük pencere boşluğu mevcuttur. Bu cephede ön cepheye göre işçilik ve malzeme daha özensizdir. Bu cephede ahşap çıtaların üzerinde sıva yapılmamıştır. Ahşap karkaslar ve kerpiç dolgu malzeme okunabilmektedir.

Evin yan cephelerinde çıkma ya da pencere boşluğu bulunmamaktadır. Bu da bitişik nizamda planlama yapıldığını göstermektedir.

Resim 4.46. Olgunlar evi avlu cephesi

Yapım tekniği ve malzeme

Ev taş, ahşap ve kerpiçin birlikte kullanıldığı örneklerdendir. Evin taştan temeli yerden su basman şeklinde yükseltilmiştir. Bunun üzerinde ahşap karkasların arası daha sık örüntülerle ahşap çıtalarla bağlanmıştır. Ahşap karkasların aralarında kalan boşluklarda dolgu olarak kerpiç kullanılmıştır. Odaların ve ara mekânın iç duvarları kerpiç malzeme üzerine beyaz badanalıdır.

Odalarda ve zemin katta ahşap kirişler açıkta bırakılarak üstten ahşap ile kaplanarak tavan oluşturulmuştur. Birinci katın döşemesinde ahşap kaplamanın üzerinde toprak bir katman daha eklenmiştir.

Katları bağlayan merdiven ahşaptır. Çatı iskeleti ahşaptır ve üstü kiremit kaplıdır. Avluya açılan kapının önünde bulunan ahşap direkli sundurma mevcuttur.

Resim 4.47. Olgunlar evinde üst kattaki bir oda

Resim 4.48. Olgunlar evinde bir iç duvar

Müştemilâtlar

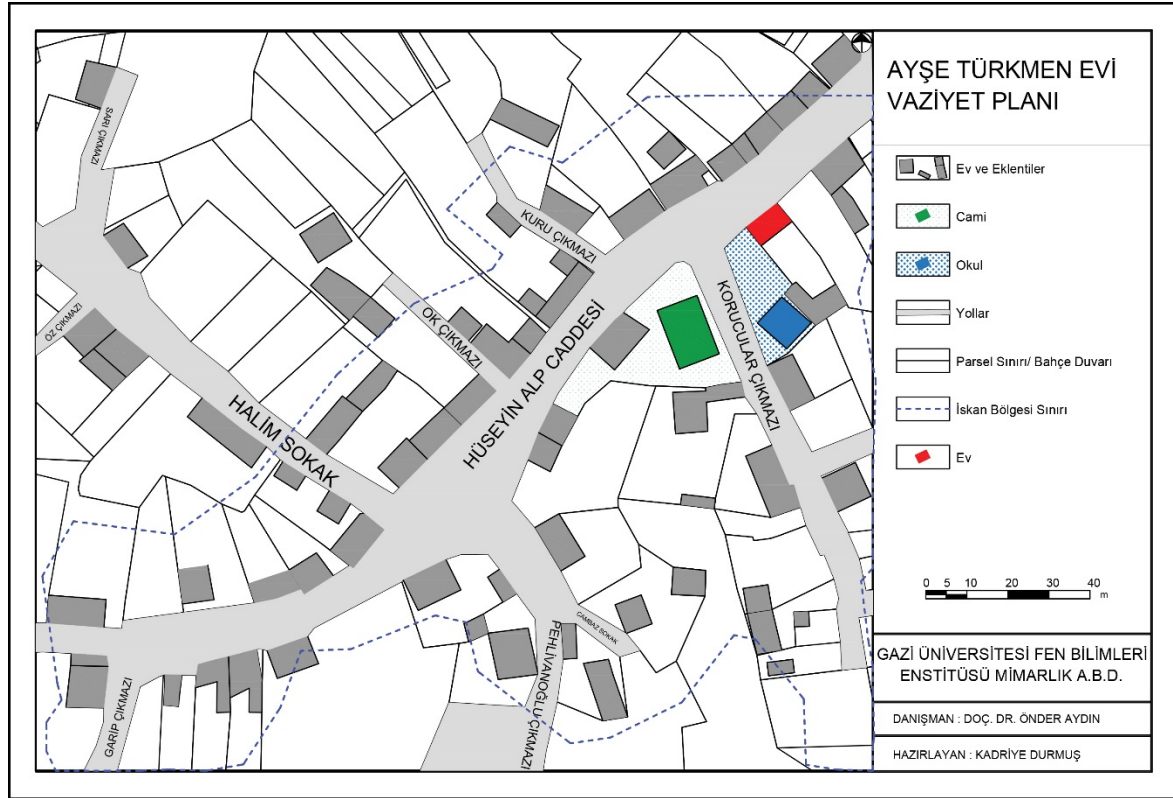
Evin avlu cephesi boyunca devam eden sundurma çatı altı yakacak deposu olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında ekmek yapımı için toprak malzemeden bir fırın bulunmaktadır. Evin bitişiğindeki kerpiç müştemilât günümüzde kullanılmamaktadır.

4.5. Ayşe Türkmen Evi

Tanıtımı

Hüseyin Alp Caddesinin güney sırası üzerinde bulunan 43 numaralı ev, eski sıbyan mektebinin doğusundadır. Taban alanı 9.50x6.00 m ölçülerindedir.

Resim 4.49. Ayşe Türkmen evi vaziyet planı

Plan özellikleri

Cadde üzerinden bahçeye geçişin sağlandığı taşlık, bahçe duvarı ve evin alt kat holü ile sınırlandırılmıştır. Bu alan 2.30x5.80 m ölçülerinde, 2.80 yüksekliğinde yarı açık bir mekândır. Sokaktan alt katın ara mekânına giriş birbirine dik eksenler üzerindendir.

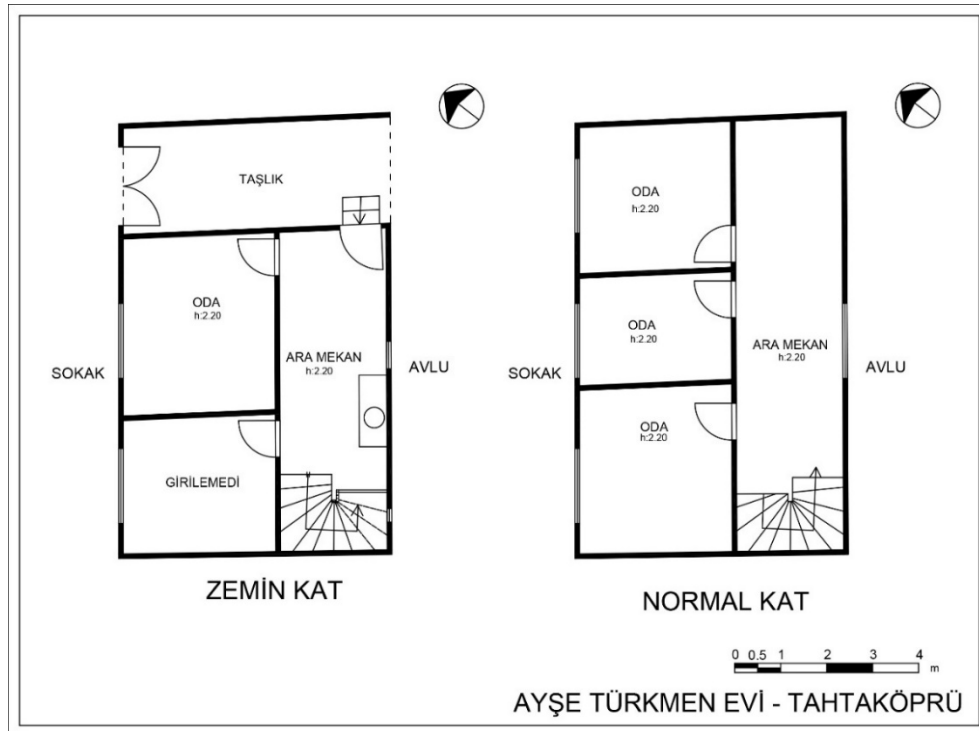
Avlu cephesi boyunca uzanan alt kat ara mekânı 2.30 m genişliğinde, 7 m uzunluğundadır. Geçiş mekânı olan taşlıktan buraya iki ahşap basamakla ulaşılmaktadır. Ara mekân ve bağlantılı olduğu iki göz oda 2.30 m yüksekliktedir. Ara mekân üst kata ulaşan merdivenlerle

sonlanır. Ayrıca yemek hazırlama amaçlı bir bölüm yer almaktadır. Merdivenin altı buraya bağlı kiler olarak kapatılmıştır.

Resim 4.50. Ayşe Türkmen evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüş

Üst kattaki üç oda, avluya paralel olarak uzanan üst kat ara mekânına açılmaktadır. Ara mekân üzeri beşik çatı ile kapatılmış, bir tarafı odalar diğer üç tarafı dış duvarlar ile sınırlandırılmış 2.30 m genişliğinde kapalı bir mekândır. Tavan kaplaması bulunmamaktadır. En alçak noktada 2.45 m yüksekliğindedir.

Resim 4.51. Ayşe Türkmen evi kat planları

Resim 4.52. Ayşe Türkmen evi taşlık

Resim 4.53. Ayşe Türkmen evinde zemin kattaki ara mekân

Resim 4.54. Ayşe Türkmen evinde üst kattaki ara mekân

Cephe

Yolun doldurulmuş olması sebebi ile taş temeller ön cephede tretuvar kotundan dolayı görülmemektedir.

Ön cephede alt katta farklı büyüklükte iki pencere ve sokak kapısı bulunmaktadır. Cephe beyaz badanalıdır. Evin üst katındaki cephe boyunca yapılmış çıkmayla odalar ön cephede sokağa taşmaktadır.

Evin arka cephesinde alt katta ara mekânı aydınlatan küçük kare pencere, üst kattaki ara mekânı aydınlatan bir büyük kare pencere mevcuttur. Cephedeki sıva çimentolu sıva olarak yenilenmiştir.

Evin yan cephelerinde çıkma ya da pencere boşluğu bulunmamaktadır. Batı ve doğu cephesinde sıva çimentolu sıva olarak yenilenmiştir. Doğu cephesinde zemin kat

duvarlarının bir bölümünün tuğla ile yeniden inşa edildiği görülmektedir. Ev beşik çatı ile sonlanmaktadır.

Resim 4.55. Ayşe Türkmen evi avlu cephesi

Yapım tekniği ve malzeme

Ev taş, ahşap ve kerpicing birlikte kullanıldığı örneklerdendir. Evin onarılan doğu duvarında tuğla kullanılmıştır. Evin taştan temeli yerden su basman oluşturacak şekilde yükseltilmiştir. Bunun üzerinde ahşap karkasların arası daha sık örüntülerle ahşap çitalarla bağlanmıştır. Ahşap karkasların aralarında kalan boşluklarda dolgu olarak kerpiç kullanılmıştır. Avlu cephesinde, yandaki sağır cephelerde ve taşlığa bakan dış duvarlarda çimentolu sıva uygulanmıştır.

Odaların ve ara mekânın iç duvarları kerpiç sıva üzerine beyaz badanalıdır. Odalarda ve zemin katta ahşap kirişler açıkta bırakılarak üstten ahşap ile kaplanmış tavan oluşturulmuştur. Birinci katın döşemesinde ahşap kaplamanın üzerinde toprak bir katman daha eklenmiştir. Katları bağlayan merdiven ahşaptır. Çatı iskeleti ahşaptır ve üstü kiremit kaplıdır.

Müştemilâtlar

Evin bahçesinde tuğla duvarlı bir ahır bulunmaktadır. Bunun bitişiğinde ahşap bir ek yapı bulunur. Müştemilâtlar harap durumdadır ve kullanılmamaktadır.

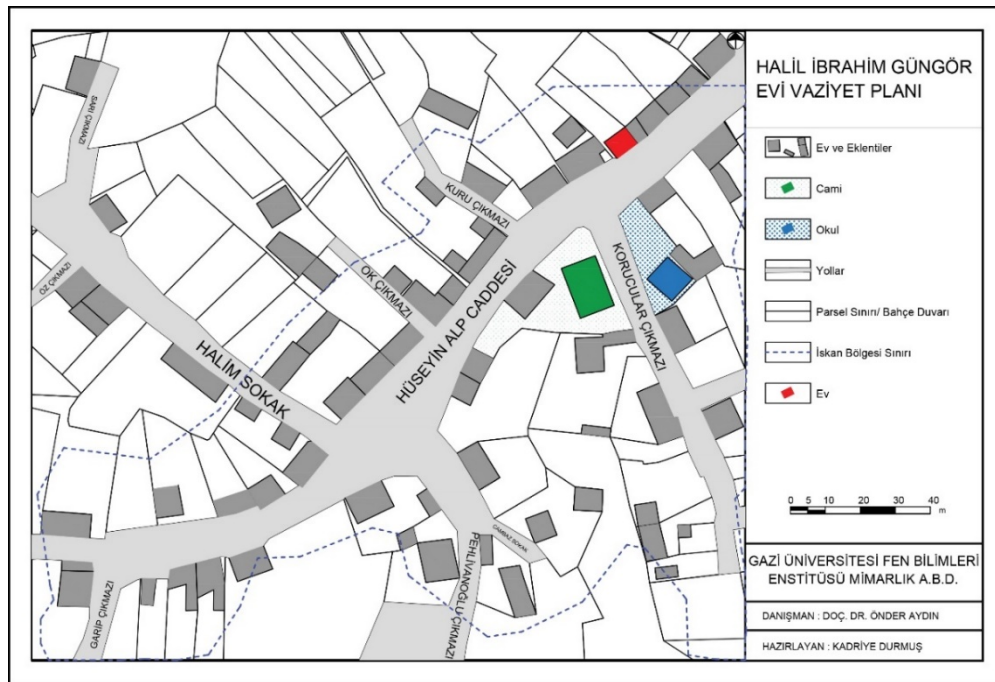

Resim 4.56. Ayşe Türkmen evine ait müştemilâtlar

4.6. Halil İbrahim Güngör Evi

Tanıtımı

Yapı, Hüseyin Alp Caddesi'nin güneyinde, eski sıbyan mektebinin kuzeyinde bulunmaktadır. Zemininde 7.50x6.00 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır.  n nden geçen yolun doldurulmuş olması sebebi ile yoldan birkaç basamak inilerek ulaşılmaktadır.

Resim 4.57. Halil İbrahim Güngör evi vaziyet planı

Plan  zellikleri

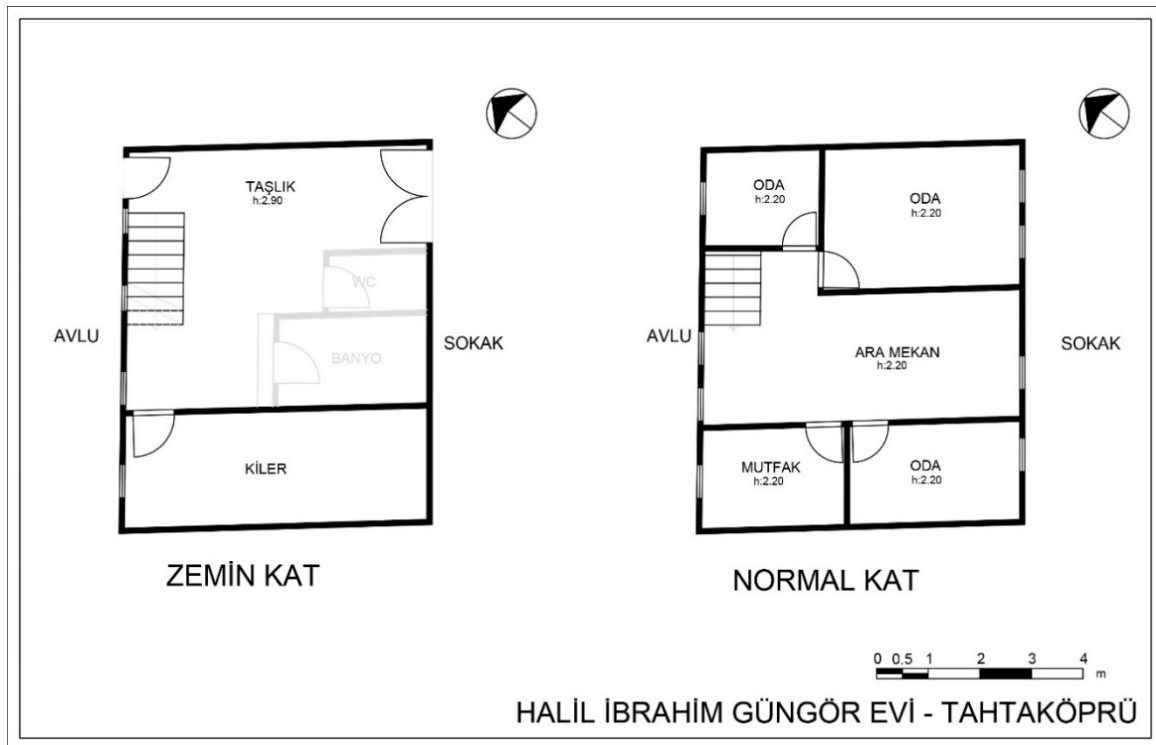
Ev, alt katta hizmet mekânları olmak üzere, zemin üstü bir katlıdır.

Ta lık, evin hem sokak hem de avlu ile bağlantısının sağlandığı kapalı bir mekândır. Zemin katta önceden marangoz atölyesi olarak kullanılan bir bölüm de bulunmaktadır.  ncesinde evden ayrılmış olan ıslak hacimler, ta lıkta bölünerek ev içine alınmıştır.

Merdiven bo lu u üst katta kapatılarak bu kat alt katın koşullarından yalıtılmı tır. Burada kapalı bir giriş holü bulunmadığından giriş mekânı açık alan gibi dış koşullardan etkilenmektedir.

Resim 4.58. Halil İbrahim Güngör evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüşü

Resim 4.59. Halil İbrahim Güngör evi kat planları

Resim 4.60. Halil İbrahim Güngör evi taşlık

Resim 4.61. Halil İbrahim Güngör evinde üst kattaki ara mekân

Avlu cephesine hizalanmış tek kollu merdiven üst katta karşılıklı iki sıralı odaların açıldığı 3.80 m genişliğinde ara mekâna ulaşmaktadır. Bu ara mekân hem yol hem de avlu tarafından açılan pencerelerle aydınlatılmaktadır. Diğer örneklerden farklı olarak bu evde ara mekân sadece geçiş mekânı değil, aynı zamanda oturma amaçlı kullanılan bir toplanma mekândır. Önceden merdiven önünde bulunan mutfak nişi kaldırılarak, merdivenin karşısındaki oda mutfağa dönüştürülmüştür. Ara mekânın iki tarafında ikişerli olarak dört oda dizilmiştir. Üst katın yüksekliği 2.30 m'dir.

Cephe

Cephe, avlu ile daha fazla ilişkili olacak biçimde düzenlenmiştir. Zemin kat, mahremiyet amacıyla cadde tarafında tamamen sağırdır. Üst kat, cephe boyunca yapılan çıkma ile sokağa doğru genişlemektedir. Cepheye dik olarak bulunan yatay kirişler alın tahtası ile kapatılmıştır. Cephede özdeş dikdörtgen pencereler bulunur. Toprak sıvası üzerine beyaz badanalıdır.

Arka cephede pencereler mekânların bölünüşüne göre düzenlenmiştir. Üst kat, avluya doğru yapılan çıkma ile genişlemektedir.

Resim 4.62. Halil İbrahim Güngör evinin avlu cephesi

Yapım tekniği ve malzeme

Ev taş temeller üzerine ahşap karkaslar kurularak inşa edilmiştir. Ahşap, taş ve toprak malzemenin birlikte kullanılmıştır .Karkaslar arasında kerpiç dolgu kullanılmıştır. Duvarlar ite ve dışta kerpiç sıvalıdır.

Bunlara ek olarak yeni malzeme kullanımı ve değiştirilen, yenilenen bölümler mevcuttur. Zemin katta önceden toprak olan yüzey beton dökülerek değiştirilmiştir. st katta çatı altı ahşap tavan çakılarak kapatılmış ve boyanmıştır.

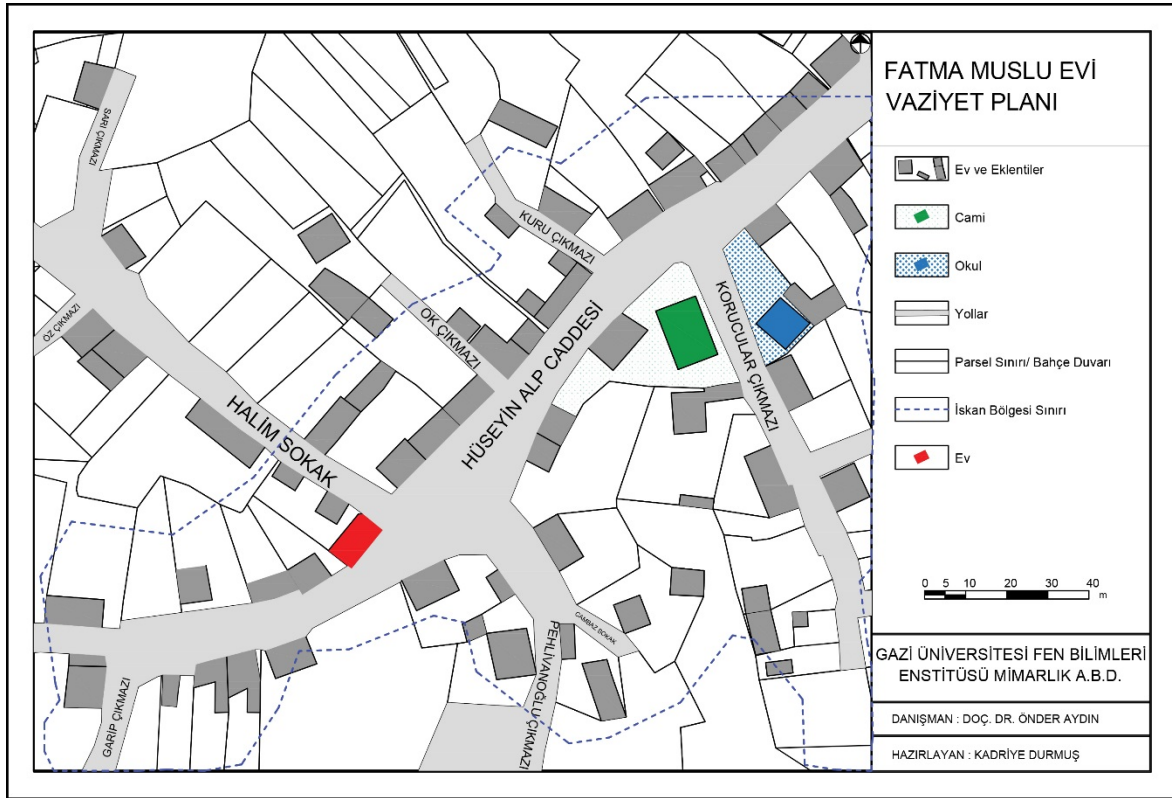
Müştemilâtlar

Avlu tarafında girişin yanında sundurma çatı ile örtülü fırın yapılmıştır. Avluda bahçe olarak bölünmüş bir alan ve kümes bulunmaktadır.

4.7. Fatma Muslu Evi

Tanıtımı

Yapı, Hüseyin Alp Caddesi ve Halim Sokak kesiştiği yerdeki 3 numaralı evdir. 147/13 parsel üzerindedir. Ev, diğer örneklerden daha geç bir dönemde inşa edilmiştir. İnşası 1970'den önce tamamlanmıştır (Muslu, 2018).

Resim 4.63. Fatma Muslu evi vaziyet planı

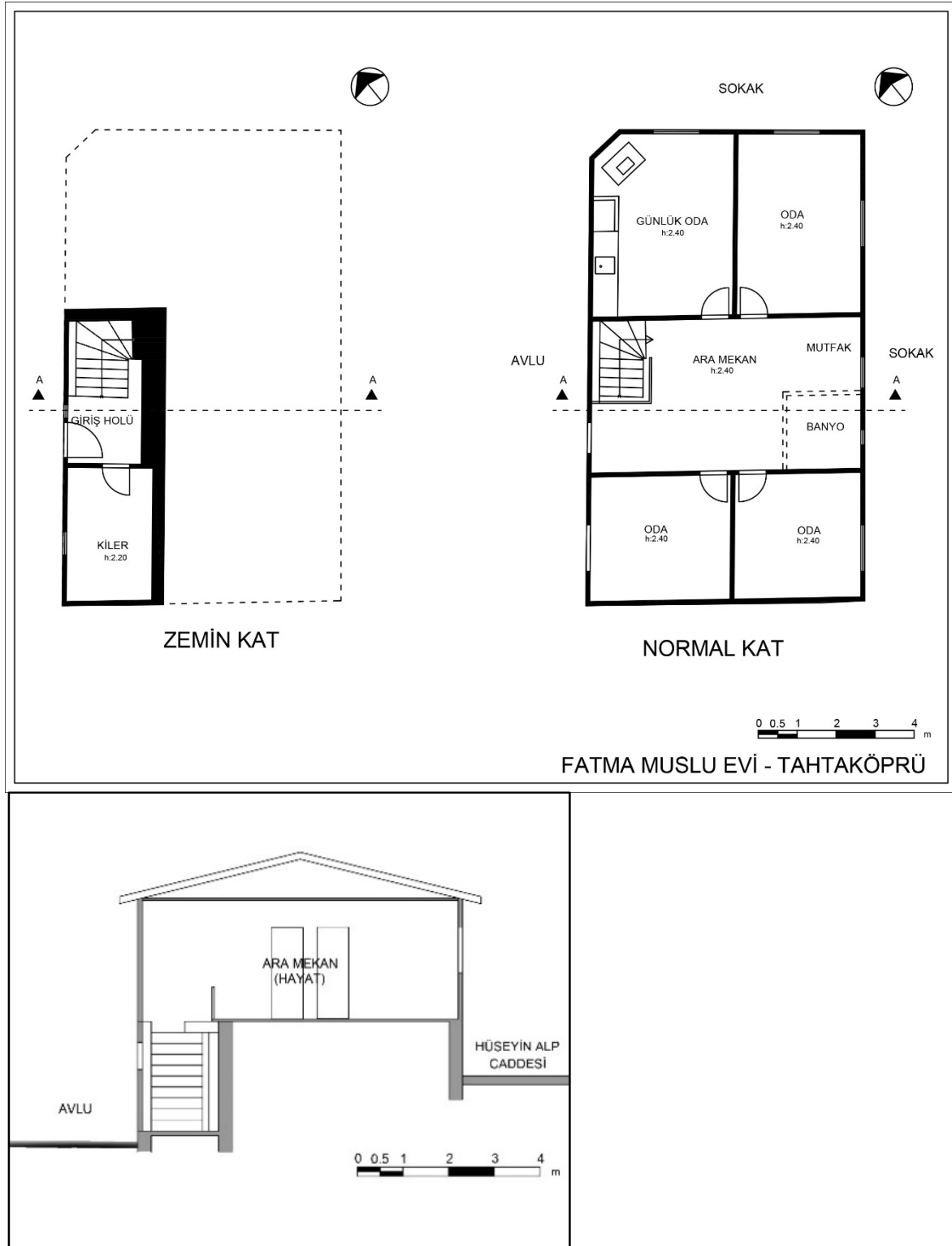
Plan özellikleri

Ev Hüseyin Alp Caddesi tarafından yükseltilmiş bir kat görünümünde iken Hali Sokakta toprağın tabi meybinden dolayı bir buçuk kat yüksekliğe ulaşmaktadır. Meyilden faydalanılarak yapılan yarım kat şeklindeki zemin kat ve bir üst kattan oluşmaktadır. Alt kat sadece taşlık ve kilerden meydana gelmektedir. Asıl ev katı, üst kattır.

Resim 4.64. Fatma Muslu evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüş

Avlunun giriş kapısı Halim Sokak üzerindedir. Sokak girişinden avluya bağlanan alan, diğer evlerden farklı olarak, evin zemin katının boşaltılması oluşturulmamıştır. Üzeri evin örtüsünden bağımsız olarak kapatılmış yarı açık bir alandır ve evin hizmet birimlerini altında toplamaktadır. Bu alan yarı özel bir mekân tanımlamakla birlikte, evle ilişkisi açısından taşlıktan farklıdır. Yörede kuruluk altı denilen depolama ve durumuna göre geçiş mekânı olarak kullanılan bir ara bölge tanımlar. Evin avludan girişinden taşlık bölümüne ulaşılmaktadır. Taşlık L merdiven ve zemin kattaki küçük bir depolama birimi ile bağlantılıdır.

Resim 4.65. Fatma Muslu evi kat planları

Üst kat iki tarafına ikişerli odaların dizildiği 3.90 m genişliğinde, 7 m uzunluğunda ara mekân hem oturma alanı hem de mutfak olarak kullanılmaktadır. Hem avluya hem de Hüseyin Alp Caddesine bakan pencerelerle aydınlatılan bir orta mekândır. Bu alan içerisinde sonradan banyo bölünmüştür.

Merdivenin ilk ulaştığı oda günlük oda olarak kullanılmaktadır. 4.50x 4 m boyutlarında, döşeme altından 2.60 m yüksekliğindedir. Evin kuruluşunda ocaklı olarak yapılan odaya sonradan mutfak nişi ve yıkanma bölümü eklenmiştir. Evin iki tarafa meyilli ahşap çatısı Marsilya kiremit kaplıdır.

Resim 4.66. Fatma Muslu evine ait kuruluk altı

Resim 4.67. Fatma Muslu evi ara mekân

Resim 4.68. Fatma Muslu evi giriş holü

Resim 4.69. Fatma Muslu evi günlük oda

Cephe

Ev sokak cephelerinden bakıldığında tek katlıdır. Halim Sokak tarafında iki, Hüseyin Alp Caddesi üzerinde üç penceresi bulunmaktadır. Cephe herhangi bir yüzey hareketi yoktur. Cephe beyaz badanalıdır.

Avlu cephesi iki katlıdır. Zeminde kapı, taşlıği aydınlatan küçük dikdörtgen pencere ve kileri aydınlatan küçük kare pencere bulunmaktadır. Evin tuvaleti zemin kat duvarına bitişiktir. Avlu girişinin üzerini örten tek yöne meyilli çatı hizasına kadar olan cephe kerpiç sıva üzerine beyaz badanalıdır. Bu hizanın üstü kerpiç sıva olarak bırakılmıştır. Üst katta ara mekânı ve odayı aydınlatan iki dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Cephe hareketi yoktur. Evin güneybatı duvarı bitişik nizamda olduğundan sağırdır.

Resim 4.70. Fatma Muslu evi avlu cephesi

Yapım tekniği ve malzeme

Evin zemin katı taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Merdivenler betonarmedir.

Taşıyıcı elemanlar ahşap karkaslardır. Duvarlar, karkasların arası kerpiç doldurularak kurulmuştur. Duvarların iç ve dış yüzeyleri kerpiç toprağı ile sıvalı ve beyaz badanalıdır.

Müştemilâtlar

Günümüzde iktisadi yapılar kullanılmamaktadır.

Avluda kerpiç bir ahır, ahşap bir samanlık, fırın ve tuvalet bulunmaktadır. Tuvalete bitişik vaziyette önceden mutfak olarak kullanılan bir bölüm de mevcuttur.

Kerpiçten yapılan ahır, evdekine benzer bir teknikle inşa edilmiştir. Ahır ve samanlığın beşik çatıları yenilerek Marsilya kiremit ile örtülmüştür.

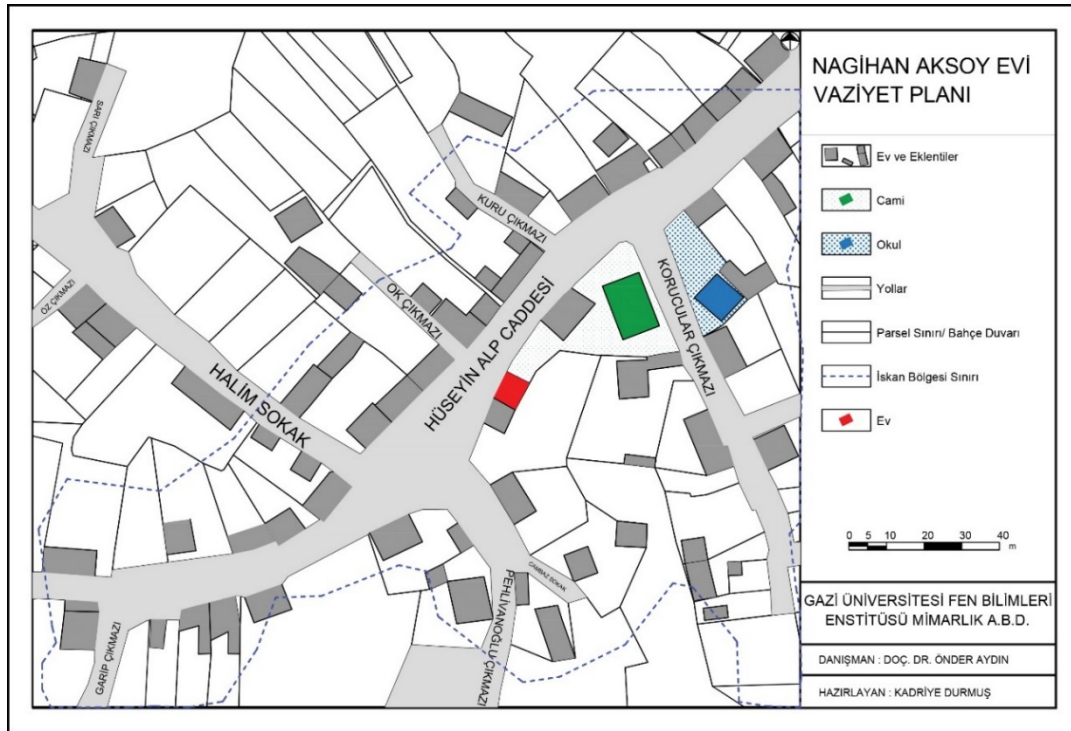
Resim 4.71. Fatma Muslu evine ait müştemilâtlar

4.8. Nagihan Aksoy Evi

Tanıtımı

Yapı, Hamidiye Mahallesi Hüseyin Alp Caddesi'nin güneyinde, Hamidiye Camii'nin batısındadır. 145 ada 104 parseli cami ve diğer ek yapılarla paylaşmaktadır. 1950'li yıllara tarihlenmektedir (Aksoy, 2019).

Tabanda 7x8 m ölçülerinde bir alana oturmaktadır. Avlu ve bahçesi bulunmamaktadır.

Resim 4.72. Nagihan Aksoy evi vaziyet planı

Plan özellikleri

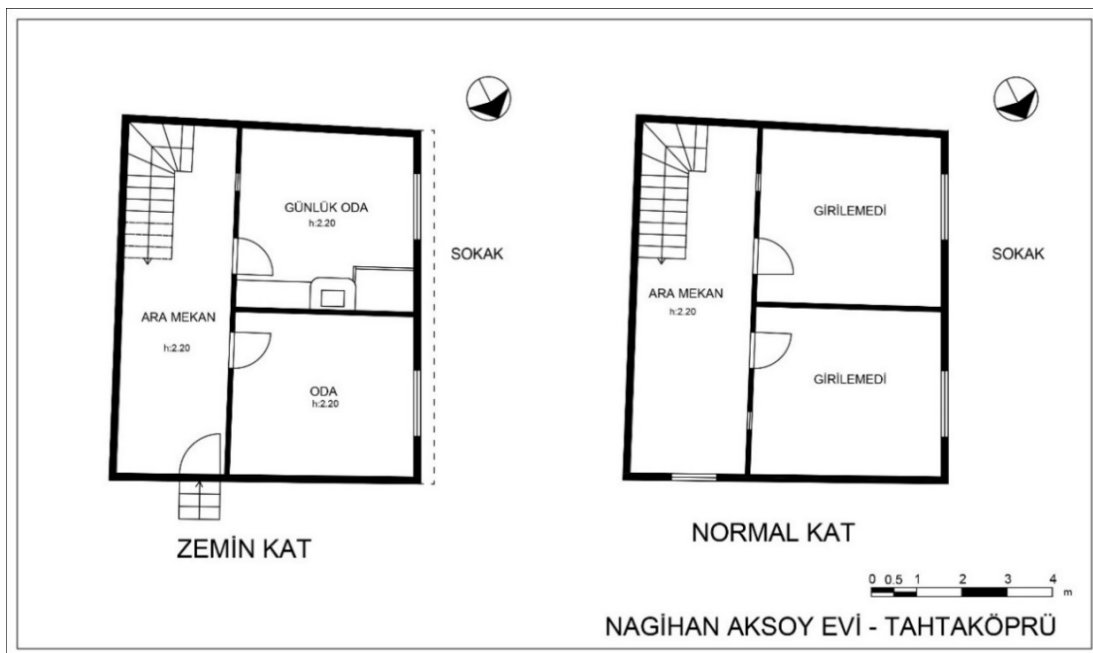
Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan ev, tabi zeminden yükseltilmiş bir zemin kat ve bir üst kattan oluşmaktadır. İki katı da oturma amaçlı olarak kullanılmaktadır.

Sokak kapısından girildiğinde üstü sundurma çatı ile örtülü taşlığa ulaşılmaktadır. Ev ile sokak arasında geçişin kontrollü olarak sağlandığı taşlık aynı zamanda depolama amacıyla kullanılan bir alandır. Bu alana sonradan tuvalet bölünmüştür.

Resim 4.73. Nagihan Aksoy evi Hüseyin Alp Caddesi'nden görünüş

Zemin katta iki oda ve bunların açıldığı 2.35 m eninde, 2.40 m yüksekliğinde ara mekândan oluşmaktadır. Odalar sokak yönündedir. Ev yan parselle sınırlı olduğundan diğer evlerden farklı olarak ara mekânın paralelinde avlu yoktur. Zemin kattaki ara mekânda dışarı ile görsel bağlantı kurulacak herhangi bir pencere, açıklık bulunmamaktadır. Oda ve ara mekân kurgusu avlulu evlerdeki gibidir. Ara mekân sonunda üst kata ulaşan ahşap L merdiven yer almaktadır.

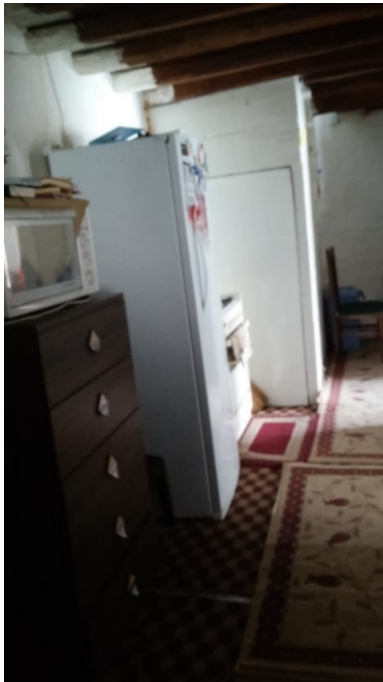
Resim 4.74. Nagihan Aksoy evi kat planları

Merdiven tarafındaki günlük odada aynı duvar üzerinde ocak bulunmaktadır. Bunun bitişiğine mutfak nişi eklenmiştir. Ocakla dış duvar arasında alan yıkanma bölümü olarak bölünmüştür.

Üst katta alt kattaki düzenin tekrarı şeklinde bir ara mekân ve iki oda bulunmaktadır. Ara mekân 7.50x2.50 ölçülerinde, 2.40 m yüksekliğindedir. Odalar ara mekânın tek tarafına sokak yönüne bakacak şekilde dizilmiştir. Bu kattaki odalar yatak odası ve misafir odası olarak kullanılmaktadır.

Resim 4.75. Nagihan Aksoy evi günlük oda

Resim 4.76. Nagihan Aksoy evinde alt kat ara mekân ve üst kat ara mekân

Cephe

Sokağa bakan cephede yükseltilmiş temel kısmı sıvasız olduğundan su basman seviyesine kadar taşandır. Zemin ve üst katlarda kerpiç sıva değiştirilmiş, çimento harcı ile sıva yapılmıştır. Üst kat, alttan sokağa doğru çıkma şeklinde uzamaktadır. Ancak herhangi bir destek elemanı bulunmadığından çıkma boyutları küçüktür. Çıkma yüzeyinin altındaki ahşap kirişler alın tahtası ile kapatılmıştır. Her odada bir dikdörtgen pencere olacak şekilde düzenlendiğinden cephe düşey ekseninde simetriktir.

Evin güneydoğu ve güneybatı cepheleri komşu parsellere bitişik olduğundan sağırdır. Kuzeydoğu tarafında ise taşlığın üstüne üstten sundurma çatı cephenin büyük bir bölümünü kapatmaktadır. Bu cephede alt kattaki kapı ile üst kattaki ara mekânın dikdörtgen penceresi bulunmaktadır. Bu cephe kerpiç toprağı ile sıvalıdır.

Resim 4.77. Nagihan Aksoy evi giriş

Yapım tekniği ve malzeme

Yapı taş temeller üzerinde inşa edilmiştir. Ahşap karkasları dzenlenen duvarlar, taşıyıcı elemanlar arasına kerpiç dolgu yapılarak oluşturulmuştur. Duvarların dışında sıva yzeyi oluşturmak için yakın mesafelerle yatay çıtalar çakılmıştır. Dış tarafta yan cephe duvarlarına kerpiç sıva yapılmıştır. Sokak cephesinde kerpiç sıva kazınarak yerine çimentolu sıva yapılmıştır. İç mekândaki duvar yzeyleri kerpiç sıva üzerine beyaz badanalıdır. Bölgesel olarak farklı renkler de kullanılmıştır. Evin döşemeleri ve kirişleri ahşap malzemedendir. Oda tavanlarında sıva veya kaplama bulunmamaktadır. Üst kattaki ara mekânda tavanda ahşap kaplama yapılmıştır.

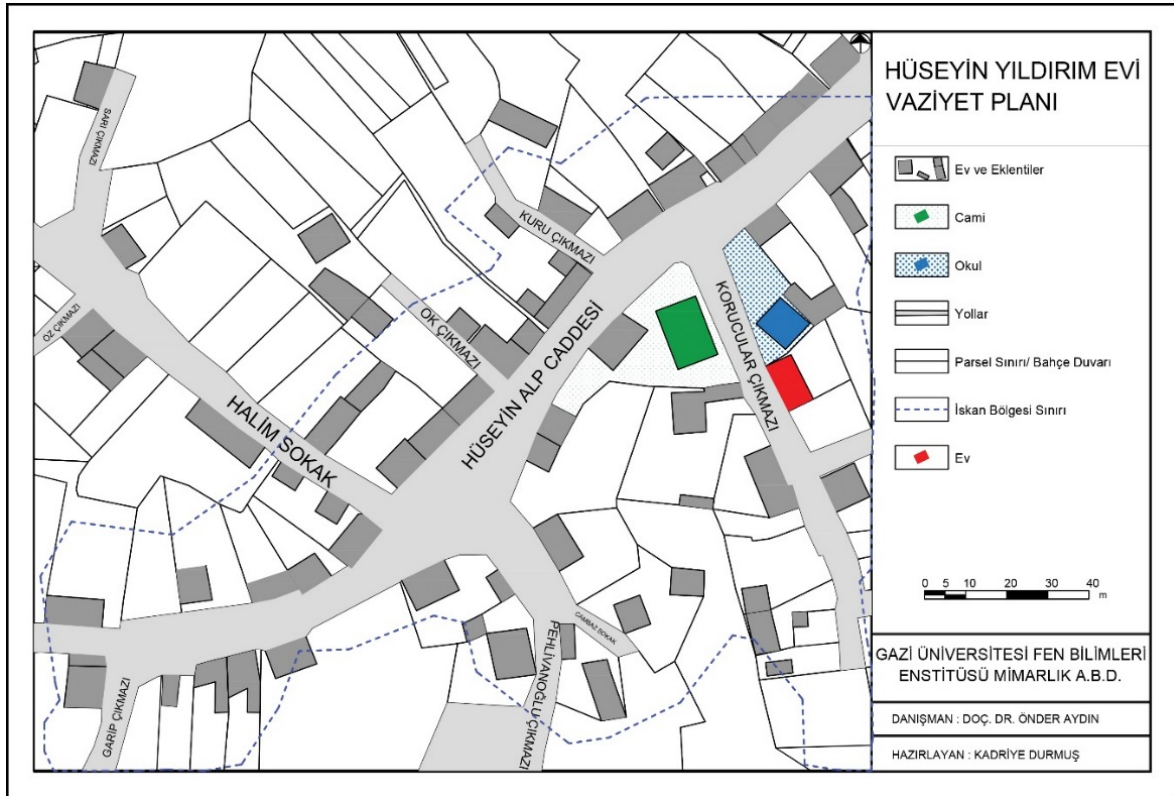

4.9. Hüseyin Yıldırım Evi

Tanıtımı

Yapı, Korucular Çıkmağı üzerinde, eski sıbyan mektebinin güney tarafında bulunan 1 numaralı evdir. Tabanda 7x12 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Eklentisi bulunmamaktadır.

Ev, maliklerinden alınan bilgiye göre 1950li yıllarda inşa edilmiştir (Yıldırım, 2019).

Resim 4.78. Hüseyin Yıldırım evi vaziyet planı

Plan özellikleri

Ev zemin üstü bir kattır. İki kat da oturma amaçlı kullanılmaktadır. Batı cephesi sokak yönünde olmak üzere kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen plana sahiptir.

Yol kotunun yükseltilmesinden dolayı su basman tretuvarın altında kalmıştır. Sokak kapısından diğer evlere nazaran daha küçük olan cümle kapısından taşlık niteliğindeki

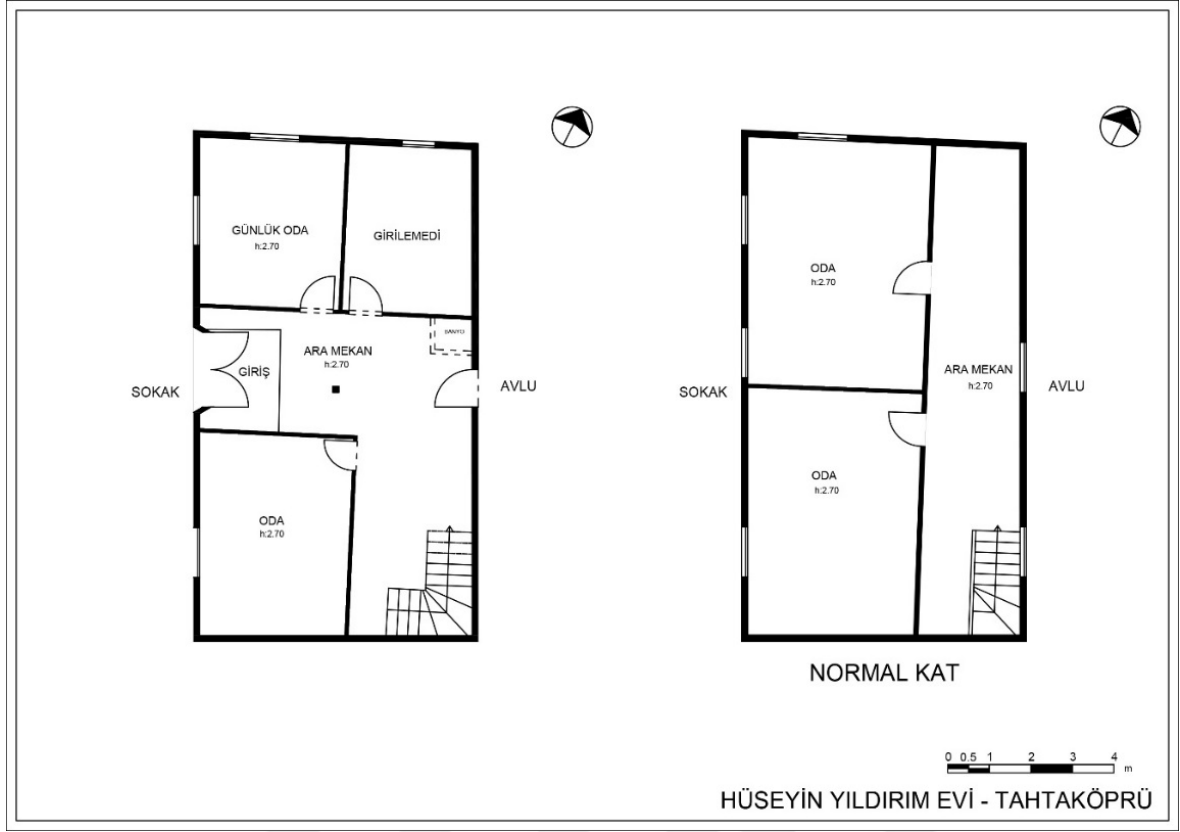
mekâna ulaşılmaktadır. Bu taşlık diğer örneklerdekinden farklı olarak tamamen iç hacimde kalmaktadır. Evin zemininde ara mekâna direkt olarak bağlanmaktadır, yarı özel mekân olma durumunu kaybetmiştir. Ancak sokak ve avlu arasındaki geçiş mekânı olma özelliğini hâlâ korumaktadır. Avluya geçilen kapı, yine bu ara mekâna açılmaktadır, ancak avlu tarafında taşlık olarak kullanılan bir alan yoktur.

Resim 4.79. Hüseyin Yıldırım evi Korucular Sokak'tan görünüş

Zemin kat, ortada yer alan ara mekânın iki tarafında yer alan üç odadan oluşmaktadır. Ara mekân sokağa ve avluya dik hizadadır. Odalar da bu hizaya göre sokaktan avluya doğru dizilmiştir. Bu mekânda ayrıca avlu yönünde banyo olarak kullanılan bölüm eklenmiştir. Ara mekânda avlu yönüne hizalanmış L merdiven bulunmaktadır. Bu merdiven üst kattaki ara mekân ile bağlantılıdır.

Üst kattaki plan kurgusu alt kattakinden farklıdır. Burada ara mekân avluya paraleldir ve oda dizisi sokak yönündedir. Bu katta iki göz oda bulunmaktadır.

Resim 4.80. Hüseyin Yıldırım evi kat planları

Resim 4.81. Hüseyin Yıldırım evi giriş holü

Resim 4.82. Hüseyin Yıldırım evi alt kat ara mekân

Resim 4.83. Hüseyin Yıldırım evi üst kattaki ara mekân

Cephe

Evin kuzey ve güney cepheleri sağırdır ve çimento sıvalıdır.

Korucular Sokak tarafındaki ön cephenin zemin katında bir sokak kapısı ve kapıya göre simetrik iki dikdörtgen pencere bulunur. Pencereleler orijinal değildir ve büyüklük olarak üst kat pencereleri ile uyumsuzdur.

Üst katta birbirine yaklaşık eşit uzaklıkta üç pencere bulunur. Üst kat, zemin kattan çıkma şeklinde daha öndedir. İki yüzey arasında bulunan yatay eleman zemin ve üst kat arasındaki farklılaşmayı vurgulamaktadır. Cephe düşeyde simetrik düzendedir.

Yapım tekniği ve malzeme

Ev taş temeller üzerinde inşa edilmiştir. Duvarları ahşap karkaslardan kurulmuş, kerpiç dolgu yapılmıştır. Karkasların üzerinde daha sık aralıklı çıtalar çakılmıştır. Cepheler önceden kerpiçle sıvanmıştır. Sonrasına dökülen sıvaların yerine çimentolu sıva yapılmıştır. Sokak cephesinde sıvanın üzeri beyaz badanalıdır. İç mekân duvarları çimento sıva üzerine beyaz badanalıdır.

Üst katın yer döşemesi ahşaptır. Alta katta tavanda kontrplakla kaplanmıştır. Üst katın ara mekânlarındaki tavan da ahşap malzeme ile kaplanmıştır. İç mekânda yer alan merdiven ahşaptır.

4.10. Ahmet Erkan Evi

Tanıtımı

Günümüzde kullanılmayan ev, Cevdet Okur Caddesinin doğusunda, İnegöl-Domaniç yolunun batısındadır. Köyün güneybatı tarafında, caddenin en sonundadır. 77 numaralı ev, 133/68 parselde yer almaktadır. İnegöl-Domaniç yolu ve Cevdet Okur Caddesi arasındaki doğal meyilden dolayı avlusunun tamamı kullanılamamaktadır.

Ev, tabanda 8x7 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır.

Plan özellikleri

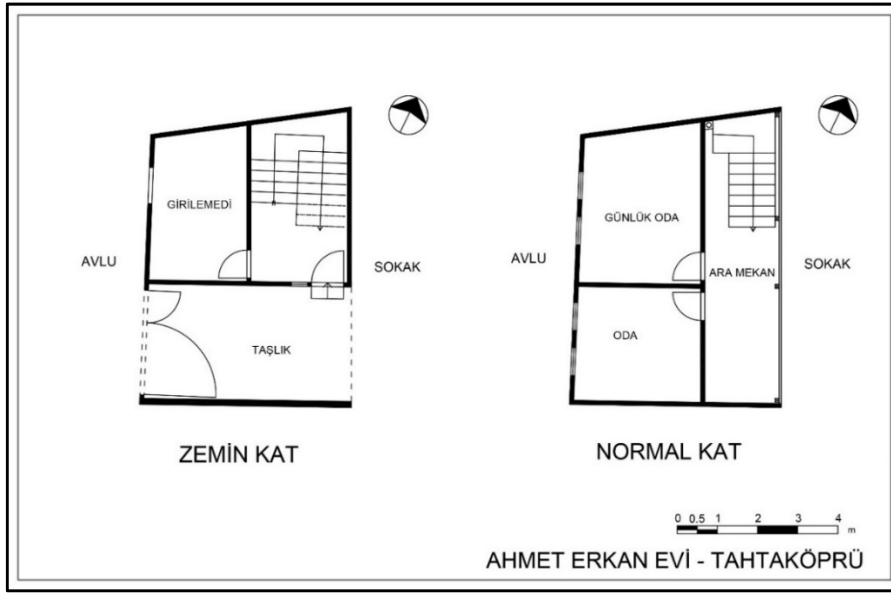
Ev, zemin üstü bir kattır. Alt katta oturmak için bir oda bulunmaktadır ancak katın çoğu boşaltılmış taşlık alanından meydana gelmektedir.

Caddeden avlu ve eve geçişin sağlandığı toprak zeminli bir taşlığa girilmektedir. Bu alan, 2.80 m yüksekliğinde, 2.60 m genişliğinde yarı açık bir alandır. Taşıktan yükseltilmiş zemin kattaki odaya ve U merdivenle sonlanan ara mekâna ulaşılmaktadır. Merdiven evin avlu duvarına hizalanmıştır.

Resim 4.84. Ahmet Erkan evi Cevdet Okur Caddesi'nden görünüş

Üst katta iki göz odanın önündeki ara mekân, üstü beşik çatı ile örtülü bir alandır. Avlu tarafında -diğer evlerden farklı olarak- pencere bulunmamaktadır. Bunun yerine çatı ile duvar arasında boşluk bırakılarak havalandırma ve ışılandırma sağlanmıştır. Ayrıca çatı örtüsü ile arasında tavan gibi bir sınırlayıcı yüzey de bulunmamaktadır. Bu durumda ara mekân kapalı değil, dışarıdaki koşullardan doğrudan etkilenen bir yarı açık mekân karakteri kazanmıştır.

Resim 4.85. Ahmet Erkan evi kat planları

Resim 4.86. Ahmet Erkan evi taşlık

Resim 4.87. a)Alt kat giriş holü b)Üst kat ara mekan

Cephe

İki tarafındaki evlere bitişik nizamda olduğundan evin iki yan cephesi sağırdır. Avlu tarafında evin duvarları diğer yapılara bitişik olduğundan bu duvarlar da sağırdır. Üst katta avluya bakan boşluk de çatı örtüsü altında kaldığından dışarıdan tamamen kapalı bir kat görülmektedir.

Üst kattaki odalar yaklaşık aynı boyutlarda olduğundan odalardaki ikişerli olarak bulunan dört dikdörtgen pencere düşey eksene göre simetrik bir görünüm oluşturmaktadır.

Alt katın bir bölümü yarı açık olan taşlıktan, kalanı iç mekâna dâhil birimlerden oluşmaktadır. Kattaki boşluk-doluluk oranı aynı oranda cepheye yansımaktadır. Alt katta bulunan tek pencere üst kattakilerden farklı boyuttadır. Bu kattaki oda öncesinde farklı bir fonksiyona sahip olduğundan veya oturma amaçlı kullanıma sonradan geçildiğinden cephe bu şekilde farklılaşmaktadır.

Yapı üstte beşik çatı ile örtülüdür. Aynı zamanda eve bitişik olan depo kısmını da çatının uzantısı şeklindeki kısım kapatmaktadır.

Resim 4.88. Ahmet Erkan evi avludan görünüş

Resim 4.89. Ahmet Erkan evi ara mekândan avluya bakış

Yapım tekniği ve malzeme

Ev taş temeller üzerinde inşa edilmiştir. Taşıyıcı ahşap karkasların araları kerpiç malzeme ile doldurularak duvarlar oluşturulmuştur. Duvarlar iç mekânda kerpiç sıvalı ve beyaz badanalıdır. Sokak cephesinde de aynı teknikle duvarlar kerpiç sıvalı ve beyaz badanalı olarak yapılmıştır. Taşlığa bakan dış duvar ve avlu cephesindeki duvarlar kerpiç sıvalıdır. Üst kattaki ara mekânın sınırlayıcıları ahşap dikmelerin kaplanması ile oluşturulmuş yarım kat yüksekliğindeki ahşap yüzeylerdir.

Tavan ve döşemeleri oluşturan kaplama ve kirişlerin üzerine kerpiç toprağı ile sıva yapılmıştır. Merdiven ahşaptır.

Resim 4.90. Ahmet Erkan evi üst kattaki günlük odadan görünüş

Müştemilâtlar

Avlusunda ev kütesinin devamı şeklinde kerpiç bir depo ve evden sonraki dönemde inşa edilmiş tuğla duvarlı bir imalathane bulunmaktadır.

Resim 4.91. Ahmet Erkan evine ait müştemilât

4.11. Halil Üner Evi

Tanıtımı

Cevdet Okur Caddesi'nin doğu tarafındaki sırada, İnegöl-Domaniç yolunun batısında bulunan 75 kapı numaralı evdir.

Tabanda 6x8.50 m ölçüsünde dikdörtgen alana oturmaktadır.

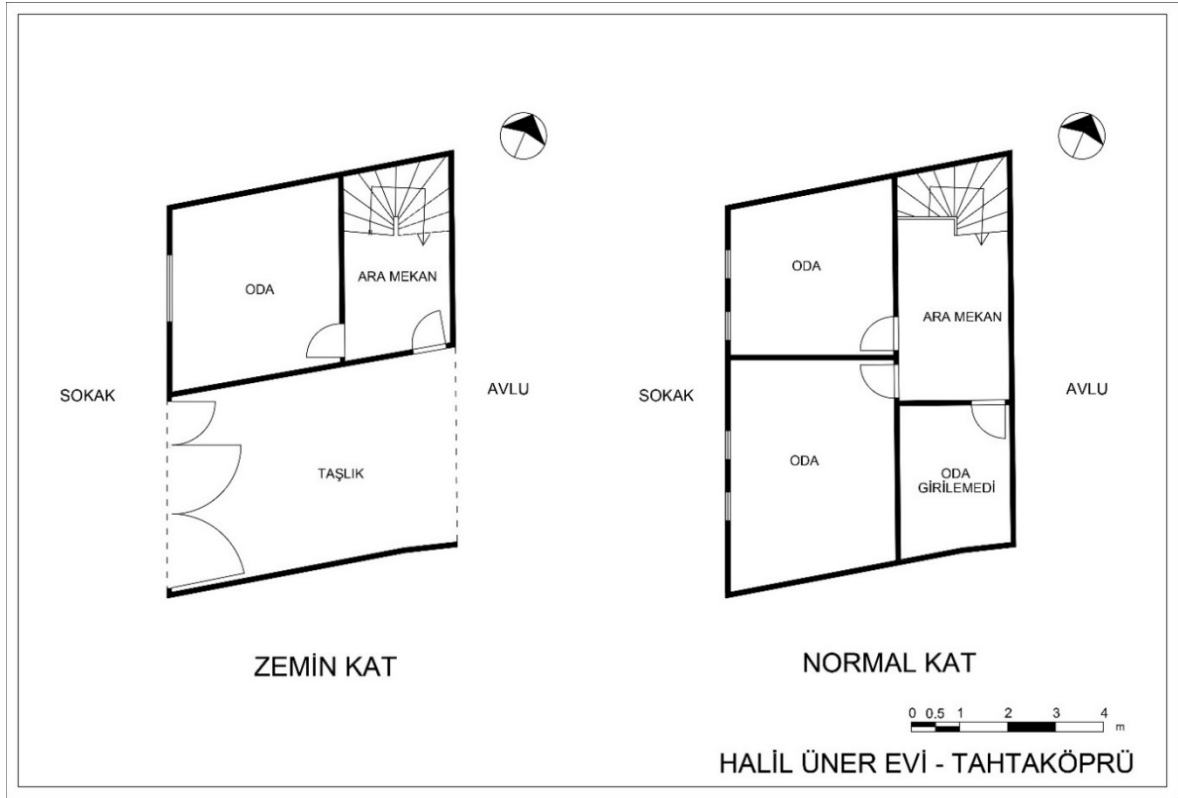
Resim 3.92. Halil Üner evi Cevdet Okur Caddesi'nden görünüş

Plan özellikleri

Ev hizmet mekânlarının bulunduğu bir zemin kat ve odaların bulunduğu bir üst kattan oluşmaktadır.

Sokak girişinden toprak zeminli taşlığa ulaşılmaktadır. Taşlık zemin katta bulunan giriş holü ile bağlantılıdır. Bu holde üst kat ara mekânına ulaşan ahşap merdivenler bulunmaktadır. Bu kattaki odaya yine bu hol üzerinden ulaşılmaktadır.

Üst katta ara mekân ile bağlantılı üç oda bulunmaktadır. Odalardan ikisi sokak yönüne, biri avlu yönüne bakacak şekilde düzenlenmiştir.

Resim 4.93. Halil Üner evi kat planları

Resim 4.94. Halil Üner evi taşlık

Resim 4.95. a)Alt kat ara mekânı b)üst kat ara mekânı

Cephe

Sokak cephesinde zemin kat taşlığın oluşturduğu boşluk ve kapalı hacmin oluşturduğu dolulukla şekillenmiştir. Bu kattaki odada sokak yönünde bir pencere bulunmaktadır. Üst kat cephe boyunca 30 cm çıkma yapacak şekilde düzenlenmiştir. Bu kattaki iki oda ikişer pencerelidir. Birbirine eş değer boyutlardaki pencereler değiştirilmiştir. Duvar yüzeyleri kerpiç sıvalı ve beyaz badanalıdır. Çatı tamamen değiştirilmiş, sac ile kapatılmıştır.

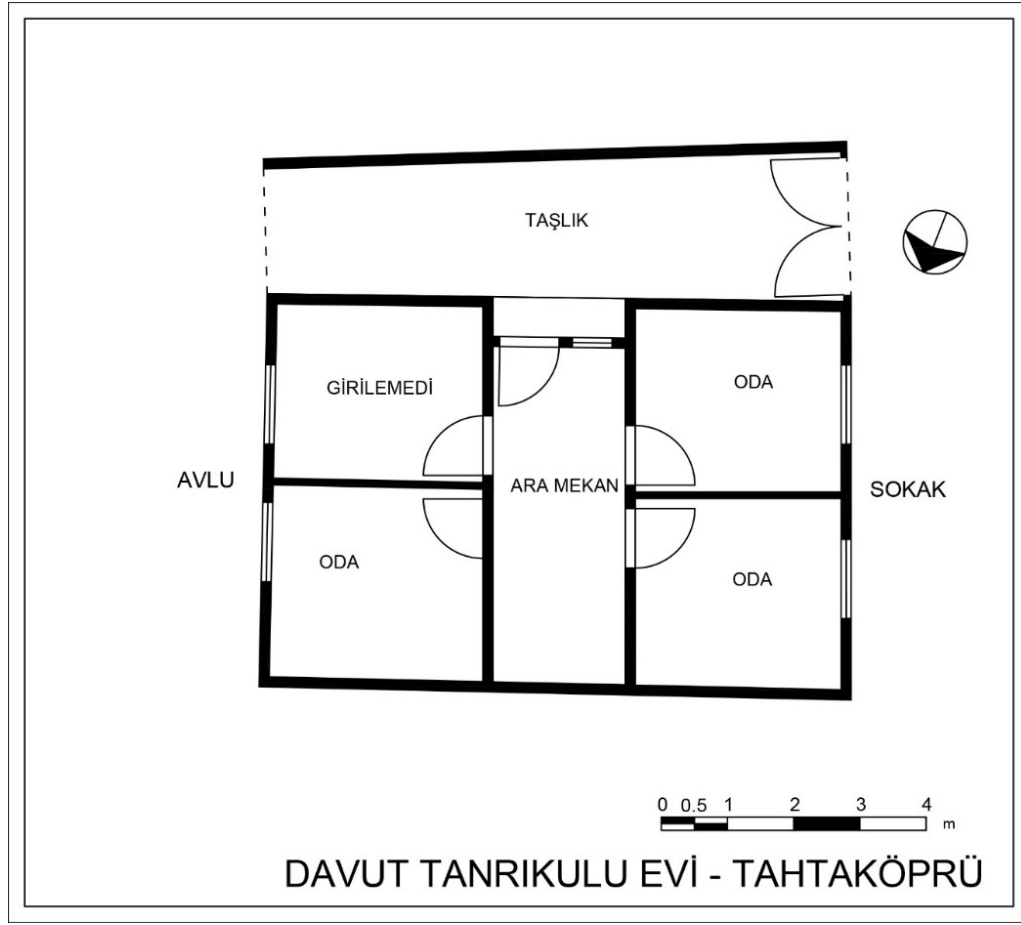
Yapım tekniği ve malzeme

Ev, taş temeller üzerinde ahşap karkas arası kerpiç dolgulu sistemle inşa edilmiştir. Duvarlar iç ve dış mekânda kerpiç sıvalı ve beyaz badanalıdır. Döşemeler ahşap kirişlerin üzerine ahşap kaplamalıdır.

4.12. Davut Tanrikulu Evi

Tanıtımı

Yapı, Cevdet Okur Caddesinin doğusunda, İnegöl-Domaniç yolunun batısında 39 numaralı evdir. Tabanda 6x9 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır.

Resim 4.96. Davut Tanrikulu evi planı

Plan özellikleri

Ev, tek kattır. Diğer evlerdekine benzer şekilde sokaktan üstü kapalı taşlığa girilmektedir. Ancak üst kat olmadığından taşlık çatı ile örtülüdür.

İki sokak yönünde, ikisi avlu yönünde olmak üzere dört odanın açıldığı ara mekân, sokak ve avlu ile görsel olarak ilişkili değildir. Ara mekânın sonuna banyo ve kiler olarak kullanılan alan bölünmüştür.

Resim 4.97. Davut Tanrikulu evi Cevdet Okur Caddesi'nden görünüş

Resim 4.98. Davut Tanrikulu evi avludan görünüş

Resim 4.99. Davut Tanrikulu evi ara mekân

Resim 4.100. Davut Tanrıkulu evi taşlık

Cephe

Sokağa bakan cephede yükseltilmiş temel kısmı sıvasız olduğundan su basman seviyesine kadar taşrandır. Caddeye, avluya ve taşlığa bakan üç cephenin duvarları kerpiç çamuru ile sıvalı ve beyaz badanalıdır.

Yapım tekniği ve malzeme

Yapı taş temeller üzerinde inşa edilmiştir. Ahşap karkasları düzenlenen duvarlar, taşıyıcı elemanlar arasına kerpiç dolgu yapılarak oluşturulmuştur. Duvarların dışında sıva yüzeyi oluşturmak için yakın mesafelerle yatay çıtalar çakılmıştır. Dış tarafta yan cephe duvarlarına kerpiç sıva yapılmıştır. Sokak cephesinde kerpiç sıva kazınarak yerine çimentolu sıva yapılmıştır. İç mekândaki duvar yüzeyleri kerpiç sıva üzerine beyaz badanalıdır. Bölgesel olarak farklı renkler de kullanılmıştır. Evin döşemeleri ve kirişleri ahşap malzemedendir. Oda tavanları ahşap kaplamalıdır. Taşlık yeni kilit taşları ile kaplanmıştır. Merdivenler beton olarak yeniden yapılmıştır.

Müştemilâtlar

İktisadi eklentisi yoktur. Avlu tarafında eve bitişik olarak tuvalet eklenmiştir.

4.13. Ramazan-Tenzile Turhan Evi

Tanıtımı

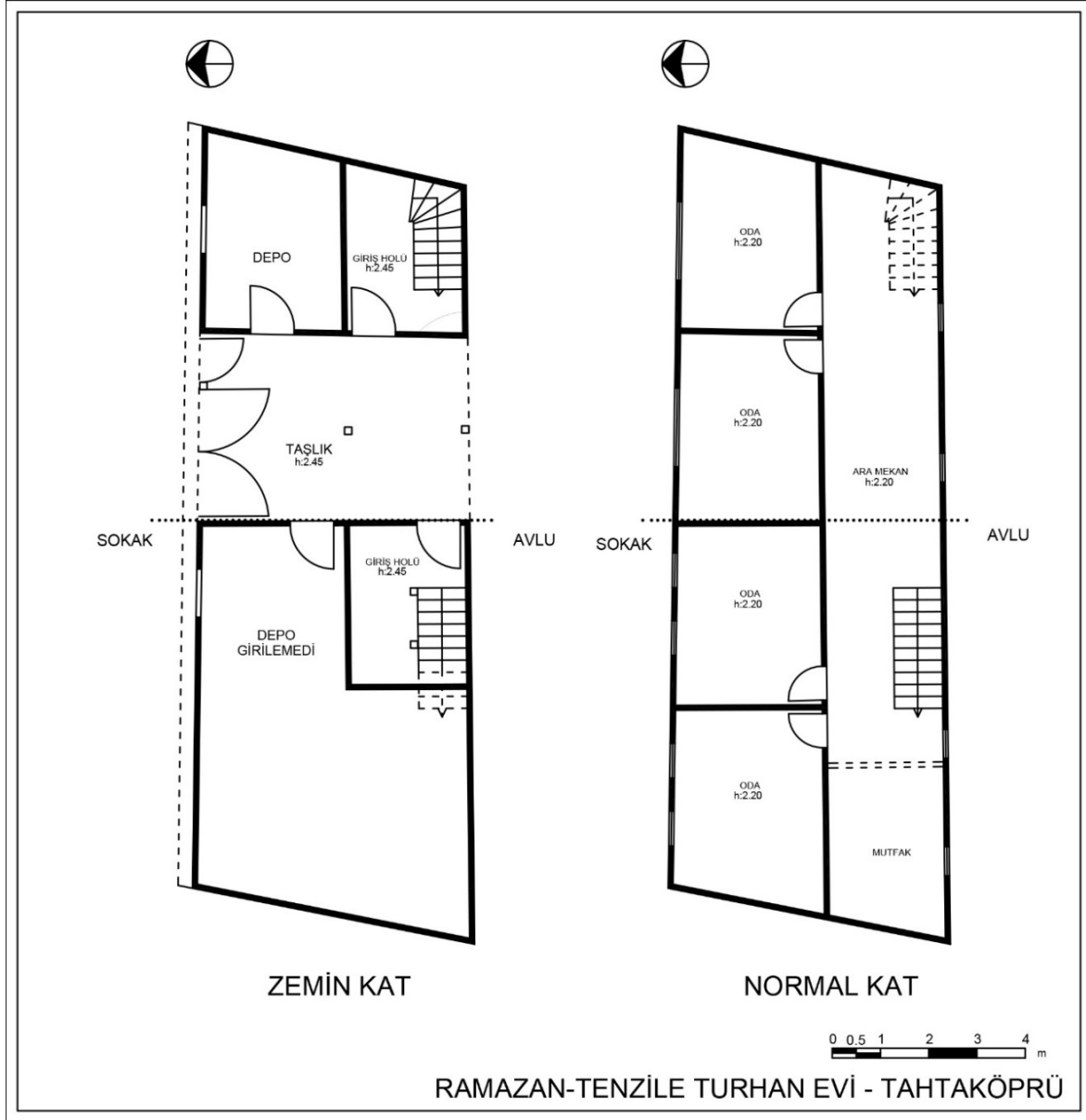
Yapı, Hacıkara Sokak üzerinde, 114/66 parselde 9 numaralı evdir. Tabanda 16x6 m ölçüsünde alana oturmaktadır. 1951 yılında yapılmıştır. Ortak avlu ve taşlığı kullanan iki evin birleşmesi ile bugünkü halini almıştır (Turhan, 2019).

Resim 4.101. Ramazan-Tenzile Turhan evi Hacıkara Sokak'tan görünüş

Plan özellikleri

Ev zemin katta hizmet mekânları, üst katta asıl ev olmak üzere, zemin üstü bir kattır. Sokak girişi önceden ortak kullanılan toprak zeminli taşlıktan üzerinden sağlanmaktadır. Bu taşlık, 4x5.80 m ölçülerinde, 2.45 m yüksekliğinde bir alandır. İki tarafında iki ayrı depo ve ev girişi ile bağlantılıdır. Doğu tarafındaki giriş holü günümüzde kullanılmadığından depoya dönüştürülmüştür. Ayrıca üst kata bağlanan ahşap L merdivenin döşemesi kapatılarak bu girişle olan bağlantı koparılmıştır. Evin batı yönündeki girişi tek kollu merdivenin bulunduğu hole ulaşmaktadır.

Resim 4.102. Ramazan-Tenzile Turhan evi kat planları

Giriş holünden üst kattaki dört odayı birbirine bağlayan ara mekâna ulaşılmaktadır. Ara mekân 2.40 m genişliğinde, 2.20 m yüksekliğinde bir alandır. Avluya bakan dört dikdörtgen pencere ile aydınlatılmaktadır. Sol tarafta mutfak bölünmüştür. Odalar sokak yönünde dizilmiştir. Batı tarafındaki odalar ikişer pencere, doğu yönündekiler birer pencerelidir.

Evin bölünmemiş düzeninin avlu yönüne bakan ara mekân ve sokağa bakan iki odadan oluşan birbirine eşdeğer iki evden oluştuğu görülmektedir.

Resim 4.103. Ramazan-Tenzile Turhan evi taşlık

Resim 4.104. Ramazan-Tenzile Turhan evi giriş holleri

Resim 4.105. Ramazan-Tenzile Turhan evi ara mekân

Cephe

Yol hattının yüksek kottan geçirilmesinden dolayı ev girişi düşük kotta kalmaktadır. Sokak cephesinde taş temellerin hizasına kadar bordür taşı eklenmiştir. Zemin kat iki depo penceresi dışında sağır duvarlardan oluşmaktadır. Üst katta iki farklı pencere düzeni görülmektedir. Evin doğu tarafında tekli, batı tarafında ikişerli pencereler bulunmaktadır. Üst kat, zemin kattan sokak yönüne çıkmalıdır. Evin yan cepheleri tamamen sağırdır. Arka cephede üst kattaki ara mekânın aydınlatıldığı dört pencere bulunmaktadır. Cepheler kerpiç toprağı ile sıvalıdır.

Yapım tekniğı ve malzeme

Ev, taş temeller üzerinde inşa edilmiştir. Duvarlar ahşap karkasların arası kerpiç mazleme doldurulması ile oluşturulmuştur. Döşemeler ve kirişler ahşap malzemedendir. Duvarların dış yüzeyleri kerpiç toprağı ile sıvanmıştır. İç duvarlar kerpiç toprağı üzerine beyaz badanalıdır. Tavanlarda döşemelerin altı ahşap kaplama ile kapatılarak beyaz badana devam ettirilmiştir.

4.14. İsmail Oktar Evi

Tanıtımı

Yapı, Hacılar Caddesi'nde 142/9 parsel üzerinde, 37 kapı numaralı evdir. 11x6 m ölçülerinde tabana oturmaktadır. Günümüzde kullanılmamaktadır. Bazı bölümleri harabe durumundadır. Müştemilatları yıkılmıştır.

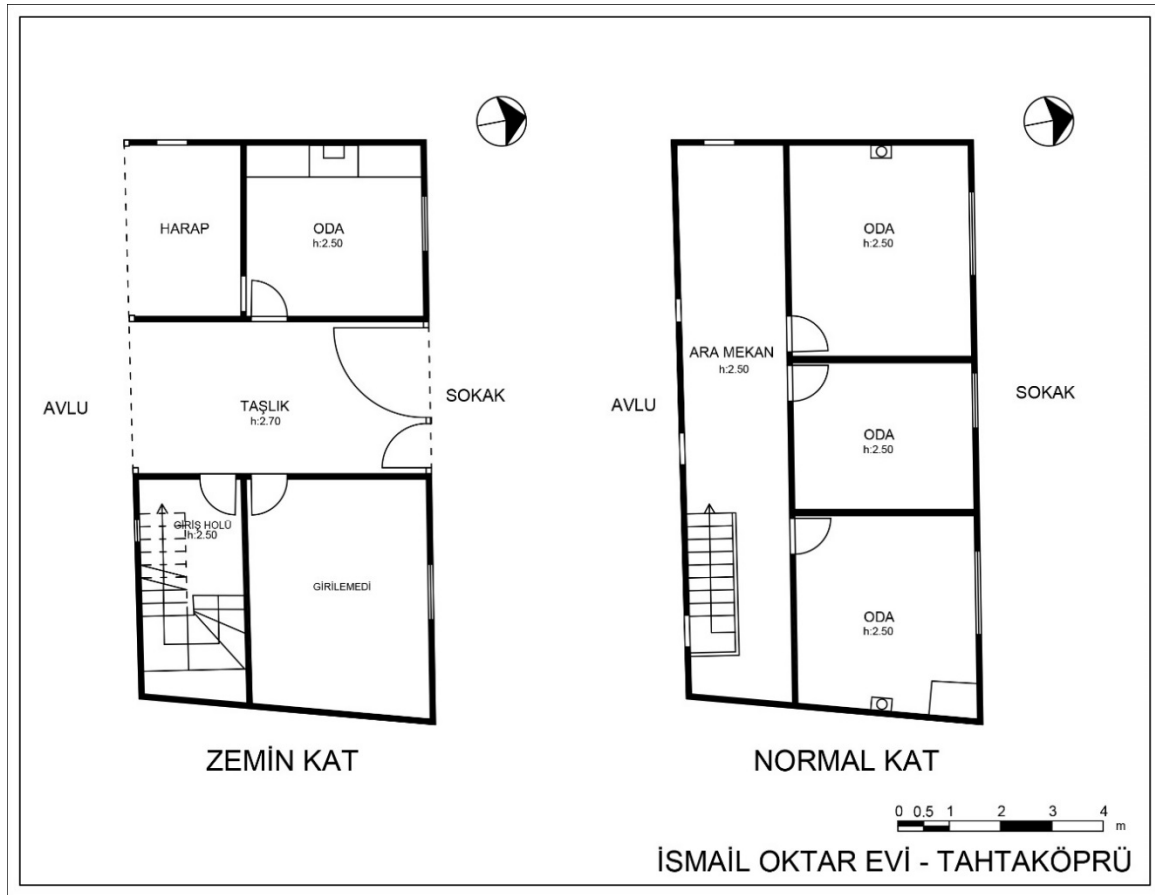
Resim 4.106. İsmail Oktar evi Hacılar Sokak'tan görünüş

Plan özellikleri

Doğu-batı yönünde uzanan dikdörtgen plana sahip ev, zemin üstü bir kattır. Zemin katın batı tarafında ocak bulunan bir oda ve onunla bağlantılı harap durumda bir birim bulunmaktadır. Odada ocak ve bitişiinde yıkanma bölümü bulunmaktadır. Odanın bir duvarında raflar düzenlemiştir. Sokağa bakan bir penceresi bulunmaktadır. Doğu tarafında

bir depo ve merdiven holü bulunmaktadır. Merdiven holünden üst katın ara mekâna ulaşmaktadır.

Üst kattaki ara mekân avlu yönünde uzanan 1.40 m genişliğinde, 2.50 m yüksekliğinde bir alandır. Avlu yönüne bakan üç, batı tarafında bir penceresi bulunmaktadır. Ara mekânla bağlantılı sokak yönüne bakan üç oda bulunmaktadır. Doğu yönündeki odada yıkanma bölümü bulunmaktadır. Odalar birer pencerelidir.

Resim 4.107. İsmail Oktar evi kat planları

Resim 4.108. İsmail Oktar evi zemin kattaki oda

Resim 4.109. İsmail Oktar evi giriş holü

Resim 4.110. İsmail Oktar evi üst kat ara mekân

Resim 4.111. İsmail Oktar evi üst kattaki bir oda

Cephe

Sokak cephesindeki duvarlarda herhangi bir yüzey hareketi yoktur. Döşeme kirişleri cephede açık bırakılmıştır. Zemin kat boyunca kerpiç sıvası uygulanmıştır. Üst kat cephesinde kerpiç sıva üzerine beyaz badanalıdır. Avlu cephesinde hem zemin hem de üst katta kerpiç sıvası yapılmıştır. Dış duvar sıvalarında ve yüzeylerinde aşınmalar görülmektedir. Beşik çatı Marsilya kiremit ile kapatılmıştır.

Resim 4.112. İsmail Oktar evi avlu cephesi

Yapım tekniği ve malzeme

Evin taşıyıcı karkaslar, yüzey çıtaları ve kirişler ahşaptır. Duvarlar karkasların arası kerpiç malzeme ile doldurularak inşa edilmiştir. Duvarlar dışta kerpiç sıvası ile bitirilmiştir. İç duvarlarda kerpiç sıvanın üzerine beyaz badana yapılmıştır.

Taşlık ve zemin kattaki döşemeler topraktır. Üst kattaki döşemelerde ahşap kaplama üzerine toprak malzeme kullanılmıştır. Tavan döşemeleri kiriş üstünden ahşap malzeme ile kaplanmıştır. Merdiven ahşaptır.

5. DEĞERLENDİRME

İlk bölümde, ilk iskân bölgesinin yerleşim dokusu ve günümüzdeki durum üzerinden dönüşüm tartışılacaktır.

Sonraki bölümde, evin kuruluşunda çekirdeği oluşturan ‘oda’ ve ‘orta mekân’ açıklanacak, bu elemanların bir araya gelerek oluşturdukları mekân düzeni üzerinden yapılmış plan tipleri belirlenecektir. Bu sınıflama doğrultusunda Tahtaköprü kasabesindeki evlerin iç mekân tarzı, mimari tarzı, inşa yöntemi ve zaman içindeki gelişimi değerlendirilmiştir.

5.1 Yerleşim Dokusu

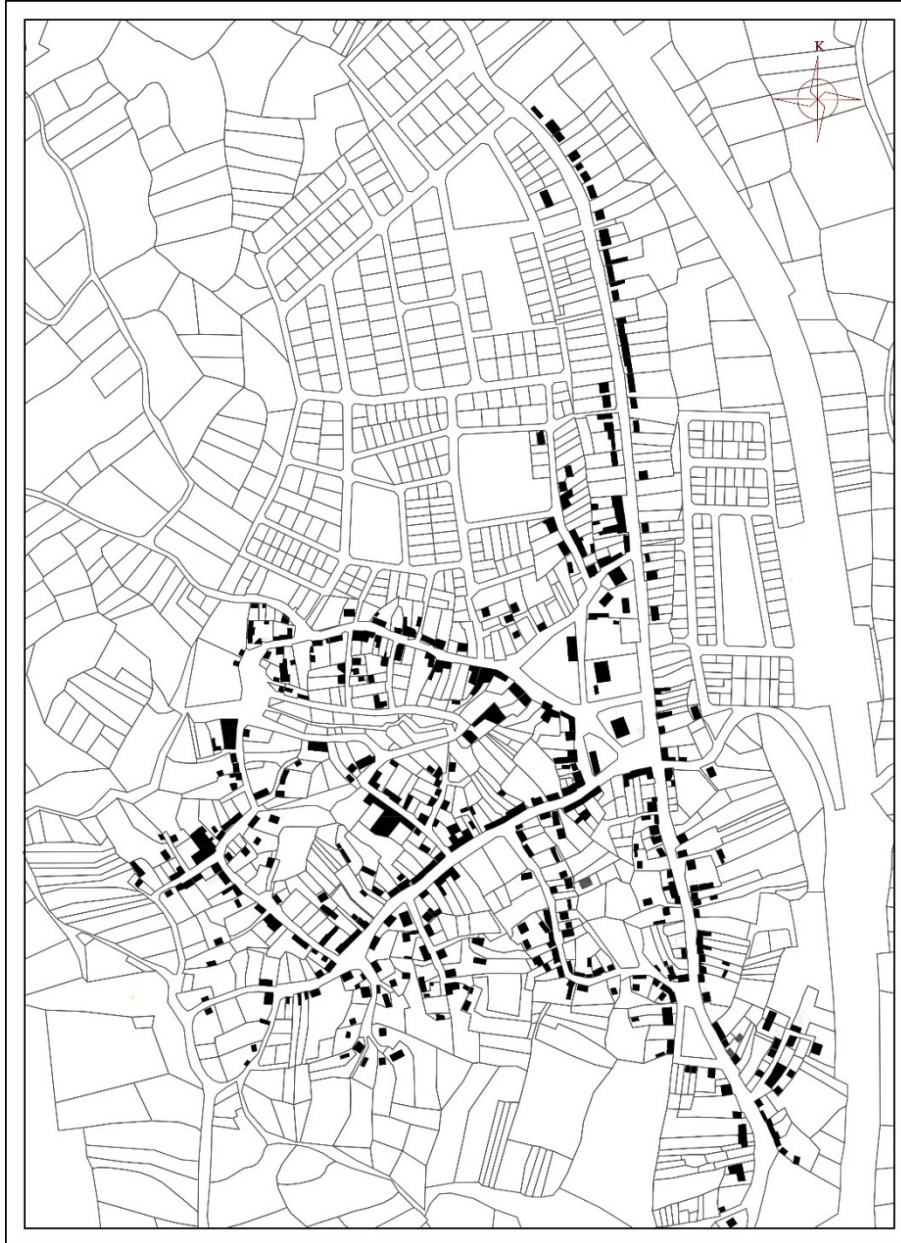
19. yy sonunda muhacirlerin iskânı ile kurulan Tahtaköprü köyünde, planlı muhacir yerleşmelerinde görülen doğrusal bir ana aksın tariflediği ana yol ve ana yolu dik kesen ikinci derece tali yollarla oluşmuş ulaşım ağının izleri tespit edilmiştir. İlk yerleşim bölgesini tanımlayan sınır çizgisinin batı kesiminin ulaşım ağı gridal kurgudan çıkarak organik oluşuma dönüşmeye başlamıştır.

Resim 5.1. İlk iskân bölgesinde gridal plan

Osmanlı Devleti'nin oluşumunu sağladığı ilk yerleşim kurgusunun diğer önemli unsurları, cami ve mektep yapılarıdır. Söz konusu yapıların doğrusal ana aksla ilişkili olarak konumlandırılması ve yerleşimle bir merkez tanımlamaları, dönemin muhacir yerleşmelerinde sıklıkla rastlanan bir durumdur (Kocacık, 1980:170-171; Özen Yavuz ve diğerleri, 2017:38).

Yerleşim, 1923 sonrasında organik doku olarak gelişime devam etmiştir. Gelişim alanında gridal planlı bölgeden farklı olarak düzensiz bir görünüm meydana gelmiştir. Ulaşım ağı bu bölgelerde topografya, zemin olanakları ve fiziki çevreye bağlı olarak gelişmiştir.

Resim 5.2. Tahtaköprü kasabasının günümüzdeki yerleşimi

Resim 5.3. İlk iskân bölgesinden görünüş

5.2. Plan Kurgusu

İncelenen Tahtaköprü evlerinde Anadolu’da ve Balkanlar’da beş asır kadar varlığını sürdürmüş, kendine has karakteristikleri olan Türk evi ile benzerlikler taşıdığı görülmüştür. Bu benzerliklerin kaynağı Türk evinin Anadolu’dan Balkanlar’a geniş bir coğrafyaya yaşama kültürü ile taşınmasıdır.

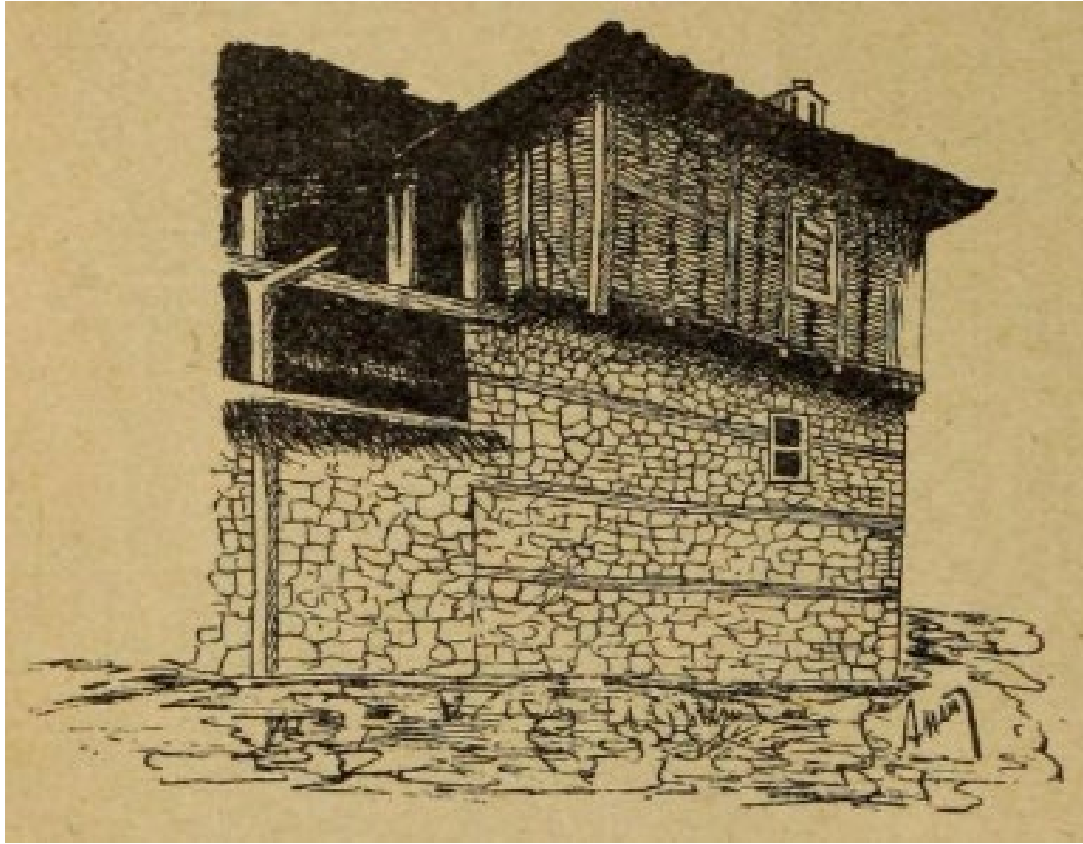
Dış çevre ile kurduğu ilişki açısından zemin katta genel bir yaklaşım görülmektedir.

Boşaltılmış zemin katlı tip

Zemin ve birinci kat plan özellikleri bakımından birbirinde ayrılmaktadır. Evler, zeminde mutfak, kış odaları ve hizmet mekânları; üst katta esas odalar olmak üzere iki katlıdır.

Yerleşimdeki konut dokusunda, geleneksel Türk evlerinde ve Balkan evlerinde olduğu gibi içe dönük bir yaşantının yansıması görülmektedir. Bu içe dönüklük toplumsal gelenek ve inanışların etkisi ile evin kendi içine doğru çekilmesini gerektirmektedir. Buna bağlı olarak

iç-dış, ev-sokak, kamusal-özel ayrımının planlamada kesin bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Dış çevre meydan, sokak gibi denetimsiz çevredir. Sofa, avlu ve bahçe gibi mekânlar kısıtlanmış ve özel olarak kurulmuş denetlenebilir çevredir. Bu denetimli mekânlar uygun bir biçimde yönlendirilebilir ve korunabilir bir alan tanımlamaktadır. Zemin katta pencereler örtülerek ve küçültülerek dış çevre ile ‘kısıtlı’ ilişkiler kurulmaktadır. Bu kattaki girişler ve servis mekânları sokağa açılmayan kontrollü mekânlardır. Sokak kapısı iç-dış çevre, özel-kamusal ayrımındaki sınırı çizmektedir.

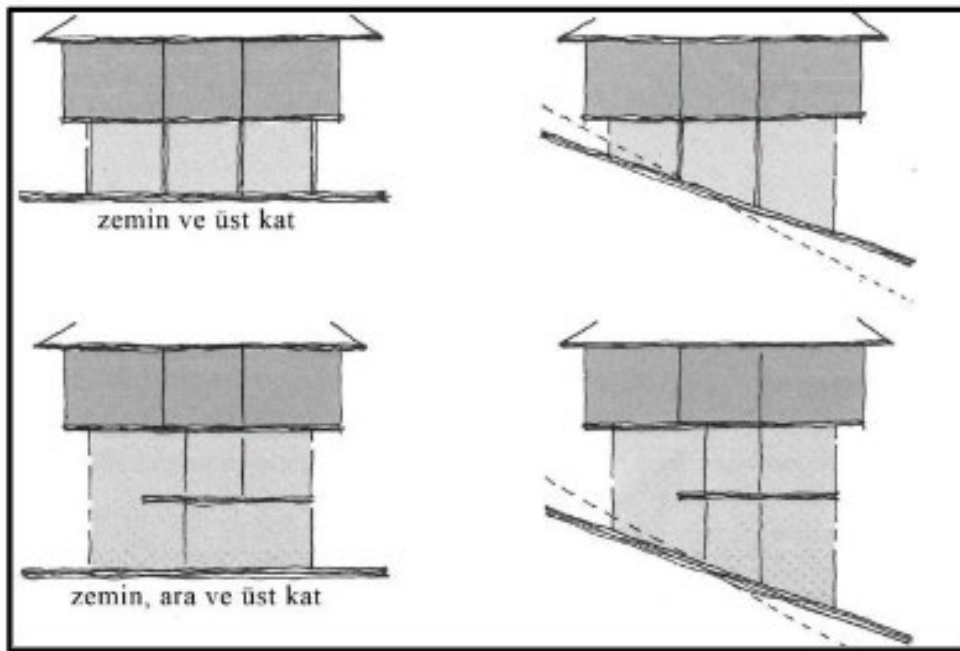

Resim 5.4. Rodoplar’da bir Pomak evi (Cvijic, 1918:250)

Türk evinde zemin kat, topografyanın çözüldüğü boş bir direkliktir. Bu durum Türklerin farklı araziler üzerinde çadır kurma zorunluluklarından ileri gelmektedir. Toprağa dokunmadan arazi imkânları dâhilinde yerleşme alışkanlığı sonraki aşamalarda tabi zeminin topografik akışına uyum sağlayacak zemin kat düzenlemesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Aksoy, 1963). Bu kat çevrenin etkisi ile gelişigüzel düzenlenmiş ve bu sayede üst katın doğal çevre ile ilişkilerinin sağlandığı bir geçiş düzeni şeklini almıştır. Bu katın doğal koşullara göre düzenlenmesindeki kesin düzen, Türk evinin tipik bir özelliği oluşmuştur (Küçükerman, 1985:47).

Resim 5.5. Türk evinde doğal yapı ile üst kat arasındaki bağlantıyı gerçekleştiren giriş katının iç görünüşü (Küçükerman, 2007:35)

Resim 5.6. Türk evinde üst kat ve yapının doğayla ilişkileri (Küçükerman, 2007:15)

Resim 5.7. Anadolu'daki Türk evinde uygun çevreye yönelme (Küçükerman, 2007:1005)

Balkanlardaki yerel konut mimarisi, sosyal ve dini unsurların etkisi ile evin mahremiyetinin korunmasını ve ailenin içselliğini esas almaktadır. Bunun bir yansıması olarak evlerin zemin katı ve avlunun çevresi genellikle yüksek taş duvarlarla çevrilerek sokak ve ev arasındaki görsel bağlantı koparılmıştır (Sinamides, 2017).

Balkan (Pomak) evlerinde temel tip ailenin nüfusu, malî durumu ve evin arazide konumlanması gibi etkenlere bağlı olarak farklılaşabilir. Temel şekli dikdörtgen olan bu tipte zemin katta hayat ve üst katında odalar bulunmaktadır. Yardımcı fonksiyonları barındıran zemin kat, işletme avlusunun bir parçasıdır. Hem zemin hem de üst katta açık-yarı açık mekânlar bir arada bulunmaktadır. Zemin kattaki yarı açık alan, bu kattaki kapalı alanlara bir giriş aynı zamanda üst katla irtibatın sağlandığı bir geçiş mekânı niteliğindedir. Üst kata ulaşan ahşap konstrüksiyonlu merdivenler bu yarı açık alandadır (Sinamides, 2017).

Resim 5.8. Tipik Pomak evleri (Sinamides, 2017)

Resim 5.9. Tipik Pomak yerleşimlerinde zemin kattaki hayat (Sinamides, 2017)

Tahtaköprü evleri hizmet mekânları ile geçiş mekânından oluşan bir zemin kat ve sokağa çevrilmiş iki veya üç oda ile avlu yönüne bakan ara mekândan oluşan üst kattan müteşekkildir. Kat yükseklikleri, taş temel tabi zeminden 0.50 m yükseltilerek su basman bırakıldıktan sonra, 2.20-2.70 m olarak düzenlenmiştir.

Tahtaköprü evlerinde zemin katlar sokakla ve zemin koşullarıyla şekillenmektedir. Sokak kapısından döşeli olmayan dövülmüş toprak zeminli yarı açık alana girilmektedir. Evin avlusu ile sokak arasındaki geçiş bu mekânla sağlanmaktadır. Aynı zamanda evin alt kat holüne buradan ulaşılmaktadır. İki katlı yapılarda ise ilk kat depo, kiler gibi kullanılan ve bazen oturulan bir bölümden oluşmaktadır. Yörede ‘hayat’ olarak adlandırılan evin giriş bölümü üst kata ulaşan merdivenle ve bu katta bulunan diğer birimlerle doğrudan bağlantılıdır. Hayat, avlu kotundan 2-3 basamaklı bir merdivenle ya da eşikle ayrılmaktadır. Bu mekân kurgusu Türk evinde ve Balkan evlerindeki ile aynıdır.

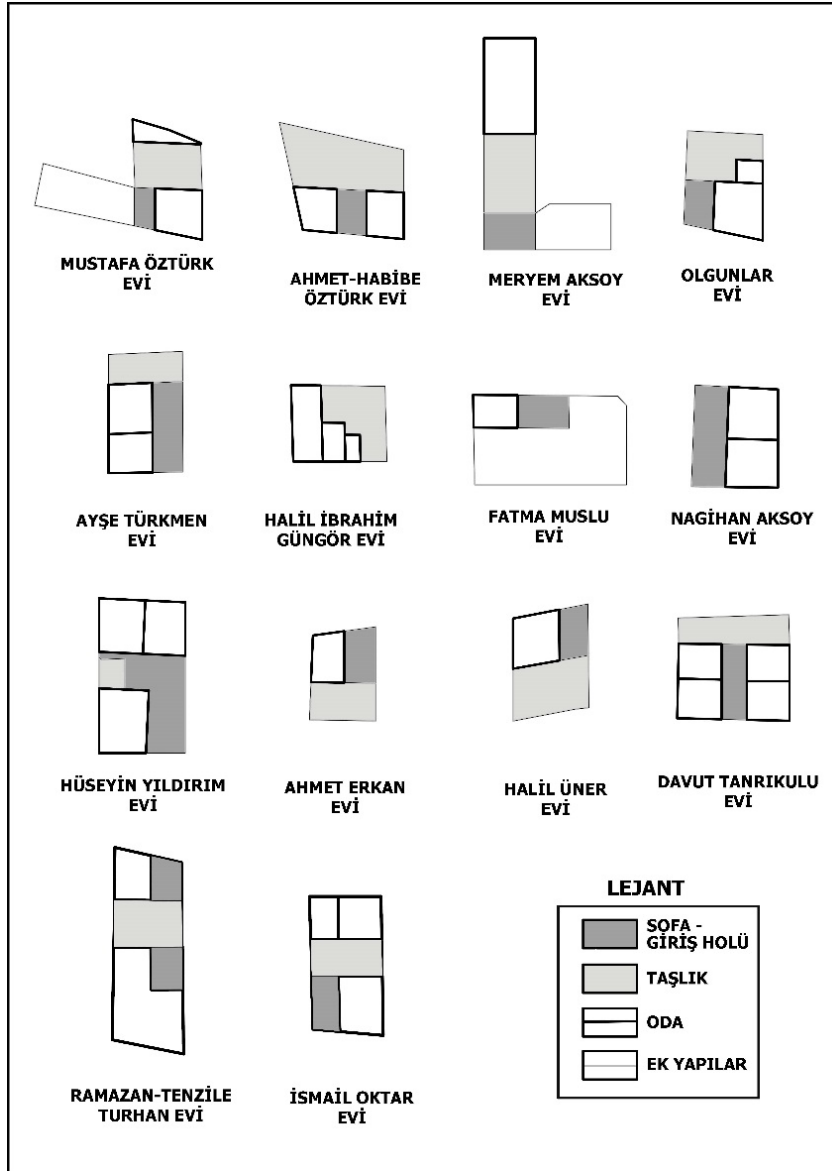
Resim 5.10. Hüseyin Alp Caddesi’nden görünüş

Şekil 5.11. Zemin katı boşaltılmış konutlar

Tahtaköprü evlerinde zemin kat, genellikle boşaltılmış bir kattır ve önemli bir oranını taşlık olarak kullanılan boş geçiş alanı kapsar. Bu kat tabi zemin koşullarına göre yarım kat olarak da çözülmüştür. Bu sayede üst katta zemin koşullarının tesiri olmaksızın serbest bir düzenleme yapılmıştır.

Ev hayatının odağında dışa kapalı ortam sağlama amacı ile yapılan açık avlu bulunmaktadır. Avlu sokak kapısı ve bahçe duvarları ile sınırlandırılmış ve sokakla ilişkisi kısıtlı hale getirilmiştir. Evin en dinamik mekânı olan avlu hava koşulları imkân sağladığı müddetçe sürekli kullanılan bir mekândır.

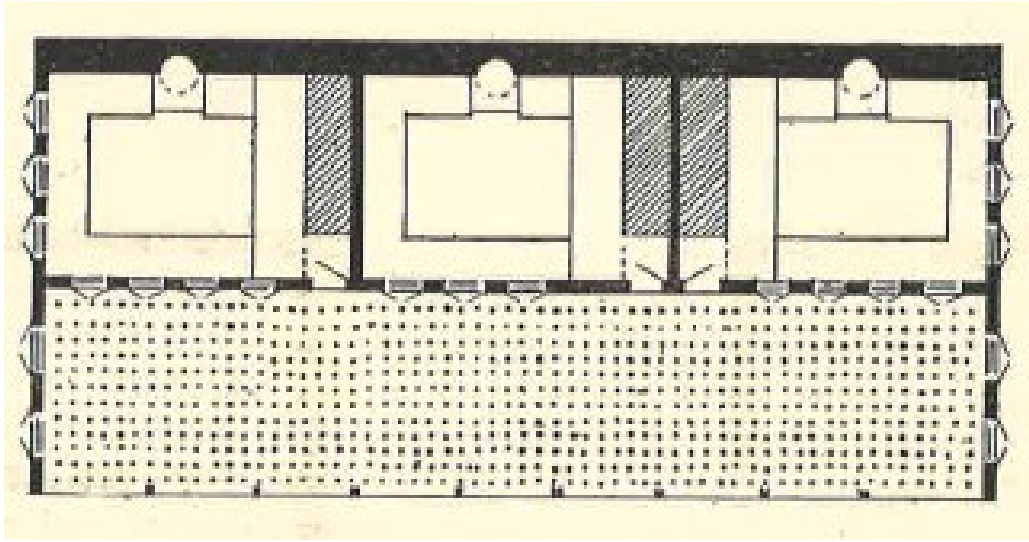
Resim 5.12. Zemin kat düzenleri

Avlu, günlük faaliyetlerin yapıldığı mekânları bağlayıcı bir alandır. Avlunun yerleşiminde topografya, sosyal merkezlere ulaşan yollara göre durumu, meskenlerin yönelişi ve birbirleri ile ilişkileri, iktisadi faaliyet şekli, iklim gibi özellikler etkindir. Avlunun merkezini barınma, üretim yeri olan ev oluşturur (Alkan, 2010). Ev ve müştemilâtlarının ortak mekânı olan avlu, ekonomik faaliyetlerle ve günlük yaşantıyla ilgili bütün yapıları içinde barındırır. Evin eklentilerle olan ilişkisi ve eklentilerin türü ekonomik faaliyetlere göre şekillenmiştir. Tahtaköprü'deki iskan birimlerinde avluda ahır, samanlık, ambar, depo gibi eklentiler; ayrıca çeşme, fırın ve günlük tüketime yönelik olarak meyve sebze yetiştirilen bahçe mevcuttur.

Üst kat

Evlerin sofa konumuna göre plan tipleri incelendiğinde, çalışmada ele alınan konut örneklerinin çoğunun meydana getirdiği iki farklı tip ortaya çıkmaktadır.⁸

Birinci tip, Eldem'in (1954:34) dış sofalı olarak tanımladığı tiptir. Bu tipteki evlerde üst kat, ara mekânın tek yönünde sıralanmış odalardan oluşmaktadır. Odalar sokakla ilişkilendirilirken, ara mekân avlu ile ilişkilidir. Evlerin ve odaların yönü sokağa göre şekillenmektedir. Odalar sokak ile görsel ilişki kurarken, ara mekân avlu ile ilişkilidir.

Resim 5.13. Dış sofalı tip (Eldem, 1954:34)

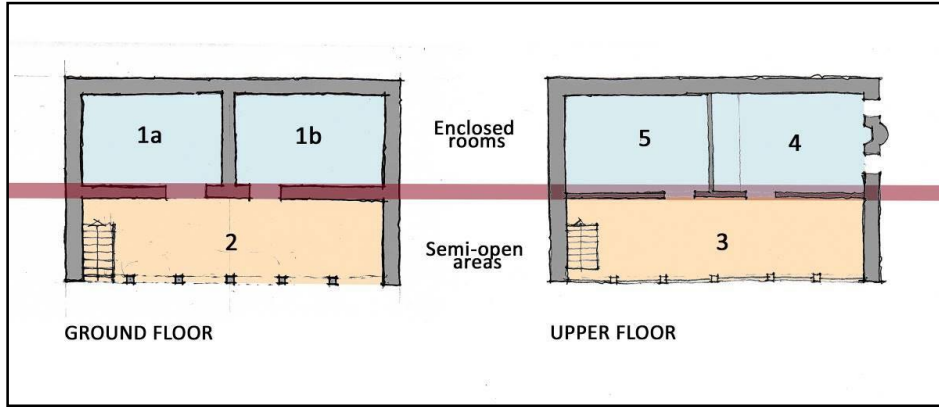
Sofanın ilk aşamadaki hali direkler üzerine tavan örtülerek yanları ve ön tarafı açık olduğu dış sofadır. İklim ve hava koşullarının etkisi ile sofanın önce yanları duvarlarla kapatılmış, mahremiyet sağlanabilmesi için direkleri arasına kafesler eklenmiştir. Soğuk iklim şartlarının sonucu olarak direklerin arası camekânla kapatılmış, nihayetinde bunlar yapı

⁸ Hayat (ara mekân) ve oda, Türk evinde mekânsal ve işlevsel strüktürün çekirdeğini oluşturmaktadır (Kuban, 1995:106).

Ev içindeki en önemli mekân, odaları ve kattaki diğer birimleri birbirine bağlayan 'ortak ana mekanlardır'. Türk evi, eski Asya göçebe kültürünün etkisi ile birimleri bağlayıcı ana mekân ile kurulmuştur. Bu mekânlar divanhane, çardak, hagiya(hayat) olarak adlandırılmaktadır. Bu ana mekanlar bağlayıcı işlevinin yanında köşk ve sekiler eklenerek zenginleştirilmiş ve yaşama mekanı vasfı kazandırılmıştır (Akın, 1996:270). Hayatın kapatılmış hali 'sofa' olarak adlandırılmaktadır. Kapladığı alan ve bağlayıcı işlevinden dolayı planın ana unsurlarından biridir. Sofanın şekli ve yeri doğrudan plan tipini belirleyicidir(Bektaş, 1996:94-98).

içindeki büyük pencerelere dönüşmüştür. Bu dönüşüm plan üzerinde değişikliğe yol açmadığından sofa karakterini korumuştur (Eldem, 1954:17-18).

Balkan evlerinde üst kat ara mekânı genellikle ardışık açıklıkları bulunan yarı açık veya kapatılmış bir alandır. İlk örneklerde yarı açık olan ara mekânın bazı durumlarda iklim ve hava koşullarının elverişsiz olması veya eve ek fonksiyon alanları sağlama gibi sebeplerle yarı açık karakterini kaybederek kapalı bir mekâna dönüştüğü görülmektedir. Genellikle ara mekân tavansızdır. Bu katta ara mekânın bağladığı odalar yer almaktadır. Bu odalardan biri genellikle aile odası (günlük oda), diğeri mutfaktır (Sinamides, 2017).

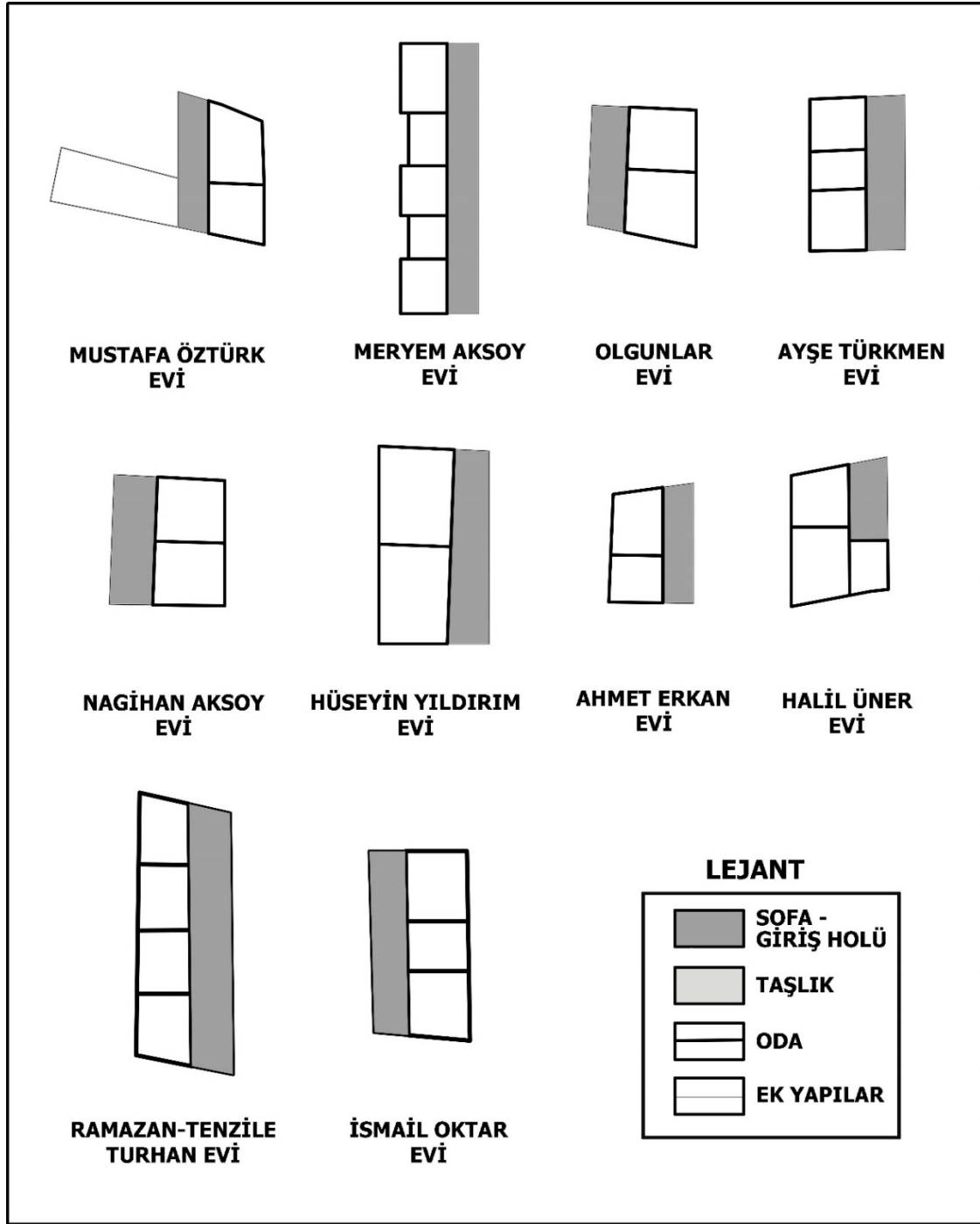

Resim 5.14. Pomak⁹ evin temel tipinin zemin ve üst kat planı 1. Ahır ve depolama, 2. 'hayat', 3. ana salon - üst seviye 'hayatı', 4. aile odası, Pomak evinin temel tipinin zemin ve üst kat planı. 1. Ahırlar ve depo, 2. Hayat, 3. Ana salon - hayat, 4. Aile odası, 5. Mutfak (Sinamides, 2017)

Resim 5.15. Pomak evlerinde üst kattaki ara mekân (Sinamides, 2017)

⁹ Bulgaristan'da ve Türkiye'de Pomak(pomak/pomaksti), Arnavutluk ve Kosova'da -Gora Dağı ile ilişkilendirilerek- Goran, Makedonya'da Torbeş olarak isimlendirilmektedir. Tek bir topluluğu değil, birden çok grubun bir araya gelmesi ile oluşmuş karma bir topluluğu ifade etmektedir. Türkiye'de yaşayanlar Balkan Yarımadası'nın çeşitli bölgelerinden olmakla birlikte çoğunluğu Bulgaristan ve Yunanistan Pomakları'dır. Bkz. Zelengora, Türkiye'deki Pomaklar s.165

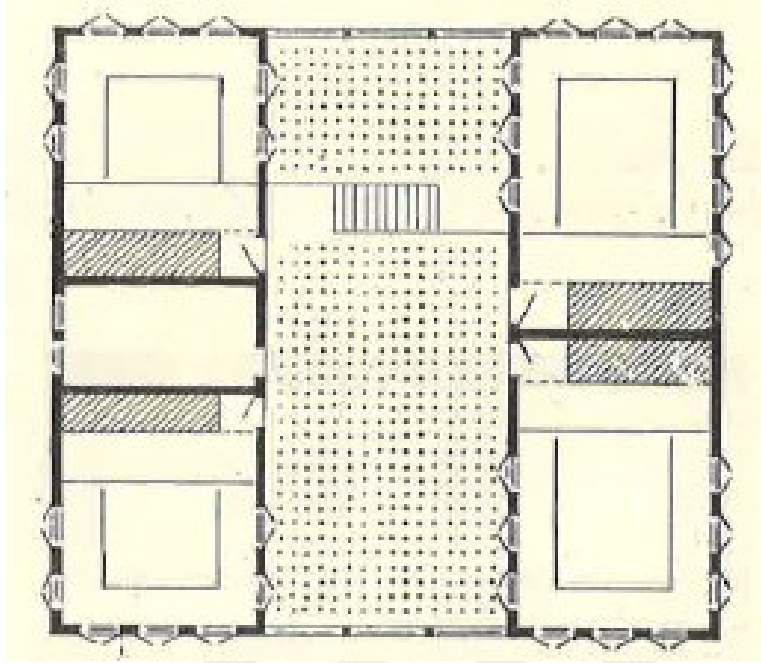

Resim 5.16. Dış sofalı evler

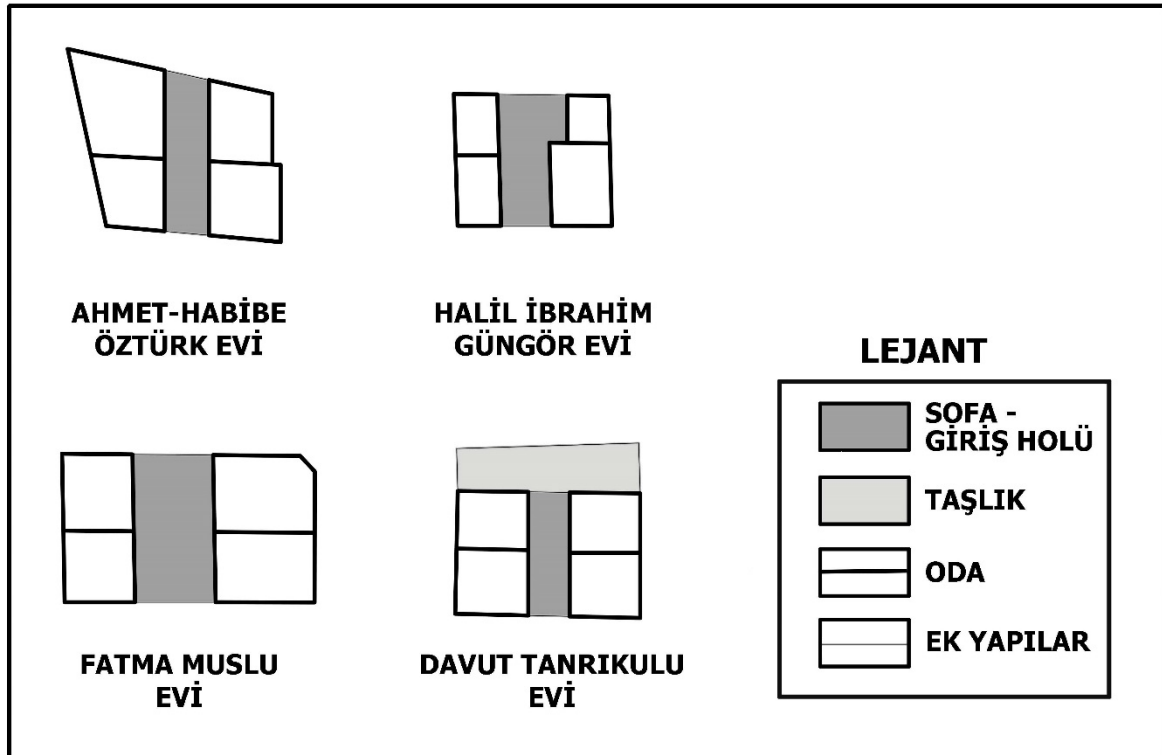
Tahtaköprü evlerinde üst kattaki ara mekân, aydınlatma ve havalandırmanın avlu yönünden sağlandığı, genişliği az olduğundan sadece dolaşım amaçlı kullanılan bir alandır. Duvarlar ve çatı ile sınırlandırılmıştır. Dış çevre koşullarından korunması için kapalı olarak yapılmıştır. İlk örneklerde tavansızdır, beşik çatı ile örtülüdür.

Çalışma alanında sofanın açık olduğu bir örnek de mevcuttur (Ahmet Erkan evi).

Evlerde görülen ikinci tip, iç sofalı tiptir. Dolaşım mekânı olan sofa, karşılıklı iki oda sırasının arasında yer almaktadır. Dış sofaya benzer kurgudan merkezi mekân şekline gelişen ara mekân, en önemli plan elemanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Resim 5.17. İç sofalı tip (Eldem, 1954:34)

Resim 5.18. İç sofalı evler

Odalar

Odaların sayısı, şekilleri ve doğrultusu plan tipinin değişiminde ve gelişiminde en etkili unsurlardır. Dış sofalı planda odalar aynı doğrultuda tek sıra halinde dizilir ve hepsi aynı yöne açılır. İç sofalı planda ise odalar aynı doğrultuda iki sıra halinde dizilir ve karşılıklı olarak açılır (Eldem, 1954:15; Eldem;1984:15).

Evler ikinci katta 2-3 göz oda ve bunların açıldığı koridordan meydana gelmektedir. Üst kattaki odalardan biri, genellikle merdivenle ilk ulaşılan ocak, mutfak nişinin bulunduğu günlük odadır. Bu oda genellikle diğer odalara göre daha büyüktür.

Daha geç dönemdeki örneklerde günlük odanın alt katta yapıldığı görülmektedir.

Konutlardaki değişimler

İki katlı evlerde alt katlardaki ahırlar evlerden ayrılarak, tek çatı altındaki iki fonksiyonlu ev, tek fonksiyonlu bir eve dönüşmüştür. Tek katlı evlerde ise, eve bitişik olarak yapılan ahır, depo veya kilere dönüştürülerek ev kütesinden ayrı olarak inşa edilmiştir (Tunçdilek, 1967:87-88).

Toplumsal kuralların değişiminin etkisi ile yaşamın zemin kata inmesi sonucu bu kat da üst kat gibi dışarıya açık planlanmaya başlanmıştır. Sağır zemin kat duvarları yerine sokakla görsel bağlatıyı artıran büyük pencereler cepheye eklenmiştir (Yücel, 1996).

Ulaşım imkânlarının artması, mali gücün iyileşmesi ve şehirden usta çağırılması ile şehir evlerine benzer evler inşa edilmeye başlanmıştır. Sosyal faktörlere bağlı olarak ev büyüklüğü artmıştır (Tunçdilek, 1967:91-95).

Müştemilâtlar

Doğal çevre, relief, yükselti, eğim, iklim, toprak yapısı, bitki örtüsü gibi çevresel elemanların farklı düzeylerinde etkisi ile farklı kır ekonomileri ortaya çıkmıştır (Tunçdilek, 1967:79). Halkın geçim kaynakları işletme avlusu içindeki kurguyu da şekillendirmektedir. Ahır samanlık geçimini hayvancılığa dayalı ekonominin müştemilâtlar iken ambar gibi yapılar tarıma dayalı ekonominin müştemilâtlardır.

Evler, müştemilatlar ile birlikte bir avlu çevresinde belirli bir düzen olmaksızın bulunmaktadır. Ahır, samanlık gibi müştemilâtlar evlerden ayrıdır.

Orman endüstrisine bağlı olarak sandalye ve sehpa üretimi yapılan ‘ev tipi endüstri’ faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Bu tip evlerin avluların bıçkıkane ve kereste atölyeleri ortaya çıkmıştır. Ekonomik faaliyetlerin değişmesi ve gelişmesiyle ilişkili olarak bazı müştemilatlar eklenirken, bazı müştemilâtlar ortadan kalkmış ya da işlevi değişmiştir (Yüceşahin, 2002).

Resim 5.19. Avluya Eklenen Bir Atölye ve Bıçkıkane

5.3. Cephe Özellikleri

Evin yüksek bahçe duvarları ve zemin kattaki sokağa sağır duvarlar, avludan başlayarak evin içine doğru özelleşen hayatın cepheye yansımasıdır.

Asıl yaşam katı olan üst kat, cephe düzeninde odaların sayısına göre açıklık bulunmaktadır. Cephe açıklıkları genellikle her odada birbirine yakın mesafede ikişer ya da birer pencere şeklindedir.

Zemin katın tamamen hizmet bölümlerine ayrılıp asıl yaşanan katın üst kat olma durumu cephe düzenine de yansımıştır. Cephe karakteristiği, zemin kat ve çıkma şeklinde sokağa taşan üst katın yatayda bölünmesiyle oluşan ikili düzendir.

Zemin kat doluluk-boşluk oranlarının en önemli belirleyicisi sokak-avlu, sokak-ev bağlantılarının şekli ve derecesi belirlemiştir. Bu kat hizmet mekânları için ayrıldığından cephede hâkim unsur olarak sağır duvarlara karşılaşılmıştır. Cephedeki boşluk ise sokaktan avluya ve eve bağlanan geçiş mekânının boyutları ile ilişkilidir.

Şekil 5.20. Cephe düzeni Meryem Aksoy evi sokak cephesi

Avlu cepheleri, ara mekânın avlu ile ilişki kurduğu cephelerdir. Ara mekânda geçiş haricinde bir fonksiyon bulunmadığından cephesi sadece aydınlatmaya yetecek derecede açıklık barındırır. Bu açıklıklar bazı cephelerde saydam elemanlarla bazılarında opak elemanlarla kapatılmış boşluklar şeklinde iken, duvarla örtü elemanı arasında aydınlatma ve havalandırmaya uygun olarak bırakılmış boşluk şeklinde de olabilmektedir.

5.4. Yapım Tekniği ve Malzeme

Kır yapıları, yapı malzemesi, biçim ve plan kurgusu özellikleri ile bulundukları coğrafyanın özelliklerini yansıtır. Ev malzemesinin temininde coğrafi çevre koşullarına bağlı kalındığından bölgenin iklimi ve toprak yapısı meskenlerin biçimlenişinde doğrudan etkilidir. Ormanlık alanlarda ahşap, step alanlarında toprak, taşlı bölgelerde taş evler yaygındır. İklim koşulları çatı eğiminde ve biçiminde etkilidir (Tolun-Denker, 1977:60). Gelenek ve görenekler, toplum yaşamı, üretim ve tüketim biçimleri ve inançlar kırsal

mimarinin biçimlenme sürecini belirler. Kırsal mimariyi şekillendiren etken estetik kaygı değil, öncelikle yapının işlevidir (ÇEKÜL, 2012).

Ev eklentileri yakın çevreden kolay temin edilebilen malzemelerle derme çatma inşa edilmiştir. Eklentilerin yapımında kullanılan gereçlerin zamanla iyileşmesi ile eklentilerin görünümünde değişiklikler görülmektedir. Ahşap karkasların arasına ilk örneklerde daha az işçilikle elde edilen ahşap çıtalar konulurken, sonraki örneklerde ahşap çıtalar daha düzgün işlenmiştir.

Resim 5.21. Tahtaköprü’de bir evin konstrüksiyonu

Göçmen yerleşmeleri ormanlık alanlarda bulundukları halde evleri taş ve kerpiç karışımı olarak inşa edilmiştir. Evler, temeller üzerinde su basman seviyesi oluşturmak için yükseltilmiştir. Duvarlar kurulan ahşap karkaslar üzerine sık aralıklı olarak çakılan çıta veya kamışların arasına kerpiç çamuru doldurulması ile inşa edilmiştir. Duvar yüzeylerine kerpiç sıva uygulanmıştır. (Kuban, tarihsiz;62)

Konut ve müştemilatlarında bağdadi yapım tekniğinin uygulandığı görülmüştür.

Zemin ve üst katlar ahşap karkas sistemde dikmelerin arasına dolgu malzemesi olarak kerpiç doldurularak, cephenin ahşap çıtalarla kaplanan yapım tarzı ile inşa edilmiştir. Oluşturulan duvar yüzeylerinin üzerine kerpiç çamurundan sıva yapılmıştır. Ön cephelerde ve iç mekan duvarlarında genellikle sıvanın üzerine beyaz badana yapılmıştır.

Döşeme, kiriş, dikme elemanları ahşaptır. Dolaşımın sağlandığı iç mekân ve dış mekânda bulunan merdivenler ahşaptır. Dış mekânda ahşap basamakların yanında taş basamak da tercih edilmiştir.

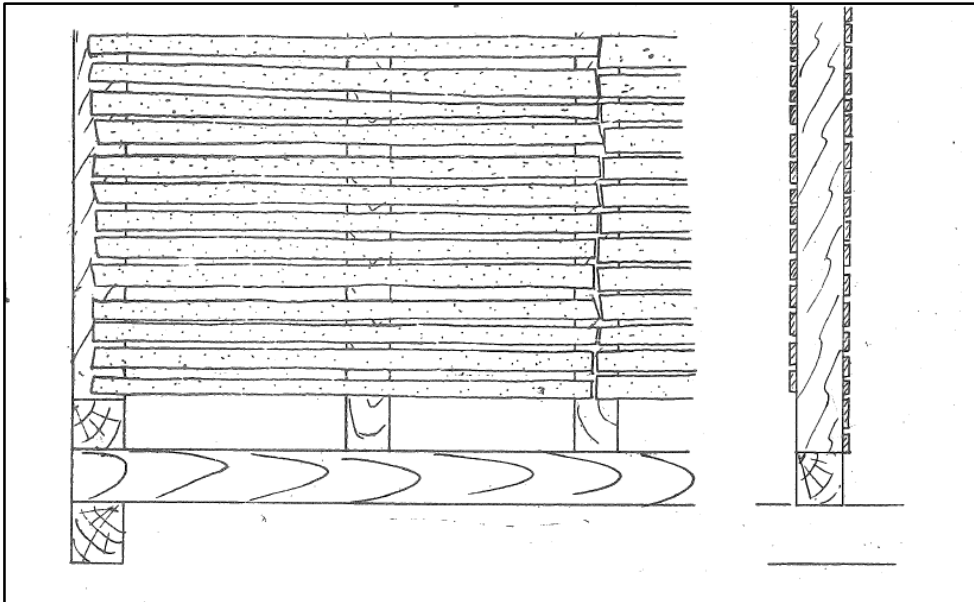
Daha eski örneklerde evlerin kirişlerinde ahşabın işlem görmeden kullanıldığı görülürken, sonraki örneklerde taşıyıcı elemanlara şekil verilmiştir. Kat yükseklikleri ve kat sayıları teknolojiyle ilişkili olarak artış göstermiştir.

Uzaktan malzeme sağlama olanaklarının oluşması ile ev damlarında örtü elemanı olarak kullanılan ot, saz ve toprak gibi malzemelerin yerini kiremit almıştır. Konutlardaki üst örtüler orijinal değildir. Parseller bitişik nizamda bölünmüş olduğundan genellikle evler iki tarafa meyilli beşik çatı ile kapatılmıştır.

Ahşap karkasların arasında çimentolu harçla örülen tuğla kullanımı da malzeme değişimlerinden biridir. Ayrıca cephelerinde çimentolu harçla sıva yapılan yapılar da vardır. Müştemilâtlar evlere göre daha basit tekniklerle ve malzemelerle inşa edilmiştir. Genellikle taş temellidir. Kerpiç dolgulu ahşap karkas sistemlerle duvarları oluşturulmuştur. Üstü ahşap beşik veya kırma çatıdır. Çatılar kiremit ile örtülüdür.

Resim 5.22. Tahtaköprü evlerinde bağdadi duvar

Resim 5.23. Bağdadi duvar (Kafesçioğlu, 1955:97)

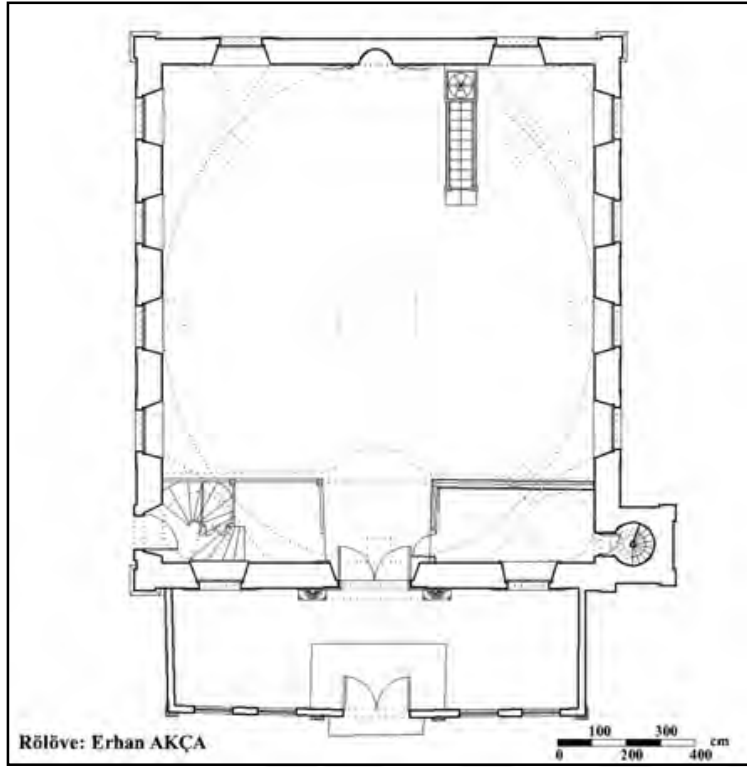
Resim 5.24. Ahşap çerçeveli yapılar a)Pomak yerleşiminde bağdadi yapı
b)Pomak yerleşiminde bağdadi ve çatma kombinasyonu yapı (Sinamides,2017)

Resim 5.25. Bağdadi yapım tekniği ile inşa edilmiş müstemilat

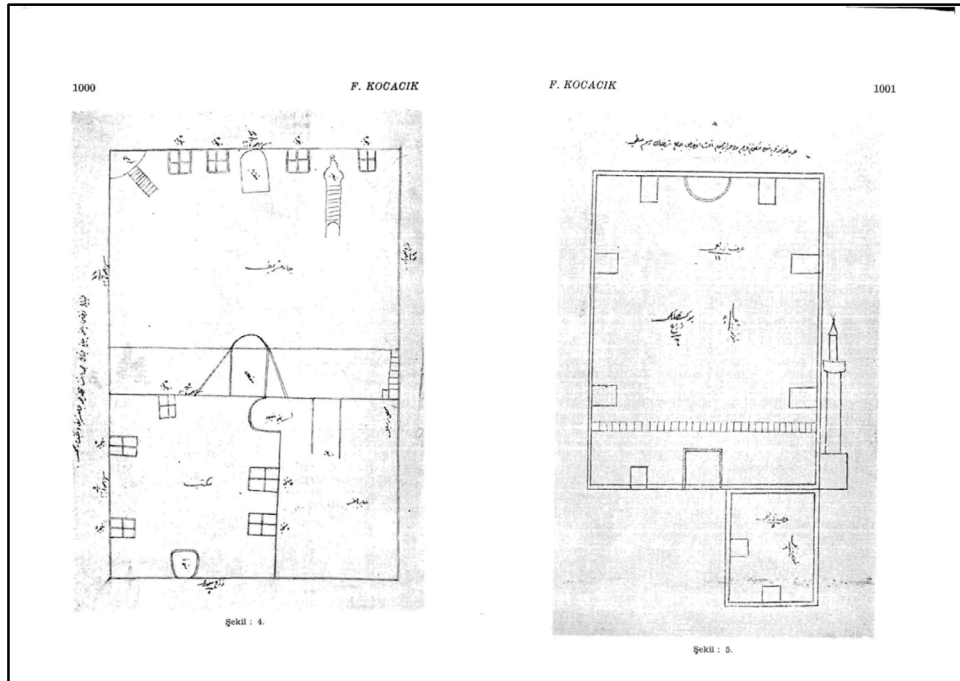
5.5. Cami ve Okul

İlk Tahtaköprü Hamidiye Camii tek mekanlı harim ve son cemaat yerinden oluşan dikdörtgen planlı bir yapıdır. Mahfil galerisi bulunmaktadır. Diğer yerleşmelerde görülen camilerde de aynı kurgu görülmektedir. Bu özellikleri ile dönemin dini mimari biçimini yansıtmaktadırlar.

Resim 5.26. Abdülhamid döneminde yapılmış olan camilerinden Mahmudiye Hara cami planı (Aydın, 2009)

Cami ve okulun birleşik veya birbirine yakın olarak meydana planlanması muhacir köylerinde yaygın olarak görülmektedir (Resim 5.27)

Resim 5.27. Muhacir köyleri için çizilmiş iki cami ve mektep planı (Kocacık, 1979)

6. SONUÇ

Çalışmada 19. yüzyıl sonunda Osmanlı Devleti sınırları içindeki farklı bölgelerden gelerek Hüdavendigâr Eyaleti İnegöl kazasına bağlı kurulan muhacir yerleşmelerin karakteristik özellikleri araştırılmış ve bu özelliklerin oluşmasında etkili olan nedenler açıklanmaya çalışılmıştır.

19. yüzyılda yerleşen muhacirlerin çoğunlukla Kafkasya ve Balkanlar'dan geldikleri tespit edilmiştir. Muhacir iskânının alelade bir şekilde olmayıp sistemi ve planlı bir hareketle gerçekleştirildiği belirlenmiştir. İskânda bölgenin coğrafi ve sosyal yapısının korunmaya çalışıldığı ve iskânlara bu yapının çerçevesinde izin verildiği görülmüştür.

Muhacir yerleşmelerinin mekânsal düzeninde devletin yayımladığı belli yönetmeliklere ve kurallara bağlı kalınmıştır. Tanzimat'la gelişen çağdaşlaşma düşüncesinin etkisi ile bu dönemde kırsalda ve kentteki muhacir yerleşmelerinde planlı bir yerleştirme yapılması fikri benimsenmiştir.

Köylerin bir bölümünde planlı yerleşme şeklinin izleri günümüzde varlığını sürdürmektedir. Tahtaköprü köyünün ilk yerleşim bölgesinde yapılan incelemede bu izlere rastlanmıştır. Sonraki dönemde geçirdiği değişimler açısından yerleşim dokuları bu ızgara planlı dokuya eklemlenen organik oluşumlu sokaklar olarak gelişim göstermiştir. Bunun kaynağı doğal koşullar ve toprak zemin olanakları ile beşeri faktörlerin tesiridir.

Ekonomik ve pratik bir şekilde barınma ihtiyacının karşılanması fikri ile muhacirlerin yaşam alışkanlıklarına ve saha koşullarına bağlı kalınmaksızın inşa edilen muhacir evlerinin sonraki dönemlerde değiştirildiği saptanmıştır. Yerine inşa edilen evlerde ise günlük yaşam, sosyal gelenekler, yerel teknikler ve çevresel etkenlerin bileşimi ile şekillendiği söylenebilir.

Konutların mekân organizasyonunda, cephe düzeninde Türk-İslâm geleneğinin etkisi kendini göstermektedir. Evler, genelden özele yönelen sokak-ara mekân (yarı açık giriş)-ev kurgusu ile şekillenmiştir. Görsel olarak sokakla ilişkisinin en az düzeyde tutulması için sağır cephelerden oluşan zemin kat ve yüksek bahçe duvarları bu fikir desteklemektedir.

Evin en dinamik mekânı olan avlu, günlük faaliyetlerin yapıldığı mekânları bağlayıcı bir alandır. Ev ve müştemilâtlarla birlikte ekonomik faaliyetlerle ve günlük yaşantıyla ilgili bütün yapıları içinde barındırır. Avlu kurgusu farklı döneme ait örneklerde değişikliğe uğramadan devam etmiştir.

Geleneksel konutta zemin kat ve üst kat fonksiyon olarak birbirinden farklıdır. Zemin kat oturma amacıyla kullanılmayan, sokağın ve bahçenin evin içindeki devamı niteliğinde bir alandır. Odaların ve sofanın bulunduğu üst kat, günlük hayatın geçtiği yaşam katıdır.

19. yüzyılda gelişen batılılaşma düşüncesiyle değişen mahremiyet algısı ile zemin kat ve üst katlar arasındaki farklılıkların ortadan kalkmaya başladığı, sonunda ise birbirine eş değer planda katlara doğru geliştiği görülmüştür.

Evin çekirdeğini oluşturan elemanlar odalar ve bağlayıcı ara mekânlardır. Evlerde avluya bakan yörede ‘hayat’ olarak adlandırılan bağlayıcı mekân odaların organizasyonunu sağlayan elemandır. Plan özellikleri incelendiğinde daha eski örneklerde daraltılmış dış sofalı plan kullanıldığı görülmektedir ve oda sayısı daha azdır. Daha sonraki evlerde koridor oda sıraları arasında yer almış ve iç sofa halini almıştır.

Türk-İslam geleneklerine bağlı olarak görülen avlulu ev, iç mekânda kapalı orta mekânı olan (kapalı sofalı) ev olarak görülmektedir. Bursa ikliminden kaynaklı olarak açık hayat kapatılarak sofaya ve hole dönüşmüştür.

Çeşitli etnik kökenlerden ve bölgelerden gelen muhacirlerin kurdukları köylerin yerleşim düzenleri ve ev şekilleri mukâyese edildiğinde benzer ve farklı karakterlere sahip oldukları görülmektedir.

Benzerliklerin sebebi ortak olarak bağlı oldukları Türk-İslam geleneklerinin etkisidir.

Farklılaşmayı ise etnik grupların kendilerine has yaşam alışkanlıkları ve gelenek görenekleri sebep olmuştur.

Tunçdilek'in (1967:66) belirttiği gibi evin kimin için yapıldığı, ev içinde nasıl bir yaşantının olduğu, ev halkının yaşantısı ile ev yapısı arasındaki ilişkilerin derecesi ve önemi evin beşeri yönünü tanımlamaktadır.

Kafkaslar ve Balkanlardan gelen muhacirler yeni yerleşimlerine kendi yaşam biçimlerini ve kültürlerini taşıyarak günümüzde geleneklerini sürdürmektedirler. Bu gelenekleri yerleşim ve konut dokusunun şekillenmesinde etkili olmuştur. Kafkas kökenli köylerde Karadeniz kıyı hattında görülen dağınık yerleşim dokusunun ortaya çıkması bu sebeptir. Köylerde görülen yerleşme formlarında ve ev düzeninde muhacirlerin yaşam alışkanlıklarına ve bugünkü yaşantılarına ilişkin düzenlemeler görülmektedir.

İnceleme sonuçları Ulusu'nun (1991:217) 'Evin biçimsel ve mekânsal oluşumunda belirleyiciler toplumsal ve kültürel etmenlerdir. Buna karşılık iklim, malzeme, yapım yöntemleri ve teknoloji gibi fiziksel etmenler ise sadece değiştirici rol oynar' fikri ile örtüşmektedir. Konut dokusunun şekli sosyal gelenekler, yerel teknikler ve iklim koşullarının ortak bileşimini sonucudur.

Araştırmada konutlar müstemilatları ile birlikte incelenmiştir. Avlu içindeki ilişkilerin şekillenmesinde en önemli etken günlük yaşam ihtiyaçları ve iktisadî faaliyet türüdür. Genel olarak çeşme, bahçe, ekim-dikim alanı, kuruluk alanları bulunmaktadır. Tahtaköprü'de en yaygın geçim kaynakları tarım hayvancılık ve son dönemde gelişmeye başlayan mobilyacılıktır. Bununla ilgili olarak samanlık, ahır, depo, ambar, bıçkılıhan ve atölye gibi müstemilâtlar görülmektedir.

Çalışma alanındaki evlerde Türk evi ve Balkan evlerinde görülen 'dış sofalı' ve 'iç sofalı' plan tipleri görülmektedir. Bu mimarinin kültür aracılığıyla farklı coğrafyalara taşınmasının bir sonucudur.

Muhacir konutlarında büyük oranda kerpiç kullanılmıştır. Bağdadi duvar şekli, bölgeye has bir karakteristik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan bu çalışmada, Balkanların Aydos bölgesinden göçlerle kurulan muhacir yerleşimi Tahtaköprü'nün yerleşim dokusu ve konutları üzerinden geçirdiği dönüşüm incelenmiştir. Devlet eliyle inşa edilen iki-üç odalı muhacir konutları yerini bu çalışmada incelenen

geleneksel örneklere bırakmıştır. Söz konusu dönüşümdeki değişime yön veren muhacirlerin bugünkü yaşam şartlarına uyum sağlamaları ve getirdikleri kültürleri ile İnegöl yöresinin yerel koşulları olmuştur.

Tez çalışmasının devamında muhacir yerleşimlerinde değişime yön veren sosyal, kültürel, ekonomik sebepler daha geniş kapsamlı tartışılarak sosyolojik bir araştırma yapılabilir. Bunun yanı sıra, farklı muhacir yerleşmelerindeki değişimle Tahtaköprü kasabasındaki değişim arasında karşılaştırmalı çalışma yapılarak sosyolojik farklılıkların mimarideki yansımaları değerlendirilebilir.

Ayrıca çalışmaya ek olarak farklı bölgelerdeki muhacir yerleşmelerinde bir alan araştırması yapılarak muhacir yerleşmelerinin yerleşim dokusu ve genel mimari özelliklerinin benzerlik ve farklılıklarını içeren daha geniş ölçekli bir çalışma yapılabilir.

ICOMOS'un (1999) Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü'nde belirtildiği gibi çevreye uygun yöresel ve bölgesel kimlik taşıyan yapıların ve alanların korunması ve yaşatılması önemlidir. Tezde incelenen yerleşimler ve yapılar analizlerde, yeniden kullanım ve koruma ile ilgili öneriler sunan çalışmalarda kaynak olarak kullanılabilir.

Tez çalışması ayrıca kırsal mimari, göç mimarisi, göç sosyolojisi alanlarına yönelik çalışmalar için de kaynaklık edebilir.

KAYNAKLAR

- Acun, E. (1976). Genel Çizgileriyle Orman İçi İskân Sorunu. *İÜ Orman Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 100-115.
- Ağanoğlu, H.Y. (1999). *Türkiye’de Göç ve Göçmen Meselesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ağanoğlu, H.Y. (2003). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi: Göç*. (İkinci Baskı). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Akakuş, R. (2011). *Coğrafyadan Vatana İnegöl ve Alperenler*. İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı.
- Akın, N. (1996). Osmanlı Döneminde Anadolu Konutuyla Balkan Konutu Arasındaki Ortaklıklar. *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme*. Y. Sey (Editör). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 269-276.
- Aksoy, E. (1963). Orta Mekân: Türk Sivil Mimarisinde Temel Kuruluş Prensibi. *Mimarlık ve Sanat*. 8 (9), 39-92.
- Aksoy, M. (2018, 23 Kasım). *Meryem Aksoy ile röportaj*. Meryem Aksoy’un Evi, Bursa.
- Aksoy, N. (2019, 21 Ocak). *Nagihan Aksoy ile röportaj*. Nagihan Aksoy’un Evi, Bursa.
- Aydın, Ö. (2009). Sultan II. Abdülhamid Devri Camilerine Eskişehir Mahmudiye’den İki Örnek: Çarşı ve Hara Camileri. *Belleten*, 73 (268).
- Barkan, Ö.L. (2015). Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15 (1-4), 209-237.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA], TT.THR. 468/1-4.
- Bektaş, C. (1996). *Türk Evi*. (Birinci Baskı). İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- Bilge Zafer, A. (2015). *1878-1914 yıllarında Balkanlar ve Kafkasya'dan Gelen İkinci Kuşak Göçmen Kadınların Kültürleşme Süreci (Bursa Vilayeti İnegöl Kazası Örneği)*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Bursa Göç Tarihi Müzesi Arşivi.
- Bursa Müftülüğü (2004). *Bursa Camileri Albümü*. İstanbul: Euromat Matbaacılık.
- Cengizkan, A. (2004). *Mübadele Konut ve Yerleşimleri*. (Birinci Baskı). Ankara: Arkadaş Yayıncılık.
- Cvijic, J. (1918). *La Péninsule Balkanique Géographie Humaine*. Paris: Librairie Armand Colin.

ÇEKÜL. (2012). *Anadolu'da Kırsal Mimarlık*. İstanbul: Çekül Vakfı.

Dağgülü, M. (1995). *Kırsal ve Kentsel Ölçekte Geleneksel Trakya Konutlarının İncelenmesi ve Çağdaş Kullanımlara Uyarlanması İçin Bir Yöntem Araştırması*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Doğanay, H, Özcan, N.A, Şahin, C. (2005). *Türkiye Coğrafyası (Fiziki-Beşeri-Ekonomik-Jeopolitik)*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Dündar F. (2000). Balkan Savaşı Sonrasında Kurulmaya Çalışan Muhacir Köyleri, *Toplumsal Tarih*. (82). İletişim Yayınları, İstanbul, 52-54.

Eldem, S.H. (1954). *Türk Evi Plan Tipleri*. İstanbul: Pulhan Matbaası.

Eres, Z. (2008). *Türkiye'de Planlı Kırsal Yerleşmelerin Tarihsel Gelişimi Ve Erken Cumhuriyet Dönemi Kırsal Mimarisinin Korunması Sorunu*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Eres, Z., Akın, N. (2010). Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Kurulan Planlı Kırsal Yerleşmeler. *İTÜ Dergisi*, 9(1), 79-90.

Erkan, S. (1999). 19. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devleti'nin Göçmenleri İskân Politikasına Yabancı Ülkelerin Müdahaleleri. *Osmanlı Ansiklopedisi Toplum*. (4). Güler Eren (Editör). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 612- 631.

Gündüz, T. (2012). *Allahimanet Bosna*. (Birinci Baskı). İstanbul:Yeditepe Yayınevi.

Halaçoğlu, Y. (1999). Kolonizasyon ve Şenlendirme. *Osmanlı Ansiklopedisi Toplum*. (4). G. Eren (Editör). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 581- 586.

Hayli, S., Canpolat, F.A. (2018). Türkiye'de Kırsal Yerleşmelerin Kuruluş ve Gelişmesinde Etkili Olan Faktörlere Teorik Bir Yaklaşım. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 10 (2), 183-206.

ICOMOS. (1999). *Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü*. Meksika.

İnalcık, H. (2015). Türkler ve Balkanlar. *Bal-tam Türklük Bilgisi 3*. Prizren: Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi, 20-44.

İnegöl Belediyesi Arşivi. Tahtaköprü Cumhuriyet Orta Okulu Projesi.

İnegöl Kent Müzesi Arşivi. İnegöl Köyleri ve Osmanlı Arşivi Belgeleri.

İnegöl Müftülüğü Arşivi. İnegöl Camileri Kayıtları.

İnegöl Tanıtım ve Kent Rehberi (İTKR). (2013). İstanbul: İnegöl Belediyesi Yayınları.

İnternet: Akaki Tsereteli (1840-1915) URL:
<https://burusi.wordpress.com/2010/10/26/akaki-tsereteli-9/> Son Erişim Tarihi:
 19.04.2018.

İnternet: Bursa köy görünümüleri

URL: http://wowturkey.com/t.php?p=/tr326/veysel_kaya_ihsaniye_koyu_0107.jpg

Son Erişim Tarihi: 24.06.2019.

İnternet: Gülbahçe köyü URL: <https://plus.google.com/108429484568114465024> Son

Erişim Tarihi: 13.05.2018.

İnternet: İnegöl Hacıkara Köyü URL:

(nartajans.net/site/fotolar_56_inegol_hacikara_koyu_4.html?id=56&fno=5) Son Erişim

Tarihi: 29.11.2018.

İnternet: İnegöl Tarihçesi URL: <http://www.inegol.bel.tr/inegol/inegoltarihi> Son Erişim

Tarihi: 25.03.2019.

İnternet: Karahasanlar Köyü URL: [https://www.gencgazete.net/kose-yazisi/karahasanlar-](https://www.gencgazete.net/kose-yazisi/karahasanlar-koyu-4119/)

[koyu-4119/](https://www.gencgazete.net/kose-yazisi/karahasanlar-koyu-4119/) Son Erişim Tarihi: 29.11.2018.

İnternet: Köy Kanunu. (1924). URL:

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf>. Son Erişim Tarihi:

01.02.2018.

İnternet: Marmara Bölgesi Coğrafyası. URL:

aves.istanbul.edu.tr/ImageOfByte.aspx?Resim=8&SSNO=29&USER=635 Son

Erişim Tarihi:20.11.2018

İnternet: Osmanlı İmparatorluğu'nda göçler Harita URL: [http://www.tc-](http://www.tc-america.org/images/big/displacement-map.jpg)

[america.org/images/big/displacement-map.jpg](http://www.tc-america.org/images/big/displacement-map.jpg), Son Erişim Tarihi: 17.08.2019.

İnternet: TDK Türkçe Sözlük URL: (sozluk.gov.tr). Erişim Tarihi : 21.03.2018

İnternet: Yerleşme Coğrafyasına Giriş. URL:

https://issuu.com/airyukselkaya/docs/cog113_ders_notu_1011. Son Erişim Tarihi:

17.04.2018

İpek, N. (1991). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

İpek, N. (1999). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri(1877-1890)*. (İkinci Baskı). İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İsmetzaade Doktor Mehmed Arif. (2002). *Gürcü Köyleri* (çev. Fahrettin Çiloğlu). İstanbul: Sinatle Yayınları.

Kafesçioğlu, R.(1955). Kuzey-Batı Anadolu'da Ahşap Ev Yapıları. İstanbul:İstanbul Teknik Üniversitesi.

Kahraman, K. (1992). *Geçmişten Günümüze İnegöl*. Bursa:İnegöl Matbaası A.Ş.

Kahraman, K. (2001). *Adım Adım İnegöl*. Paymaş A.Ş. Matbaası, İstanbul.

- Kahraman, K. (2006). *Tahtaköprü: Şirin Kasaba*. Bursa: Tahtaköprü Belediyesi Yayınları.
- Kaplanoğlu, R. (2001). *Bursa Ansiklopedisi 1- Yer Adları*. Bursa: Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları
- Kaplanoğlu, R., Kaplanoğlu, O. (2014). *Bursa'nın Göç Tarihi*. (Birinci Baskı). Bursa: Nilüfer Belediyesi Yayınları.
- Kartal, N. (1998). *İnegöl Folkloru*. Bursa: Köseleciler Matbaası.
- Karpat, K. H. (2003). *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Karpat, K.H. (2017). *Etnik Yapılanma ve Göçler*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kocacık, F. (1978). *Balkanlar'dan Anadolu'ya yönelik göçler (1878-1900) Karşılaştırmalı Yerli ve Göçmen Köyü Monografileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara.
- Kocacık, F. (1979). 19. Yüzyılda Göçmen Köylerine İlişkin Bazı Yapı Planları. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, (32), İstanbul, 415-426.
- Kocacık, F. (1980). Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890), *Osmanlı Araştırmaları (1)*, 137-190.
- Kocacık, F. (1999). Rumeli'den Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Sonuçları. G. Eren (Editör), *Osmanlı Ansiklopedisi*, (4). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 655-661.
- Köse, O. (2006). Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878–1908). *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 1/2 Fall 2006, 259-302.
- Kuban, D. (1995). *Türk 'Hayat'lı Evi*. İstanbul: Mısırlı Matbaacılık.
- Kuban, D. (2016). Ev Üzerine Felsefe Kırıntıları. *Doğan Kuban Yazıları Antolojisi (1)*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Kuban, D. (2016). İzmir Tarihi ve Ege'de Konut Tipleri Üzerine Kısa Bir Özet. *Doğan Kuban Yazıları Antolojisi (2)*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Kurhan, Y. (2014). Eskitaşı Köyü Monografisi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2 (10-11), 44-59.
- Küçükerman, Ö. (1985). *Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi*. (İkinci Baskı). İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Magnorella, P.J. (1997). *Türkiye'deki Gürcüler Arasında Gelenek, Göç ve Değişim: Bir Köyün Serüveni*. (çev. Nurettin Elhüseyni). İstanbul: Sinatle Yayınları.

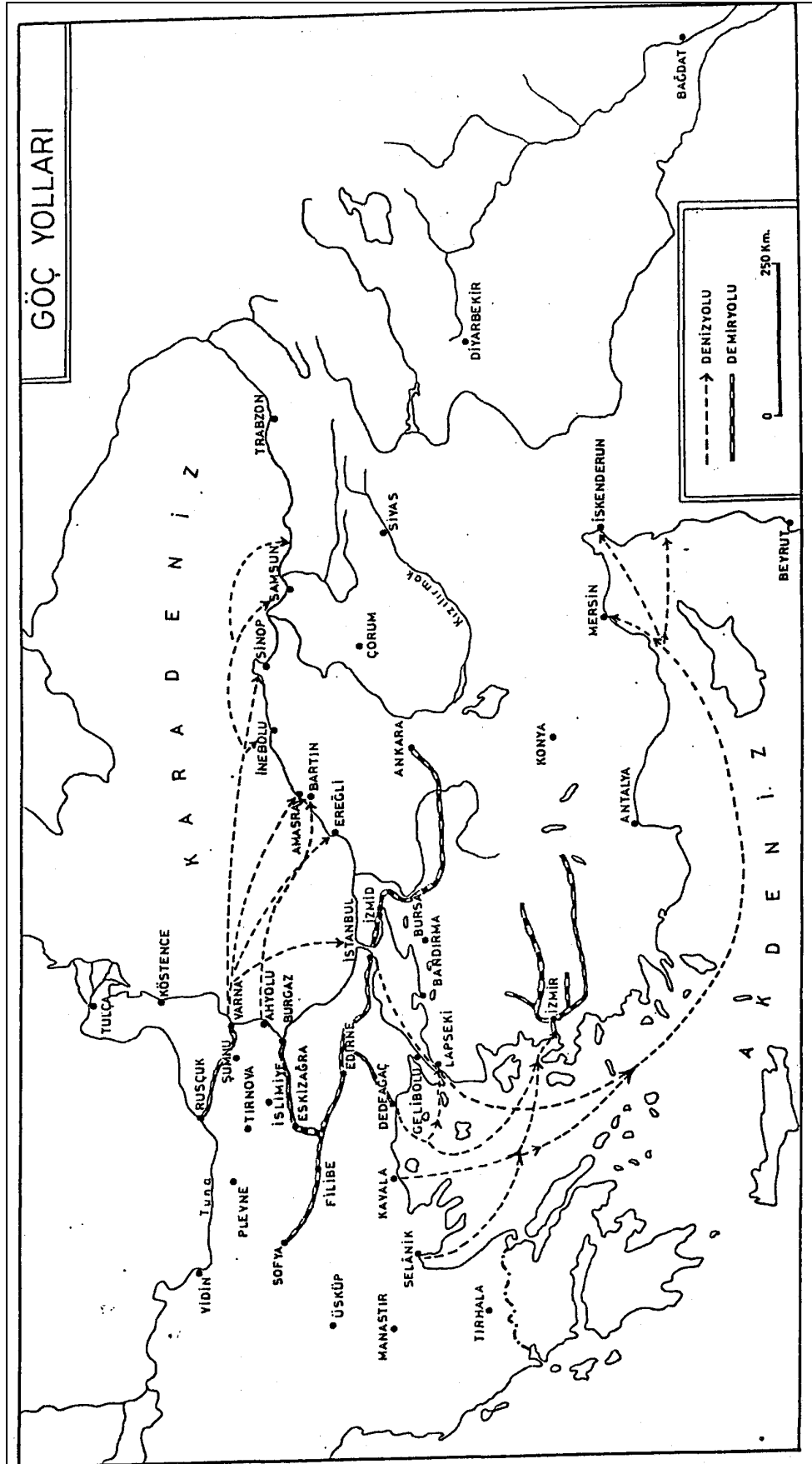
- Mamaş, T.C. (1947). *İnegöl Tarihi, Coğrafı, İktisadi, İctimai, Sıhhi ve Kültür Durumları*. Bursa: Bursa Aysan Basımevi.
- McCarthy, J. (2014). *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı:1821-1922*. (çev. Fatma Sarıkaya). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Muslu, F. (2018, 23 Kasım). *Fatma Muslu ile röportaj*. Fatma Muslu'nun Evi, Bursa.
- Nadir Eserler Kütüphanesi Arşivi. *Muhacir Köyleri Fotoğrafları Albümü*.
- Oqrostsvaridze, N.(2014). *Family and Family Life of Turkish Georgians: The Case of Hayriye Village Population, Inegol Region, Turkey*, Doktora Tezi, Ilia State University, Tiflis.
- Ötüken, S.Y., Durukan, A., Acun, H., Pekak, S. (1986). *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler* (4). Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Özen Yavuz. A., Sağıroğlu, Ö., Aydın, Ö. (2018). Orta Anadolu'da Bulunan Tatar Yerleşimlerinden Ankara İli Haymana İlçesi Ahırlıkuyu Köyünün Özgün Kırsal Mimari Dokusunun Belgelenmesi, *Tasarım ve Koruma*. İstanbul:Birsen Yayın, 33-49.
- Özensel, E. (2015). *Türkiye'de Kırsal Yapıların Dönüşümü Kırsal Sosyolojisi*. Konya:Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Öztürk, A., Öztürk, H. (2019, 18 Mart). *Ahmet ve Habibe Öztürk ile röportaj*. Ahmet-Habibe Öztürk Evi, Bursa.
- Polat, M. (2017). *Nüfus Defterlerine Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İnegöl ve Köylerinin Demografik Yapısı*. Bursa: İnegöl Belediyesi.
- Polat, M. (2017-a). *Arşiv Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyılda İnegöl'de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Perruchoud, R., Redpatch-Cross, J. (Editörler). (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü* (İkinci Baskı). Cenevre:Uluslararası Göç Örgütü.
- Roberts, B.K. (1996). *Lanspaces of Settlement*. London: Routledge
- Salnâme-i Vilayet-i Hudâvendigâr*. (1303). 1303/1885-1886. Bursa: Matba'a-i Vilayet.
- Saydam, A.(1992). Tanzimat Devri'nde Dobruca'da İskân Faaliyetleri, *OMÜ Dergisi* (7), 199-209.
- Sinamides, J.F. (2017). Transformations of Vernacular Architecture of the Mountainous Settlements of Pomaks in Xanthi, Greece. *ISVS e-journal*. Vol. 5, no.1. December, 2017.

- Sümerkan, M. R. (1991). Doğu Karadeniz'de Kırsal Kesim Geleneksel Ev Plan Tiplerinin Yöresel Dağılımı, *Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 173-184.
- Tahtaköprü Belediyesi Arşivi. *Tahtaköprü Kasabası Fotoğrafları*.
- Tataroğlu, A. (2007). *Batum'dan Bursa'ya Bir Göçün Hikâyesi ve Hamidiye (Gazelli) Köyü*. Bursa.
- Tekeli, İ. (1990). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskân Sorunu, *Toplum ve Bilim*, Sayı 50 (İstanbul 1990), 49-71.
- Tolun-Denker, B. (1977). *Yerleşme Coğrafyası-Kır Yerleşmeleri*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Tunçdilek, N. (1967). *Türkiye İskân Coğrafyası (Köy-altı İskânı)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Turhan, T. (2019, 12 Ağustos). *Tenzile Turhan ile röportaj*. Ramazan-Tenzile Turhan Evi, Bursa.
- Uluslararası Göç Örgütü. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü. S.22
- Ulus, T. (1991). Geleneksel Konuttan Günümüz Konutuna 'Orta Mekân'. *Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri*. 217-226.
- Wetherick, M., Ross, S., Small, J. (2001). *A Modern Dictionary of Geography* (Fourth Edition). New York: Oxford University Press.
- Yerasimos, S. (2010). *Milliyetler ve Sınırlar* (Altıncı Baskı). (çev. Şirin Tekeli). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yılmaz, M.(1996). *Konya Vilayetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854-1914*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Yücel, A. (1996). İstanbul'da 19. Yüzyılın Konut Biçimleri. *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*. Y. Sey . (Editör). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay. 298-312.
- Yüceşahin, M.(2002). *İnegöl Yerleşme Coğrafyası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zaman, M.(2017). Türkiye'de Kırsal Meskenler ve Coğrafi Dağılımları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (3), 911-935.
- Zelengora, G. (2017). *Türkiye'deki Pomaklar*. (Birinci Baskı). (çev. Zeynep Zafer). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 165-178.

EKLER

EK-1. Göç yollarını gösterir harita (İpek, 1991)

✧ هر شهر و قصبه ده ها نکی جیت و قبیله دن ✧

○✽ قاج خانہ و نفوس مہاجرین اولدینی یک ✽○

نہ، نظر دہ کو رملک ایچون زیر دہ کی اجمال۔

○ — (ترتیب اولنمشدور) — ○

اسامیٰ قضا	نمبر	نفس	اجال	روم ایلی	جرکس
بروسہ	۱۶	۸	۱۹۳۸۲	۲۷۵۲	۳۰۸۹
کرماسی	۷	۲۲	۱۸۹۴۸	۲۲۷۳	۱۰۳۷۴
مختالیج	۶	۲۵	۱۳۸۹۲	۳۲۶۵	۲۲۹۲
کلیک	۰	۱۱	۲۸۷۲	۷۸۹	۰
یکشہر	۰	۱۶	۲۰۸۸	۵۳۸	۱۸۱۰
یکون	۲۹	۱۰۲	۵۷۱۸۳	۱۳۸۱۷	۱۹۶۶۷
انہ کول	۳	۲۸	۷۲۲۷	۱۷۴۱	۲۲۷۱
بیلا جٹ	۰	۶	۱۰۲۹	۲۳۵	۹۵۸
سکود	۰	۱	۸۰	۲۹	۸۴
یکون	۳	۳۵	۸۳۶۰	۲۰۰۵	۳۵۱۳
قرہ حصار	۹	۹	۲۷۲۹	۶۲۴	۸۰۵
کوٹاھیه	۱	۱۹	۷۵۳	۱۸۷	۰
سماء	۰	۱	۶۷	۱۶	۰
اسکیشہر	۲	۲۹	۶۳۵۲	۱۴۳۳	۲۴۷۸
یکون	۳	۲۹	۱۰۳۹۵	۲۴۷۳	۲۲۱۸

جَمْعاً يَكُونُ ' ٣٥ ' ١٩٥٠ ' ١٨١٢٥٣ ' ١٨٩١٩ ' ٢٢٢٦٣ ' ٦٣٤٢ ' ٩٢١٥ ' ٢١٤٧

Resim 2.1. 1303 Tarihli Hüdavendigâr Salnâmesi, s.89

EK-2. (devam) 1303 Tarihli Hüdavendigâr Salnâmesi

﴿ ٩٠ ﴾

- اجمال مهاجرين جدولك -
- مابعدى -

مهاجرين عتيقه		متفرق		بوسنه		باطوم		تآزار	
خانه	نفوس	خانه	نفوس	خانه	نفوس	خانه	نفوس	خانه	نفوس
		٣٤٢٠	١٦٧٩٥	٤٠	١٥٠	٠	٠	٤٧٥	١٩٣٥
٥١٠	٢٧٥١	١٢٦٤	٥٢٤٤	٠	٠	٢٩	٩٧	٠	٠
١٤٥	٥٨٢	١٤٦٧	٥٨٩٨	٠	٠	٠	٠	١١٦	٥٣٢
٠	٠	١٨٨	٧٥٨	٠	٠	٦٠١	٢١١٤	٠	٠
٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠
٦٥٥	٣٣٣٣	٦٣٣٩	٢٨٦٩٥	٤٠	١٥٠	٦٣٠	٢٢١١	٥٩١	٢٤٦٧
٠	٠	١٦٤	٦٩٧	٠	٠	٣٧٠	١٦٠٩	٥١	٢٠٤
٠	٠	١٣	٧١	٠	٠	٠	٠	٠	٠
٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠
٠	٠	١٧٧	٧٦٨	٠	٠	٣٧٠	١٦٠٩	٥١	٢٠٤
٣٠٥	١٣١٧	٧٤	٢٩٧	٢٠	٧٧	١٢	٥٥		
٨٢٧	٣٢٢٣	١٩	١٢٦	٦٣	٢٠٨	٠	٠	٧	٢٩
٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠
٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٢٤٠	١٠٠٦
٠	٠	١٩	١٢٦	٦٣	٢٠٨	٠	٠	٢٤٧	١٠٣٥
١٧٩٧ ، ٧٨٧٣ ، ٦٦٠٩ ، ٢٩٨٨٦ ، ١٢٣ ، ٤٣٥ ، ١١٠٢ ، ٣٧٧٥ ، ٧٨٩ ، ٣٧٠٦									

Resim 2.2. 1303 Tarihli Hüdavendigâr Salnâmesi, s.90

EK-3. İnegöl'e göçler (İnegöl Kent Müzesi Arşivi)

İnegöl Mahallelerine Yerleştirilen Muhacir Nüfus

Yerleştirilen Mahalle İsmi	Hane	Nüfus	Hicret Yeri
Hamidiye	167	603	Rumeli ve Batum
Muradiye	110	525	Rumeli
Orhaniye	28	115	Rumeli
Toplam:	305	1343	

İnegöl Köylerine Yerleştirilen Muhacir Nüfusu

Yerleştirilen Köy İsmi	Hane	Nüfus	Hicret Yeri
Dipsizgöl	59	214	Rumeli
Soğukdere	15	72	Rumeli
Olukman	41	175	Rumeli
Gülbağçe	14	55	Rumeli
Kazanlık?	15	75	Rumeli
Hasanpaşa	63	224	Batum
Murad Bey	41	173	Batum
Hayriye	88	425	Batum
Kazı?	18	87	Batum
Fındıkçık	36	121	Çerkes
Kestane alanı	73	232	Çerkes
Mezid	121	488	Çerkes
Güney Kestane	37	163	Çerkes

EK-3. (devam) İnegöl'e göçler (İnegöl Kent Müzesi Arşivi)

.....?	28	104	Çerkes
Tüfenkçi Konak	14	53	Çerkes
Kanlı Konak	30	145	Çerkes
Hacı Kara	125	429	Çerkes

Toplam: 913 3712

Pazarcık Köylerine Yerleştirilen Muhacir Nüfus

Yerleştirilen Köy İsmi	Hane	Nüfus	Hicret Yeri
Borçalık ?	21	106	Rumeli
Karadede?	22	78	Rumeli
Dulkır Oluğu?	17	108	Rumeli
Sar Dağı?	50	222	Rumeli
Bozca Armud?	71	303	Rumeli
Kınık?	18	81	Rumeli
Kamış Dere?	70	229	Rumeli
Sarınc?	47	176	Çerkes
Elmalı Kebir?	56	243	Çerkes
İlince?	31	102	Çerkes
Arab Dede?	51	204	Tatar
Toplam:	523	2292	

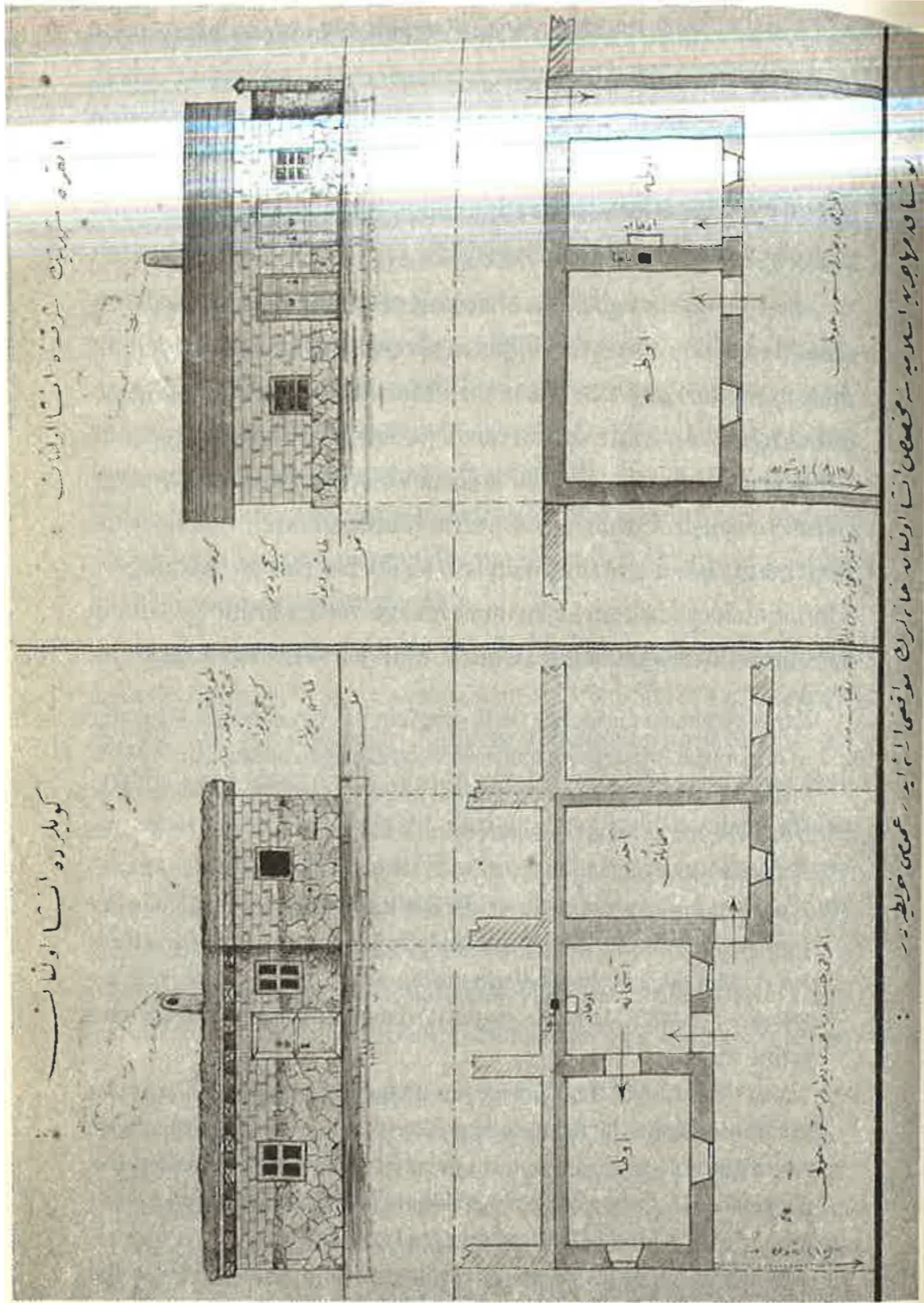
EK-3. (devam) İnegöl'e göçler (İnegöl Kent Müzesi Arşivi)

İnegöl Nüfus(Muhacir İskanı)

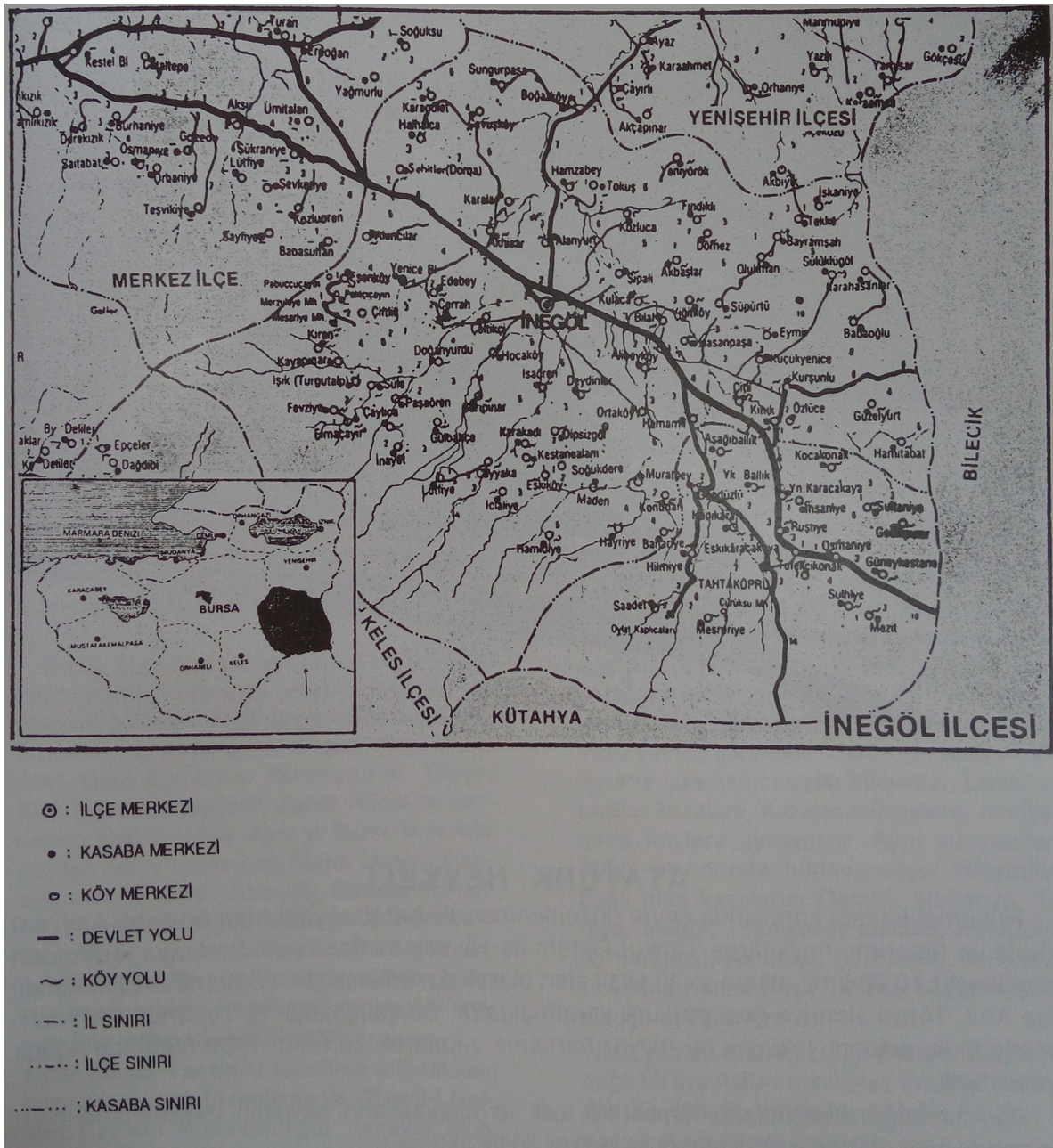
Mahalle	Köy	Toplam(Nüfus -Hane)		Rumeli (Nüfus- Hane)		Çerkes(Nüfus-Hane)	
3	28	7247	1741	2471	558	2266	598

Tatar(Nüfus -Hane)		Batum(Nüfus -Hane)		Bosna(Nüfus - Hane)		(Nüfus- Hane)	
204	51	1609	370	-	-	697	164

EK-5. Ankara'da Boşnak muhacirler için inşa edilen evlerin planı (Gündüz, 2012:190)

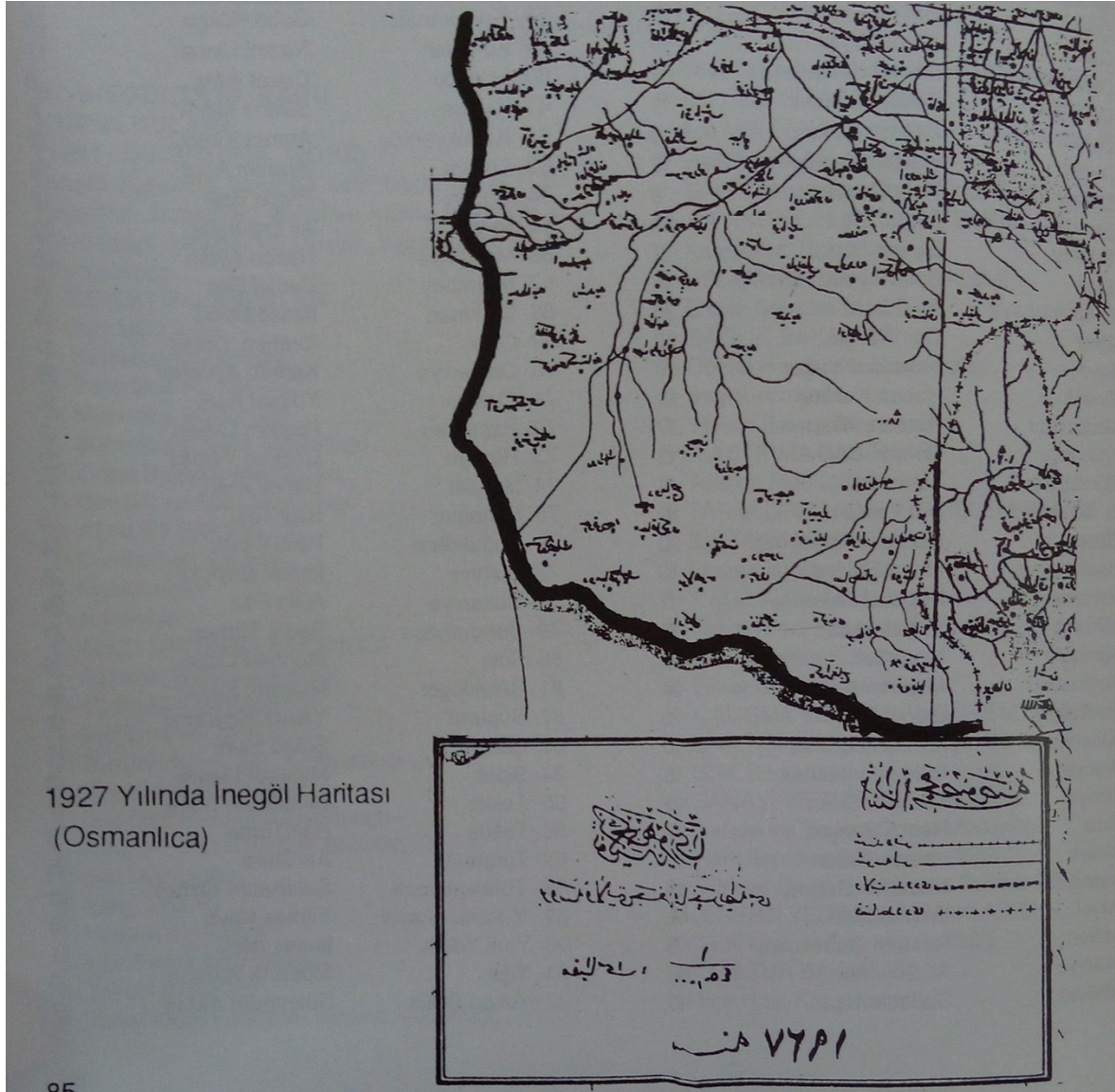

EK-6. İnegöl'ün konumu

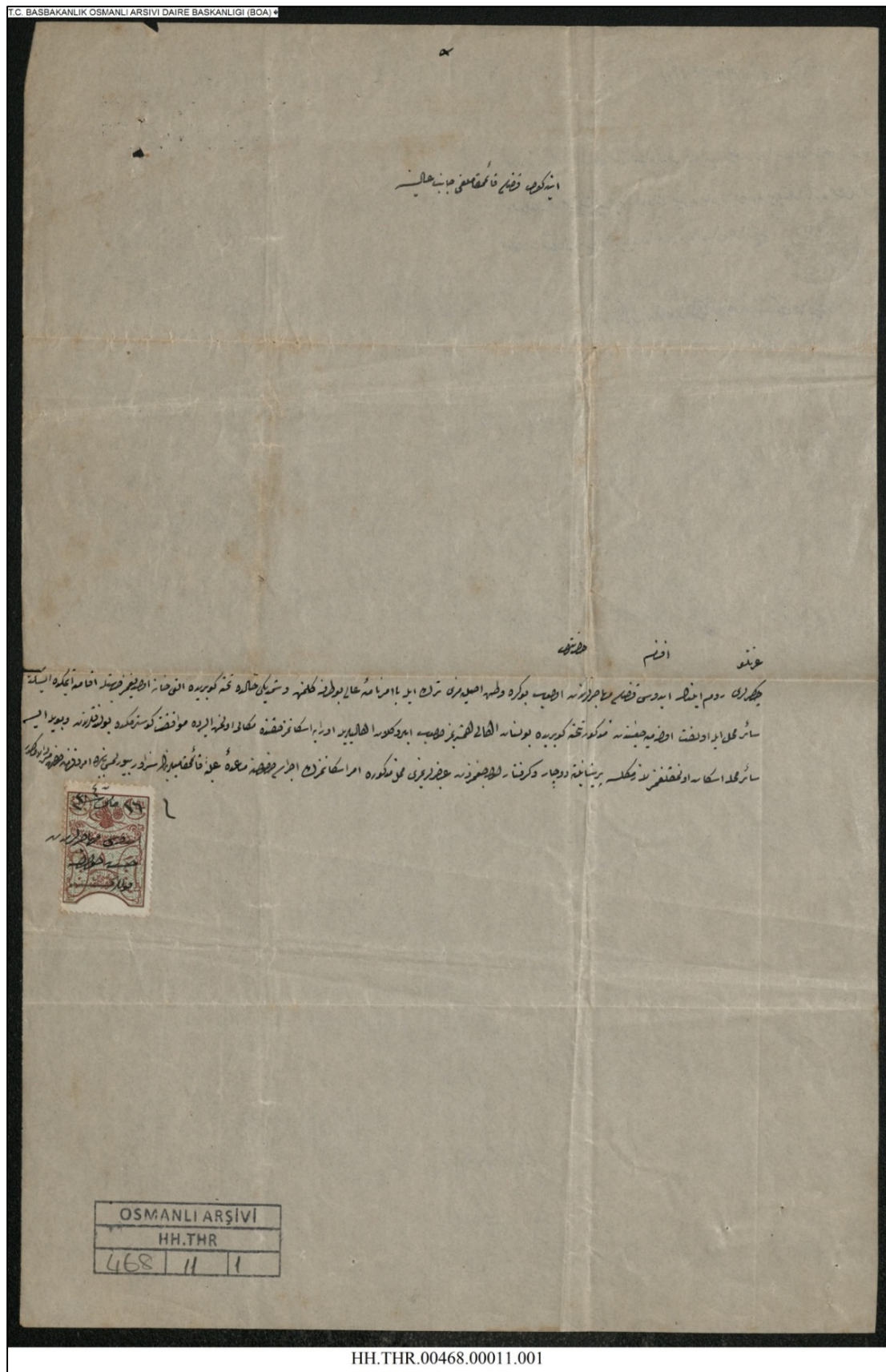
Resim 6.1. İnegöl'ün konumunu gösterir harita (Kahraman, 1992:78)

EK-7. . İnegöl'ün 1927'deki yerleşimi

Resim 6.1. İnegöl'ün 1927'deki yerleşimini gösterir harita (Kahraman, 1992:85)

EK-8. Tahtaköprü’de iskân

EK-8. (devam) Tahtaköprü’de iskân

Transkripsiyonu:

İnegöl Kazası Kaymakamlığı Cânibi Âlisine

Devletlü Efendim Hazretleri

Çâkerleri Rûm ilinde Aydos kazası muhacirlerinden olup bu kere vatanı asliyelerini terk ile bi-emri ali gelmiş ve şimdiki hâlde Tahtaköprü’de altı hâne olduğumuz cihetiyle ikamet etmekde ise de sair mahal ile ülfet olunamayacağından mezkur Tahtaköprü’de bulunan ahali hemşerilerimiz olup ileri gelen ahâlileriyle oraya iskânımız hakkında sâir mahalle iskân olunmaklığımız lazım gelse perişâniyete dûçar ve giriftâr olacağımızdan acizlerimizi mahal-i mezkûra emr-i iskânımızın icrâsı hususuna müsa‘ade-i aliyye-i sûrur buyrulmasına emri ferman hazret-i menlehü’l emrindir.

26 Mayıs 1304 [7 Haziran 1888]

Aydos muhacirlerinden Hasan hoca kulları

EK-8. (devam) Tahtaköprü’de iskân

Transkripsiyonu:

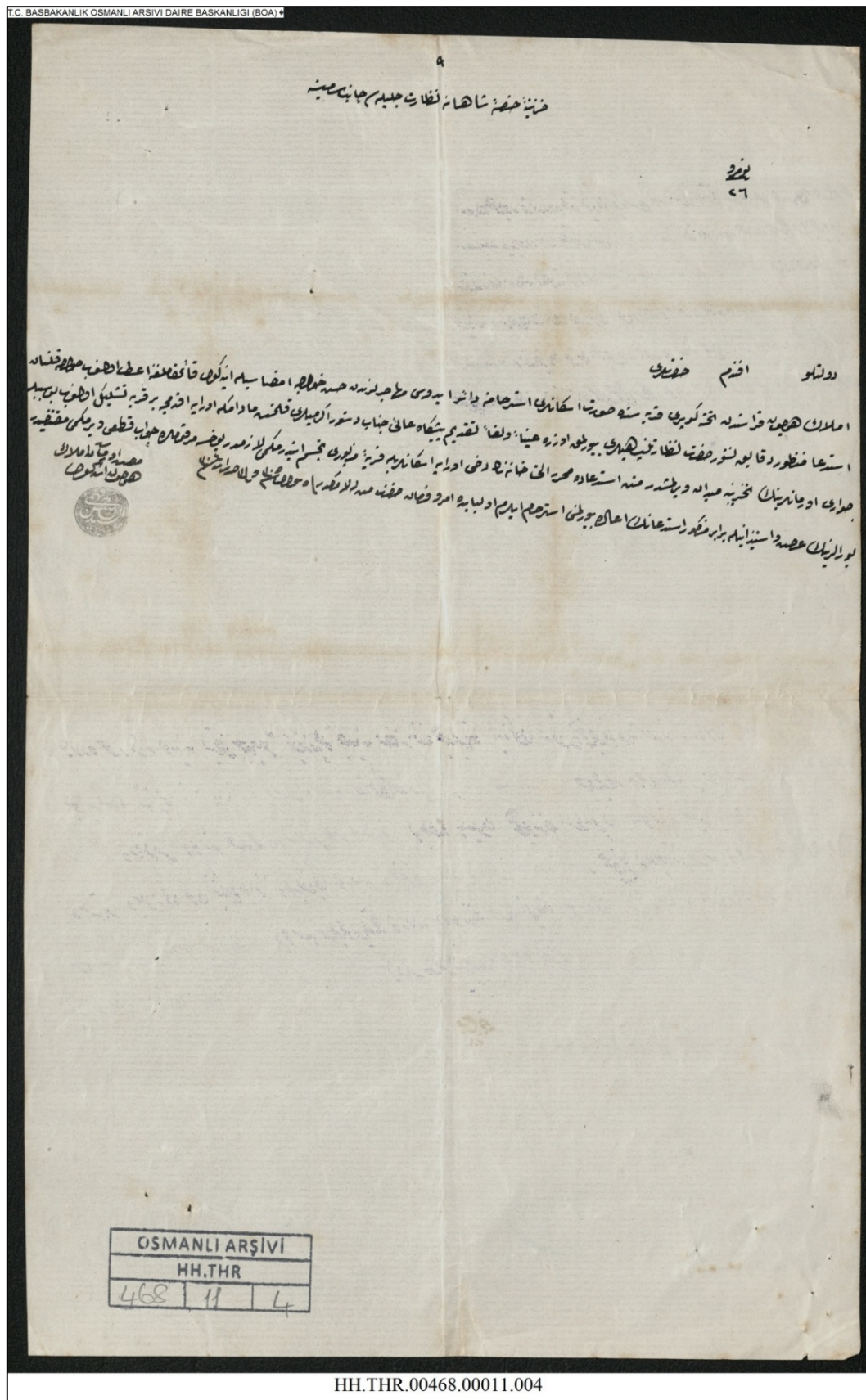
Tarihi			Hazîne-i Şâhâne-i Kalemi	Hâssa-i Tahrîrât	Teyit Tarihi	Memur İsmi	Evrak Numarası
12 Haziran 304	Komisyon				11 Haziran 304	Hasan	174
Emlâk-ı Hûmayun kurrasından Tahtaköprü karyesinin sakinleri hakkında Aydos muhacirlerinden Hasan Hoca imzasıyla verilen arzuhâlin gönderildiğinden ve bunların altı haneden ibaret olduğundan bahisle sureti iskânları istifsarını hâvi 12 Haziran 204 tarihli ve 26 numaralı şukka meâli malum-ı senâveri oldu. Bunların ormanlar dâhilinde bulunan kurradan iskânları caiz olmadığından vâki Köprüçay kurra-i hümayun dâhilinde iskânları salih arazi bulunduğundan mezkûr kurrayı hümayun iskânı muvafakat eyledikleri halde mezkur kurrayı hümayun idaresine başka irâmıyla keyfiyetin hazineye is’arı siyakında terkim cevabımız ibtidar kılındı.					Red 1251		

EK-8. (devam) Tahtaköprü’de iskân

Transkripsiyonu:

Tarihi			Hazîne-i Hâssa-i Şâhâne-i Tahrîrât Kalemi	Teyit Tarihi	Memur İsmi	Evrak Numarası
11 Haziran 307	Komisyon		İnegöl Emlak-ı Hûmayun İdaresine	11 Haziran 307	Hasan	12
Tahtaköprü karyesinde sakin akrabası nezdine gelmiş gelmiş olan Rûmeli muhacirlerinden iki hanede dokuz nüfusun mezkur karyede arzu eylemekte olduklarından bahis ile istifsar-ı keyfiyet 22 Mart 307 tarihli ve on numaralı şukka mutakaa-güzar oldu. Muhacirin-i merkumun zata diğer mahallede iskân ile bulunan oracını terk ile gelmiş kimden ise .. iskânları vecihle el vûcuh caiz olmayıb halde dahi bunların mezkur karyede iskânlarına mehzur olub olmadığını idaresine kâfi arazi bulunub bulunmadığını				225		

EK-8. (devam) Tahtaköprü’de iskân

EK-8. (devam) Tahtaköprü’de iskân

Transkripsiyonu:

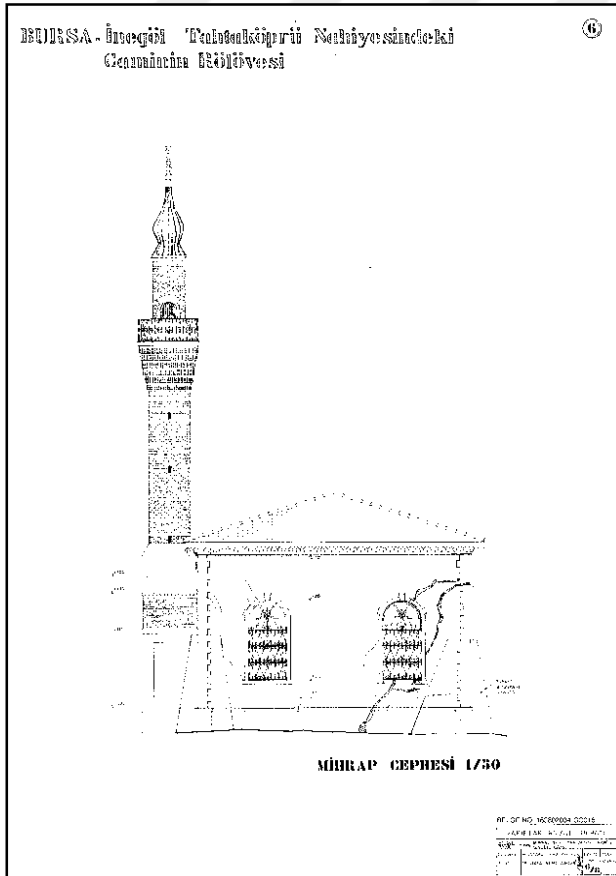
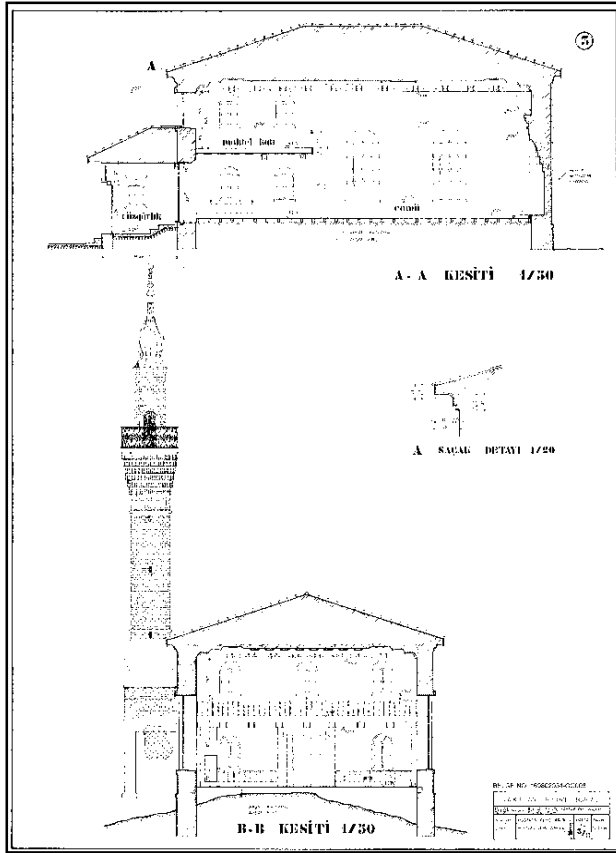
Hazîne-i Hâssa-i Şâhâne Nezâret-i Celîlesi

Numara 26

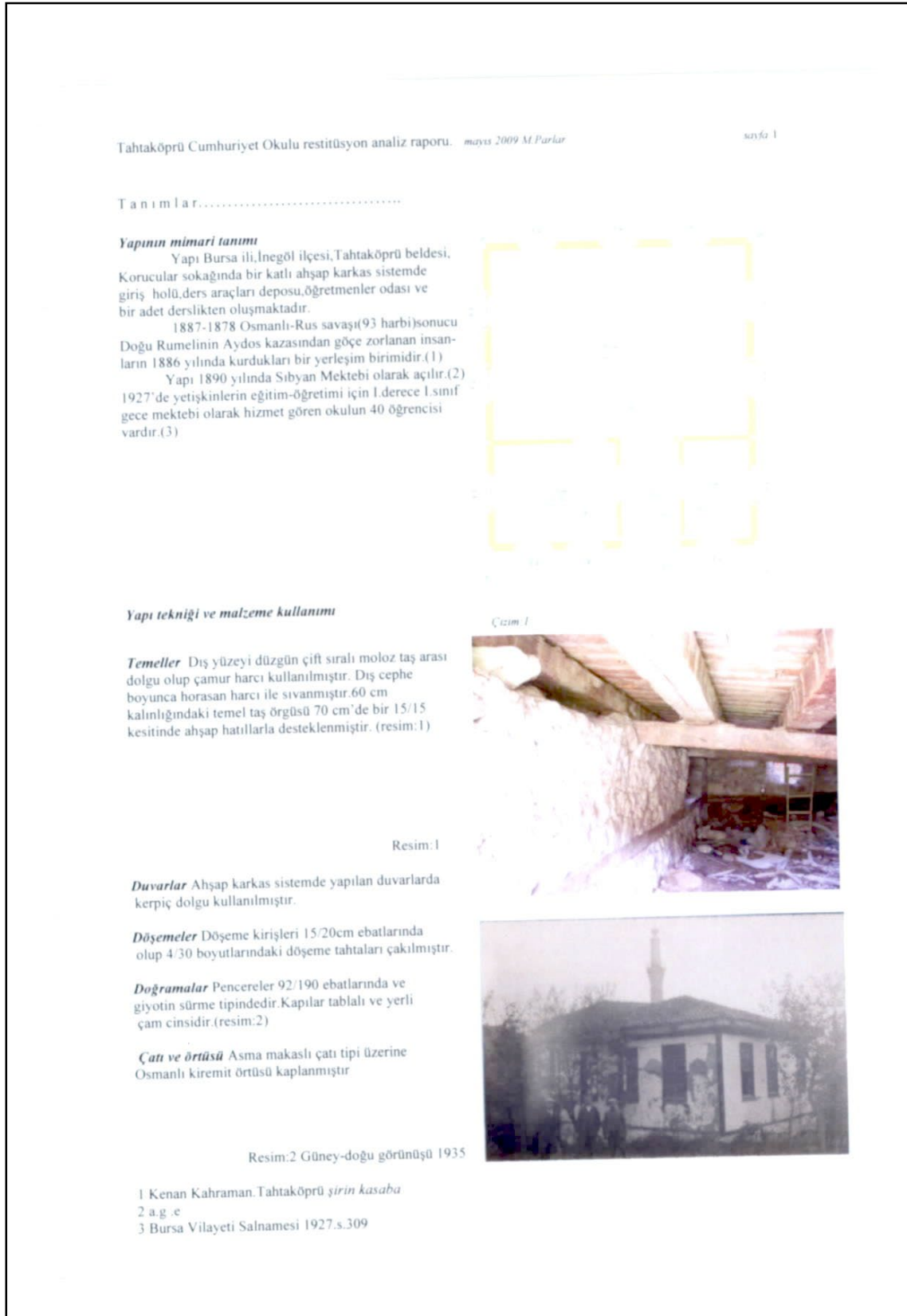
Emlâk-ı Hûmayun kurrasından Tahtaköprü karyesinde sureti iskânları istirhamına dair Aydos muhacirlerinden Hasan Hoca imzasıyla İnegöl Kaymakamlığı’na i’ta olunub hususi kılınan istid’a? Nezareti? buyrulmak üzere..... takdimi pişgahı âli Kılınmış mademki oraya ikdamca bir karye tesbiti olub ormanlarının tahribine meydan verilmiştir.

Me’mûr-ı Emlâk-i Hümâyûn-ı İnegöl (Mühür)

EK-9. Tahtaköprü Hamidiye Cami restorasyon projesi

EK-10. Tahtaköprü sıbyan mektabi restorasyon projesi

Resim 10.1. Tahtaköprü sıbyan mektebinin restitüsyon raporu – Tahtaköprü Cumhuriyet Okulu (İnegöl Belediyesi Arşivi)

EK-10. (devam) Tahtaköprü sıbyan mektabi restorasyon projesi

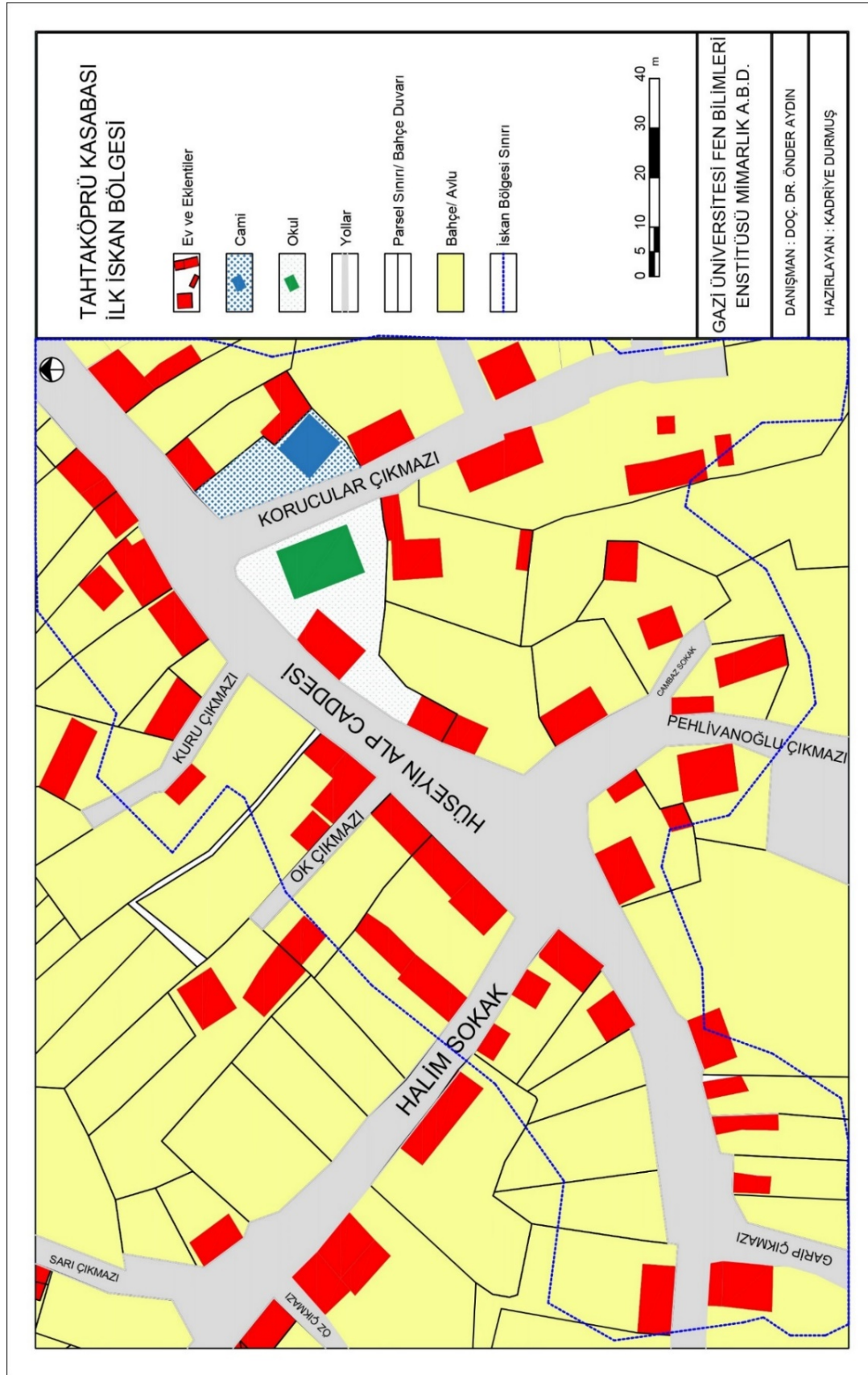
Resim 10.2. Tahtaköprü sıbyan mektebinin restitüsyon raporu – Tahtaköprü Cumhuriyet Okulu (İnegöl Belediyesi Arşivi)

EK-10. (devam) Tahtaköprü sıbyan mektabi restorasyon projesi

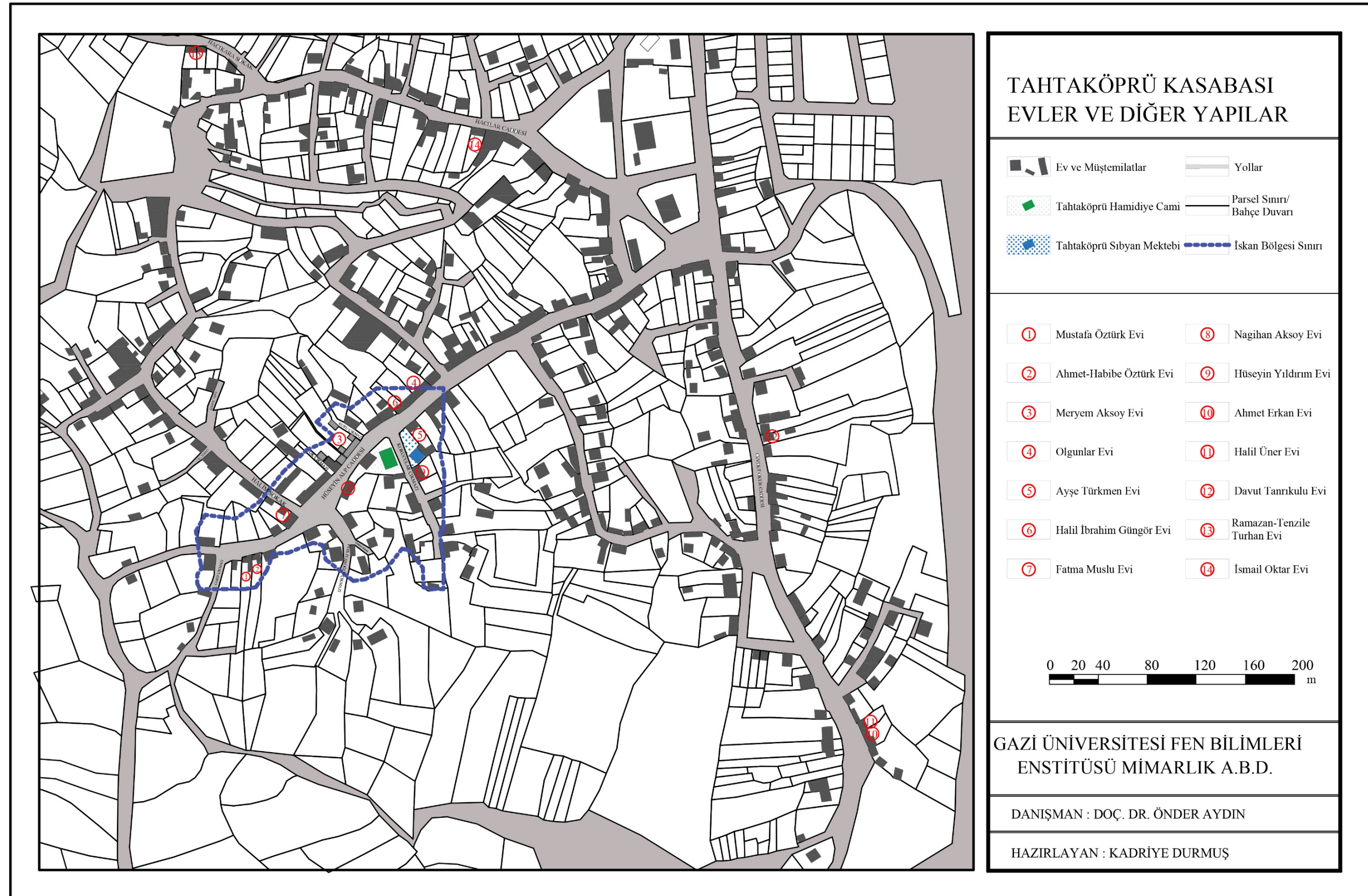

Resim 10.3. Tahtaköprü sıbyan mektebinin restitüsyon raporu – Tahtaköprü Cumhuriyet Okulu (İnegöl Belediyesi Arşivi)

EK-10. Tahtaköprü ilk iskân bölgesi

EK-12. Tahtaköprü kasabası evleri ve diğer yapılar

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : DURMUŞ, Kadriye
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 01.01.1993, Bursa
 Medeni hali : Bekâr
 Telefon : 0 533 161 93 16
 e-mail : kadryedurmus2@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi / Mimarlık	Devam Ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi / Mimarlık	2015
Lise	İnegöl Zeki Konukoğlu Anadolu Öğretmen Lisesi	2010

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2016-Devam	KD Mimarlık ve Mimari Danışmanlık	Mimar

Yabancı Dil

İngilizce, Arapça

Yayınlar

Durmuş, K. ve Aydın, Ö. (2019). 19. Yüzyıl Sonu Muhacir Yerleşmeleri:
 İnegöl/Tahtaköprü Kasabası Örneği. *19. yy Uluslararası Bilimsel Araştırmalar
 Kongresi (UBAK)*.

Hobiler

Gezi, fotoğraf.

GAZİ GELECEKTİR..